

วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

นายบัณฑิต โคกapun

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา วาทวิทยา ภาควิชา วาทวิทยาและสื่อสารการแสดง

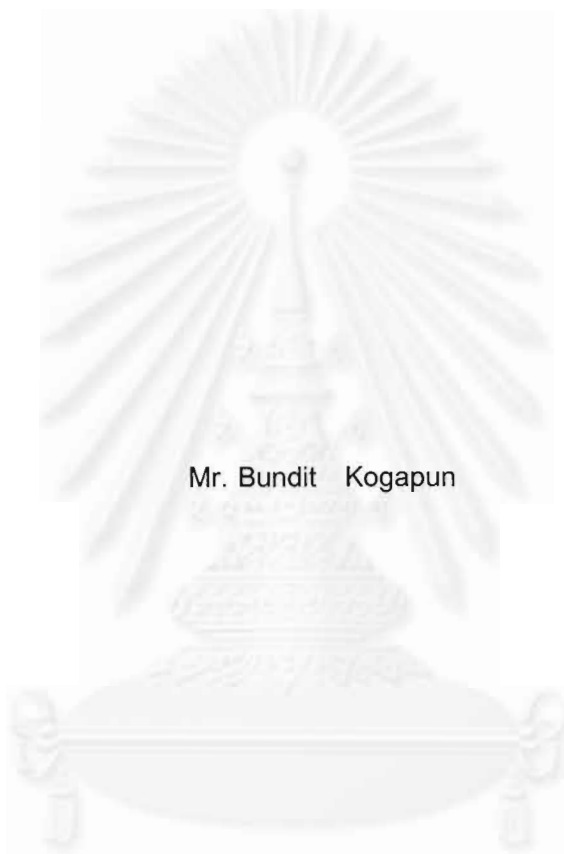
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

ISBN 974-334-316-4

ลิขสิทธิ์ของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

RHETORIC IN ROYAL MESSAGES OF KING NARAI THE GREAT

Mr. Bundit Kogapun

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Arts in Speech Communication

Department of Speech Communication

Faculty of Communications Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 1999

ISBN 974-334-316-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

โดย

นายบัณฑิต โคกานุ

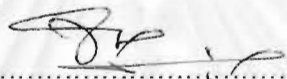
ภาควิชา

วาทวิทยาและสื่อสารการแสดง

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.ศักดา ปันเหน่งเพชร

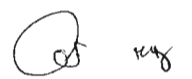
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณะบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ ปิรันธนโนวาท)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.ศักดา ปันเหน่งเพชร)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ อวยพร พานิช)

บัณฑิต โศกานุ : วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
(RHETORIC IN ROYAL MESSAGES OF KING NARAI THE GREAT)
อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร ศักดา บัณฑิตเพ็ชร , 125 หน้า ISBN 974-334-316-4.

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเป็นผู้มีบทบาทอย่างยิ่งในการกำหนดนโยบายและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ พระองค์ได้ทรงใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์น ทั้งนี้โดยมีราชทูต ขุนนาง และบาทหลวง เป็นผู้แทนของ พระองค์ในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเป็นผู้มีความสามารถเชิงวาทศิลป์เป็นเลิศ ดังที่เห็นได้จากพระองค์ทรงสามารถใช้วาทศิลป์เปลี่ยนประเด็นจากการใช้ศาสนาเป็นเครื่องต่อรองทางการทูตของฝ่ายฝรั่งเศสมาเป็นการค้าได้สำเร็จ ทั้งนี้บรรดาราชทูตและขุนนางในราชสำนัก คือ บุคคลสำคัญผู้สนองพระบรมราชโองการ

นอกจากการสนองพระราชโองการทางการทูตโดยตรงแล้ว ราชทูตและขุนนางในราชสำนักไทยเอง ก็เป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้วาทะเช่นว่านี้ ก่อให้เกิดความเจริญทั้ง ในด้านการเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้าด้วยเช่นกัน

บาทหลวง เป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านศาสนาในระยะแรกของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาบาทหลวงก็มีบทบาทในทางการทูตในระยะปลายความสัมพันธ์ อันเห็นได้จากการเป็นตัวแทนของสมเด็จพระนารายณ์เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ยุติลง อันเนื่องมาจากกบฏของพระเพทราชา

ความสามารถในการใช้วาทศิลป์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช วาทศิลป์ของราชทูต ขุนนาง และบาทหลวงของฝ่ายไทย ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ การเมือง การปกครอง ศาสนา และการค้า

ภาควิชา วาทวิทยาและสื่อสารการแสดง ลายมือชื่อนิสิต วิมล
สาขาวิชา วาทวิทยา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา วิมล
ปีการศึกษา 2542 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม วิมล

4185101028

: MAJOR SPEECH COMMUNICATION

KEY WORD :

: RHETORIC / KING NARAI THE GREAT / ROYAL MESSAGES

BUNDIT KOGAPUN : RHETORIC IN ROYAL MESSAGES OF KING NARAI

THE GREAT. THESIS ADVISOR : ASSIST. PROF. SAKDA PANNENGPETCH,

Ph.D. 125 pp. ISBN 974-334-316-4.

His Majesty King Narai the Great played significant role upon the foreign affairs policy all through his reign. Apparently, his skillful rhetorical usage was incorporated into the royal message. As his majesty representatives, Ayudhaya ambassadors, courtiers and Western Christian priests who conveyed the royal messages, also retained their rhetorical qualification in the ambassodorial protocol in order to create the relationship between Ayudhaya court and foreign countries. His excellent ability in commanding of rhetoric yielded beneficial result in foreign affairs. Depending upon his royal messages to the Emperor of France, King Narai could successfully convert the very sensitive religious issue into international trade. According to both his majesty consideration upon foreign policy and the effective way of conveying his royal messages to western courts by Thai ambassadors, Ayudhaya under King Narai's reign was reputed as one of the most glorious Eastern cities, either in foreign affairs, politics, religion and trade.

At the initial stage of foreign relation establishment, Western Christian priests pursued outstanding religious role. However, during the earlier period of relationship, their religious mission merely slightly reached accomplishment. On the other hand, these Western Christian priests were notable for their parts in Ayudhaya foreign affairs maintenance, especially at almost the end of King Narai's reign they could retain their ambassador status with Western courts until the relationship between Ayudhaya court and oversea countries was ceased because of Pha Phetracha's being enthroned through congest.

Evidently, the effective rhetorical potentiality of His Majesty King Narai the Great, together with Ayudhaya embassdors, courtiers and Western Christian priests residing in his court, all of whom, assisted the desirable relationship between Ayudhaya and Western World. This reciprocal connection was quite obvious in all prime social structure : politics, religions and commerce.

ภาควิชา วาทวิทยาและสื่อสารการแสดง ลายมือชื่อนิสิต สิดดา
สาขาวิชา วาทวิทยา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา สิดดา
ปีการศึกษา 2542 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม สิดดา

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ ผศ.ดร.ศักดา ปันเหนงเพ็ชร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.อรวรรณ บิลันธนโสภาท ประธานกรรมการ และ รศ.อวยพร พานิช กรรมการสอบ ซึ่งอาจารย์ทุกท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ ในการทำวิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดงทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทความรู้ให้ผู้วิจัยเรื่อยมาตั้งแต่แรกเข้าจนจบการศึกษา

ขอบคุณ เพื่อนๆ ชาววาทีรุ่นแรกทุกคน ที่ได้ช่วยส่งเสริมแรงใจ ก่อเกิดให้เป็นแรงหนุนนำและผลักดันซึ่งกันและกันด้วยดีตลอดมา

ท้ายนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณมารดา ซึ่งสนับสนุนในด้านการเงิน และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา จนสำเร็จการศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 คำถามในการวิจัย.....	4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.5 คำจำกัดความ.....	5
1.6 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.7 ข้อยกเว้นงานวิจัย.....	5
2 แนวคิด งานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 ทฤษฎีทางวาทวิทยา.....	7
2.1.1 แนวคิดเรื่องปริบทของวาทะ.....	7
2.1.2 ทฤษฎีของ ลอย บิทเซอร์.....	9
2.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารในลักษณะเชิงการทูต.....	10
2.2.1 ทฤษฎีพิธีการทูต.....	11
2.2.2 ทฤษฎีความนุ่มเนียน.....	13
2.2.3 ทฤษฎีปฏิเสท.....	14
2.3 ตำราและงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์.....	17
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	20
3.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	21
3.2 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	21
4 ผลของการวิจัย.....	22
4.1 บทนำ.....	22
4.2 ช่วงต้นความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับไทย (พ.ศ.2207-2223).....	27
4.3 ช่วงกลางความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับไทย (พ.ศ.2223-2229).....	34
4.4 ช่วงปลายความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับไทย (พ.ศ.2229-2231).....	68

สารบัญ(ต่อ)

บทที่

หน้า

4.5 ความสัมพันธ์ของการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่งผลในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ.....	75
4.6 ความสัมพันธ์ของการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่งผลในด้านการเมืองการปกครอง.....	77
4.7 ความสัมพันธ์ของการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่งผลในด้านศาสนา.....	78
4.8 ความสัมพันธ์ของการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่งผลในด้านการค้า.....	83
4.9 สรุปผลความสัมพันธ์ของการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช.....	86
5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	88
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	91
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	92
รายการอ้างอิง.....	93
ภาคผนวก	96
ภาคผนวก ก. สัญญาการค้าระหว่างฝรั่งเศสกับไทย ครั้งที่ 1.....	96
ภาคผนวก ข. สัญญาศานนาระหว่างฝรั่งเศสกับไทย ครั้งที่ 1.....	101
ภาคผนวก ค. สัญญาการค้าระหว่างฝรั่งเศสกับไทย ครั้งที่ 2.....	105
ภาคผนวก ง. สัญญาลับเกี่ยวกับการทหาร ระหว่างฝรั่งเศสกับไทย.....	110
ภาคผนวก จ. พระราชโองการสมเด็จพระนารายณ์ ส่งมายังบาทหลวงตาซาร์ด	114
ประวัติผู้วิจัย.....	125

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในระยะเวลากว่า 417 ปีที่กรุงศรีอยุธยาได้เป็นราชธานีของประเทศไทย มีกษัตริย์ปกครองถึง 36 พระองค์ สมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ.2199-2231) ถือเป็นกษัตริย์ “มหाराช” แห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงมีพระราโชบายในการติดต่อและสร้างสัมพันธ์อันดีกับต่างประเทศ อันได้แก่ เปอร์เซีย อินเดีย จีน ญี่ปุ่น อังกฤษ ฮอลันดา และฝรั่งเศส เป็นอาทิ ความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ เช่น ด้านการทูต การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในรัชสมัยของพระองค์นั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่าศึกษาอย่างยิ่ง เป็นช่วงเวลาที่ชาติมหาอำนาจทั้งตะวันตกและตะวันออก ต่างเข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรี ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆตลอดรัชสมัยของพระองค์

สมเด็จพระนารายณ์มหाराช ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติยาวนานมากถึง 31 ปี 7 เดือน กับ 9 วัน (จารึก บุญไชย บุญผา ทิพย์สภาพกุล และวัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, 2533 : 59) พระองค์ได้ส่งคณะราชทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับหลายประเทศ เช่น ส่งออกหลวงบวรกาลยาราชไมตรีไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน พร้อมกับทรงมอบให้อัญเชิญพระราชนิพนธ์ไปถวายด้วย ทรงส่งราชทูตไปสู่อำมาตย์ประเทศโปรตุเกส ราชสำนักกรุงโรม และราชสำนักฝรั่งเศส เป็นต้น

ฝรั่งเศสนับว่าเป็นชาติที่มีบทบาทสำคัญในประวัติความสัมพันธ์ต่างประเทศของไทยทั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ วัตถุประสงค์ของฝรั่งเศสในการมาติดต่อกับประเทศในตะวันออก คือต้องการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ สมเด็จพระนารายณ์ทรงสนใจคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ด้วยเหตุที่ว่าต้องการให้ฝรั่งเศสมาเป็นพันธมิตร มากกว่าที่จะสนใจในเรื่องของศาสนาคริสต์อย่างจริงจัง (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41, 2511: 68-69)

ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (พ.ศ.2186-2258) ส่งราชทูตไปเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหाराช ขอให้คณะบาทหลวงฝรั่งเศสได้ทำการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นเหตุผลสำคัญ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41 2511, :48-49) สมเด็จพระนารายณ์มหाराชทรงมีพระราชดำริที่จะส่งคณะทูตไปยังฝรั่งเศส เพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรี แต่ขณะนั้นฝรั่งเศสกำลังรบกับฮอลันดา จึงต้องระงับไว้ก่อนทำให้ยังไม่มี การติดต่อทางการทูตอย่างเป็นทางการ ก่อนหน้านั้นฝ่ายไทยเห็นเป็นโอกาสอันดีจึงได้ส่งทูตไทยชุดหนึ่งไปพร้อมกับพ่อค้าฝรั่งเศส มีออกญาพิพัฒน์ราชไมตรีเป็นหัวหน้าแต่ทูตชุดนี้ไปไม่ถึงฝรั่งเศสเนื่องจากเรือได้อับปางลงเสียก่อน (ฉบับพลึง มูลศิลป์ ,2519 :105)

จนกระทั่งพระเจ้าหลุยส์ที่14ได้มอบหมายให้ เซอวาเลีย เดอโชมองต์ เป็นราชทูตนำ พระราชสาส์นมาถวายสมเด็จพระนารายณ์เป็นครั้งที่สอง และมีบาทหลวงเดอซัวซีย์ เป็นอุปทูต วัตถุประสงค์หลักที่เข้ามาในครั้งนี้ก็เพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์และต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์ เข้าใจดี ส่วนวัตถุประสงค์รองคือเพื่อ การขยายการค้าระหว่าง 2 ประเทศ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 41, 2511 : 63) ไทยนั้นต้องการฝรั่งเศสมาเป็นพันธมิตร เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจของ ฮอลันดา สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงยอมเข้าใจดี แต่ทรงให้คำมั่นสัญญาว่าจะดูแลบาทหลวงและ ศาสนาคริสต์แทน (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่41 , 2511 : 9) และในที่สุดก็มีการตกลงในอนุสัญญา ทางการค้าและศาสนาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2228 โดยอนุญาตให้ทำการเผยแพร่ศาสนา และทำ การค้าโดยเสรี ผู้ที่รับหน้าที่เป็นผู้ประสานผลประโยชน์ฝ่ายไทยก็คือ ฟอลคอน หรือเจ้าพระยา วิชาเยนทร์นั่นเอง ส่วนฝ่ายฝรั่งเศสก็คือ เซอวาเลีย เดอโชมองต์ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่41 , 2511 : 83-92)

หลังจากที่เซอวาเลีย เดอโชมองต์เดินทางกลับฝรั่งเศสโดยมีทูตฝ่ายไทย ซึ่งมีออกพระ วิสูตรสุนทร เป็นหัวหน้าคณะ และได้มีบาทหลวงตาซาร์ด เดินทางไปด้วย จุดมุ่งหมายการส่งราช ทูตไปนั้นก็เพื่อเป็นเสริมสร้างสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประเทศ การค้า และเพื่อไปสืบพระเกียรติ คุณของพระเจ้าหลุยส์ที่14

จากนั้นคณะทูตของฝรั่งเศสประกอบด้วย เดอลาลูแบร์ เป็นราชทูต เซเบเรย์ เป็นอุปทูต และนายพลเดฟาซ ได้นำพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์มาถวายแต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นครั้งที่สาม ซึ่งจุดมุ่งหมายการเข้ามาครั้งนี้ ของราชทูตฝรั่งเศสก็เพื่อเจรจาเรื่องการเมือง จัดการ เกี่ยวกับเรื่องศาสนา

เมื่อสนธิสัญญาสัมฤทธิ์ผล ฝ่ายไทยจึงได้ส่งราชทูตชุดพิเศษ โดยบาทหลวงตาซาร์ดได้รับ แต่งตั้งเป็นราชทูตพิเศษนำพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ และพระสันตะปาปาอินนอเซนต์ที่ 11 ณ กรุงโรม ในช่วงเวลานั้นทางฝ่ายฝรั่งเศสได้เตรียมการที่จะยึดไทยเป็นเมืองขึ้น แต่พระเพท ราชาได้ทำการปฏิวัติเสียก่อนในปี 2231 ประจวบกับที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ประชวรหนัก พระเพทราชาจึงได้ทำการขับไล่ทหารฝรั่งเศสออกจากกรุงศรีอยุธยา และในที่สุดฟอลคอลลีกถูก ประหารชีวิต เหตุการณ์ในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์นี้ทำให้ยุติความสัมพันธ์ระหว่างไทย กับฝรั่งเศสในสมัยอยุธยา แต่ความสัมพันธ์นี้ก็กลับมาเริ่มขึ้นอีกครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาล ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลำดับทางการทูตระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

พ.ศ.2216   สังกษราชปาลุนำพระราชสาส์นจากพระสันตปาปาคลีเมนต์ที่ 9 ,พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาถวายสมเด็จพระนารายณ์

- พ.ศ. 2223 ไทยส่งทูตไปฝรั่งเศส คณะทูตชุดนี้ไปไม่ถึงฝรั่งเศส เรืออัปปางเสียก่อนที่เกาะ มาดากาสกา โดยมี ออกพระพิพัฒน์ราชไมตรี เป็นราชทูต
- พ.ศ.2228 ฝรั่งเศสถวายพระราชสาส์นแด่สมเด็จพระนารายณ์ โดยมี เซอวาเลีย เดอโชมองต์ เป็นราชทูต บาทหลวงเดอ ชัวซีย์ เป็นอุปทูต
- พ.ศ.2228 ราชทูตไทยเดินทางไปฝรั่งเศสพร้อมกับราชทูตฝรั่งเศส เซอวาเลีย เดอโชมองต์ เพื่อไปถวายพระราชสาส์น แด่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยมี พระวิสุทธรสุนทร (ปาน) เป็นราชทูต ออกหลวงกลัยาไมตรี เป็นอุปทูต ออกขุนศรี เป็นตรีทูต
- พ.ศ.2230 ราชทูตไทยเดินทางกลับประเทศไทยพร้อมกันนี้พระเจ้าหลุยส์ที่14 ได้ส่งราชทูตกลับมา พร้อมกันด้วย โดยมี เดอ ลาลูแบร์ เป็นราชทูต เซเบเรต์ เป็นอุปทูต เดฟาซจ์ เป็นทหาร บาทหลวงดาซาร์ด
- พ.ศ.2231 สมเด็จพระนารายณ์ส่งราชทูตพิเศษไปเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่14 เพื่อถวายพระราชสาส์นฝรั่งเศส พร้อมเข้าเฝ้าพระสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 11 แห่งกรุงโรม โดยมี บาทหลวงดาซาร์ด เป็นราชทูตพิเศษ ออกขุนชำนาญ /หมื่นพิพิธ /ออกขุนวิเศษ เป็นอุปทูต

เมื่อศึกษาโดยถ่องแท้แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเกิดขึ้นได้เพราะการใช้หลักวาทวิทยาในการสื่อสารเชิงการทูตของบุคคลต่างๆ จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเจ้าหลุยส์ที่14 ราชทูต บาทหลวง และขุนนางไทย ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีบทบาทในการสืบสานสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างประเทศ ก่อให้เกิดความเจริญแก่ประเทศไทยในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า ดังจะกล่าวถึงการใช่วาทวิทยาเชิงการทูตของบุคคลเหล่านี้ในบทต่อไป

สภาพการณ์เหล่านี้นับได้ว่าเป็นจุดสำคัญยิ่งที่ก่อให้เกิดความสนใจของผู้วิจัย ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของวิชาทางด้านประวัติศาสตร์ไทย อันที่มีผลต่อความสำคัญในการศึกษาวิชาในด้านวาทวิทยา เพราะประวัติศาสตร์สามารถทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นถึงความเป็นไปในอดีต

อันสามารถล่วงรู้ถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น โดยอาศัยหลักฐานที่เชื่อถือได้ผนวกเข้ากับการวิเคราะห์ และตีความเป็นสิ่งสำคัญ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทางประวัติศาสตร์นั้นสามารถก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆได้ในอนาคต

ผู้วิจัยสนใจศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านนาฏวิทยาที่ปรากฏในพระราชสาส์น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยศึกษากรณีอิทธิพลทางนาฏวิทยาที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ด้วยเหตุที่ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆที่เป็นข้อมูลแสดง ให้เห็นถึงการติดต่อระหว่างไทยกับฝรั่งเศสอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น จดหมายเหตุคณะพ่อค้า จดหมายเหตุบาทหลวง จดหมายเหตุราชทูต บันทึกความทรงจำ พงศาวดาร เป็นหลักฐานที่มีการเขียนตอบโต้กันระหว่างฝ่ายไทยกับฝรั่งเศส และฝ่ายฝรั่งเศสกับฝรั่งเศส หลักฐานต่างๆเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นข้อมูลที่ได้มีการบันทึกเอาไว้เป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งต่อมากรมศิลปากรได้นำมา แปลเป็นภาษาไทย ข้อมูลต่างๆเหล่านี้สามารถนำมาศึกษาและวิเคราะห์ “นาฏศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” อันเกิดประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ทางด้านนาฏวิทยาในประวัติศาสตร์ไทยต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทำการรวบรวมและวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงให้เห็นลักษณะการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยศึกษาเฉพาะกรณีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
2. เพื่อศึกษาสื่อบุคคล ที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
3. เพื่อศึกษาและหาความสัมพันธ์ของการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมือง การปกครอง ศาสนา และการค้า

คำถามในการวิจัย

1. การใช้วาทศิลป์ที่ปรากฏในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศึกษาเฉพาะกรณีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส มีลักษณะอย่างไร
2. บุคคลที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีใครบ้าง และมีอิทธิพลอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
3. การใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่งผลอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ในด้านวาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
2. เป็นการรวบรวมหลักฐาน และเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ อันเกี่ยวข้องกับวาทะของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งสามารถนำผลการศึกษานี้ไปศึกษาหัวข้ออื่นเพิ่มเติม อันเกิดประโยชน์ในการศึกษาองค์ความรู้ทางด้านวาทวิทยาในอนาคต
3. ได้ทราบถึงแบบอย่างการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งส่งผลสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ เช่น ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า

คำจำกัดความ

วาทศิลป์ หมายถึง ศิลปะในการพูดหรือใช้คำถ้อยคำ ในที่นี้หมายถึง ศิลปะในการพูดหรือใช้ถ้อยคำที่ปรากฏอยู่ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ครอบคลุมถึงการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศึกษาเฉพาะกรณีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า ตลอดรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยศึกษาจากหลักฐานและเอกสารที่ปรากฏ เช่น พงศาวดารจดหมายเหตุของชาวต่างชาติ และเอกสารอ้างอิงต่างๆ มารวบรวมและทำการวิเคราะห์เพื่อต้องการทราบถึงมูลเหตุ ปัจจัย ตลอดจนรูปแบบ และวิธีการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ข้อจำกัดงานวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ศึกษาและวิจัยโดยใช้หลักฐานต่างๆ ทางประวัติศาสตร์มาทำการวิเคราะห์และตีความเป็นสำคัญ ดังนั้นหลักฐานต่างๆที่หามาได้นั้นหลักฐานชั้นต้นนั้นต้นฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศส และปัจจุบันได้เก็บไว้ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส งานวิจัยชิ้นนี้ได้นำมาศึกษาและวิจัยโดยนำมาจากการแปลเอกสารจากต่างประเทศโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จึงไม่อาจนำหลักฐานที่ต้นฉบับเป็นภาษาต่างประเทศมาลงไว้ที่

ภาคผนวกได้ อีกทั้งการใช้ภาษาของผู้ทรงคุณวุฒินั้น ๆ อาจจะมีการตีความที่ผิดแผกแตกต่างกัน จึงอาจทำให้งานวิจัยชิ้นนี้อาจไม่สมบูรณ์ ขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาและทัศนคติของผู้แปล ไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นกลางได้อย่างสมบูรณ์ แต่ผู้วิจัยก็พยายามที่จะตีความหลักฐานอย่างเป็นกลางที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้อ่านควรใช้วิจารณญาณในการอ่าน และต้องตรวจสอบหลักฐานต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง งานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงเศษเสี้ยวส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งต้องมีการศึกษาและตรวจสอบเพื่อความสมบูรณ์ของประวัติศาสตร์ต่อไปในอนาคต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด งานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะได้กล่าวถึง ทฤษฎีทางวาทวิทยา แนวคิดเรื่องการสื่อสารในลักษณะเชิงการพูด ตำราและงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อนำมาใช้ในการวิจัย ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

1. ทฤษฎีทางวาทวิทยา
  - 1.1 แนวคิดเรื่องบริบทของวาทะ (Context)
  - 1.2 ทฤษฎีของ ลอย บิทเซอร์ (Rhetoric situation)
2. แนวคิดเรื่องการสื่อสารในลักษณะเชิงการพูด
  - 2.1 ทฤษฎีพิธีการพูด (Protocol theory)
  - 2.2 ทฤษฎีความนุ่มนวล (Tact theory)
  - 2.3 ทฤษฎีปฏิเสธ (Deny theory)
3. ตำราและงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

1) ทฤษฎีทางวาทวิทยา

ในที่นี้ขอกล่าวถึง

- 1.1) แนวคิดเรื่องบริบทของวาทะ (context)
- 1.2) ทฤษฎีของ ลอย บิทเซอร์ (rhetorical situation)

อรรถรรณ ปิลันธน์โอวาท (2542 : 5-7) ได้กล่าวไว้ว่า บริบทของการใช้วาทะเป็นที่รู้จักกันดีในการศึกษาวาทวิทยา คือ บริบทที่นำเสนอโดยอริสโตเติล ซึ่งได้กล่าวไว้ว่าบริบทมีอยู่ 3 สถานการณ์ ซึ่งได้แบ่งชนิดของวาทะด้วย บริบทแรกคือ การพูดในรัฐสภา ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ บริบทที่สองคือ การพูดในศาลเป็นการกล่าวหาของโจทก์หรือการแก้ตัวของจำเลย และบริบทที่สาม คือการพูดกลางสถานที่สำคัญในชุมชน ซึ่งสถานการณ์ทั้ง 3 อาจสรุปได้ดังนี้

1. deliberative เป็นวาทะที่เกี่ยวกับนโยบายเป็นหลัก ผู้พูดอาจโน้มน้าวใจให้เชื่อหรือไม่เชื่อ และเวลาที่เนื้อความในวาทะเอ่ยถึง คือ อนาคต จุดมุ่งหมายที่วาทะแบบนี้ต้องการจะสัมฤทธิ์ผล คือ ให้ผู้ฟังได้ตระหนักถึงการได้ผลประโยชน์หรือการเสียผลประโยชน์ ฉะนั้นเนื้อหาจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งดีและไม่ดีของรัฐได้แก่ (ก) วิธีเพิ่มรายได้ของรัฐ (ข) กำลังทหารของตนเองและรัฐอื่น ๆ (ค) ภูมิศาสตร์ทางด้านยุทธศาสตร์ (ง) สินค้าออกสินค้าเข้า (จ) ลักษณะและประวัติการปกครองแต่ละแบบ นอกจากนี้เนื้อหาของวาทะชนิดนี้ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งดีงามและความสุข

ของมนุษย์ การมีลูกหลานที่ดี คุณงามความดีของจิตใจ ความสวยงามของร่างกาย ความมั่งคั่ง เกียรติยศชื่อเสียง ความมีสติปัญญา ความเที่ยงธรรม

ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักวิชาการได้พัฒนากรอบวิเคราะห์นี้เป็นกรอบในการใช้การโต้ วาทีหรือการอภิปรายปัญหา โดยได้ยกตัวอย่างในกรณีที่เป็นเรื่องนโยบาย ฝ่ายค้านอาจจะได้จาก หัวข้อซึ่งเป็นหัวข้อสำเร็จรูป ได้ดังนี้

1. มีความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนสถานะที่เป็นอยู่ในขณะนี้หรือ
2. แผนการที่สนับสนุนโดยฝ่ายเสนองจะสนองความจำเป็นนี้ได้หรือไม่
3. แผนการที่สนับสนุนโดยฝ่ายเสนอนั้นจะมีผลดีหรือไม่

2. forensic เป็นวาทะที่เกี่ยวกับความจริงเท็จเป็นหลัก ได้แก่วาทะที่ใช้ในศาลผู้พูดจะกล่าวหาหรือป้องกัน และเวลาที่เนื้อความในวาทะเกี่ยวข้องคืออดีต จุดมุ่งหมายที่วาทะแบบนี้ต้องการจะ ได้คือ ความยุติธรรมหรือความอยุติธรรม เนื้อหาที่วาทะชนิดนี้ใช้เกี่ยวข้องกับความรู้สึกสับสนเรื่ง รมย์ต่างๆ เพราะอริสโตเติลถือว่า มนุษย์ทำความผิดเพราะต้องการแสวงหาความรื่นรมย์และหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดใส่ตัว ความรื่นรมย์และความเจ็บปวดอันเป็นสาเหตุของการทำผิดเหล่านี้ได้แก่ การไม่ถูกบังคับ งานหนัก ความคาดหวังในอนาคต ชัยชนะ เกียรติยศชื่อเสียง การเรียนรู้ ความ รักตนเอง การแก้แค้น

ในประเด็นที่ได้จากข้อเท็จจริง question of fact ฝ่ายค้านอาจจะโต้ได้ว่า

1. ไม่มีพยานหรือหลักฐานหรือข้อพิสูจน์เพียงพอที่กล่าวได้ว่ากระทำ (เช่น อาชญากรรม การก่อการร้าย ฯลฯ) ได้เกิดขึ้นจริง
2. หรือถ้าเกิดขึ้น การกระทำเช่นที่ว่านี้ก็ไม่ได้ร้ายแรง
3. นอกจากไม่ผิดร้ายแรงแล้ว กล่าวได้ว่า การกระทำนี้ยังมีผลเสียน้อยมากหรือชอบธรรม ด้วยซ้ำไป

3. epideitic เป็นวาทะที่เกี่ยวกับงานพิธีเป็นหลัก ได้แก่ วาทะที่ใช้ในพิธีการต่างๆ ผู้พูดจะ พูดหรือสรรเสริญหรือประนาม และเวลาที่เนื้อความในวาทะเกี่ยวข้องคือปัจจุบัน จุดมุ่งหมายที่วาทะ ชนิดนี้ต้องการสัมฤทธิ์ผลคือ การได้มาซึ่งเกียรติยศหรือความเสื่อมเกียรติยศ เนื้อหาที่วาทะชนิดนี้ ใช้คือ คุณธรรมและความชั่วร้าย เช่น ความเที่ยงธรรม ความกล้าหาญ ความรู้จักอดกลั้น ความ สุขภาพ ความรอบคอบ ความเฉลียวฉลาด ความขลาดกลัว ความโง่เขลา

ในกรณีที่เป็นเรื่องของคุณธรรม ประเด็นที่มักใช้ได้กันโดยทั่วไปจะมาจากเรื่องของศีลธรรม จริยธรรม ความงาม ค่านิยม การได้ประโยชน์ ความเหมาะสม ความมีค่า ความพึงปรารถนาว่า สิ่ง ที่ฝ่ายเสนอสับสนุนนั้นได้ตอบสนองหลักเกณฑ์ด้านศีลธรรมจริยธรรมหรือไม่

กรอบความคิดที่น่าสนใจอีกกรอบหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษาปริบทของวาทวิทยาคือ สภาพการณ์ เชิงวาทศิลป์ 4 (rhetorical situation) ลอย บิทเซอร์ อธิบายว่า องค์ประกอบของ rhetorical situation นั้นหมายถึงสภาพแวดล้อมซึ่งประกอบด้วย เหตุการณ์ วัตถุประสงค์ ความสัมพันธ์ และกรณีเร่งด่วน ซึ่งเชิญชวนให้ต้องมีวาทะสนองตอบ บิทเซอร์กล่าวว่า มีสภาพการณ์ที่เชิญชวนวาทะ แต่บางครั้งหาได้มีวาทะตอบสนองไม่ วาทะที่ตอบสนองนั้นจะจัดว่าเป็นวาทศิลป์ (rhetorical) ก็ต่อเมื่อเป็นคำตอบที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เชิญชวนการตอบสนองนั้น (fitting response) การวิเคราะห์วาทะแบบนี้ คือ การพิจารณาว่าการโต้ตอบด้วยวาทะต่อสภาพการณ์นั้นเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งมีองค์ประกอบทั้ง 5 อย่างดังนี้

1. Exigence หมายถึงสถานการณ์ที่เร่งด่วน สิ่งบกพร่องหรืออุปสรรคอย่างใดอย่างหนึ่งที่รอการตอบสนอง การแก้ไข หรือการเปลี่ยนแปลง กรณีเร่งด่วนหรือสิ่งบกพร่องนี้ในแง่ของวาทะแล้ว จะต้องได้รับการตอบสนองหรือแก้ไขด้วยวาทะเท่านั้น จึงจะเป็นองค์ประกอบของ Rhetorical situation

2. Audience ได้แก่ผู้ฟัง บิทเซอร์ ถือว่า ผู้ฟังในที่นี้หมายถึงผู้ที่สามารถได้รับอิทธิพลจากวาทะและชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

3. Constraints คือสิ่งที่มีอำนาจที่จะจำกัดการตัดสินใจ และการกระทำที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ข้อจำกัดเหล่านี้ได้แก่ บุคคล เหตุการณ์ วัตถุประสงค์ และความสัมพันธ์ ความเชื่อ ทศนคติ เอกสาร ข้อเท็จจริง ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาพพจน์ ผลประโยชน์ แรงจูงใจ เหล่านี้เป็นต้น ผู้พูดเองมีข้อจำกัดเฉพาะตัวเพิ่มขึ้นอีก บุคลิกเฉพาะตัว ข้อพิสูจน์ ลีลาที่ใช้ในการโต้แย้ง บิทเซอร์ สรุปว่าข้อจำกัดมี 2 กลุ่ม คือ สิ่งที่เกิดขึ้นโดยผู้พูดจัดทำขึ้นมาเอง เช่นหลักฐาน ข้อพิสูจน์ ลำนวนลีลาที่เลือกใช้ ประเด็นต่างๆในการโต้แย้ง และสิ่งที่ดำเนินไปตามธรรมชาติมีอยู่แล้วไม่ได้สร้างขึ้น เช่น บุคลิกเกี่ยวกับตัวผู้พูด ภาพพจน์เกี่ยวกับคนพูด ผลประโยชน์ระหว่างคนพูดและคนฟัง ฯลฯ

4. Speaker คือ ตัวผู้พูดเอง เมื่อเริ่มโต้ตอบกับ rhetoric situation ก็เป็นองค์ประกอบอันหนึ่งด้วย เช่น ผู้พูดมาในฐานะอะไร เหมาะสมกับฐานะหรือไม่

5. Speech คือ วาทะ เมื่อผู้พูดกล่าววาทะ วาทะก็จัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งด้วย บิทเซอร์กล่าวว่า เมื่อสภาพการณ์เชิญชวนการตอบโต้ที่เหมาะสมปรากฏอย่างกระจ่างชัด สภาพการณ์อันนั้นจะเป็นตัวชี้แนะจุดประสงค์ของวาทะและกำหนดโครงเรื่องที่จะพูด เนื้อหา และลีลาของวาทะที่กล่าวตอบ

ฉะนั้น งานของนักวิเคราะห์ ก็คือ ตรวจสอบว่าในสภาพการณ์ที่เชิญชวนให้เกิดการตอบโต้ทางวาทะ ผู้พูดได้ใช้วาทศิลป์ของตนเองให้เป็นประโยชน์แค่ไหน และผู้ฟังมีแนวโน้มหลังจากที่ได้ฟังวาทะแล้วที่จะก่อการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

2) แนวคิดเรื่องการสื่อสารในลักษณะเชิงการทูต

Sir Harold Nicolson (1965 : p15..) ได้ให้คำนิยามการทูตไว้ว่า การทูต คือการดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศโดยการเจรจาตกลงกัน การทูตเป็นวิธีปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเป็นวิธีการดำเนินงานโดยเอกอัครราชทูต และตัวแทนทางการทูต เป็นธุรกิจหรือศิลปะของการทูต การทูตมิใช่เป็นศิลปะของการพูดจากันเสียทีเดียว การทูตเป็นศิลปะของการตกลงกันโดยวิธีการเจรจาที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับ

หรือถ้าจะกล่าวให้สั้นก็คือ การดำเนินธุรกิจระหว่างรัฐโดยสันติวิธี หรืออาจจะกล่าวได้ว่าการทูต เป็นวิธีที่จะดำเนินธุรกิจนอกประเทศของบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ โดยสันติวิธีต่างๆ โดยใช้การเจรจา

จิตรจำนงค์ สุภาพ (2528 : 155) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการทางการทูต หมายถึงการพูดหรือการปฏิบัติ หรือทั้งพูดและปฏิบัติให้สัมพันธ์ตามความต้องการทางธรรมชาติของมนุษย์ หรือ อาจหมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันโดยสันติวิธี การใช้ปัญญา วาทะ ศิลปะและจิตวิทยาอย่างสุขุมนุ่มนวลแบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น

ตามความหมายทางวิชาการที่กล่าวมา หมายถึงการพูดหรือการปฏิบัติ หรือทั้งพูดและปฏิบัติให้สัมพันธ์ตามความต้องการทางธรรมชาติของมนุษย์ นั่นก็คือ ในการปฏิบัติภารกิจของวิถีทางการทูต ไม่ว่าจะด้วยการพูด การเจรจา การติดต่อ หรือการปฏิบัติอื่นใด ไม่นิยมดำเนินการในแบบทางตรง แต่มักนิยมดำเนินการในแบบทางอ้อมที่ออกมาในลักษณะสัมพันธ์หรือกระทบความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่ง และลักษณะแห่งการสัมพันธ์หรือกระทบความรู้สึกนั้น เป็นความต้องการหรือความปรารถนาของมนุษย์โดยธรรมชาติหรือโดยทั่วไป ซึ่งมีผลให้บังเกิดความชื่นชอบ ยินดี และเต็มใจ อันจะนำพาไปสู่ความสำเร็จในการเจรจา การติดต่อหรือความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

โครงสร้างของกระบวนการทางการทูต มีโครงสร้างใหญ่ๆอยู่ 2 ส่วน คือ

- 1 โครงสร้างทางด้านการพูดหรือเจรจา (Speech or Negotiation)
- 2 โครงสร้างทางด้านการปฏิบัติหรือพิธีการ (Practice or Protocol)

ดังนั้น การทูตนั้น หมายถึง บทบาทในการเจรจาเป็นสำคัญ และในการเจรจานั้นพึงมีอยู่ในลักษณะการประนีประนอม รอมชอม ยืดหยุ่น ผ่อนสั้นผ่อนยาว พบกันครึ่งทาง บวกกันหารสอง หรือได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย มองไม่เห็นชัดเจนว่าฝ่ายใดได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ยิ่งหย่อนกว่ากัน และด้วยความเต็มใจหรือพึงใจทุกฝ่ายอย่างนุ่มนวลแบบเนียน

จิตรจำนงค์ สุภาพ (2528 : 169-206) ได้แบ่งการสื่อสารในลักษณะเชิงการทูตไว้ ออกเป็น 3 ทฤษฎีดังนี้

- 2.1) ทฤษฎีพิธีการทูต (Protocol theory)
- 2.2) ทฤษฎีความนุ่มนวล (Tact theory)
- 2.3) ทฤษฎีการปฏิเสธ (Deny theory)

2.1) ทฤษฎีพิธีการทูต (Protocol theory)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของกระบวนการทางการทูตว่า กระบวนการทางการทูตมี โครงสร้างใหญ่ๆที่สำคัญคือ

1. โครงสร้างทางการทูตหรือการเจรจา
2. โครงสร้างทางการปฏิบัติหรือพิธีการ

ดังนั้นทฤษฎีพิธีการทูตจึงเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างในกระบวนการทางการทูต และนับว่าเป็นโครงสร้างในส่วนที่เป็นพฤติกรรม ที่มีพลังส่งเสริมหรือมีส่วนสนับสนุนให้การเจรจาทางการทูต นั้นประสบความสำเร็จได้ ซึ่งหลักการสำคัญในทฤษฎีพิธีการทูต มีดังนี้

- 2.1.1) การทักทายหรือการโอภาปราศรัย (Greeting)
- 2.1.2) การต้อนรับขับสู้ (Reception)
- 2.1.3) การฝากความระลึกถึง (Regarding)
- 2.1.4) การเยี่ยมเยียนหรือเยี่ยมคำนับ (Visiting)
- 2.1.5) ล็อบบี้ (Lobby)

2.1.1) การทักทายหรือการโอภาปราศรัย (Greeting)

เป็นการแสดงออกถึงความ เป็นมิตร แสดงถึงความรู้จักกัน เป็นพวกเดียวกัน ซึ่งเป็น พฤติกรรมที่ดี ซึ่งการทักทายหรือการโอภาปราศรัยนั้นอาจกระทำได้หลายแบบหลายวิธี ตามความ เหมาะสม สัมพันธ์กับเวลา โอกาส และสถานที่ ว่าเมื่อใดควรใช้วิธีการทักทายแบบใด การทักทาย หรือการโอภาปราศรัยภายหลังหรือที่หลังอีกฝ่ายหนึ่ง จะได้รับผลดีน้อยกว่าการกระทำก่อน และใน การทักทายนั้น ควรเอ่ยถึงสิ่งที่เป็นมงคลเท่านั้น

2.1.2) การต้อนรับขับสู้ (Reception)

การต้อนรับขับสู้นั้นเป็นเรื่องที่ธรรมดาสามัญและเป็นที่ยอมรับและเข้าใจกันโดยทั่วไป บาง คนแม้จะมีการต้อนรับ แต่ก็กระทำไปตามแบบธรรมเนียมหรือตามมรรยาท อันที่จริงในเรื่องใหญ่ๆ หรือเรื่องสำคัญๆ มักจะมีจากเรื่องเล็กๆหรือเรื่องที่ไม่เห็นสำคัญ ก็มีมากต่อมาก ผู้ที่มองปัญหา นี้อย่างสุขุมและละเอียดอ่อน

2.1.3) การฝากความระลึกถึง (Regarding)

หลักการในข้อนี้ หมายถึงการยังมีสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน มิตรภาพยังไม่เสื่อมคลาย ยังมีความเป็นกันเองหรืออันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ เป็นพฤติกรรมที่ง่ายต่อการปฏิบัติ และไม่ต้องเสี่ยงต่อการขาดทุนแต่อย่างใด มีแต่โอกาสที่จะกำไรเพียงประการเดียว ยิ่งได้ปฏิบัติต่อบุคคลที่ไม่เป็นมิตรด้วยแล้ว ยิ่งได้รับผลดีเป็นทวีคูณ บางคนเข้าใจว่าพฤติกรรมเช่นนี้เป็นเพียงมารยาททางการทูต หรือการเมืองเท่านั้น จึงทำให้การปฏิบัติต่อกันมีลักษณะผิวเผิน ผลแห่งพฤติกรรมจึงขาดความลึกซึ้งและเข้าใจถึงจิตใจ อันที่จริงแล้วมีผลต่อจิตใจเหนือความรู้สึกอย่างยิ่ง หากแสดงออกจากความจริงใจหรือเจตนาที่ดี

คำว่า Regarding มิได้หมายความว่าเพียง “การฝากความระลึกถึง” เท่านั้น ยังหมายถึงการปฏิบัติอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันด้วย เช่น

การฝากความเคารพ (ไปยังผู้อาวุโส บุคคลสำคัญ ญาติผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชา ฯลฯ)

การฝากความรัก (ไปยังผู้น้อย มิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน)

2.1.4) การเยี่ยมเยียนหรือเยี่ยมคำนับ (Visiting)

การเยี่ยมเยียน มักใช้กับผู้น้อยหรือผู้เสมอกัน เพื่อสืบถามสารทุกข์สุขดิบต่อกัน ด้วยความรัก ความเมตตาปราณีหรือความปรารถนาดี อีกประการหนึ่งนิยมใช้กับบุคคลทั่วไปในโอกาสเจ็บป่วย หรือประสบเคราะห์กรรม ความทุกข์หรือความเดือดร้อน

การเยี่ยมคำนับ เป็นการไปแสดงความเคารพ ความจงรักภักดี ความศรัทธา ในคุณงามความดี การแสดงความยินดี หรือเพื่อให้เกียรติ ตามเทศกาล วัน เวลา และโอกาสอันเหมาะสม

การเยี่ยมเยียนหรือเยี่ยมคำนับเป็นหลักการที่ใช้ได้กับบุคคลทุกระดับตั้งแต่ระดับโลก ระดับชาติ หรือแม้แต่กระทั่งระดับชีวิตประจำวัน

2.1.5) ล็อบบี้ (Lobby)

ในความหมายนี้เป็นภาษาทางการทูต และมีความสำคัญถึงขั้นเป็นพิธีการเลยทีเดียว แม้จะยังไม่มีคำแปลออกมาโดยตรง แต่ก็พอเข้าใจความหมาย ซึ่งหมายถึง “การกรุยทาง” หรือการปูทาง” หรือ “การหาข้อมูล” หรือการหยั่งเสียง” หรือการหยั่งเชิง” หรือ “การสร้าง” หรือ “การหาผู้ทาง” หรือ “การหาเสียง” หรือ “การสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน”

ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้มักเริ่มขึ้น ก่อนที่จะมีการเจรจา การประชุม หรือการสัมมนา การทำข้อตกลง การเจรจาความ การพบปะ และ ฯลฯ กันอย่างจริงจังหรืออย่างเป็นทางการ หากได้ดำเนินการภายหลังที่ได้มีการ “ล็อบบี้” เสียก่อนแล้ว จะช่วยให้เกิดความง่ายในการดำเนินการในรายละเอียดดังกล่าวเป็นหลายเท่าทีเดียว

2.2) ทฤษฎีความนุ่มนวล (Tact theory)

หมายถึงลักษณะการรวมของควมนุ่มนวลและความแนบเนียนดังกล่าว อันเป็นลักษณะแห่งความประทับใจ ความน่าเชื่อถือศรัทธา ความน่าเกรงใจและเกรงขาม ความเป็นผู้ดี ความเป็นสุภาพชนหรืออริยชน ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการทางการทูต และเป็นกำลังภายในที่แฝงอยู่ในท่าทีของนักการทูต

ความนุ่มนวลประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นการพูด (Verbal) และส่วนที่ไม่ใช่การพูด (Non-Verbal)

2.2.1) ส่วนที่เป็นการพูด (Verbal) ได้แก่

- การกล่าวปฏิสันฐานแบบสุภาพ (Friendly greeting)
- การกล่าวแสดงความยินดี (Gladly)
- การกล่าวแสดงความเสียใจ (Sorry)
- การกล่าวแสดงความขอบคุณ (Thanks)
- การกล่าวขอโทษหรือขออภัย (Pardon)
- การกล่าวถ้อยคำที่มีความหมายเป็นพวกเดียวกัน (Sympathy)
- การกล่าวที่งดเว้นถ้อยคำประเภท “วจีทุจริต” (Misbehaviour in words)
- การกล่าวที่หลีกเลี่ยงถ้อยคำประเภทบกพร่องทางจิตวิทยา (Invomplete words)

2.2.2) ส่วนที่ไม่ใช่การพูด (Non-Verbal)

การปฏิบัติหรือการแสดงออกที่ไม่เกี่ยวกับการพูด สามารถสร้างความสุขุมนุ่มนวลได้ไม่แพ้การแสดงออกด้วยคำพูด นับว่าเป็นบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการทางการทูตเพื่อสร้างความสัมพันธ์ ความหนักแน่น ความน่าเชื่อถือ และยอมรับ ความน่าเกรงใจและเกรงขาม เพื่อไปสู่ผลแห่งความสำเร็จในการประสานงานการเจรจา หรือผลแห่งการยอมรับในการเสนอญัตติหรือความคิดเห็นต่อที่ประชุม เช่น

การจัดท่าที (Attitude) เช่น

- การแสดงออกอย่างสุภาพทั้งทางกาย วาจา ใจ
- อาการแห่งความสุขุม รอบคอบ เยือกเย็น (หลีกเลี่ยงลักษณะร้อนรน รุ่มวาม)
- สำรวมอาการประเภท “โต้เถียง” หรือ “คัดค้าน” อย่างรุนแรง
- ยอมรับรู้รับฟัง
- ไม่มีลักษณะแห่งการเสียอารมณ์” ง่าย

การสร้างนิสัยแห่งการทูต ได้แก่

- ลักษณะแห่งการประนีประนอมรอมชอม เช่น ไม่เคร่งดิ่งเกินไป ไม่หักห้ามพรวดด้วยเข้า ไม่ชี้ผิดชี้ถูก ไม่ตั้งตนเป็นผู้พิพากษาคัดสินความ หลีกเลี่ยงสิ่งที่เรียกว่าการแพ้

หรือการชนะ หลีกเลียงสิ่งที่เรียกว่าการได้หน้าหรือการเสียหน้า มีลักษณะพูดกันใต้ เจาจากัน
ได้ ต่อรองกันใต้ ยึดหยุ่นกันใต้ พบกันครึ่งทาง

- ลักษณะแห่งการรู้จักसानประโยชน์ หมายถึงการทำตนให้เป็นประโยชน์
เป็นตัวนำประโยชน์ เป็นผู้ให้ประโยชน์ แก่ทุกฝ่าย

- มีความมั่นคงทางจิตใจ เป็นคนประเภท “พกหิน” ไม่ใช่ “พกนุ่น” ไม่หุ
เบา ไม่รู้สึกหลงระเริงลืมตัวเมื่อได้รับการยกย่อง ไม่โกรธหรือเสียอารมณ์ เมื่อถูกวิจารณ์หรือถูก
ตำหนิติติง

2.3) ทฤษฎีการปฏิเสธ

กระบวนการทางทฤษฎีไม่นิยมใช้ถ้อยคำประเภท “ปฏิเสธทางตรง” ไม่ว่าจะกรณีใด กระบวน
การทางทฤษฎีถือกันว่า “มิตรย่อมไม่ปฏิเสธมิตร” กระบวนการทางทฤษฎีกำหนดว่าการปฏิเสธ
เป็นภาวะที่เรียกว่า “การทูตบอด”

ดังนั้นนักทฤษฎีจึงมีเทคนิคหรือศิลป์ในการปฏิเสธ ซึ่งมีอยู่ 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

2.3.1) การปฏิเสธโดยอ้อม (Indirect deny) ซึ่งมีอยู่ 5 แบบดังนี้

- 2.3.1.1) แบบแบ่งรับแบ่งสู้
- 2.3.1.2) แบบโยนกลอง
- 2.3.1.3) แบบที่เล่นทีจริง
- 2.3.1.4) แบบคลุมเครือ
- 2.3.1.5) แบบดับเบิ้ลไดอะล็อก

2.3.2) การปฏิเสธโดยตรง (Direct deny)

2.3.1) การปฏิเสธโดยอ้อม

2.3.1.1) แบบแบ่งรับแบ่งสู้

การปฏิเสธแบบนี้ มักมีวลีว่า “บางที” หรือ “อาจจะ” หรือ “จะพยายาม” ซึ่งมีความหมายจะ
ยอมรับก็ไม่ใช่ปฏิเสธก็ไม่เชิง ยังมีแนวโน้มว่าอาจจะเป็นไปได้ทั้งสองทาง แม้จะมีลักษณะเป็น
ความหวังแต่ก็ยังหวังไม่ได้แน่นอน หรืออาจจะมึลักษณะเชิงปฏิเสธ ก็ยังไม่ใช่การปฏิเสธโดยสิ้น
เชิง เช่น

ถาม “ท่านคิดว่าอเมริกาจะขายเครื่องบิน เอฟ 16 ให้กับกองทัพไทยหรือไม่”

ตอบ “เขาอาจจะขายให้เราก็ได้ เพราะประเทศไทยเป็นปรากรสำคัญในการป้องกันลัทธิ
คอมมิวนิสต์ทางด้านเอเชียอาคเนย์”

2.3.1.2) แบบโยนกลอง

คำว่า “โยนกลอง” หมายถึง การบำบัดความรับผิดชอบ หรือปัญหาหรือความรับผิดชอบไปยังผู้อื่น หรือเลี่ยงเลี่ยงความผูกพันอันจะเกิดแก่ตนหรือฝ่ายตน การปฏิเสธแบบนี้จะมีลักษณะรับก็ไม่ใช่ ปฏิเสธก็ไม่เชิง ดังตัวอย่างเช่น

ถาม “ผมขอเสนอให้เปลี่ยนแปลงข้อความในระเบียบข้อบังคับเสียใหม่”

ตอบ “เป็นข้อเสนอที่ดี ผมจะนำข้อเสนอของคุณไปปรึกษาเจ้าหน้าที่โดยตรงเขาก่อน”

2.3.1.3) แบบที่เล่นที่จริง

การปฏิเสธแบบที่เล่นที่จริง เมื่อกล่าวออกไปแล้วมีลักษณะคล้ายกับว่าเป็นการกล่าวเล่นๆ แต่ในคำกล่าวแบบเล่นๆนั้นอาจจะมีความจริงขึ้นมาได้ ผู้ตอบไม่สามารถตอบว่าเป็นเรื่องจริงหรือเป็นเรื่องไม่จริง ใดๆอย่างหนึ่งออกมา เพราะอาจจะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ หรือในบางกรณีผู้ตอบตอบออกมาตรงๆไม่ได้ เพราะอาจจะมีปฏิกริยาอื่นๆติดตามมาอีกมากมาย จึงเลี่ยงตอบแบบที่เล่นที่จริงเสียเช่น

ปัญหา “ท่านแน่ใจไหมว่าพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีนี้จะผ่านรัฐสภา”

ตอบ “คุณก็รู้อยู่แล้วว่าจะผ่านหรือไม่ผ่าน ในเมื่อทิศทางการเมืองอยู่ในสภาพนี้”

จะเห็นว่าคำตอบปฏิเสธแบบนี้ เป็นคำตอบที่ยาก ถ้าตอบว่า “ไม่ทราบ” ก็อาจจะเป็นคำตอบที่ขาดความรับผิดชอบ หากตอบว่า “ไม่ผ่าน” ก็เสียศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของรัฐบาลที่ไม่สามารถคุมเสียงข้างมากในรัฐสภาได้ และถ้าตอบว่า “ผ่านแน่” ก็ดูออกจะเป็นคำตอบที่มีลักษณะยะโสหรืออวดดี อาจเป็นผลให้เกิดความหมั่นไส้ แม้พวกเดียวกันก็อาจจะไม่ออกเสียงสนับสนุนก็ได้ จึงตอบแบบที่เล่นที่จริงให้เป็นเรื่องเบาๆไปเสีย แต่ก็มีผลว่าไม่ได้ปฏิเสธต่อปัญหาหรือต่อคำถามนั้น

2.3.1.4) แบบคลุมเครือ

การพูดการกล่าวบางเรื่องบางอย่างและบางโอกาส ไม่อาจจะกล่าวให้กระจ่างแจ้งออกมาได้ว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” “ถูก” หรือ “ผิด” เพราะการกล่าวเช่นนี้จะเกิดข้อสรุป ซึ่งอาจถูกหรือผิด และเมื่อเกิดข้อสรุปแล้ว จะต้องตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะถูกหรือผิด หรือเกิดการได้ประโยชน์เสียประโยชน์ขึ้นได้ จึงใช้วิธีการกล่าวแบบนี้ คือให้เกิดความคลุมเครือไว้ก่อน ไม่ให้มีข้อสรุป เมื่อไม่มีข้อสรุปก็ยังไม่ต้องปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป เช่น

ถาม “มีข่าวว่า สหรัฐจะหนุนเจ้าสีหนุมาจัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศกัมพูชา หากข่าวนี้เป็นจริง ท่านจะรับรองรัฐบาลเจ้าสีหนุหรือไม่”

ตอบ “ไม่ว่าเจ้าสีหนุหรือผู้นำเขมรคนใด และไม่ว่าใครจะสนับสนุนหรือไม่ก็ตาม หากเขาสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้อย่างถูกต้องและเป็นประชาธิปไตยแล้ว ไม่ว่าประเทศใดในโลกก็รับรองรัฐบาลทั้งนั้น”

2.3.1.5) แบบดับเบิลไดอะล็อก

การกล่าวปฏิเสธแบบนี้ เป็นการกล่าวปฏิเสธแบบ 2 ชั้น หรือแบบว้าวพันหลัก กล่าวคือจะพิจารณาออกยากกว่าเป็นการปฏิเสธหรือไม่ และเป็นการปฏิเสธที่ค่อนข้างยืดเยื้อ แต่ก็คุ้มค่า ลักษณะสำคัญคือ ให้แสดงความสนใจต่อปัญหานั้นก่อนทันที (เพียงแสดงความสนใจเท่านั้น ยังไม่ยอมรับ) แล้วต่อจากนั้นก็เริ่มดับเบิลทอล์คหรือไดอะล็อกทันที เช่น

ในสมัยพุทธกาล มีโจรลักหนึ่งในเมืองสาวัตถีทำการปล้นสะดมทำให้เกิดความเดือดร้อนอยู่ทั่วไป โจรลักนี้มีชื่อว่าโจรเคราแดง เพราะหัวหน้าโจรมีเคราแดง ต่อมาทางการจับตัวได้ทั้งลักเมื่อถูกฟ้องศาลแล้วจะต้องรับโทษถึงขั้นประหารชีวิตทั้งหมด พระราชาจึงถามผู้เป็นหัวหน้าโจรว่า ถ้าท่านประหารชีวิตพวกของท่านได้ทั้งหมด พระราชาจะอภัยโทษให้และจะแต่งตั้งให้เป็นเพชรฆาตต่อไป โจรเคราแดงกลัวตายจึงรับคำและประหารพวกตนทั้งหมด แล้วต่อมารับราชการเป็นเพชรฆาต ต่อมาเมื่อแก่ตัวมากขึ้นเกิดนึกกลัวบาปเพราะตนได้ฆ่าคนมามาก ทำให้เกิดความทุกข์ใจ จึงไปถามพระสารีบุตร อัครสาวกของพระพุทธเจ้าว่า

“พระคุณเจ้า ฆ่าคนนี้เป็นบาปไหม” เพชรฆาตถาม
 “เจ้าฆ่าใครล่ะ” พระสารีบุตรถาม
 “ข้าพระพุทธเจ้าฆ่านักโทษ พระเจ้าข้า” โจรตอบ
 “ทำไมเจ้าถึงต้องฆ่าด้วยเล่า”
 “ข้าพระพุทธเจ้าเป็นเพชรฆาตมีหน้าที่ฆ่าคน”
 “เวลาเจ้าฆ่า เจ้าฆ่าเองหรือ”
 “ข้าพระพุทธเจ้ามิได้ฆ่าเอง แต่พระราชาสั่งให้ฆ่า”
 “ถ้าเช่นนั้น เจ้ามิได้ฆ่าเอง แล้วเจ้าคิดว่าเจ้าเป็นบาปด้วยหรือ”

เมื่อเพชรฆาตได้ยินเช่นนั้นก็บังเกิดความดีใจ เข้าใจว่าการฆ่าคนตามหน้าที่หรือตามคำสั่งผู้อื่นนั้นคงจะไม่บาป เพราะพระสารีบุตรไม่ได้ตอบว่าเป็นบาป แต่ในกรณีเดียวกันพระสารีบุตรก็ไม่ได้ตอบว่าไม่บาป เพียงแต่เพชรฆาตคิดเอาเองว่าไม่บาป

2.3.2.) การปฏิเสธโดยตรง

หมายถึง การกล่าวปฏิเสธที่มีถ้อยคำประเภทปฏิเสธออกมาตรงๆ ผู้รับการปฏิเสธก็ทราบทันทีว่าเป็นการปฏิเสธ การปฏิเสธแบบนี้จะใช้เทคนิคหรือศิลปะลดความรุนแรง หรือความเจ็บปวดของคำปฏิเสธ ผู้ถูกปฏิเสธก็จะไม่เกิดความขัดเคืองใจ การปฏิเสธแบบนี้มักจะมีวลี “โปรด...” หรือ “กรุณา” หรือ “ขอโทษ” ประกอบอยู่ในคำปฏิเสธเหล่านั้น

เช่น ในกรณีที่ไม่ต้องการให้สวมรองเท้าเข้าไปในที่ใดที่หนึ่ง จะกล่าวคำว่า “กรุณาถอดรองเท้าก่อนเข้าห้อง” หรือ “โปรดถอดรองเท้าไว้หน้าห้อง” เหล่านี้เป็นต้น

แนวคิด และทฤษฎีที่ตั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง "วาทศิลป์ในพระราชสาสน์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช" โดยจะนำมาผสมผสานเข้าด้วยกัน ลักษณะของงานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ วิเคราะห์โดยใช้ ทฤษฎีวาทวิทยา แนวคิดเรื่องการสื่อสารในลักษณะเชิงการทูต ตลอดจนใช้หลักฐานต่างๆทางประวัติศาสตร์ เช่น จดหมายเหตุ พงศาวดาร บันทึกความทรงจำ และเอกสารที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลในการทำวิจัย

3) ตำราและงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จากการค้นคว้าตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น สามารถแบ่งออกได้ เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
2. ด้านสังคมวัฒนธรรม
3. ด้านเศรษฐกิจและการค้า
4. ด้านการเมืองการปกครอง

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

แสงโสม เกษมศรี (2488) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สัมพันธภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาเหตุการณ์ต่างๆเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศในสมัยอยุธยา และทำการวิเคราะห์ผลของความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยได้กล่าวถึงรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์

ขจร สุขพานิช (2506) ได้เขียนตำราเรื่อง ออกญาวิไชเยนทร์และการต่างประเทศในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยกล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยผู้แต่งได้กล่าวถึงการมีอำนาจ บทบาท ตลอดจนการเสื่อมอำนาจของเจ้าพระยาวิไชเยนทร์หรือฟอลคอน ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการสร้างความสัมพันธ์และติดต่อกับต่างประเทศ บุคคลผู้หนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ช่วยเชื่อมสัมพันธภาพอันดีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พลับพลึง มูลศิลป์ (2519) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางด้านต่างๆระหว่างไทยกับฝรั่งเศสด้านศาสนา การค้า การทูต และศิลปวิทยาการใหม่ๆในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถึงรัชกาลของสมเด็จพระเพทราชา โดยวิเคราะห์ถึงผลกระทบอันเกิดจากความ

สัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส ซึ่งส่งผลไปถึงนโยบายการติดต่อระหว่างประเทศไทยกับ
รัฐโกลิเธอร์

มานิจ ชุมสาย (2531) ได้เขียนตำราเรื่อง สมเด็จพระนารายณ์และโกษาปาน โดยมี
ธิดิมา พิทักษ์ไพรวรรณ เป็นผู้แปล เนื้อหาโดยสรุปกล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัย
สมเด็จพระนารายณ์ โดยเฉพาะในด้านการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยกล่าวถึง การส่งอัคร
ราชทูตไทย “โกษาปาน” เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2229 และยังมี
เกร็ดความรู้ในทางประวัติศาสตร์ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในสมัยนั้นไว้ด้วย

สำนักงานจังหวัดลพบุรี (2534) ได้แต่งตำราเรื่อง ที่ระลึกงานแผ่นดินสมเด็จพระ
นารายณ์ กล่าวถึงพระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระยาโกษาปาน และความ
สัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และประเพณีการทูตไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

มานพ ถนอมศรี (2542) ได้แต่งตำราเรื่อง ราชทูตและบาทหลวงฝรั่งเศสในกรุงสยาม
ผู้แต่งได้กล่าวถึงบุคคลสำคัญๆหลายท่านได้แก่ สังฆราชเบรุต สังฆราชแห่งเฮลิโอบอลิส และ
บรรดาราชทูตฝรั่งเศส อันได้แก่ เซอวาเลีย เดอโซมงต์ และเดอลาลูแบร์ ฯลฯ ซึ่งบุคคลเหล่านี้
ล้วนมีส่วนร่วมสำคัญในการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

ด้านสังคมวัฒนธรรม

ขจร สุขพานิช (2530) แต่งตำราเรื่อง อยุธยาคติ โดยกล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น
ในสมัยอยุธยา เริ่มต้นตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ เรื่อยมาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การติดต่อระหว่างประเทศ และเหตุ
การณ์สำคัญๆทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา

จารึก บุญไชย บุญผา ทิพย์สภาพกุล และ วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์ (2533) ได้เขียน
เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง สังคมไทยในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
โดยกล่าวถึง ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแพทย์ บันทึกรื่องราวของคณะทูตเปอร์เซีย ซึ่งเป็น
เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ด้านเศรษฐกิจหรือการค้า

บุศราคัม ช่างชัย (2533) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออก
ของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ.1612-1688 วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
เล่มนี้ได้ศึกษาการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ.1612-

1688 โดยศึกษาถึงโครงสร้าง นโยบาย การบริหารงาน และขอบข่ายทางการค้าของบริษัทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยศึกษา 2 ช่วง ช่วงแรกตั้งแต่ ค.ศ.1612-1623 ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม และช่วงสมัยหลัง ค.ศ.1661-1688 ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ด้านการเมืองการปกครอง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537) ได้แต่งตำราเรื่อง การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ ซึ่งได้กล่าวถึงสถาบันการเมืองของไทย เริ่มตั้งแต่สมัยพระนเรศวรมหาราช พระเจ้าปราสาททอง เรื่อยมาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ กล่าวถึงมูลเหตุของขุนนาง การแก่งราชนบัลลังก์ และการใช้กุศโลบายของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในการสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศ จนถึงยุคสิ้นรัชกาลเข้าสู่รัชสมัยของพระเจ้าปราสาททอง

วิบูล วิจิตรวาทการ (2538) ได้แต่งตำราเรื่อง เรื่องสนุกในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เช่น การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กล่าวถึงบุคคลสำคัญต่าง ๆ บาทหลวงราชทูต และขุนนางไทย (พระยาโกษาปาน)

เนื่องจากตำราและงานวิจัยส่วนใหญ่จะศึกษาประวัติศาสตร์ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากเป็นอันดับแรก โดยกล่าวถึงแง่มุมเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญในทางการทูต ความสัมพันธ์ทางการทูตกับต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส แต่ยังไม่มีการกล่าวถึงการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเลย ซึ่งการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นมีความสำคัญ ส่งผลให้เกิดความเจริญในด้านต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า ผู้วิจัยเห็นควรที่จะใช้ตำราและงานวิจัยข้างต้นดังกล่าวมานี้ ตลอดจนรวบรวมหลักฐานและเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ เช่น จดหมายเหตุ พงศาวดาร บันทึกความทรงจำ เอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง มาประมวลและวิเคราะห์เพื่อทำการศึกษาวิจัย “วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical approach) ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยจะศึกษาข้อมูลจากพงศาวดาร จดหมายบันทึก สิ่งตีพิมพ์ บันทึกความทรงจำ และเอกสารอื่น ๆ อันเกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ในรูปแบบของ

1. สถานการณ์ (Scenario) หรือบริบท (Context) ของวาทวิทยาที่ปรากฏในพระราชสาสน์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อต้องการทราบถึงความเป็นมา สาเหตุ และสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดวาทะขึ้นมา โดยศึกษาเฉพาะกรณีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส

2. ศึกษาบุคคลที่มีส่วนที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการใช้วาทะที่ปรากฏในพระราชสาสน์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เช่น ราชทูต เอกอัครราชทูต ขุนนาง บาทหลวง หรือตัวแทนองค์พระมหากษัตริย์ บุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ

3. ศึกษาและวิเคราะห์พระราชสาสน์หรือพระวาทะของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งจะเป็นการวิเคราะห์ตัวบท (Textual analysis) หรือการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (qualitative content analysis) ในการวิเคราะห์นี้ได้จัดแบ่งหัวข้อในการศึกษาตัวพระราชสาสน์ หรือพระวาทะที่เกี่ยวข้องกับการเจริญสัมพันธไมตรี ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ดังนี้

1. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
2. ด้านการเมืองการปกครอง
3. ด้านศาสนา
4. ด้านการค้า

การวิจัยนี้จะนำจดหมายเหตุ บันทึกความทรงจำ พงศาวดาร ทั้งของไทย และที่ได้มีการแปลมาจากภาษาต่างชาติ เช่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาโปรตุเกส ภาษาอังกฤษ ทั้งที่เป็นจดหมายเหตุของบาทหลวง จดหมายเหตุของพ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และจดหมายเหตุของราชทูต หรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีบันทึกเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์

โดยนำมาวิเคราะห์ถึงบทบาทของผู้ที่มีส่วนก่อให้เกิดความสำเร็จในการติดต่อและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้ทราบถึงแบบอย่างการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

บุคคลผู้มีส่วนก่อให้เกิดความสำเร็จในการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นั้น ได้แก่

1. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
2. ราชทูต หรือเอกอัครราชทูต
3. บาทหลวง
4. ขุนนางในราชสำนัก

การเก็บข้อมูลในส่วนนี้ จะค้นคว้าจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิอันได้แก่

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ข้อมูลที่เป็นหลักฐานส่วนใหญ่เป็นบันทึกของทูต หรือบุคคลในคณะทูต ผู้เกี่ยวข้อง และผู้รู้เห็นในเหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยนั้น หลักฐานเหล่านี้แปลและพิมพ์เป็นภาษาไทย เช่น

ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

ได้แก่ หลักฐานต่างๆ ที่ได้จากเอกสารต่างชาติ จดหมายเหตุของพ่อค้า จดหมายเหตุของบาทหลวง บันทึกความทรงจำ พงศาวดาร และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เหล่านี้เป็นต้น

ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

ได้แก่ ข้อมูลที่มีการนำหลักฐานชั้นปฐมภูมิ มาทำการศึกษาวิเคราะห์หรือวิจัย เช่น หนังสือ หรืองานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าจะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ข้อมูลที่ใช้เป็นเอกสารค้นคว้า จะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก (Primary Sources) และอาศัยข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบด้วย แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญคือ หอสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุ หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กรมศิลปากร หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เหล่านี้เป็นต้น โดยนำเสนอรายงานแบบพรรณนา (Description) และแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

เพื่อรวบรวมหลักฐานและศึกษาถึงมูลเหตุและปัจจัยที่ทำให้การใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประสบความสำเร็จ ซึ่งวาทะนั้นเป็นส่วนสำคัญก่อให้เกิดความเจริญต่างๆ เช่น ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนา และด้านการค้า ตลอดจนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

บทที่ 4

ผลการวิจัยวาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พุทธศักราชได้ 2199 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองรัชกาลที่ 28 แห่งกรุงศรีอยุธยา เสด็จสวรรคต สมเด็จพระเจ้าฟ้าชัยโอรสพระองค์ใหญ่ขึ้นครองราชย์อยู่ต่อมาได้ 9 เดือน พระศรีสุธรรมราชา กับสมเด็จพระนารายณ์ผู้เป็นพระเจ้าอาว์และพระอนุชาก็คบคิดกันชิงราชสมบัติ แล้วพระศรีสุธรรมราชาขึ้นเป็นกษัตริย์แทนสืบมาได้อีก 2 เดือน สมเด็จพระนารายณ์เห็นว่าพระศรีสุธรรมราชานั้น ทรงปราศจากหิริโอตตัปปะจึงรวบรวมกำลังข้าราชการที่เป็นฝ่ายสนับสนุน พระองค์ยึดอำนาจมาเสีย แล้วขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ 27 แห่งกรุงศรีอยุธยา ปีนั้นตรงกับ พ.ศ.2199 ต่อมาพระไตรภูวนาทิตย ผู้เป็นหลานทำการชองสมผู้คนจะคิดการกบฏขึ้น แต่สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีอนุภาพมากกว่าจึงปราบปรามได้ไม่ยาก (จารึก บุญไชย บุญผา ทิพย์สภาพกุล และวัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, 2533 : 59)

ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นได้มีสัมพันธไมตรีทางการทูต และการค้ากับหลายประเทศทั้งในแถบยุโรปและเอเชียอย่างกว้างขวาง เช่น ฝรั่งเศส โปรตุเกส อังกฤษ อิตาลี ฮอลันดา จีน ญี่ปุ่น อินเดีย และเปอร์เซีย ส่วนในด้านการทหารนั้นมีการฝึกทหารตามแบบอย่างยุโรป เป็นครั้งแรกที่มีการสร้างป้อมและอาวุธแบบทันสมัย ในด้านศาสนา สมเด็จพระนารายณ์ ทรงส่งเสริมด้านศาสนาทุกศาสนา ไม่ทรงกีดกันศาสนาอื่นใด มีการนำวิทยากรทางตะวันตกมาใช้ ไม่ว่าจะเป็น วิชาดาราศาสตร์ วิชาทางการแพทย์ มีการรักษาคนไข้ตามแบบตะวันตก มีการสร้างถนนหนทาง และมีโรงเรียนสอนภาษาและวิชาการตามแบบตะวันตก ทั้งยังมีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระองค์ถือได้ว่าเป็นยุคทองของวรรณกรรม มีนักปราชญ์ราชกวีประจำราชสำนักมากที่สุด มีแบบเรียนหนังสือจินตามณีที่แต่งโดยพระโหราธิบดีเป็นแบบเรียนเบื้องต้นสำหรับเรียนภาษาไทย

การเศรษฐกิจในสมัยสมเด็จพระนารายณ์รุ่งเรืองมากที่สุดยิ่งกว่าในรัชกาลใด ๆ ในสมัยอยุธยา เพราะมีการติดต่อกับต่างประเทศอย่างกว้างขวางที่สุด กรมพระคลังสินค้าได้ส่งเรือสินค้าหลายลำเพื่อนำสินค้าไปขายเอง แทนที่จะขายกับเรือต่างประเทศที่มารับซื้อไปหากำไรในประเทศจีน หรือญี่ปุ่นอย่างแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้เองทำให้กรุงศรีอยุธยามีรายได้เข้าประเทศเป็นอันมาก เพราะความมั่งคั่งและมั่นคงทางเศรษฐกิจประการหนึ่ง ความเหมาะสมกับเป็นที่ตั้งศูนย์กลางการค้าระหว่างชาติตะวันตกและชาติตะวันออกประการหนึ่ง กับความมั่นคงทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประการหนึ่ง ทั้งสามประการนี้ทำให้ชาวต่างประเทศหลายชาติ หลายภาษามั่นใจกล้าที่จะมาตั้งสถานการค้าในกรุงศรีอยุธยา (มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะอักษรศาสตร์, 2515 : 273)

สาเหตุที่มีการติดต่อกับประเทศฝรั่งเศสได้นั้นเกิดขึ้นเนื่องจากประเทศไทยมีความขัดแย้งกับฮอลันดาและได้มีการลงนามในสัญญาทางการค้าเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2207 และในสัญญานี้ฝ่ายไทยได้เสียผลประโยชน์ทางการค้ามาก แต่เนื่องจากเกรงกลัวในอำนาจของฮอลันดาทำให้ฝ่ายไทยต้องจำยอม จึงเป็นความจำเป็นที่สมเด็จพระนารายณ์ต้องหามิตรประเทศจากตะวันตกที่มีอำนาจเทียบเท่ากับฮอลันดา เป็นการถ่วงดุลย์อำนาจ และด้วยเหตุนี้เองทำให้สมเด็จพระนารายณ์มุ่งหาพันธมิตร พยายามที่จะสร้างไมตรีกับต่างประเทศ และประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศสุดท้ายที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์โดยมีบาทหลวงเป็นผู้เข้ามาเผยแพร่ศาสนา ก่อนและต่อมาก็ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในด้านอื่นๆตามมา

ประเทศไทยได้มีการติดต่อกับฝรั่งเศสก่อนสมัยที่จะมีการติดต่อกับฝรั่งเศสในสมัยแผ่นดินของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยมีพวกมิชชันนารีเป็นตัวแทน การที่ฝรั่งเศสพยายามที่จะเชื่อมสัมพันธไมตรีนั้นก็เพราะพวกเหล่ามิชชันนารี นั่นก็คือ ท่านสังฆราชเบริช

อีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทมากก็คือ สังฆราช เอลิโอโปลิส ซึ่งเป็นผู้นำพระราชสาส์นจากพระสันตปาปาที่กรุงโรม และพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาถวาย และสมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชสาส์นตอบกลับไป โดยมีพระพิพัฒนราชไมตรีเป็นราชทูต แต่ปรากฏว่าเรือลมที่แหลมกูดโฮปเสียก่อน พระราชไมตรีจึงไปไม่ถึง ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์จึงส่ง ขุนพิชัยวาทิต และขุนพิชิตไมตรี ไปสืบข่าวราชทูตชุดแรก

ต่อมาพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้ส่งราชทูตเข้ามากรุงศรีอยุธยาจำนวน 2 ครั้งด้วย ครั้งแรกนำโดย เซอวาเลีย เดอโชมองต์ เป็นราชทูต จุดประสงค์ที่เข้ามาในครั้งแรกนั้นเพื่อการชักจูงสมเด็จพระนารายณ์ให้นับถือศาสนาคริสต์ แต่ไม่ได้ผล ก่อนเซอวาเลีย เดอโชมองต์เดินทางกลับได้ทำสัญญาไว้กับฝ่ายไทย 2 ฉบับ คือสัญญาศาสนา และสัญญาทางการค้า และสมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งราชทูตกลับไปพร้อมกับเดอโชมองต์ คือ พระยาโกษาปาน เป็นตัวแทนพระองค์ไปถวายพระราชสาส์นที่ประเทศฝรั่งเศส

เมื่อเดินทางกลับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้มอบหมายให้ ลาลูแบร์เดินทางกลับมาพร้อมกับพระยาโกษาปาน การมาในคราวนี้ของราชทูตฝรั่งเศสนั้นก็เพื่อต้องการมาทำสัญญาทางการค้าและมารับเมืองมะริดตามที่ฝ่ายไทยได้ยื่นข้อเสนอ พร้อมทั้งได้นำความรู้วิทยาการต่างๆ เช่น ดาราศาสตร์ สถาปัตยกรรม และทหารจากกองทัพมาประจำการที่กรุงศรีอยุธยา ก่อนที่จะเข้ามากรุงศรีอยุธยา ฝ่ายไทยตัวแทนคือฟอลคอนได้กระทำการให้ฝ่ายฝรั่งเศสทำสัญญาลับ เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์ ทำให้ฝ่ายฝรั่งเศสจำต้องรับรู้ในข้อสัญญาดังกล่าว และการมาครั้งนี้ลาลูแบร์ก็ได้ทำสัญญาทางการค้ากับฝ่ายไทย 1 ฉบับ การเข้ามาของทหารฝรั่งเศสนี้

ทำให้เกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมากต่อขุนนางฝ่ายไทย จึงได้มีการชงชুমผู้คนเพื่อทำการโค่นล้มอำนาจของพวกฝรั่งเศสอย่างลับๆ

จนกระทั่งพระเพทราชาได้ทำการยึดอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สาเหตุสำคัญที่พระเพทราชาสามารถโค่นอำนาจของฟอลคอนและขับไล่ทหารฝรั่งเศสได้นั้นมาจากการที่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลต่างๆ ดังที่ปรากฏว่า (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523 : 69)

“เมื่อพระเพทราชาตั้งตนเป็นหัวหน้า จึงได้รับการสนับสนุนจากขุนนางและราษฎรซึ่งรักใคร่พระเพทราชามากและศรัทธาว่าเป็น ผู้คงกระพัน นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์อีกด้วย .”

พระเพทราชาจึงแสดงเจตนาหมายว่าการทำรัฐประหารในครั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า กองทหารฝรั่งเศสได้มายึดครองบางกอกทำให้เกิดการกตัญญูของชาวฝรั่งเศสต่อคนไทย นอกจากนี้ยังมีความทะเยอทะยานของพวกบาทหลวงที่ต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ และประการสุดท้ายความเยอหยิ่งและการกตัญญูของฟอลคอน

และจากการทำรัฐประหารในครั้งนั้น ทำให้ฝ่ายไทยต้องรบกับกองทหารที่ป้อมบางกอก และได้ทำการขับไล่พวกฝรั่งเศสออกนอกราชอาณาจักร ทั้งนี้เนื่องจากพระเพทราชาจงเกลียดชังพวกฝรั่งเศส

ความสัมพันธ์กับประเทศฝรั่งเศสนั้นก็จบลงในรัชสมัยของพระเพทราชา แม้ว่าพระเจ้าหลุยส์ที่14จะมีพระราชโองการให้บาทหลวงดาซาร์ตนำพระราชสาส์นของพระองค์ และศุภอักษรของพระสันตปาปาอินโนเซนต์ที่11 มาถวาย แต่ก็ไม่ได้ถวายการต้อนรับเหมือนเช่นในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จวบกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการเจริญสัมพันธไมตรีกันอีกครั้ง โดยฝรั่งเศสได้ส่ง มงซิเออร์ ซาลส์ เดอ มงติญยี เป็นผู้แทนรัฐบาลเข้ามาเจรจาสนธิสัญญาเป็นไมตรีต่อกันเมื่อ พ.ศ. 2399 และจากสัมพันธไมตรีระหว่างกันนั้นก็ดำเนินจนถึงปัจจุบัน

จากเหตุการณ์สำคัญๆในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้ พ.ศ. 2207 ฮอลันดาปิดล้อมอ่าวไทย ไทยยอมทำหนังสือสัญญาให้อภิสิทธิ์การค้ากับฮอลันดา

พ.ศ. 2216 สังฆราชปาโลเข้าเฝ้า นำพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ที่14และพระสังฆราชแห่งกรุงโรม มาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

- พ.ศ. 2217 คอนสแตนติน ฟอลคอน ปรากฏตัวในพระราชสำนักครั้งแรก
- พ.ศ. 2223 บริษัทค้าขายฝรั่งเศสได้เข้ามาตั้งห้างค้าขายเป็นปีแรก สมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดให้ออกพระพิพัฒน์ราชไมตรีเป็นราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แต่เรือล่มที่เกาะมาดากัสการ์เสียก่อน
- พ.ศ. 2227 ออกญาโกษาเหล็กถึงแก่อสัญกรรม ฟอลคอนได้เลื่อนเป็นออกพระฤทธิกาแห่งผู้ช่วยออกญาพระเสด็จโกษาธิบดีคนใหม่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชแต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้น้อย 2 นายไปสืบข่าวคณะทูตชุดที่ 1 ยังเมืองฝรั่งเศส
- พ.ศ. 2228 ราชทูตไทยไทยกลับจากประเทศฝรั่งเศส ราชทูตฝรั่งเศส นำโดยเดอโซมงต์ บาทหลวงเดอซัวซี เรือโทฟอร์แบง บาทหลวงดาซาร์ด นำเรือเข้ามากรุงศรีอยุธยา เพื่อถวายพระราชสาส์นจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และ ปีเดียวกันนี้สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ออกพระวิสุทรสุนทร ไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ 14
- พ.ศ. 2229 เกิดขบถมัทกะสันที่กรุงศรีอยุธยา ฟอลคอนและฟอร์แบงได้ทำการปราบปรามสำเร็จ
- พ.ศ. 2230 สมเด็จพระนารายณ์ทรงประกาศสงครามกับบริษัทค้าขายของอังกฤษ .ราชทูตไทยกลับจากฝรั่งเศส และได้นำสาธุแบร์ และคณะพร้อมกับกองทหารฝรั่งเศสเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2230
- พ.ศ. 2231 ราชทูตฝรั่งเศส ลาลูแบร์ ลากลับ ฟอลคอนได้จัดให้บาทหลวงดาซาร์ดอัญเชิญพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2231 และในปีเดียวกันนี้ สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวรไม่สามารถออกว่าราชการได้ ออกพระเพทราชาจึงออกว่าราชการแทน ฟอลคอนมีคำสั่งให้นายพลเดฟาร์จรีบนำทหารขึ้นมายังลพบุรี ในเดือนมีนาคม นายพลเดฟาร์จคุมทหารขึ้นมาจากบางกอกถึงกรุงศรีอยุธยา สังฆราชปาโลและบาทหลวงชั้นผู้ใหญ่แนะนำให้นำทหารกลับคืนยังป้อมเมืองบางกอก อย่าได้ไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายใน ขณะเดียวกันที่พระเพทราชาล้อมพระราชวัง จับฟอลคอน หม่อมปีย์ เจ้าฟ้าอภัยทศ สำเร็จโทษ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2231 ออกพระเพทราชาใช้ออกญาโกษาธิบดีปานลงไปเจรจากับนายพลเดฟาร์จ แต่การเจรจาล้มเหลว ทหารไทยจึงล้อมทหารฝรั่งเศสไว้ในป้อมทางทิศตะวันออก การรบระหว่างทหารไทยกับทหารฝรั่งเศสจึงเริ่มขึ้นเมื่อ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2231 นายพลเดฟาร์จเริ่มเจรจาทหาทางแก้ไขปัญหากับฝ่ายไทย สมเด็จพระนารายณ์เสด็จสวรรคต พระเพทราชาได้ขึ้นครองราชสมบัติ ต่อมาเมื่อวันที่ 18 ตุลาคมในปีเดียวกันนี้ นายพลเดฟาร์จ ลงนามใน

สัญญาสงบศึก และคุมทหารออกไปนอกราชอาณาจักร ฟอลคอนถูกประหารชีวิต และต่อมาพระเพทราชาทรงต่ออายุสัญญาการค้ากับประเทศฮอลันดา

โดยในตอนแรกนี้จะวิเคราะห์เนื้อหาในพระราชสาส์น และสื่อบุคคลซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส โดยอ้างอิงจากเนื้อหาที่ปรากฏในพระราชสาส์นมาวิเคราะห์และตีความ โดยจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงต้นความสัมพันธ์ (พ.ศ.2207-พ.ศ.2223) มีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ดังนี้
  - 1.1 กรุงศรีอยุธยายอมทำหนังสือสัญญากับฮอลันดา
  - 1.2 สังฆราชปาโลเข้ามาถวายพระราชสาส์นจากสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และสังฆราชคลีเมนต์ที่ 9
  - 1.3 สมเด็จพระนารายณ์ส่งพระพิพัฒน์ราชไมตรีนำพระราชสาส์นไปถวายพระราชสาส์น แต่เรือล่มที่เกาะมาดากัสการ์
  - 1.4 สมเด็จพระนารายณ์ส่งขุนวิชัยวาทิต และขุนพิชิตไมตรี ไปสืบข่าวคณะทูตชุดแรก แต่ไม่ได้นำพระราชสาส์นไปด้วย
2. ช่วงกลางความสัมพันธ์ (พ.ศ.2223-พ.ศ.2229) มีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ดังนี้
  - 2.1 พระเจ้าหลุยส์ที่14 ส่ง เซอวาเลีย เดอโชมงต์ นำพระราชสาส์นมาถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
  - 2.2 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชส่ง พระยาโกษาปาน ไปถวายพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ที่14 ที่ฝรั่งเศส
  - 2.3 พระเจ้าหลุยส์ที่14 ส่ง เซอวาเลีย เดอลาลูแบร์ นำพระราชสาส์นมาถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
3. ช่วงปลายความสัมพันธ์ (พ.ศ.2229-พ.ศ.2231) มีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ดังนี้
  - 3.1 สมเด็จพระนารายณ์ส่งบาทหลวงตาซาร์ดเป็นราชทูตพิเศษไปพร้อมนำพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์ ไปถวายแด่พระสันตปาปาอินโนเซนต์ที่11 และพระเจ้าหลุยส์ที่14
  - 3.2 สมเด็จพระนารายณ์ส่งเริ่มพระประจวร
  - 3.3 เกิดกบฏพระเพทราชา ยุติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

3.4 สมเด็จพระนารายณ์เสด็จสวรรคต พระเพทราชาขึ้นครองราชสมบัติแทน

ช่วงต้นความสัมพันธ์ (พ.ศ.2207-พ.ศ.2223)

เริ่มมาจากการที่ฝ่ายไทยต้องจำยอมทำสัญญากับฮอลันดา เมื่อปี พ.ศ.2207 ช่วงต้นของความสัมพันธะระหว่างไทยกับฝรั่งเศสนั้น เริ่มมาจากพระสังฆราชที่เดินทางมาเพื่อเผยแพร่ศาสนา โดยมีพระสังฆราชแห่งเบริธ สังฆราชผู้นี้ เป็นผู้ส่งจดหมายเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์เป็นบุคคลแรก โดยมีเนื้อความในจดหมายกราบทูลดังนี้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 1-4)

” ข้าพเจ้าสังฆราชเบริธ ผู้เป็นนักพรตของพระเป็นเจ้า ผู้มีอำนาจสร้างฟ้าและดิน พร้อมด้วยคณะนักพรตอันมีศีลธรรมพิเศษอีก 4 รูป เป็นชาติฝรั่งเศสด้วยกัน ไม่มีโอกาสที่จะเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้ด้วยตนเอง โดยเหตุที่เป็นชนชาวต่างประเทศ ขอพระราชทานพระราชวโรกาสเฝ้าด้วยจดหมาย การที่ข้าพเจ้าทั้งหลายเห็นว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญที่จะต้องกราบทูลเช่นนี้ก็โดยเหตุที่ได้แลเห็นพระมหากษัตริย์ซึ่งได้พระราชทานแก่พวกข้าพเจ้าในเวลาที่ได้มาอยู่ในแผ่นดินสยาม ใช่แต่เท่านั้น ยังมีข้อสำคัญใหญ่ยิ่งอีกข้อหนึ่ง กล่าวคือ ข้าพเจ้าเห็นว่าพระองค์มีพระรูปโฉมลักษณะเหมือนกับองค์พระเป็นเจ้า นอกจากเหตุที่กราบบังคมทูลอันเป็นเหตุใหญ่พออยู่แล้วนี้ ข้าพเจ้ายังเห็นว่าการที่ทรงพระกรุณาโปรดให้ส่งเด็กมาศึกษาวิชาความรู้และเล่าเรียนวิชาของประเทศยุโรป 10 คนนั้น เป็นการที่ข้าพเจ้าต้องระลึกถึงพระมหากษัตริย์อีกชั้นหนึ่ง จึงกระทำให้ข้าพเจ้านึกถึงการที่จะตั้งโรงเรียนขึ้นหลังหนึ่ง สำหรับสอนวิชาต่างๆ ซึ่งเป็นวิชาที่จำเป็นสำหรับประเทศอันใหญ่ เพื่อจะได้เป็นที่นิยมของประเทศอื่นๆในโลกนี้ ถ้าความที่ข้าพเจ้าดำริข้อนี้เป็นที่ชอบด้วยพระราชบริหารแล้ว ข้าพเจ้าขอพระราชทานตั้งโรงเรียนขึ้นในพระนคร หรือในที่ใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ข้าพเจ้าตั้งขึ้น

การที่ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลมาเช่นนี้ คงจะไม่เป็นข้อที่จะกระทำให้ทรงเคลือบแคลงอย่างไร และคงจะทราบได้ว่า การที่ข้าพเจ้าอุตสาหะที่ถึงบ้านเกิดเมืองนอน ละทิ้งบิดามารดามิตรสหายและทำเลที่ทำมาหาเลี้ยงชีพของตนมา ก็เพื่อประสงค์จะได้ทำการตามหน้าที่ และพระราชบัญญัติที่ข้าพเจ้านับถือนั้นให้ดียิ่งขึ้น หน้าที่และพระราชบัญญัตินี้บังคับให้ข้าพเจ้ารักบุคคลทุกคนเหมือนรักตัวของตัว แม้ที่สุดผู้ที่เป็นศัตรูก็ต้องรักเท่ากันมิได้ยกเว้นอย่างใดเลย โดยเหตุนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีทางอื่นที่จะแสดงความรักใคร่ต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ซึ่งดีไปกว่าการชี้หนทางอันสว่างที่ข้าพเจ้าได้รับมาจากพระผู้เป็นเจ้า จึงกราบบังคมทูลต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทขอใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้โปรดให้มีบาทหลวงฝรั่งเศสประจำอยู่ในพระราชอาณาเขตเสมอสัก 2 คน สำหรับที่จะทำการสั่งสอนพลเมืองต่อไป เพื่อให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงทราบถึงความมุ่งหมายแห่งศาสนา ทั้งการปฏิบัติของพวกข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าจึงขอกราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่าในชีวิตนี้และในโลกนี้ พวกข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายอย่างอื่น นอกจากจะกระทำความเคารพและรักใน

พระเป็นเจ้าอย่างเดียว ทั้งยังมีความรักใคร่ในเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวของตัว อีกประการหนึ่ง วิญญาณของข้าพเจ้าไม่รู้จักดับสูญ จึงเชื่อว่าคงจะได้รับความดีหรือความชั่ว ตามความดีและความชั่วซึ่งได้กระทำมา เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงถือว่า ผู้ที่รักพระเป็นเจ้ามาก ผู้ที่บริจาคทานแก่เพื่อนมนุษย์ และผู้ที่ได้กระทำความดีมากที่สุด จะเป็นผู้ที่ได้รับความสุขเป็นนิรันดร์ โดยเหตุที่ถือเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงปฏิบัติกรอย่างเคร่งครัด มิได้เกี้ยวข้องอย่างใดในการแผ่นดินหรือเกี่ยวในการของบุคคล นอกจากจะช่วยเหลือแก่คนจน สั่งสอนนักโทษให้รู้จักความผิดที่ตัวได้กระทำมา และช่วยรักษาคนเจ็บป่วย

นี่แหละเป็นเหตุให้พวกข้าพเจ้ามาอยู่ในประเทศเหล่านี้ ถ้าและการที่กราบบังคมทูลมาทั้งนี้ เป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้ว ข้าพเจ้าจะขอพระราชทานพระมหากรุณาอย่างเดียวกันเท่านั้น คือขอพระราชทานโบสถ์สักหลังหนึ่ง เพื่อเป็นที่สำหรับทำกิจของศาสนา และข้าพเจ้าจะได้อำนวยความสะดวกพระเป็นเจ้าผู้มีอำนาจ ขอให้คุ้มครองป้องกันได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทให้ทรงพระสำราญเป็นนิจอย่าให้มีพระโรคาพาธอย่างใด ๆ ทั้งขอให้พระเป็นเจ้าได้พิทักษ์รักษาพระราชอาณาเขตของพระองค์ให้เจริญยิ่งขึ้นด้วย”

จากเนื้อความในจดหมายที่กราบบังคมทูลสมเด็จพระนารายณ์นี้ จะเห็นได้ว่าบาทหลวงเบริชผู้นี้เป็นผู้ที่เชื่อมไมตรีระหว่างศาสนา มิได้กล่าวถึงประเทศฝรั่งเศส หรือความต้องการที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์ได้เข้ารีตเลย กล่าวเพียงแต่ความต้องการที่จะให้มีโรงเรียน โบสถ์ และบาทหลวงฝรั่งเศสประจำกรุงศรีอยุธยาอย่างน้อย 2 คน เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือคนจน ช่วยรักษาคนเจ็บป่วย และในเวลาต่อมาสมเด็จพระนารายณ์ก็ได้พระราชทานที่ดินและสิ่งของเพื่อสร้างโบสถ์ และพวกบาทหลวงก็ได้ตั้งอยู่เป็นหลักฐานที่อยุธยา เมื่อ ค.ศ.1666 (พ.ศ.2209) เป็นต้นมา

หลังจากการเข้ามาของพระสังฆราชเบริชแล้ว สังฆราชเฮลิโอโปลิส (ปาลู) เป็นอีกผู้หนึ่ง ซึ่งการเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีครั้งแรกของสังฆราชเฮลิโอโปลิสนั้น บาทหลวงท่านนี้นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้ที่เชื่อมไมตรีระหว่างทั้งสองประเทศ ความต้องการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นสำคัญ จากเนื้อความในพระราชสาส์นจะเห็นได้ว่า พระสันตปาปาได้ขอพระทัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ได้ทรงพระเมตตาให้แก่บรรดาบาทหลวงที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา และเข้ามาฟังได้รั่มโพธิสมภารของพระองค์ และให้ศาสนาคริสต์ได้มีโอกาสเผยแพร่ในกรุงศรีอยุธยา ดังข้อความในพระราชสาส์นของพระสังฆราชคลีเมนต์ที่ 9 ที่ถวายสมเด็จพระนารายณ์ดังนี้(ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 10, 2507 : 28-29)

“เจริญทางพระราชไมตรีมาในแผ่นดินผู้บริสุทธิ์ใส่งยิ่งที่สุด ความสุขแลความสว่างจากทิพยกรุณาจะมีแต่พระองค์ เราได้ทราบโดยความยินดีว่า อาณาจักรของพระองค์มีความมั่งคั่งบริบูรณ์อยู่เสมอ แต่ไม่สู้จะเจริญ ในรัชกาลของพระองค์สิ่งซึ่งต้องหฤไทยเราให้รู้สึกมากที่สุดนั้นคือ

ความกรุณา ความยุติธรรมแลราชคุณอื่นๆ ซึ่งชักนำพระองค์ มิใช่แต่ทรงประพฤติดุติธรรมทั่วไป แต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดโดยน้ำพระไทยวิเศษอันดีที่สุดแก่นักเทศผู้ประพฤติ แลสั่งสอนพระกิตติคุณแก่สัปเปกต์ของพระองค์ ลักษณะศาสนธรรมแลพระผู้เป็นเจ้าของอันเที่ยงแท้ อำนาจความใหญ่แลกำลังของพระองค์ และพระปรีชาญาณซึ่งยกลอยขึ้น และพระปัญญาซึ่งปกครองแผ่นดินโดยความฉลาด แลกริยาอาการแห่งความดีพิเศษในพระองค์มากกว่ากว่าพัน ได้มีเกียรติยศปรากฏลงพิมพ์ตลอดทั่วทวีปยุโรป แต่มิได้มีผู้หนึ่งผู้ใดประกาศสรรเสริญความดีของพระองค์อันดังมากยิ่งกว่า ปิออป เอลิโอ โปลิสไม่ เราได้ทราบจากริมฝีปากของเขาว่าพระองค์ได้พระราชทานที่ดิน แลสิ่งของเครื่องจะสร้างวัดแก่ปิออปออฟเบริทศ ซึ่งเป็นพี่น้องร่วมศาสนาเป็นที่นับถือของเรา น้ำพระไทยดีเพื่อแผ่ของพระองค์นี้ได้เพิ่มใน การดีของพระองค์อีก แลเป็นที่หมายความกรุณาซึ่งพวกมิชชันนารีทั้งหลายของเราได้เข้ามาตั้งทำการสอนศาสนาในแผ่นดินของพระองค์มานานไม่ได้ โปรดปรานมาแต่ก่อน ปิออป ออฟ เอลิโอ โปลิส ของเราเต็มไปด้วยความขอบพระเดชพระคุณ แลความปรารถนาซึ่งศักดิ์สิทธิ์อันนั้นได้เฝ้าอยู่ในใจเสมอที่จะช่วยชีวิตทั้งหลายให้พ้นทุกข์ ได้ขอลาต่อเรากลับเข้าไปในราชอาณาจักรของพระองค์ เราได้มีใจอันดียอมอนุญาตให้เขากลับเข้าไป เราขอให้พระองค์ปกครองบำรุงให้มีร่มเงาโดยอำนาจ ความยุติธรรม แลความกรุณาของพระองค์แก่สังฆราชปิออปซึ่งเป็นพี่น้องทั้งสองนี้จากความถุษาเกลียดชังของคนชั่วใจบาป แลความดูหมิ่นดูถูกจากศัตรูของสังฆราชทั้งสองนี้ด้วย

สังฆราชนี้จะได้นำบรรณาการของบางสิ่งจากเราถวายพระองค์ แต่ของเหล่านี้ไม่ได้เป็นราคามาก แต่เราขอให้พระองค์ทรงรับไว้เหมือนเป็นพยานแห่งน้ำใจอันดีเที่ยงแท้ของเรา แลความนับถืออันใหญ่ซึ่งเราได้มีแต่พระองค์ สังฆราชนั้นจะได้ทูลให้พระองค์ทราบว่าได้อ่อนน้อมแต่พระผู้เป็นเจ้าของซึ่งมีอำนาจใหญ่ ไม่มีที่เปรียบทั้งกลางคืนแลกลางวัน แลในเวลาเดียวกันด้วยน้ำใจของเรา ให้ทรงพระกรุณาเข้าศึกษาภาพแต่พระองค์ให้มีความสว่างในความจริง แลด้วยการอันนี้เมื่อพระองค์เสวย ศิริราชสมบัติในพิภพโดยนานแล้ว ให้ท่านเรียกพระองค์กลับขึ้นไปเสวยศิริราชสมบัติในสวรรค์ชั้นบนเทอญ”

พระราชสาส์นนี้ ส่งมาแต่กรุงโรม วันที่ 25 เดือนออกุสต์ ในปีคฤสศักราช 1669 ตรงกับปีจุลศักราช 1031 ปี

ดังนั้นจึงถือได้ว่าสังฆราชเฮลิโอโปลิสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เป็นผู้ถือพระราชสาส์นอันเปรียบเสมือนตัวแทนของพระสันตปาปา ในเนื้อความหมายถึงการฝากฝังให้สมเด็จพระนารายณ์ดุษฎีแลบาทหลวง ให้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ โดยเนื้อความในตอนนี้มีได้กล่าวถึงการชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์หันมานับถือศาสนาคริสต์ เพียงแต่ขอโอกาสเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์เท่านั้น เนื้อความนั้นแสดงถึงความเคารพและการมีไมตรีอันดีระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามาของศาสนาคริสต์อย่างเป็นทางการในกรุงศรีอยุธยา

และสังฆราชเฮลิโอโปลิสผู้นี้ก็ได้เป็นผู้อัญเชิญพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เข้ามาด้วย ซึ่งในเนื้อความในพระราชสาส์นที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้มีมาถึงสมเด็จพระนารายณ์นั้น มีเนื้อความตั้งอธิบายได้ถึง การขอบคุณที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงมีพระเมตตาให้ที่ดิน บ้าน และสิ่งของเพื่อสร้างโบสถ์ การกล่าวเนื้อความในวาทะนั้น ใช้คำพูดที่เป็นมิตร แสดงถึงความต้องการมีไมตรีระหว่างประเทศต่อกัน และเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และทรงกล่าวขอความเมตตาให้ดูแลพระสังฆราชให้ได้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยา

พระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสถึงพระเจ้ากรุงสยามโดยมีสังฆราชเฮลิโอโปลิส (ปาโล) เป็นราชทูต (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 22-23)

ทูล พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ที่มีเกียรติยศสูง เป็นกษัตริย์ที่ดีเยี่ยมและมีอำนาจมาก พระสหายอันสนิทของหม่อมฉัน

ด้วยได้ทราบว่าคุณพระองค์ได้ทรงรับรองข้าแผ่นดินของหม่อมฉัน ซึ่งมีศรัทธาในศาสนาของเราอย่างยิ่ง จนถึงกับตั้งใจที่จะเปิดความสว่างของศาสนาให้แพร่หลายในพระราชอาณาเขตของคุณพระองค์ หม่อมฉันจึงได้หาโอกาสในคราวที่ท่านสังฆราชเฮลิโอโปลิส จะกลับมาเมืองไทยที่จะทูลขอพระมหากรุณาคุณในการที่ทรงรับรองอย่างดี ทั้งได้โปรดพระราชทานไม่เฉพาะแต่ที่ดินอย่างเดียว ได้พระราชทานทั้งของสำหรับสร้างโบสถ์ และสร้างบ้านให้ท่านสังฆราชเฮลิโอโปลิส แลท่านสังฆราชเดอ เบริช ด้วย แลโดยเหตุที่ท่านสังฆราชมีกิจที่จะต้องขอรับความร่วมมือแลความยุติธรรมจากพระองค์อยู่เนืองๆ หม่อมฉันจึงคิดเห็นว่าพระองค์คงจะไม่ทรงรังเกียจในการที่หม่อมฉันจะขอรับรองให้ได้มีพระเมตตากรุณาแก่ท่านสังฆราชในระหว่างที่ต้องกระทำกิจอันมีประโยชน์นี้ ทั้งขอให้พระองค์ทรงพระกรุณาแก่ข้าแผ่นดินอื่นๆของหม่อมฉันด้วย ขอให้พระองค์ทรงมีพระทัยเถิดว่าการที่พระองค์ได้ทรงพระกรุณาแก่คนเหล่านี้ จะเป็นการที่หม่อมฉันพอใจอย่างยิ่ง ทั้งหม่อมฉันจะมีความยินดีแลคอยหาโอกาส แสดงความกตัญญูกตเวทิต่อพระองค์ ในที่สุดหม่อมฉันจะได้ขอรับรองให้พระเป็นเจ้าได้ประทานพระพรเพิ่มเกียรติยศแลพระบารมีของพระองค์ให้สูงยิ่งขึ้น

เขียนที่พระมหานครปารีส ณ วันที่ 31 เดือน มกราคม ค.ศ. 1670 (พ.ศ.2213)

พระสหายที่รักของพระองค์

(เซ็น) หลุยส์

(เซ็น) คอลแบร์ต

และจากเนื้อความในพระราชสาส์นทั้งสองฉบับนี้ เป็นการกล่าวขอพระทัยในสมเด็จพระนารายณ์ที่ให้การต้อนรับแก่บาทหลวงผู้เผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นอย่างดี และฝากฝังให้สมเด็จพระ

พระนารายณ์ให้ความเมตตาแก่บาทหลวงต่อไปในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ จะเห็นได้ว่าในเนื้อความจากพระราชสาส์นทั้งสองนี้ มิได้กล่าวถึงการชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์เข้านับถือศาสนาคริสต์เลย

หลังจากที่สังฆราชเฮลิโอโปลิสได้ถวายพระราชสาส์นแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงมีพระราชสาส์นตอบไปยังสังฆราช โดยมีพระพิพัฒน์ราชไมตรีเป็นราชทูตนำพระราชสาส์นไปถวายพระสันตปาปาที่กรุงโรม และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แต่ปรากฏว่าเรือล่มเสียก่อนที่เกาะมาดากัสการ์ทำให้พระราชสาส์นฉบับนี้ไปไม่ถึง

จากเนื้อความในพระราชสาส์นที่ส่งถึงพระสันตปาปานั้นกล่าวถึง การต้อนรับศาสนทูตเป็นอย่างดีให้วางใจว่าสามารถเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยาได้ และมีความยินดีที่จะมีไมตรีอันดีต่อกัน โดยใช้ราชทูตเป็นตัวแทนในการติดต่อกันทั้งสองตลอดไป นอกจากนี้ในพระราชสาส์นยังแสดงความห่วงใยในตัวผู้ถือจดหมายไปถวาย โดยทางฝ่ายไทยได้ขอให้ส่งตัวราชทูตกลับมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงสัมพันธไมตรีระหว่างกัน และได้อวยพรโดยอ้อมถึงพระผู้เป็นเจ้า ดังเนื้อความในพระราชสาส์นดังนี้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 76-77)

“พระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่ยิ่งแห่งกรุงสยาม มายังท่านสังตปาปา ผู้เป็นยอดและเป็นบิดาของบรรดาคริสต์ศาสนิกชน และเป็นผู้บำรุงศาสนาให้รุ่งเรืองแผ่ไพศาล ทั้งเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาให้บรรดาคริสต์ศาสนิกชนให้ถาวร และปฏิบัติตามศาสนาแลคลองความยุติธรรม ทั้งเป็นผู้ที่พระเจ้าแผ่นดินแลเจ้านายเหล่านั้นทั่วไปเคารพนับถือไปมาหาสู่อยู่เนื่องๆ พระเจ้าแผ่นดินแลเจ้านายเหล่านั้นล้วนแล้วแต่มีวาสนาแลกำลังมาก แลเป็นเจ้านายที่มีความปรารถนา แลพยายามจะแผ่ไมตรีไปตามประเทศต่างๆ ในโลกนี้ให้ทั่วถ้วน เพื่อจะได้ทราบเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองเหล่านั้น เพราะเหตุฉะนั้น เมื่อท่านสังตปาปาได้จัดให้ดอมฟรังซัวสังฆราช ถือสาส์นมายังเรา เราจึงมีความยินดียิ่งนัก แลเมื่อได้ทราบข้อความตามสาส์น ซึ่งเต็มไปด้วยข้อความอันไพเราะนั้นแล้ว ใจของเราจึงเต็มเปี่ยมไปด้วยความยินดี เพราะฉะนั้น เราจึงได้ตกลงให้ผู้มีชื่อเชิญพระราชสาส์นของเรามายังท่านสังตปาปากับทั้งสิ่งของบรรณาการ เพื่อเป็นเครื่องสมานความรักใคร่ในระหว่างตัวเรากับท่านสังตปาปา และจะเป็นไมตรีอันหนึ่งอันเดียวกันชั่วกาลปาวสาน

เมื่อราชทูตของเราได้กระทำการต่างๆ ตามที่เราสั่งไว้เป็นการเสร็จแล้ว ขอให้ท่านสั่งให้กลับมา เพื่อราชทูตจะได้นำข่าวของสังตปาปามารายงานต่อเรา ซึ่งเป็นข่าวที่เราจะยินดีเป็นอันมาก กับข้าพเจ้าขอให้สังตปาปาได้ส่งทูตมายังข้าพเจ้าด้วย แลขอให้ราชทูตของเราทั้งสองฝ่ายได้ไปมามีได้ขาด เพื่อไมตรีอันดีอันมีค่าจะได้ติดต่อกันชั่วนาน

ในที่สุด ข้าพเจ้าหวังใจว่า ท่านสังตปาปาจะได้รับความดีความงามจากพระบัญญัติของศาสนาคริสเตียน แลขอให้ท่านสังตปาปามีอายุยืนยาวไปหลายปี แลประกอบไปด้วยบุญกุศลแลความสุขทุกประการ"

ส่วนพระราชสาส์นที่พระพิพัฒน์ราชไมตรีได้ถวายต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นั้น ได้กล่าวยกย่องพระบารมีในพระเจ้าหลุยส์ และปรีชาญาณของพระองค์ และได้กล่าวถึงความยินดีที่ได้ไมตรีต่อกัน และสมเด็จพระนารายณ์ก็ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวาย สมเด็จพระนารายณ์ก็ได้ทรงกล่าวถึงการแลกราชทูตระหว่างกันเพื่อควมมีไมตรีต่อกันในภายภาคหน้า แต่ในเนื้อความนั้นก็มิได้กล่าวถึงในด้านการศาสนา การค้า เน้นในด้านความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น มิได้เน้นด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ และในท้ายที่สุดก็ได้มีใจความอวยพรไปยังพระเจ้าหลุยส์โดยอ้างถึงพระเป็นเจ้า การอวยพรในตอนท้ายของพระราชสาส์นนี้แสดงถึงพระปรีชาญาณของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ได้มีความรู้ในด้านการศาสนาคริสต์ จึงใช้คำอวยพรดังที่คริสต์ศาสนิกชนได้อวยพรแก่กันได้ และเป็นที่น่าสังเกตว่าในพระราชสาส์นทุกฉบับของพระองค์นั้นในตอนท้ายของพระราชสาส์นจะมีการอวยพรแบบคริสต์ศาสนิกชนอวยพรต่อกัน

พระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยมี พระพิพัฒน์ราชไมตรี เป็นราชทูต ค.ศ.1680 (พ.ศ.2223) (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 74-76)

"พระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่ยิ่งแห่งกรุงศรีอยุธยา มาถึงพระองค์ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน ทรงไว้ซึ่งอิสรภาพแห่งกรุงฝรั่งเศสแลกรุงนาวา มีพระเกียรติยศอันใหญ่ยิ่ง ปราบกฏรัศมีดังแสงพระอาทิตย์เป็นธรรมิกราชอันมหาประเสริฐ โดยเหตุที่พระองค์ได้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมแลทรงรักษากฎหมาย จึงกระทำให้พระองค์มีชัยชนะแก่ศัตรูหมู่ปัจจามิตรทั่วไป จนชื่อเสียงปรากฏแผ่ไปตามประเทศน้อยใหญ่ทั่วโลก

ด้วยพระราชสาส์นที่พระองค์ได้ประทานมากับ ดอมฟรังซัว สังฆราชซึ่งได้เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยานี้ หม่อมฉันได้รับแล้ว แลเมื่อได้ทราบข้อความอันไพเราะในพระราชสาส์นนั้นแล้ว กระทำให้ใจของหม่อมฉันเต็มไปด้วยความปีติยินดี หม่อมฉันจึงได้คิดหาหนทางที่จะได้เป็นพระราชไมตรีอันสนิทในภายภาคหน้า แลเมื่อหม่อมฉันได้ทราบว่า พระองค์ได้ทรงโปรดให้เเนรลสุร์ต ส่งเรือมารับพระราชสาส์นแลราชทูตของหม่อมฉัน จึงเป็นการสมที่ใจหม่อมฉันได้นึกไว้ว่าจะเป็ผลอันสำเร็จ หม่อมฉันจึงได้จัดให้ผู้มีชื่อเชิญพระราชสาส์น ทั้งนำเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งหม่อมฉันขอส่งมาถวายพระองค์ เพื่อเป็นทางตกลงพร้อมเพรียงกัน ทั้งจะได้เป็นไมตรีอันบริสุทธิ์ในระหว่างเราทั้งสอง แลเพื่อจะให้ไมตรีอันนี้เป็นที่มั่นคงแลยืนยาวต่อไป ถ้าแม้พระองค์ผู้เป็นเจ้าของใหญ่มีอำนาจมาก มีพระราชประสงค์สิ่งใดในบ้านเมืองของหม่อมฉันแล้ว ขอให้พระองค์รับสั่งให้ราชทูตของหม่อมฉันทราบ

เมื่อราชทูตเหล่านี้ได้ถวายพระราชสาส์นเป็นการเสร็จแล้ว ขอพระองค์ได้ประทานพระราชานุญาตให้ราชทูตได้กลับมา เพื่อหม่อมฉันจะได้ทราบข่าวถึงความสุขสำราญของพระองค์ อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันขอให้พระองค์โปรดแต่งราชทูตมายังหม่อมฉัน แลประทานพระราชูปถัมภ์ให้ราชทูตทั้งสองฝ่ายได้ไปมาโดยสะดวกปราศจากอันตราย แลขอให้ราชไมตรีของเรา มั่นคงแลแน่นหนาเสมอไป หม่อมฉันขออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้าจงพิทักษ์รักษาพระองค์ ให้คงเจริญวัฒนาทุกประการ แลให้คงเจริญยิ่งขึ้นทุก ๆ วัน เพื่อพระองค์จะได้ปกครองกรุงฝรั่งเศส แลนาว่าให้ร่มเย็นเป็นสุข แลขอให้พระเป็นเจ้าได้บันดาลให้พระองค์มีชื่อเสียงแลเกียรติยศให้มากขึ้น ให้ทรงมีชัยชนะแก่ศัตรูหมู่ปัจเจกมิตรทั้งปวง แลขอให้พระองค์มีพระชนมายุยืนนานเป็นสุข เจริญยิ่งขึ้น เทอญ”

หลังจากที่พระพิพัฒน์ราชไมตรี ได้เดินทางไปถวายพระราชสาส์นแล้วแต่เนื่องจากเกิดเรืออัปปางที่เกาะมาดากากัส สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งขุนพระพิชัยวาทิต และขุนพิชิตไมตรี พร้อมทั้งมีบาทหลวงวาเซ ซึ่งทำหน้าที่เป็นล่ามและที่ปรึกษาของคณะทูต และเป็นผู้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เมื่อครั้งออกขุนพิชัยวาทิต และขุนพิชิตไมตรี เป็นราชทูตครั้งที่ 2 ซึ่งบาทหลวงวาเซ ได้ให้ความเห็นยื่นต่อคณะเสนาบดีของประเทศฝรั่งเศสไว้ดังนี้ว่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 74-76)

“ในที่นี้จะต้องพิจารณาว่าการที่จะเป็นไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยามนั้น จะได้ประโยชน์สำหรับการศาสนาและการค้าขายอย่างไรบ้าง แต่เมื่อพิเคราะห์ไปก็ดูเหมือนการจะสำเร็จได้ก็ด้วยพระเจ้ากรุงสยามจะต้องกลับนับถือศาสนาคริสต์นิกายก่อนเป็นเบื้องต้น พระองค์ได้ทรงศึกษาถึงการศาสนาหลายคืน การที่คนไทยถือต่าง ๆ เช่น พันน้ำแล้วบังคับให้น้ำไหลกลับเป็นต้น ก็ทรงยกเลิกไม่ให้เกิดแล้ว การที่พระเจ้ากรุงสยามจะถือศาสนาอะหมัดนั้น เป็นอันเลิกไม่ต้องวิตกแล้ว เพราะราชินีเมืองอาเซม ได้แต่งทูตมาขอให้พระเจ้ากรุงสยามนับถือโคราน แต่พระเจ้ากรุงสยามหาได้ฟังพวกทูตไม่ กลับทำร้ายพวกศาสนาอะหมัด และพวกอะหมัดที่ทำการอยู่ก็ถูกถอดออกหมด

อีกประการหนึ่ง พระเจ้ากรุงสยามทรงพระเมตตาแก่พวกมิชชันนารีฝรั่งเศสทุกอย่าง ได้มีรับสั่งให้สร้างโบสถ์อย่างงดงามโดยใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ โบสถ์นี้ได้สร้างใกล้กับโรงเรียนสามเณรและเพราะเหตุว่าพระเจ้ากรุงสยามประทับอยู่ที่เมืองละโว้ ซึ่งเป็นเมืองที่ทรงสำราญอยู่เสมอ จึงมีรับสั่งให้สร้างโบสถ์ที่เมืองละโว้อีกหลังหนึ่งและโปรดให้มีมิชชันนารีอยู่ใกล้เขตพระองค์เสมอ

ได้มีรับสั่งอย่างเด็ดขาดให้เจ้าพนักงานจัดหาของเครื่องสร้างโบสถ์ให้แก่พวกบาทหลวงที่เมืองตะนาวศรีด้วย

ในที่สุดเมื่อเสด็จออกให้มองซิเออร์วาเซเฝ้าครั้งหลัง ได้รับสั่งโดยชัดเจนต่อเจ้านายและข้าราชการที่เฝ้าอยู่ว่า เมื่อมองซิเออร์วาเซกลับมาแล้ว จะได้ทรงทำการอย่างหนึ่งซึ่งเวลานี้ยังไม่ได้รับสั่งกับใครเลย แต่เป็นสิ่งที่คนจะยินดีโดยมาก

เมื่อการเป็นอยู่เช่นนี้ จึงมีข้อที่ควรจะหวังว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคงจะแต่งตั้งทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยาม และคงจะทรงแนะนำให้พระเจ้ากรุงสยามได้ถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเพื่อเป็นทางสำหรับที่จะได้เป็นราชมิตรกันทั้งในโลกนี้และโลกหน้าต่อไปด้วย ข้าพเจ้ายังยืนยันอยู่ว่า มีหนทางที่พระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรงนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ถ้าเป็นจริงดังนี้คนไทยทั่วพระราชอาณาเขตก็คงกลับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และบางที่ประเทศที่ใกล้เคียงจะพลอยเป็น คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกไปหมดก็ได้ ขอให้นึกดูว่าการที่พยายามจะให้พระเจ้ากรุงสยามนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ถึงแม้จะไม่เป็นผลสำเร็จก็ตาม จะเป็นการกระทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมีพระเกียรติยศเพียงไร และต่อหน้าพระเป็นเจ้านั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้บุคคลเพียงไร ถ้าหากว่าได้แต่งตั้งทูตฝรั่งเศสมายังกรุงสยามแล้ว ก็จะเป็นหน้าหนักช่วยฝรั่งเศสเป็นอันมาก เพราะในเวลานี้พระเจ้ากรุงโปรตุเกสได้ส่งให้อุปราชที่อินเดียรับแต่งตั้งทูตไปยังเมืองไทย เมืองตั้งเกีย และเมืองญวนแล้ว..."

จากข้อความข้างต้นนั้น อาจกล่าวได้ว่าบาทหลวงวาเซ เป็นผู้ที่มีบทบาทในการที่จะโน้มน้าวให้พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เป็นผู้ที่ยกเลิกการห้ามมิให้ชาวต่างชาติเข้ามานับถือศาสนาคริสต์ และเห็นว่าเหตุที่ฝรั่งเศสต้องชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์นับถือศาสนาคริสต์ให้ได้ ก็เพื่อความประสงค์จะให้ประเทศเพื่อนบ้านหันมานับถือศาสนาคริสต์ตาม

ช่วงกลางความสัมพันธ์(พ.ศ.2223-พ.ศ.2229)

จากนั้นในปีพ.ศ.2228 พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ก็ได้ส่ง เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ มาเป็นราชทูตในเนื้อความพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ได้กล่าวเสียใจที่ได้ทราบข่าวว่าราชทูตได้ส่งมาได้สูญหายไป ทั้งยังขอบพระทัยที่สมเด็จพระนารายณ์ให้การดูแลบาทหลวงเป็นอย่างดี และในย่อหน้าแรกในตอนท้ายนี้ได้มีการกล่าวโดยนัยที่พระเจ้าหลุยส์ทรงมีพระประสงค์ให้สมเด็จพระนารายณ์ได้นับถือศาสนาคริสต์ พระองค์ก็ทรงต้องการให้มีไมตรีต่อกันอันยาวนาน ส่วนในย่อหน้าสุดท้ายได้กราบทูลให้สมเด็จพระนารายณ์ได้ช่วยสนับสนุนด้านการค้าขายกับประเทศฝรั่งเศสให้เจริญยิ่งขึ้นไป และพระเจ้าหลุยส์ก็ทรงอวยพรโดยอ้างถึงพระผู้เป็นเจ้าตามแบบคริสต์ศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระราชสาส์นฉบับนี้ได้กล่าวถึงพระประสงค์ที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนจากการนับถือศาสนาพุทธมาเป็นศาสนาคริสต์ และได้กล่าวถึงความต้องการของพระเจ้าหลุยส์ที่ต้องการมีสัมพันธไมตรีด้านการค้า ซึ่งไม่ปรากฏในพระราชสาส์นฉบับก่อน ดังปรากฏในเนื้อความพระราชสาส์นฉบับนี้(ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 228-230)

ทูล พระองค์ผู้สูงสุด ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจ และผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ที่มีพระทัยโอบอ้อมอารี พระสหายที่รักของหม่อมฉัน

“ขอให้พระเป็นเจ้าได้เพิ่มเกียรติยศของพระองค์ให้ยิ่งใหญ่จนตลอดกาล หม่อมฉันมีความเสียใจเป็นอันมาก ที่ได้ทราบข่าวว่าราชทูตที่พระองค์ได้แต่งตั้งมายังราชสำนักของหม่อมฉัน เมื่อปี ค.ศ.1681 (พ.ศ.2224) นั้นได้หายสูญไป

หม่อมฉันได้ทราบจากพวกนักพรตมิชชันนารี ซึ่งได้กลับมาจากประเทศสยาม และได้ทราบจากจดหมายที่เสนาบดีของหม่อมฉันได้รับจากผู้ซึ่งพระองค์ได้มอบหมายการงานต่าง ๆ นั้น เพราะเหตุว่าหม่อมฉันมีความประสงค์จะตอบแทนโดยอยากได้รับราชไมตรีของพระองค์ หม่อมฉันจึงได้แต่งเซอร์วาเลีย เดอโชมองต์ เป็นราชทูตไปเฝ้าพระองค์ ราชทูตผู้นี้ได้กราบทูลให้พระองค์ได้ทรงทราบในความมุ่งหมายของหม่อมฉัน สำหรับจะทำให้พระราชไมตรีอันนี้ ได้สนิทสนมในระหว่างพระองค์และหม่อมฉันชั่วกาลนาน แต่อย่างไรก็ดี หม่อมฉันจะมีความยินดีหาโอกาสขอบพระคุณที่ได้ทราบว่าพระองค์ยังคงทรงปกครองรักษาพวกสังฆราชและนักพรตมิชชันนารี ซึ่งไปทำการสอนศาสนาคริสต์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ และการที่หม่อมฉันมีความนิยมนับถือพระองค์ โดยเฉพาะ จึงกระทำให้หม่อมฉันมีความประสงค์อย่างยิ่ง ที่จะขอให้พระองค์ได้ทรงสดับคำสั่งสอนของพวกนักพรตเหล่านั้นด้วย เพื่อจะได้ทรงทราบถึงความจริงแท้ของศาสนาอันดี ซึ่งยอมรับว่ามีแต่พระเป็นเจ้าที่จริงแท้แต่พระองค์เดียวเท่านั้น และมีแต่พระเป็นเจ้าองค์นี้องค์เดียว ที่อาจจะทำให้พระองค์ได้ปกครองรักษาพระราชอาณาจักรโดยยึดยาวแลโดยพระเกียรติยศอันสูง แลต่อ่นั้นไปอาจจะทำให้พระองค์ทรงสำราญชั่วกัลปาวสานได้

หม่อมฉันได้มอบของต่างๆ อันเป็นสิ่งแปลกแลนาคูที่สุดในเมืองของหม่อมฉัน ให้ราชทูตนำไปถวายพระองค์ เพื่อเป็นการแสดงความนับถือของหม่อมฉัน แลราชทูตจะได้กราบทูลให้ทรงทราบในความประสงค์ของหม่อมฉัน สำหรับให้พระองค์ได้ช่วยให้การค้าขายของข้าแผ่นดินของหม่อมฉันได้เจริญด้วย ในที่สุดหม่อมฉันได้อ้อนวอนพระเป็นเจ้าขอให้เพิ่มพระเกียรติยศของพระองค์ให้ใหญ่ยิ่ง แลให้ได้คงมีพระเกียรติยศอันดีจนตลอด”

เขียนที่พระราชวังเวอซายของหม่อมฉัน เมื่อวันที่ 21 เดือนมกราคม ค.ศ. 1685 (พ.ศ.2228)

พระสหายที่รักของพระองค์
(เซ็น) หลุยส์

เซอร์วาเลีย เดอโชมองต์ เป็นราชทูตที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีเป็นครั้งแรกระหว่างฝรั่งเศสกับไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ราชทูตเดอโชมองต์ เป็นคนฉลาด ไหวพริบดี แต่

นิสัยขี้โอ้ ชอบอวดตัวว่าสูงและดีกว่าคนอื่น ทั้งยังยึดถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ ชอบให้คนเคารพ กราบไหว้ (มานพ ถนอมศรี, 2535 : 63)

เซอวาเลีย เดอโซมองต์ได้เข้ามาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการโน้มน้าวพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ให้เข้านับถือศาสนาคริสต์ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ เซอวาเลียได้มอบจดหมายบันทึกฉบับหนึ่ง แต่สมเด็จพระนารายณ์ สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งจดหมายบันทึกตอบกลับมาฉบับหนึ่ง เพื่อชี้แจงถึงสาเหตุที่พระองค์ไม่สามารถนับถือศาสนาคริสต์ได้ การปฏิเสธของพระองค์นั้น ทำให้เดอโซมองต์ไม่กล่าวถึงการโน้มน้าวพระทัยสมเด็จพระนารายณ์อีกเลย ก่อนเดอโซมองต์กลับก็ได้ทำสัญญาการศาสนา และการค้าไว้กับฝ่ายไทย 1 ฉบับ*

และนี่ก็คือคำกราบบังคมทูลของ เซอวาเลีย เดอโซมองต์ ซึ่งกล่าวเป็นภาษาฝรั่งเศส และมีข้อขอแปลคำกราบบังคมทูลของท่านราชทูตเป็นภาษาโปรตุเกสให้ คอนสแตนติน ฟอลคอนฟัง จากนั้นฟอลคอนก็ได้กราบบังคมทูลเป็นภาษาไทยให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 232-235)

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

“พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้า ซึ่งในเวลานี้มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วทั้งโลกโดยเหตุที่ได้ทรงมีไชยชนะสงคราม แลโดยที่ได้ทรงทำให้ราชศัตรูได้รับความสุขเพราะทรงนำกองทัพไปด้วยพระองค์เองนั้น ได้รับสั่งให้ข้าพเจ้ามาเฝ้าฝ่าละอองธุลีพระบาท เพื่อกราบทูลให้ทรงทราบถึงความนับถือซึ่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีต่อพระองค์ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงทราบได้ดีถึงพระอภัยชัยอันดีของพระองค์ ถึงการปกครองอย่างสุขุมซึ่งรัฐบาลของพระองค์ดำเนินการอยู่ ถึงการงดงามโอฬารของพระราชสำนัก ถึงความกว้างขวางใหญ่โตของพระราชอาณาเขต ทั้งได้ทรงทราบในพระราชประสงค์ที่ได้ทรงมีรับสั่งไว้แก่ราชทูต คือ ความนับถือที่พระองค์ได้มีต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทั้งทรงปกครองพวกสังฆราช ซึ่งล้อมตัวข้าพเจ้าอยู่ในเวลานี้ แลซึ่งเป็นผู้แทนของพระเปนเจ้าด้วย

พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงรู้สึกถึงพระคุณที่ทรงนับถือพระองค์ท่าน เพราะฉะนั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงตั้งพระทัยที่จะนับถือพระองค์ตอบแทนเหมือนกัน แลจะทรงปฏิบัติทุกอย่างที่จะให้เป็นผลสำเร็จ เพราะฉะนั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงพร้อมที่จะทำไมตรีกับพระองค์ แลพร้อมที่จะส่งข้าแผ่นดินฝรั่งเศสมายังเมืองไทย เพื่อทำให้การค้าขายได้เจริญขึ้น แลพร้อมที่จะแสดงไมตรีอันจริงใจ ทั้งตั้งต้นให้แผ่นดินทั้งสองได้เป็นพระราชไมตรีอันจะมีชื่อเสียงต่อไปชั่วกาลนาน แลประเทศ

* ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก หน้า 97-100

ทั้งสองนี้ห่างไกลกันด้วยมีมหาสมุทรอันกว้างขวางคั่นอยู่จนใด ก็ให้ชื่อของไมตรีอันนี้ได้โด่งดัง
ฉนั้น

แต่เรื่องนี้ไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสตั้งพระทัยยิ่งขึ้น และไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้
พระราชไมตรีนี้สนิทแน่นหนาเท่ากับพระองค์ได้นับถือศาสนาเดียวกัน

ข้อนี้แหละพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้า ผู้เป็นเจ้าของที่ฉลาด แลรอบรู้การงานดี แลเปน
ผู้ที่ไม่เคยแนะนำต่อพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นราชไมตรีในสิ่งที่ไม่ดี ได้รับสั่งโดยเฉพาะให้ข้าพเจ้านำ
ความมาราบทูล โดยเหตุที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงตั้งพระทัยดีต่อพระองค์ ทั้งเป็นพระสหายอัน
แท้ของพระองค์ แลทรงตั้งพระทัยให้พระองค์ได้มีพระเกียรติยศจริง ๆ จึงทรงขอร้องให้พระองค์
ใคร่ครวญดูว่าพระเกียรติยศพระเกียรติคุณซึ่งพระองค์มีอยู่ในโลกนี้ จะมาจากใครไม่ได้เลยนอกจาก
มาจากพระเป็นเจ้าของที่เปนพระอันจริงแท้ กล่าวคือ พระเป็นเจ้าของที่มีอำนาจอันใหญ่ยิ่ง และมีอำนาจ
อันไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งเป็นที่นับถือของคริสตศาสนิกชน และซึ่งเป็นผู้ที่จะบันดาลให้พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรง
เลื่อมใสได้ครอบครองราชสมบัติยืนนาน แลเป็นผู้ที่จะบันดาลความดีแลความชั่วของมนุษย์ทั่วไป

ถ้าพระองค์ได้มอบพระเกียรติยศ พระเกียรติคุณอันนี้ไว้แก่พระเจ้าของซึ่งเป็นผู้ปกครองดิน
ฟ้าแลอากาศนั้นแล้ว จะดีกว่าที่พระองค์จะทรงมอบไว้แก่พระอื่น ๆ ที่ชนฝ่ายทิศตะวันออกได้นับถือ
กัน แลซึ่งพระองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งความไหวพริบแลฉลาดเฉลียวอย่างยิ่ง คงจะได้ทรงเห็นแล้วว่าพระ
เหล่านั้นไม่มีอำนาจอย่างใด

แต่ในข้อนี้ถ้าหากว่าพระองค์ จะทรงพยายามฟังคำสั่งสอนของพวกสังฆราชแลพวกมิชชัน
นารีซึ่งอยู่ในที่นี้แล้ว ก็จะได้ทรงเห็นความจริงแจ่มกระจ่างขึ้นอีก

ข่าวที่ข้าพเจ้าจะได้นำไปกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้านั้น จะไม่มีข่าวอัน
ใดที่จะกระทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงยินดียิ่งกว่า ข่าวที่พระองค์ได้ทรงรู้สึกถึงความจริง จึงยอม
เรียนศาสนาคริสต์นิกายแล้ว ข่าวนี้จะทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้เพิ่มความนับถือต่อพระองค์มากขึ้น
แลจะเป็นสิ่งกระทำให้ข้าแผ่นดินฝรั่งเศสได้ริบร้อนเข้ามาในพระราชอาณาเขตของพระองค์โดยมี
ความเชื่อใจยิ่งขึ้น แลผลที่สุดของการนี้ก็จะกระทำให้พระองค์มีพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ กล่าวคือเมื่อ
พระองค์ได้ครอบครองราชสมบัติในโลกนี้โดยสุขสำราญแล้ว ยังจะได้รับความสุขบนสวรรค์ชั่วกาลปาวสาน
ต่อไปอีกด้วย”

คำตอบจดหมายบันทึก ซึ่งเชอวาเลีย เดอโชมงต์ เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้ถวายสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อวันที่ 28 เดือนตุลาคม ค.ศ. 1685 (พ.ศ. 2228) (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41, 2470 : 87-88).

ขอเดชะ

“ ด้วยพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้าได้ทรงทราบถึงพระเดชานุภาพของพระองค์ จึงได้แต่งตั้งให้ข้าพเจ้ามาเฝ้า เพื่อขอพระราชทานไมตรีของพระองค์ และเพื่อถวายพระราชไมตรีของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสต่อพระองค์ เพื่อให้ประเทศฝรั่งเศสและประเทศสยามได้เป็นไมตรีอันหนทางถึงห่างไกลถึง 5000 ไมล์ จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย แต่การที่เป็นไมตรีกันนั้น ถ้าไมตรีนั้นๆ มีหลักแต่เพียงต่างฝ่ายต่างยกย่องสรรเสริญขอพระเกียรติกัน และถือเอาประโยชน์ของตนเป็นหลัก เท่านั้นแล้วไมตรีนั้นจะสนิทแน่นหนาไม่ได้เลย และในเรื่องนี้เสนาบดีของพระองค์ก็ได้มีจดหมายไปยังเสนาบดีฝรั่งเศส ซึ่งแจ้งเหตุการณ์ทั้งปวงไปแต่ปีกลายโดยละเอียดแล้ว

วิธีที่จะให้พระราชไมตรีอันนี้ได้แน่นหนาสนิทสนมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตลอดถึงผู้ที่จะครองราชสมบัติต่อพระองค์ไป และไม่มีเวลาขาดไมตรีกันได้จนกว่าโลกจะดับสูญไปนั้น ก็มีทางอย่างเดียว ซึ่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้าได้ทรงพระราชดำริไว้ กล่าวคือ พระองค์จะต้องถือสาสนาร่วมกับพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส พระราชไมตรีนั้นจึงจะดับสูญไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงได้จัดให้ข้าพเจ้ามาเฝ้าเพื่อมากราบทูลวิงวอนขอให้พระองค์ได้ทรงนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งเป็นทางอันแน่สำหรับให้พระราชไมตรีได้สนิทกันชั่วนาน และพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงเห็นว่าพระองค์คงจะได้เป็นพระราชไมตรีโดยทรงปฏิบัติตามที่กราบทูลมานี้ จึงได้มีรับสั่งให้ข้าพเจ้ากราบทูลถวายกำลังพาหนะทุกอย่าง คือกำลังทหารทั้งบกและเรือ กองทัพบก กองทัพเรือ และการทั้งปวงซึ่งจะประกอบสำหรับรักษาพระเกียรติยศของพระองค์ และสำหรับความเจริญของพระราชอาณาเขตสยามทั่วไปด้วยอีกประการ ๑ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสตั้งอย่างยั้งที่จะให้พระองค์ได้ถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เพราะฉะนั้นถ้าพระองค์ทรงเห็นควรอย่างไรที่จะทำให้พระราชไมตรีได้แน่นหนาชั่วนานแล้ว ฝ่ายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ทรงเต็มพระทัยที่จะปฏิบัติตามพระราชประสงค์ทุกประการเหมือนกัน

แต่ถึงแม้ว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้รับสั่งแก่ข้าพเจ้าในเรื่องนี้เรื่องเดียวก็จริงอยู่ แต่ได้โปรดให้เสนาบดีมาสั่งให้ข้าพเจ้าจัดการทุกอย่าง เพื่อช่วยอุดหนุนให้การของบริษัทฝรั่งเศสได้เจริญในพระราชอาณาจักรสยามต่อไปด้วย ”

และนี่คือคำตอบจดหมายบันทึก ซึ่งเชอวาเลีย เดอโชมงต์ เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้ถวายสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อวันที่ 28 เดือน ตุลาคม ค.ศ. 1685 (พ.ศ. 2228) (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41 , 2470 : 19-21)

“ด้วยพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้า ได้มีพระราชโองการให้ข้าพเจ้าแจ้งมายังท่านว่า พระองค์ทรงมีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้ทรงทราบจากจดหมายบันทึกของท่านและจากทางอื่นว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมีความรักใคร่พระองค์มากถึงเพียงนี้ ซึ่งเป็นการกระทำให้ชนชาววันออกทั่วไปแลเห็นในพระทัยกว้างขวางของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ และพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าทรงยินดียิ่งนัก จนจะหาถ้อยคำที่จะแสดงความยินดีนั้นไม่ได้แล้ว แต่ทรงเสียพระทัยว่าการที่จะได้เป็นพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส พระองค์ก็ต้องปฏิบัติการตามพระราชดำริห์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ดังที่ท่านได้ทราบทูลในจดหมายบันทึกกล่าวคือต้องให้พระองค์เข้ารับศีลสมาธิคตินั้นนั้นเป็นการยากนักยากหนา เพราะการที่จะเปลี่ยนศาสนาอันได้นับถือและเชื่อถือกันมาตั้งแต่ ๒๒๒๕ ปีมาแล้วนั้นเป็นการยากอย่างยิ่ง จึงทรงขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสวินิจฉัยดูว่าการที่จะเปลี่ยนศาสนาเช่นนี้เป็นกร่างหรือ อย่างไร และขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงดำริห์ด้วยว่าถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินและสร้างสิ่งสารพัดอันมีรูปพรรณสัณฐานและนิสัยต่างๆกัน จะประสงค์ให้มนุษย์ทั้งหลายได้นับถือศาสนาอย่างเดียวกันทุกคน และให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่ใน กฎหมายอันเดียวกันหมดแล้ว พระเจ้าก็คงจะทำให้เป็นเช่นนั้นได้ง่ายที่สุด แต่สิ่งสารพัดอันหมากมากไม่ และของทั้งปวงพระเจ้ายิ่งก็ได้สร้างให้มีรูปพรรณและลักษณะต่างกันทั้งสิ้น จึงเป็นพยานให้เห็นได้ว่าการที่เกี่ยวกับศาสนานั้น พระเจ้าก็ต้องการให้ถือต่างกันเหมือนกัน เพราะเหตุฉะนั้นพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าทรงยอมให้พระเปนเจ้าตัดสินในเรื่องนี้ กล่าวคือทรงยอมพระองค์และพระราชอาณาจักรให้อยู่ในโอวาทของพระเปนเจ้า แล้วแต่พระเปนเจ้าจะเห็นควรอย่างไร เพราะฉะนั้นพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าจึงตั้งพระทัยอยากจะทรงทราบความจริงในเรื่องนี้ แต่เพื่อจะให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงเห็นในพระราชไมตรีอันเที่ยงตรงของพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้านั้น ถึงแม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงรับปฏิบัติตามพระราชดำริห์ของ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็จริงอยู่ แต่พระองค์ขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้เชื่อพระทัยว่า ถ้าพระเปนเจ้าได้ให้ พระเจ้ากรุงสยามคงมีพระชนม์อยู่ตราบไต่ พระราชไมตรีที่พระองค์ได้มีต่อ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้น จะไม่ได้เปลี่ยนแปลงอยู่ตราบนั้น และจะได้ทรงเป็นพระราชธุระจัดการให้พระเจ้าแผ่นดินอันจะได้ครอบครองราชสมบัติต่อไปในภายภาคหน้านั้น ได้รับความ รักษา พระราชไมตรีนี้ไว้ดูจงพระองค์เหมือนกัน และเพื่อจะได้ให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและชนทั่วโลกเห็นว่าพระวาจาของพระองค์เป็นวาจาที่มั่นคง ถ้าหากว่าต่อไปในภายภาคหน้าพระเจ้าแผ่นดิน ครองราชสมบัติต่อไปจะมีได้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์อันได้กล่าวมาแล้วนั้น พระเจ้ากรุงสยามจึงพระราชทานอำนาจและสิทธิแก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ให้ทรงถือว่าแผ่นดินเหล่านั้นเป็นศัตรูต่อ พระองค์ และทรงอนุญาตให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมายึดราชสมบัติไว้ต่อไป

อีกประการ๑ พระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าได้มีพระราชโองการดำรัสสั่งให้ข้าพเจ้าบอกให้ท่านทราบว่า พระองค์พร้อมอยู่ทุกเมื่อที่จะได้รับสั่งกับท่านหรือเสนาบดีคนใดที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสโปรดให้มาเฝ้าเพื่อทำสัญญามัดพระเจ้าแผ่นดินหลัง ๆ ให้ปฏิบัติตามดังได้กล่าวมาแล้วทุกประการ และในข้อที่เสนาบดีฝรั่งเศสได้รับสั่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส สั่งให้ท่านมาเป็นธุระจัดการช่วย

เหลือบริษัทฝรั่งเศสนั้น พระเจ้ากรุงสยามก็ได้มีรับสั่งให้ข้าพเจ้าแจ้งให้ท่านทราบว่า เมื่อบริษัทฝรั่งเศสได้ยื่นเรื่องราวบอกความประสงค์เมื่อใดจะได้ทรงตั้งเสนาบดีให้เป็นธุระจัดการในข้อเหล่านี้ และจะได้พระราชทานสิทธิแก่บริษัทฝรั่งเศสตามที่ควรจะพระราชทานได้

เขียนที่พระราชวังเมืองลพบุรี ณ วันที่ ๒๖ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.๑๖๘๕
(พ.ศ.๒๒๒๘) โดยรับพระราชโองการ”

(เซน) ซี ฟอลคอน

ในช่วงนี้จะกล่าวถึง สมเด็จพระนารายณ์เป็นผู้ที่มีพระปรีชาญาณในด้านวาทะมาก ดังปรากฏจากเมื่อครั้งที่ เซอวาเลีย เดอโชมองต์ได้เข้ามาถวายพระราชสาส์นจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และเชิญให้พระองค์เข้านับถือศาสนาคริสต์ พระองค์ก็ได้มีพระราชดำรัสตอบปฏิเสธไปอย่างนุ่มนวล และเป็นวาทะที่มีความเยียบคมมาก ทำให้ราชทูตฝรั่งเศสผู้นี้ไม่กล้าถึงการเข้ารับของสมเด็จพระนารายณ์อีกเลย ดังจะเห็นได้จากที่บาทหลวงตาซาร์ด ได้กล่าวถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้ในจดหมายเหตุนั้นทางไปเจริญพระราชไมตรี ณ กรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2129 ตามปฏิทินจันทรคติของไทย ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม 2 ค่ำ เดือน 12 ปีวอก เป็นกษัตริย์องค์ที่ 27 แห่งราชบัลลังก์กรุงศรีอยุธยา (มานิจ ชุมสาย, 2531: 26)

ในรายงานของบูโรเตลันด์ ได้กล่าวถึงพระลักษณะของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้ดังนี้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468 : 60)

“ พระเจ้าแผ่นดินมีพระองค์ ไม่สูง ไม่ดำ ไม่ขาว ไม่ดำ พระชนมพรรษา 40 พระพักตร์ใหญ่ ทรงพระสรवलเสมอ พระนลาตใหญ่ พระมัสสุไม่มี พระนาสิกแบนและกว้าง ซึ่งไม่มีใครกระดิกเวลา รับสั่ง ริมพระโอษฐ์หนามาก ฉลองพระองค์ทำด้วยแพรแดงมาจากเมืองเปอร์เซียมีดอกทอง ประปราย รูปคล้ายเสื้อแจ็กเก็ต แขนเหมือนแขนเสื้อยาวที่บาทหลวงใส่แต่ไม่มีลูกกระดุม และยังฉลองพระองค์ชั้นนอกอีกชั้นหนึ่ง ทำด้วยผ้ามาจากเมืองเบงกอลเป็นผ้าบางโปร่ง มีลายคล้ายลูกไม้ ตามตะเข็บข้างซ้ายทรงเหน็บกริชตามทองคำฝังพลอยและมีพระแสงดาบญี่ปุ่นฝังพลอยวางบนพระเพลา พระองค์สวมพระขำมรงค์ประดับพลอยเม็ดใหญ่ๆหลาย ๆ ชนิด”

บาทหลวงตาซาร์ดได้กล่าวถึงวาทะของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในจดหมายเหตุนั้นทางไปเจริญพระราชไมตรี ณ กรุงศรีอยุธยา มีเนื้อความดังนี้ (ประชุมพงศาวดารที่ 81, 2510 : 6-7)

“ความที่จะตอบทูตฝรั่งเศสนั้น ท่านจงรับคำของเราไปบอกเขาเถิดว่า เราขอบพระทัยพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเจ้านายของเขายิ่งนัก ที่ได้ทรงแสดงพระราชอัชฌาศัยไมตรีมายังเราใน

พระราชสาส์น และเมื่อข่าวที่พระองค์ท่านโปรดประทานพระเกียรติอันยิ่งใหญ่ให้แก่เรา ได้กระจายไปนานาประเทศทั่วเบื้องบูรพทิศ จนเราไม่สามารถจะหาคำใดมาขอบพระทัยให้เพียงพอแก่ความรู้สึกได้ แต่กระนั้นเรื่องนี้เอง กลับทำให้เรากระวนกระวายใจเป็นล้นพ้น ที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสพระสหายของเราได้ทรงเสนอสิ่งที่ยากยิ่งแก่เรา โดยเรามีได้เคยเกี่ยวข้องกับรู้เห็นในสิ่งนั้นมาแต่เล็กแต่น้อย เราจึงขอยกให้อยู่ในพระบัญชาบารมีของพระองค์ ผู้เป็นพระคริสตมหาราช โดยเฉพาะ ได้ทรงพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีร์ภาพของพระองค์เองเกิดว่า การที่เราจะเปลี่ยนลัทธิศาสนา อันบุคคลทั่วทั้งประเทศของเรา ต่างนิยมนับถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลา 2229 ปี โดยมีได้วางวันนั้น จะเป็นการยากเย็นและเป็นเหตุสำคัญอันยิ่งยวดสักเพียงไหน

อนึ่งเรารู้สึกพิศวงอยู่ว่า ไฉนพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสพระสหายของเรา จึงมาเฝ้าพระทัยนักหนาในเรื่องที่เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งแม้แต่ตัวพระผู้เป็นเจ้าเองก็ดูเหมือนไม่ใคร่สนพระทัยในเรื่องนี้นัก ใครจะนิยมนับถือลัทธิศาสนาของพระองค์หรือไม่ ก็สุดแต่ความเห็นดีเห็นชอบตามความรู้สึกนึกคิดที่เกิดแก่จิตใจของเขา ไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้าดอกหรือ ที่ทรงสร้างสวรรค์พิภพพร้อมทั้งสรรพสิ่งสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ กับให้คนมีกาย มีใจ แต่ต่างกันทางความคิดและนิสัยสันดาน ใครจะนับถือศาสนาอะไร หรือกราบไหว้บูชาสิ่งใด ย่อมแล้วแต่ใจสมัคร สรุปลแล้วผลที่สุดคนทุกชาติทุกภาษาต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายตามกฎแห่งธรรมชาติอันเดียวกันสิ้นทั้งมวล

ความเป็นอยู่ของมนุษย์ปฤชชน ในการนับถือศาสนา ในหมู่เป็นคณะรวมเป็นอย่างเดียวกันก็ดี หรือแตกต่างกันก็ดี เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าอาจดลบันดาลให้เป็นไปตามพระทัยของพระองค์เองทั้งสิ้น ดังนี้เราจะไม่ควรเชื่อละหรือว่าพระผู้เป็นเจ้าอันแท้จริงทรงมีพระประสงค์ให้เราขอพระเกียรติพระองค์ท่านด้วยพิธีและการเคารพบูชาต่าง ๆ กัน และกระทำโดยนานาชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะพึงมี ด้วยลัทธิและการสรรเสริญเยินยอของแต่ละชาติที่ไม่เหมือนกัน ความสวสวดงดงามและความหลายหลากที่เราพึงชมอย่างดูดีมีอยู่ในธรรมชาติ จะเลวไปกว่าของทิพย์และไม่เป็นที่สัพพะทัยแก่พระผู้เป็นเจ้ากระนั้นหรือ

เราผู้เป็นแน่แท้ว่า พระผู้เป็นเจ้าเป็นเจ้าโลกแต่พระองค์เดียว ไม่มีผู้ใดจะมายิ่งใหญ่กว่าได้อีก และเรามีเหตุผลให้เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายจักเกิดขึ้น นอกจากพระบัญชาของพระองค์นั้นมิได้ เราจึงขอมอบกายถวายชีวิตพร้อมทั้งราชอาณาจักรของเรา ให้อยู่ในอ้อมพระพาหุและพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ ขอพระองค์ได้โปรดดลบันดาลให้ข้า พระองค์ตลอดทั้งราชอาณาจักรของข้าพระองค์ จงเป็นไปตามพระราชหฤทัยของพระผู้เป็นเจ้าพระองค์นั้นด้วยเถิด”

จากพระราชดำรัสที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ตรัสไว้ นั้น แสดงถึงพระปรีชาญาณของพระองค์ โดยทรงเปรียบว่าศาสนาคริสต์นั้นไม่ใช่ศาสนาที่พระองค์ได้นับถือมาก่อน พระองค์ทรงนับถือศาสนาพุทธมาถึง 2229 ปี การที่จะให้พระองค์เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์นั้นไม่ใช่เป็นการง่าย

พระองค์ทรงเปรียบเทียบว่าในเมื่อพระผู้เป็นเจ้าได้เป็นผู้ที่สร้างโลก ดังนั้นมนุษย์จึงมีความแตกต่างกันทางความคิด ไม่ว่าจะมนุษย์จะนับถือศาสนาใด ก็ล้วนแล้วแต่ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น

สมเด็จพระนารายณ์ได้เป็นผู้ที่มีวาทศิลป์เป็นเลิศ ดังเห็นได้จากการที่พระองค์ได้เป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงความบาดหมางและเป็นผู้ที่ขจัดความขัดแย้งโดยใช้วิธีทางการทูต คือใช้การปฏิเสธแบบนุ่มนวล หรือบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น ดังเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงปฏิเสธเซอร์วาเลีย เดอโซ มงต์ ที่ต้องการเข้ามาเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีโดยอ้างศาสนาคริสต์เป็นหลัก ต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์ได้เข้ารับ แต่พระองค์ก็ทรงใช้การเจรจาแบบนุ่มนวล ดังที่ทรงยกข้ออ้างเรื่องพระเจ้าว่าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง และพระเป็นเจ้าก็มีความปรารถนาที่ต้องการให้มนุษย์มีความแตกต่างกัน ดังเช่นในย่อหน้าแรก บรรทัดที่ 9 ทรงปฏิเสธโดยใช้ Argument from value กล่าวคือ ทรงใช้คำนิยม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมานาน กล่าวอ้างว่าเป็นการยากที่จะเปลี่ยนศาสนา เพราะคนไทยทั่วทั้งประเทศนับถือศาสนาพุทธมาเป็นเวลาถึง 2229 ปีมาแล้ว ยากที่จะหันมาเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาอื่น ในย่อหน้าที่ 2 บรรทัดที่ 16, 17 สมเด็จพระนารายณ์ทรงใช้ Argument from principle กล่าวคือ ทรงอ้างถึง ความเป็นจริงของโลกที่มนุษย์ทุกคนต้องเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นธรรมชาติของโลกด้วยกันทุกคนหมดทั้งสิ้น ในย่อหน้าที่ 4 บรรทัดที่ 25, 26 ทรงกล่าวอ้างโดยอ้างถึง Argument from principle กล่าวคือ สมเด็จพระนารายณ์ทรงยอมรับว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก พระองค์เดียว ทรงยกย่องให้เกียรติพระเป็นเจ้าว่าเป็นผู้สร้างโลก ฉะนั้นมนุษย์ทุกคนจึงมีความแตกต่างกันตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า และการที่พระเป็นเจ้าให้มนุษย์เรานับถือศาสนาที่ต่างกันก็เป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าอีกเช่นกัน ส่วนในย่อหน้าที่ 4 บรรทัดที่ 27 ทรงใช้ Argument from Universal trust โดยใช้กฎแห่งความจริงของโลก สมเด็จพระนารายณ์ทรงยกย่องให้เกียรติพระเป็นเจ้าว่ามีองค์เดียว ไม่มีใครที่ใหญ่กว่าได้ และสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงมอบประเทศให้อยู่ในอ้อมแขนของพระเป็นเจ้า ซึ่งเป็นการให้เกียรติศาสนาคริสต์อย่างมาก

นอกจากนี้พระองค์ยังมีวิธีสร้างความเชื่อมโยงไมตรีโดยการใช้ขุนนางที่มีความรู้ความสามารถไปเป็นตัวแทนของพระองค์ อันได้แก่ ฟอลคอนหรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ และพระยาโกษาธิบดี ซึ่งบุคคลทั้งสองนี้ก็ทำหน้าที่เต็มความสามารถ เป็นขุนนางที่มีบทบาทไม่ว่าจะเป็นทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

สมเด็จพระนารายณ์เสด็จสวรรคตเมื่อเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1688 (พ.ศ. 2231) ได้ถวายพระเพลิงเมื่อวันที่ 16 เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1690 (พ.ศ. 2233) ในการถวายพระเพลิงนี้ มงซิเออร์ มาตีโนเล่าไว้ดังนี้ (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 20, 2510: 268)

“เมื่อวันที่ 19 เดือนกุมภาพันธ์ ได้จัดการถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งได้เสด็จสวรรคตตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1688 (พ.ศ. 2231) การถวายพระเพลิงนี้ได้ทำการอย่างใหญ่โตงดงามมาก เจ้าพนักงานได้เตรียมการถวายพระเพลิงนี้ถึง 18 เดือน พระเมรุนั้นทำเป็นรูป

ปิรามิด คือฐานใหญ่ยอดแหลม มีหลายหลังเรียงกันเป็นแถวใช้เสาต้นใหญ่ ๆ และฐานก็กว้างคานใหญ่ นอกนั้นใช้ไม้ไผ่ทั้งสิ้น จำนวนไม้ไผ่ที่ใช้เป็นจำนวนมากจนนับไม่ถ้วน พระเมรุนั้นปิดด้วยกระดาดสีและกระดาดทอง แต่ที่จริงก็ทาสีให้ดูเหมือนปิดทอง ถ้ามองดูก็ดูงามแก่ลูกตามาก พระเมรุใหญ่ที่อยู่ตรงกลางนั้น เขาพูดว่าสูงถึง 43 วา ในพระเมรุองค์กลางนี้ก็เป็นห้องใหญ่ที่กลางห้องให้กองไม้หอมสำหรับเป็นที่ถวายพระเพลิง

จากนั้นเดอโซมองต์ได้เดินทางกลับประเทศฝรั่งเศสโดยมีพระยาโกษาปานไปฝรั่งเศสด้วยพร้อมนำพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แต่ไม่สามารถหาข้อมูลที่เป็นพระราชสาส์นได้ จึงไม่อาจทราบได้ว่าสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงมีพระราชสาส์นไปมีเนื้อความอย่างไร

บุคคลผู้หนึ่งซึ่งได้เข้ามากรุงศรีอยุธยาพร้อม เซอวาเลีย เดอโซมองต์ นั่นก็คือบาทหลวง เดอ ชัวซี ซึ่งเมื่อครั้งที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้นำพระราชสาส์นเข้ามาถวายสมเด็จพระนารายณ์ บาทหลวงเดอ ชัวซี เป็นบาทหลวงที่เข้าใจจุดประสงค์และความต้องการของสมเด็จพระนารายณ์อย่างแท้จริง ในเรื่องการนับถือศาสนาคริสต์ (มานพ ถนอมศรี, 2535: 72) ดังปรากฏจาก

“ข้าพเจ้าทราบแน่แท้ใจอยู่แล้ว การที่พูดกันว่าพระเจ้ากรุงสยามจะทรงเข้ารับรีต เป็นคำพูดที่เกินกว่าเหตุมาก ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการที่พระเจ้ากรุงสยามทรงยอมที่จะปกครองพวกเข้ารับรีตแต่หาใช้พระองค์จะเข้ารับรีตด้วยไม่ การที่พระองค์ทรงปฏิบัติเช่นนี้ ก็โดยพระราชดำริจะชักนำให้ชาวต่างประเทศและสินค้าได้เข้าไปในพระราชอาณาเขต เพื่อเป็นทางป้องกันมิให้พวกฮอลันดามาข่มเหงรังแกได้ เพราะบรรดาเจ้าแผ่นดินฝ่ายอินเดียทุกพระองค์ มีความกลัวพวกฮอลันดามาก”

เมื่อครั้งที่เดอโซมองต์ ต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์ได้เปลี่ยนพระทัยมานับถือศาสนาคริสต์แต่ไม่สำเร็จ ส่งผลให้เดอชัวซี ต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและเป็นราชทูตแทนเดอโซมองต์ บาทหลวงท่านนี้ได้เข้ามาพำนักที่กรุงศรีอยุธยาเพียง 4 เดือน สามารถเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยได้เป็นอย่างดี ทำหน้าที่เป็นผู้แปลพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งพระยาโกษาปานได้อัญเชิญไปถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส

และจากเหตุการณ์ข้างต้นนี้แล้ว หากวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีของของบิทเซอร์แล้วสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. Exigence ในที่นี้ คือ สถานการณ์เร่งด่วนที่ต้องการแก้ไข ในขณะที่ฝ่ายไทยมีปัญหาเรื่องสัญญาการค้ากับฮอลันดา ในปีพ.ศ2207. จำเป็นต้องดึงมหาอำนาจเข้ามาถ่วงดุลย์ เพราะถ้าหากไม่มีการผูกมิตรกับชาติอื่น ๆ อาจจะส่งผลให้เกิดความเสียหายด้านอื่น ๆ มากก็เป็นได้ผลที่ตามมาคือสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประเทศ โดยผ่านทางพระราชสาส์น บาทหลวง ราชทูต และขุนนาง ดังเห็นได้จาก

การที่บาทหลวงได้ทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมไมตรีระหว่างประเทศโดยใช้ศาสนา ในตอนแรกที่ต้องการเพียงแค่ว่าพ่านักและการได้รับการดูแลจากสมเด็จพระนารายณ์ ต้องการที่ดินและโรงเรียนซึ่งพระองค์ก็ได้พระราชทานให้ จนเกิดความประทับใจและต้องการโน้มน้าวให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ โดยเพ็ดทูลพระเจ้าหลุยส์ที่14 ว่าสมเด็จพระนารายณ์มีพระประสงค์จะนับถือศาสนาคริสต์ และในสถานการณ์นั้นเองพระเจ้าหลุยส์ผู้ที่เคร่งในศาสนา และพระองค์ระลึกถึงว่าการที่จะมีอำนาจในแถบนี้ได้ ต้องใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือต่อรองทางการทูต จึงส่งให้เซอวาเลีย เดอโชมองต์ เป็นตัวแทนเข้ามาโน้มน้าวพระทัยให้สมเด็จพระนารายณ์นับถือศาสนาคริสต์ สมเด็จพระนารายณ์จึงต้องมีการแก้ไขสถานการณ์ มิให้ฝรั่งเศสเข้าใจผิดว่าการที่ไทยต้องการเป็นพันธมิตรด้วยนั้นมาจากศาสนา แต่จุดมุ่งหมายของฝ่ายไทยที่ต้องการคือการค้า มิใช่ศาสนา และต้องการถ่วงดุลย์อำนาจของฮอลันดามากกว่า

และสถานการณ์อันนี้ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ส่งมีจดหมายบันทึกตอบเพื่อการอธิบายเหตุผลชี้แจงในเรื่องศาสนากับเซอวาเลีย เดอโชมองต์ ดังปรากฏในจดหมายที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงตอบเซอวาเลีย เพื่อว่าเซอวาเลีย เดอโชมองต์จะได้เข้าใจจุดประสงค์ที่แท้จริงของการไม่นับถือศาสนาคริสต์ โดยใช้วิถีทางการสื่อสารแบบการทูตคือการปฏิเสธอย่างนุ่มนวล หลีกเลียงข้อขัดแย้งเพื่อดำรงรักษาไมตรีระหว่างประเทศเอาไว้

2. Audience ผู้ฟังในความหมายของบิทเซอร์ หมายถึง ผู้ที่สามารถได้รับอิทธิพลจากวาทะและชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ในที่นี้ผู้ฟังหมายถึง ราชทูตซึ่งเป็นตัวแทนของพระเจ้าหลุยส์ที่14 และบรรดาบาทหลวงในคริสต์ศาสนา และขุนนางในราชสำนักไทย

จากคำตอบในจดหมายบันทึกของสมเด็จพระนารายณ์ที่มอบให้แก่เดอโชมองต์นั้น การโน้มน้าวพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ให้นับถือศาสนาคริสต์ อันอาจจะกล่าวได้ว่ามาจากคำกล่าวของฟอลคอนที่ชักชวนให้เห็นความสำคัญของไมตรีมากกว่าการชักจูงให้นับถือศาสนาคริสต์ และคำตอบของสมเด็จพระนารายณ์ตอบชี้แจงเดอโชมองต์ ในจดหมายบันทึกที่สมเด็จพระนารายณ์มีพระราชโองการมอบให้ตอบกลับไปยังเดอโชมองต์

และจากวาทะของสมเด็จพระนารายณ์นี้เองที่ส่งผลให้พระเจ้าหลุยส์ทรงเข้าพระทัย และลุ่มเลิกความตั้งใจที่จะใช้ศาสนาคริสต์มาเป็นเครื่องมือต่อรองทางการทูต เห็นได้จากเมื่อครั้งที่ลาลูแบร์ได้เข้ามากรุงศรีอยุธยา นั้น มุ่งเพื่อการค้าและการเข้าครอบครองเมืองมะริดแต่เพียงอย่างเดียว

ส่วนตัวราชทูตเองนั้นก็เข้าใจ และได้ลุ่มเลิกที่จะขัดแย้งกันในเรื่องศาสนา โดยหาทางออกคือทำสัญญาทางศาสนาและการค้ากับไทย

ส่วนบาทหลวงนั้นในตอนแรกนับได้ว่ามีบทบาทสูงสุด เป็นจุดเริ่มของความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ เป็นตัวช่วยสานผลประโยชน์ของทั้งฝ่ายภายใต้ศาสนา แต่เนื่องจากไม่ได้ผลและไม่ได้คาดหวังว่าจะประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จึงทำให้บทบาททางศาสนาน้อยลงไป และเปลี่ยนประเด็นมาเป็นการค้าแทน แต่อำนาจหน้าที่ยังคงอยู่จะเป็นได้จากหน้าที่ทำหน้าที่เป็นล่าม และคอยไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ระหว่างประเทศ หากเกิดกรณีขัดแย้งระหว่างประเทศ

นอกเหนือจากความสำเร็จในการใช้วาจาของสมเด็จพระนารายณ์ในการชี้แจงเหตุผลให้เดอโซมองต์ได้เข้าใจแล้ว ขุนนางไทยอันได้แก่ฟอลคอน ก็มีมีส่วนช่วยในการได้กล่าวกับราชทูต ถึงเหตุผลและความต้องการที่ฝ่ายไทยต้องการสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน เป็นผู้ที่สานความเข้าใจ และรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายไทย เพราะเพื่อต้องการหาพันธมิตรเป็นเครื่องถ่วงดุลย์กับฮอลันดา

บาทหลวงก็เป็นผู้ฟังที่ต้องการทราบถึงเหตุผลที่สมเด็จพระนารายณ์ไม่นับถือศาสนาคริสต์ ทั้งที่บาทหลวงเองก็รู้ว่าสมเด็จพระนารายณ์ไม่ได้มีพระประสงค์ที่จะนับถือศาสนาคริสต์เลยแม้แต่น้อย แต่เป็นเพราะพวกบาทหลวงได้เพ็ดทูลพระเจ้าหลุยส์ บาทหลวงคิดว่าถ้าหากสามารถทำให้สมเด็จพระนารายณ์เป็นมานับถือศาสนาคริสต์ ได้ผลประโยชน์ต่างๆก็ย่อมตกมาอยู่กับพวกตน ทั้งที่เป็นการยากโดยใช้สถาบันกษัตริย์ และศาสนามาเป็นเครื่องมือ

พระเจ้าหลุยส์ที่14 ส่งบาทหลวงฝรั่งเศสมายังทางตะวันออก โดยทรงมุ่งหวังให้บาทหลวงเหล่านี้เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาที่เมืองจีน แต่พวกบาทหลวงมาพำนักที่กรุงศรีอยุธยาเสียก่อน และพวกบาทหลวงได้รับพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระนารายณ์ จึงทำให้เปลี่ยนความตั้งใจที่จะเดินทางไปเมืองจีน และพำนักที่กรุงศรีอยุธยาแทน

และด้วยเหตุที่ว่าพวกบรรดาบาทหลวงได้พยายามเพ็ดทูลให้พระเจ้าหลุยส์เชื่อว่า สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีความต้องการที่จะนับถือศาสนาคริสต์ จึงตกลงพระทัยที่จะมีความสัมพันธ์กับไทยทางด้านกรทูต ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้อีกประการหนึ่งว่า การที่พระเจ้าหลุยส์ชักชวนสมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตนั้น นอกจากสนองเจตนาปรารถนาของพระองค์ในฐานะที่เป็น “เจ้าที่เป็นคริสเตียน” แล้ว ถ้าสมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตก็จะเป็นการเพิ่มพูนพระเกียรติยศของพระองค์ด้วย โดยพิจารณาจากนโยบายต่างๆของพระเจ้าหลุยส์ ซึ่งจะต้องเป็นไปเพื่อความรุ่งโรจน์ของชื่อเสียงของพระองค์ควบคู่กันไป ดังจะเห็นได้จากรายงานของบาทหลวงวาเซต์ ซึ่งเสนอต่อคณะเสนาบดีของประเทศฝรั่งเศสดังนี้ (ประชุมพงศาวดารเล่มที่19, 2509: 156)

“มีหนทางที่พระเจ้ากรุงสยามจะได้ นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ถ้าเป็นจริงดังนั้นคนไทยทั่วพระราชอาณาเขตก็คงกลับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ถึงแม้จะไม่เป็นผลสำเร็จก็ตาม จะเป็นการกระทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมีพระเกียรติยศเพียงไร”

ซึ่งคล้ายกับความคิดของบาทหลวงเดอซัวซี (ประชุมพงศาวดารเล่มที่24, 2511: 16) ที่ว่า

“ถ้าสมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนาและมีผู้โดยเสด็จเป็นจำนวนมาก ก็จะเป็นเกียรติยศ และชื่อเสียงอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าหลุยส์ที่ได้กวีญญาณของมนุษย์ และเป็นเกียรติแก่ประเทศที่นับถือนิกายคาทอลิก เพราะว่าเวลานั้นทางยุโรปกำลังแข่งขันในด้านศาสนา และจากคำเชื้อเชิญของสมเด็จพระนารายณ์ที่มีพระประสงค์ที่จะให้ชาวฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายและตั้งหลักแหล่งในเมืองไทย โดยจะยกพระราชอาณาเขตบางแห่งพระราชทานให้ ซึ่งทำให้อำนาจของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแผ่ไปในอินเดียจุดแฉ่ในทวีปยุโรป”

และด้วยเหตุผลนี้เองทำให้เป็นจุดเริ่มต้นที่ต้องการมีความสัมพันธ์กับฝ่ายไทย โดยใช้ศาสนาคริสต์เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญที่เข้ามาเจริญพระราชไมตรีด้วยในตอนแรกที่เซอวาเลีย เดอโชมองต์ได้เป็นราชทูต ส่วนในครั้งหลังเมื่อครั้งที่ลาลูแบร์เป็นราชทูตนั้น ก็ได้เปลี่ยนจุดมุ่งหมายที่เข้ามาเพื่อการค้า เพราะเห็นว่าการศาสนาไม่ได้ผล ไม่สามารถโน้มน้าวใจให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารับได้

ส่วนบาทหลวงนั้นในตอนแรกนับได้ว่ามีบทบาทสูงสุดเป็นจุดเริ่มของความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ เป็นผู้สานผลประโยชน์ของทั้งฝ่ายภายใต้ศาสนา แต่เนื่องจากไม่ได้ผลและไม่ได้คาดหวังว่าจะประสบผลสำเร็จจากการเผยแพร่ศาสนาเท่าใดนัก จึงทำให้บทบาททางศาสนาน้อยลงไปเปลี่ยนประเด็นมาเป็นการค้าแทนศาสนา แต่อำนาจหน้าที่ยังคงอยู่จะเป็นได้จากการที่ทำหน้าที่เป็นล่าม และคอยไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ระหว่างประเทศ หากเกิดกรณีขัดแย้งระหว่างประเทศ

3 Constraints ข้อจำกัดนี้ได้แก่ผลประโยชน์ของทั้งสองประเทศ บนพื้นฐานแห่งมิตรไมตรีและความสัมพันธ์ที่ดีทางการทูตต่อกัน การอธิบายถึงเหตุผลที่ไม่อาจโต้แย้งได้ของสมเด็จพระนารายณ์ในบันทึกตอบเซอวาเลีย เดอโชมองต์ ที่ทรงอธิบายว่าการที่จะเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์นั้นเป็นการยาก เพราะได้นับถือและเชื่อถือกันมาถึง 2229 ปี และทรงได้อ้างถึงอำนาจของพระเป็นเจ้าของเจ้าว่าถ้าพระเป็นเจ้าของเจ้ามีความปรารถนาที่จะให้ทุกคนได้นับถือศาสนาคริสต์เหมือนกันหมดแล้ว พระเจ้าก็คงทำเช่นนั้นแล้ว และทรงปฏิเสธโดยแบ่งรับแบ่งสู้ คือ ทรงให้พระองค์และพระราชอาณาจักรของพระองค์อยู่ในโอวาทพระเป็นเจ้าของเจ้า จากการใช้สำนวนปฏิเสธแบบนี้ทำให้สามารถโน้มน้าวใจให้ เดอโชมองต์ ได้เข้าใจถึงเหตุผลในการที่ทำให้พระองค์ไม่สามารถนับถือศาสนาคริสต์ได้ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก ต้องหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งระหว่างประเทศและให้เดอโชมองต์ได้นำความขึ้นกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ต่อไป

4. Speaker ในที่นี้ คือการใช้วาทศิลป์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และตัวแทนในพระมหากษัตริย์ อันได้แก่ ราชทูต ขุนนางไทย และบาทหลวง

สมเด็จพระนารายณ์ทรงเป็นผู้ที่อุปถัมภ์ศาสนาคริสต์ มาตั้งแต่เริ่มแรก มีการบริจาคที่ดินและสิ่งของเพื่อการสร้างโบสถ์ให้แก่พวกบาทหลวงส่งผลให้การใช้วาทะของพระองค์มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ และจากการที่ให้ความดูแลพวกบาทหลวงตามสมควร มิได้ทรงแสดงท่าทีรังเกียจศาสนาคริสต์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าแม้พระองค์จะไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ แต่พระองค์ก็จะให้คำมั่นสัญญาว่าจะทรงดูแลและให้การสนับสนุนและเผยแพร่ศาสนาคริสต์ได้ในกรุงศรีอยุธยา

5 Speech คือพระราชสาส์นในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บันทึกดอบเซอวาเลีย เดอโชมองต์ คำกล่าวของตัวแทนในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันได้แก่ ขุนนางไทย ราชทูตไทย และบาทหลวง

ดังเช่นทุกครั้งที่ผ่านมาฝ่ายไทยมีพระราชสาส์นไปถึงฝ่ายฝรั่งเศสนั้นจะต้องมีการอ้ออวยพรถึงพระเป็นเจ้าเสมอ และในพระราชสาส์นจะกล่าวถึงสัมพันธ์อันดีระหว่างกันโดยตลอด ในพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์จะกล่าวถึงการโน้มน้าวให้สมเด็จพระนารายณ์นับถือศาสนาคริสต์เพียงฉบับแรกที่เดอโชมองต์ได้ถือพระราชสาส์นเข้ามา แต่ในฉบับลาลูแบร์ มิได้กล่าวถึงศาสนาคริสต์เลย กล่าวถึงเฉพาะตัวแทนของพระเจ้าหลุยส์ในการที่จำกระทำกิจใดๆที่พระเจ้าหลุยส์รับสั่งมาเท่านั้น

ความสามารถทางการทูตของพระวิสุทธรสุนทร(พระยาโกษาปาน)ได้ทำหน้าที่ในการกล่าวสุนทรพจน์ เมื่อครั้งที่กราบลาพระเจ้าหลุยส์เดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา ราชทูตเช่นพระวิสุทธรสุนทรที่ทำหน้าที่นักการทูต ได้อย่างดีเยี่ยม การกล่าวสุนทรพจน์ในครั้งนั้นก่อให้เกิดความประทับใจแก่ราชวงศ์ตลอดจนขุนนางฝรั่งเศสเป็นอันมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนวาทะช่วยเสริมสร้างไมตรีระหว่างกัน ก่อให้เกิดมิตรภาพที่ดีเรื่อยมา

เกี่ยวกับชีวประวัติของพระยาโกษาปานนั้น ในหนังสือ “ราชสำนักพระนารายณ์” ของ อุดม ประมวลวิทย์ได้กล่าวไว้ว่า “ท่านเกิดเมื่อพ.ศ.2179 รุ่นราวคราวเดียวกับเจ้าฟ้าหญิงศรีสุพรรณกรมหลวงโยธาทิพย์ ที่เป็นพระชนิษฐภคินี เพียงพระองค์เดียวที่ร่วมพระชนม์กับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และทำวศรีจุฬาลักษณ์พระสนมเอกของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นน้องสาวของพระเพทราชา (อุดม ประมวลวิทย์, 2505: 310)

การไปฝรั่งเศสของท่านโกษาปานนั้นนอกจากท่านจะได้เป็นผู้อัญเชิญพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (แต่ไม่ปรากฏหลักฐานเนื้อความในพระราชสาส์น จึงไม่อาจนำมาศึกษาใน

รายละเอียดได้) คือการนำพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนารายณ์ไปกราบบังคมทูลเพื่อทรงต้องการให้ฝรั่งเศสส่งบาทหลวง และนักวิชาการมาเผยแพร่วิชาการต่างๆตามแบบยุโรปให้แก่ชาวยุโรป และทรงขอกองทหารจากฝรั่งเศสให้ไปช่วยฝึกหัดการรบ และนอกจากนี้ยังเพื่อไปชมสถานที่สำคัญ ทั่วๆไปในประเทศฝรั่งเศส ทั้งยังได้พบปะสังสรรค์กับขุนนางและข้าราชการชาวฝรั่งเศส โดยท่านทูตได้กระทำหน้าที่เป็นตัวแทนชาวไทย และพระมหากษัตริย์ การแสดงออกต่างๆของท่านนั้นได้แสดงถึงการเป็นนักการทูตที่ดีเยี่ยม ในการสนทนาซักถามกับชาวฝรั่งเศสนั้นท่านราชทูตก็ได้แสดงไหวพริบปฏิภาณอย่างดีแสดงออกถึงความสุภาพเรียบร้อยดังที่ เซอวาเลีย เดอโชมองต์ได้เขียนไว้ในจดหมายเหตุนั้นว่า (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 20, 2510: 144)

...“ครั้งแรกที่ข้าพเจ้าเห็นพระวิสุทธิ ข้าพเจ้าก็ทราบได้ทันทีว่าเป็นคนมีตระกูลและเป็นคนฉลาด ข้าพเจ้าได้พูดกับเจ้าพระยาวิชเยนทร์ว่าชายคนนี้จะป็นราชทูตออกไปเมืองฝรั่งเศส

พระวิสุทธิเมื่อเห็นอะไรแล้ว เป็นต้องจดหมดทุกอย่าง เช่นนี้ทำให้ข้าพเจ้ายินดีเป็นอันมาก เพราะเป็นการแสดงว่าสิ่งต่างๆที่เขาได้พบในเมืองฝรั่งเศสนั้นล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญ ทั่วๆไป และเมื่อเขากลับไปถึงเมืองไทยแล้ว เขาจะได้กราบทูลสิ่งที่เขาได้ไปเห็นต่อพระเจ้าแผ่นดินของเขา ได้ถูกต้องไม่ผิดพลาด”

นอกจากนี้ท่านบาทหลวง เดอลาแซส หัวหน้าของคณะเยซุอิตในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้เป็นผู้รับสั่งของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งเป็นผู้เลือกพระสงฆ์ที่เป็นปราชญ์มาเมืองไทยพร้อมกับพระยาโกษาปาน ก็ได้ชมเชยท่านทูตไว้ตอนหนึ่งอย่างไพเราะว่า (หลวงสุนทรานวิยาสิทธิ์, 2230: 46)

“...อาดมาภาพต้องขอพระวโรกาส เพื่อกล่าวอ้างถึงราชทูตของพระองค์ เป็นต้นเจ้าคุณอัครราชทูต ไม่ว่าที่ไหน เจ้าคุณได้ปฏิบัติตนอย่างเฉลียวฉลาด และสุภาพเรียบร้อยทุกประการ เจ้าคุณ (ออกพระวิสุตร) ได้เชิดชูเกียรติยศของพระองค์ให้เด่นสูง โดยมีได้แสดงกริยาโอหังเย่อหยิ่งอวดอ้างวางโตให้เป็นที่น่ารังเกียจผู้ใดเลย ฉะนั้นจึงเป็นที่พอใจชาวฝรั่งเศสทั่วไป นับแต่ชั้นพลเมืองจนถึงพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่สุด อาดมาภาพไม่อาจล่วงรู้ได้ในความคิดเห็นของเหล่าราชทูตแห่งพระองค์ แต่เป็นที่มั่นใจว่า ราชทูตทั้งหลายคงได้แลเห็นแก่ตัวรู้แก่ใจว่า อาดมาภาพได้เพียรพยายามอย่างที่สุด ที่จะจัดหาโอกาสนำความชอบมาสู่ท่านราชทูต ให้เป็นที่พอพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสมอ ทั้งนี้เพื่อบำรุงพระเกียรติยศของพระองค์ให้สมศักดิ์ และเพื่อสำเร็จราชกิจของพระองค์โดยสวัสดิมงคล อาดมาภาพมีความยินดีจะถวายพระพรให้ทรงทราบว่า ตามสัตย์จริงเท่าที่อาดมาภาพได้เคยแลเห็นการต้อนรับราชทูตของต่างประเทศมาแต่ก่อน ก็ยังไม่เคยเห็นราชทูตของประเทศใดได้รับเกียรติยศเป็นพิเศษเท่ากับราชทูตที่พระองค์ส่งมาเจริญทางพระราชไมตรีคราวนี้เลย...”

ในข้อนี้จะเห็นได้ว่าท่านทูตได้นำวิชาความรู้ที่ได้ศึกษามาไปใช้ในเวลารับราชการให้เห็นเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวางตามแนวหนัดของท่าน การศึกษาทางด้านอักษรศาสตร์ทำให้ท่านเป็นนักทูตที่ดี พุดจาไพเราะน่าฟัง มีคนนิยมชมชอบมากมาย คงเป็นเพราะความสามารถอันนี้ อย่างหนึ่งที่ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงเลือกท่านให้เป็นตัวแทนพระองค์ไปเจริญสัมพันธไมตรี ณ กรุงฝรั่งเศส ขณะที่ท่านอยู่ที่เมืองฝรั่งเศสก็ปรากฏว่าบรรดาขุนนาง และข้าราชการฝรั่งเศสทั่วไปได้พบปะสนทนากับท่าน ต่างก็ออกปากชมท่านเป็นเสียงเดียวกันว่าท่านทูตเป็นผู้ที่พุดจาสนทนาที่หลักแหลมและสุภาพต่อทุกคน (ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่มที่13, 2509 : 235-236)

จากคำกล่าวของบุคคลข้างต้นที่นำมาอ้างนี้ แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่คุณสมบัติของการเป็นนักการทูตที่ดี ฉลาด รอบคอบ คิดถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก ดังที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ไว้วางพระราชหฤทัย ที่ได้มอบหมายหน้าที่อันสำคัญนี้แก่ท่าน ในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสมเด็จพระนารายณ์ไปเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณในการคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ในการดำเนินวิถีทางการทูตของสมเด็จพระนารายณ์ อันส่งผลถึงความเจริญในด้านต่างๆที่ตามมา ไม่ว่าจะเป็นไมตรีระหว่างประเทศที่ดีต่อกันเรื่อยมาจนสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ การเจริญทางการค้าขาย การเมือง การปกครอง เป็นต้น รวมถึงความสามารถในการใช้วิถีทางการทูตได้อย่างเหมาะสม การวางตัว และการมีวาทศิลป์ทางการทูต ดังจะเห็นได้จากที่พระเจ้าหลุยส์ที่14 ทรงยกย่องชมเชยพระยาโกษาปานมาก ดังมีเนื้อความดังนี้ (หลวงสันธานวิยาสิทธิ์, 2230: 44-46)

“.....การที่พระเจ้ากรุงสยามทรงพระประสงค์ที่จะผูกไมตรีกับเราเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสนี้ ไม่มีสิ่งใดอาจจะช่วยให้สำเร็จได้สะดวกเท่ากับการที่พระองค์ทรงเลือกตั้ง ขุนนางไทยที่มีอัธยาศัยและความสามารถในราชการ ส่งมาปรึษาการเมืองตรงต่อเราที่เดียว และราชกิจอันนี้ พระองค์ก็ได้ทรงกระทำสมใจเรานี้กอยู่แล้ว

อนึ่ง ว่าแต่การที่พระองค์ทรงเลือกสรรราชทูตส่งมายังเราราวนี้อย่างเดียว ก็เป็นพระยานอ้างไปถึงพระปรีชาญาณอันสุขุมของพระองค์ดีกว่าคำกล่าวเล่าลือใดๆ เรามาสังเกตดูลักษณะมรรยาทแห่งราชทูตของพระองค์นี้ รู้สึกว่าเป็นคนรอบคอบรู้จักปฏิบัติราชกิจของพระองค์ถนัดดีมาก หากเราจะมิฉวยโอกาสนี้เพื่อเผยแพร่ความชอบแห่งราชทูตของพระองค์นี้ รู้สึกว่าเป็นคนรอบคอบ รู้จักปฏิบัติราชกิจของพระองค์ถนัดดีมาก หากเราจะมิฉวยโอกาสนี้เพื่อเผยแพร่ความชอบแห่งราชทูตของพระองค์บ้าง ก็จะเป็นอนุচিতธรรมไป เพราะราชทูตได้ปฏิบัติล้วนแต่ที่ถูกใจเราทุกอย่าง โดยแต่น้ำคำที่พูดออกมาที่ไรแต่ละคำๆ ดูก็น่าปลื้มใจและน่าเชื่อทุกคำ ต่อเมื่อเรามาได้ยินได้ฟังคำกล่าวของราชทูต จึงได้หยั่งรู้ในน้ำพระทัยของพระองค์ชัดเจนว่า พระองค์ทรงไว้ พระทัยในตัวเราสักเพียงใด เลยเป็นเหตุบังนาคาลให้เราเองนี้กอยากตบสนองพระราชไมตรีจิตต์ของพระองค์นั้น โดยมีพักจะต้องระวังหน้าระวังหลังซึ่งดูน้ำพระทัยของพระองค์เสียก่อน กลับเป็นที่

ยินดียอยากผูกไมตรีกับพระองค์ยิ่งเร็วเป็นยิ่งดีสำหรับทั้งสองพระนคร เหตุฉะนั้นสิ่งทุกอย่างที่ราชทูตของพระองค์ได้ร้องขอต่อเราในนามของพระองค์เช่น ขอให้ส่งบาทหลวงที่ชำนาญการวิชา สำหรับไปแผ่ความรู้แก่พลเมืองของพระองค์ เราก็นัดได้เลือกส่งไปให้ 12 องค์ หวังว่าพระองค์จะทรงเอาพระทัยใส่ทะนุบำรุงท่านทั้งหลายเหล่านี้ซึ่งเป็นผู้ที่เคารพยิ่งของเรา อนึ่งที่พระองค์ทรงขอทหารของเราสำหรับช่วยป้องกันมิให้ราชศัตรูของพระองค์มาย่ำยีดินแดนของพระองค์นั้น เราก็ตัดใจส่งไปด้วยแล้ว พระองค์จะทรงประสงค์ใช้สอยสถานใดก็เชิญพระองค์ทรงกระทำความตกลงกับราชทูตของเราที่ส่งออกไปพร้อมกับราชทูตของพระองค์นี้เทอญ.....”

พระยาโกษาปานได้แสดงให้เห็นถึง คุณสมบัติของนักการทูตที่ดี แสดงถึงความมีเหตุผล และเป็นนักปราชญ์โดยแท้จริง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของท่านที่ว่า (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 32, 2468: 72)

“ที่ได้รับเลือกให้มาเป็นราชทูตในคราวนี้มีอำนาจที่จะจัดการแก้ไขสิ่งทั้งปวง อันไม่ผิดแก่ธรรมเนียมของประเทศสยามได้ แต่ในเรื่องนี้เมื่อมองซิเออร์ เดอโชมองต์ ได้ขอรับรองแต่อย่างใดสำหรับความสะดวกแก่การค้าขาย และขออย่างอื่นนอกจากสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายนั้น พระเจ้ากรุงสยามก็ได้พระราชทานตามความประสงค์ของมองซิเออร์เดอโชมองต์ทุกอย่างแล้ว อนึ่งมองซิเออร์เดอโชมองต์นั้นก็รับตำแหน่งเป็นราชทูต และเป็นธรรมเนียมในประเทศยุโรปอยู่ว่าเมื่อการสิ่งใดเป็นเรื่องที่ตกลงกันแล้ว เรื่องนั้นก็ต้องเป็นอันตกลงตามนั้น เพราะฉะนั้นที่จะมาพูดว่าบริษัทไม่ได้รับสิ่งที่พอใจหรือที่หวังว่าจะได้นั้น เป็นการไม่ควร และถ้าเรื่องต่าง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ไม่พอใจแล้ว มองซิเออร์เดอโชมองต์ ก็ไม่ควรจะตกลงตามนั้น เพราะมองซิเออร์เดอโชมองต์ต้องการอย่างไรก็ได้ตามความประสงค์ทุกอย่างแล้ว

ถึงแม้ว่าราชทูตสยามได้รับหน้าที่แทนมองซิเออร์เดอโชมองต์แล้ว ถ้าสิ่งใดไม่เป็นที่พอใจราชทูตสยามก็คงจะไม่ยอมและคงจะได้นำความกราบทูลพระเจ้ากรุงสยาม เพื่อให้ทรงแก้ไขจนกว่าจะพอใจต่อไป ถ้ามองซิเออร์เดอโชมองต์ได้ทำอย่างว่านี้แล้วก็จะเป็นการสมควรและสะดวกอย่างยิ่ง แต่ในเวลาหนึ่งสิ่งที่พระเจ้ากรุงสยามได้โปรดกรุณาพระราชทานจนถึงกับตกลงเซ็นหนังสือสัญญากันเช่นนี้แล้ว เป็นการหมดอำนาจของราชทูตสยามที่จะแก้ไขได้ แต่ถึงหากว่าราชทูตสยามจะมีอำนาจที่จะแก้ไขได้ ราชทูตสยามก็ไม่ยอมจะแก้ไข เพราะเหตุว่าถ้าราชทูตสยามทำเช่นนี้แล้วคนทั้งกลายก็จะเข้าใจเสียว่าการที่ราชทูตสยามทำเช่นนี้ ก็เพราะเหตุที่ได้มายืมเงินจากบริษัท แต่การที่ราชทูตสยามได้ยืมเงินจากบริษัทนั้นก็โดยบริษัทรับจะยืมให้เอง”

นอกจากนี้ก่อนที่พระยาโกษาปานจะเดินทางกลับมาประเทศไทยท่านได้กราบบังคมทูลลาและได้กล่าวสุนทรพจน์แด่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และบาทหลวงอาเบเดอลียอน ลามแปล ได้กล่าวไว้ดังนี้ (หลวงสันธานวิทยาสิทธิ์, 2230: 3-7)

ขอเดชะ ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ด้วยข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลสยามใคร่จะขอพระบรมราชโองการกราบถวายบังคมลาฝ่าละอองธุลีพระบาท กลับไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม พระมหากษัตริย์ราชของข้าพระพุทธเจ้า เพราะทราบด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า ปานนี้พระองค์ทรงพระปรารภคำนึงถึงบรรดาข้าพระพุทธเจ้าราชทูตของพระองค์อยู่ไม่วาย ว่าได้มาทำการผูกมิตรไมตรีกับฝ่าละอองธุลีพระบาทแทนพระองค์สำเร็จตามพระราชประสงค์หรือไม่

อนึ่งบรรดาข้าพระพุทธเจ้าร้อนกร้อนใจ อยากจะรีบไปทูลให้พระองค์ทรงทราบถึงเหตุการณ์ให้ศรัทธาต่าง ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้มารู้เห็นในพระราชอาณาจักรแห่งฝ่าละอองธุลีพระบาท อยากจะไปทูลให้ทรงทราบว่าฝ่าละอองธุลีพระบาททรงพระเมตตากรุณาต่อข้าพระพุทธเจ้าผู้เป็นราชทูตของพระองค์ราวกับมหากษัตริย์องค์หนึ่งก็ปานกัน อยากจะนำพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการไปทูลเกล้าถวายให้พระองค์ทรงทราบตระหนักพระทัยว่าฝ่าละอองธุลีพระบาททรงมีพระทัยอารีถึงเพียงใดจึงได้เซ็นพระบรมนามาภิไธยและประทับพระราชลัญจกรซึ่งเป็นเครื่องหมายว่าพระนครทั้งสองจะนับถือเป็นเมืองพี่เมืองน้องเป็นมิตรไมตรีช่วยเหลือกันจนชั่วกัลปาวสาน อันว่าสรรพหิตานุหิตนี้เป็นผลบันดาลให้ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ลงเรือกลับไปยิ่งกว่าฤดูมรสุมซึ่งย่างเข้ามาถึงอยู่แล้ว

แท้จริง การกราบถวายบังคมลาเพื่อออกห่างพ้นจากร่มเงาแห่งพระบรมโพธิสมภารของฝ่าละอองธุลีพระบาท ซึ่งได้ทรงพระเมตตาทำนุบำรุงให้บรรดาข้าพระพุทธเจ้าอยู่เป็นสุขตลอดเวลาดังแต่เข้ามาเหยียบขานพระนครของฝ่าละอองธุลีพระบาทจนบัดนี้ ซึ่งพระมหากรุณาธิคุณเหล่านั้น ถ้าจะประมาณก็แทบจะได้อ่างมากถึงกับอาจให้เกินกว่าฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นพระมหากษัตริย์ราชแห่งกรุงศรีอยุธยา เมืองฝรั่งเศสเป็นเมืองไทย และฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นพระบิดุเรศของบรรดาข้าพระพุทธเจ้าเหล่าราชทูตสยามด้วย ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ทราบด้วยเกล้าฯ ว่าจะหยิบยกคำสรรเสริญชนิดใดจึงจะเพียงพอควรคู่กับพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทต่อบรรดาข้าพระพุทธเจ้า

ก่อนที่ข้าพระพุทธเจ้าจะเข้ามาอาศัยในร่มโพธิทองของฝ่าละอองธุลีพระบาทนั้น ได้ยินนักต่อหน้ากันว่าจะไปเฝ้าพระมหากษัตริย์ราช ผู้ทรงพระกฤดาภิหารเป็นอันเลิศยิ่ง บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้มีโชคลาภมาได้แลเห็นด้วยตาของตนเองก็สมกับข่าวเล่าลือทุกอย่างแล้ว และยิ่งกว่านั้นคำเล่าลือยังแพ้แก่ความเป็นจริงเสียอีก เพราะกิตติศัพท์ที่เล่าลือกันนั้นเป็นแต่เพียงส่วนเสี้ยวของจำนวนร้อยจำนวนพันแห่งพระคุณประวัตติและพระกฤดาภิหารเดชาานุภาพ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้มาทราบและเห็นประจักษ์แจ้งอยู่ด้วยจักขุของตนเองในบัดนี้ พันวิสัยที่จะรำพันให้สิ้นสุดลงได้ และยังมีข้อมหัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งคือ ถึงพระเดชาานุภาพของฝ่าละอองธุลีพระบาทจะสูงเยี่ยมอยู่ณนี้ก็ดี พระมหากรุณาธิคุณก็ย่อมสูงเยี่ยมเทียมทันกันเสมอไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีใครได้เคยพบเห็น เพราะธรรมดาพระเดชก็มีอำนาจแรงกว่าพระคุณ แต่ส่วนใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระเดชกับ

พระองค์เข้าคู่กันเหมาะไม่มีข้างใดยิ่งหย่อนกว่ากันเลย เพราะฉะนั้นจึงทำให้ข้าพระพุทธเจ้าหาย
แปลกใจ ในการที่ชาวชนพลเมืองของฝ่าละอองธุลีพระบาทยินดีซึ่งโอกาสกันที่จะแสดงความจงรัก
ภักดีเป็นอันยิ่งในฝ่าละอองธุลีพระบาทจนทั่วพระราชอาณาจักร

ส่วนข้าพระพุทธเจ้าชาวไทยด้วยกัน บรรดาที่เข้ามาเฝ้าพระบารมีเพื่อจะกราบถวายบังคม
ลากลับไปเมืองไทยอยู่ในเวลานี้ ต่างคนต่างมีดวงใจอ่อนละเหี่ยวด้วยอำนาจแห่งกตัญญูทเวทได้ใน
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เหลือที่จะกราบบังคมทูลให้ทรงทราบได้ เพราะทรงพระมหากรุณาธิคุณ
แต่ข้าพระพุทธเจ้าใหญ่หลวงนัก ถ้าแลพระมหากรุณาธิคุณเหล่านั้นเป็นรูปธรรมมิใช่ไร โลภพิภพที่
กว้างใหญ่ไพศาลนี้ก็เห็นว่ายังไม่เพียงพอที่จะเก็บรวบรวมพระมหากรุณาธิคุณนั้นให้หมดได้ ถึงแม้
ข้าพระพุทธเจ้าจะมีอายุยืนนานตั้งพันปี และจะนั่งรำพันพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงประทานแก่ข้า
พระพุทธเจ้า เวลาพันปีก็จะสิ้นไปก่อน พระมหากรุณาธิคุณยังจะหาสิ้นสุดลงไม่ อาศัยเหตุนี้
ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้จัดรายงานสิ่งที่ได้เห็นในรัฐมณฑลสกกลอาณาจักรของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ช่วยเหลือความทรงจำอันบกพร่องวิปริตนั้น เพื่อจะได้นำไปทูลเกล้าฯ ถวายให้ทรงทราบในสมเด็จพระ
เจ้ากรุงสยาม แต่ถึงกระนั้นเกรงด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ว่าจะยังจะบกพร่องอีกมากมาย
ที่จริงสิ่งที่จะนำไปทูลเกล้าฯ ถวายให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระเจ้ากรุงสยามนั้น แม้จะ
มากกว่านี้อีกสักเท่าใดก็จะมีสิ่งที่น่ากล่าวซึ่งมิได้กล่าวอีกตั้งร้อยเท่าพันทวี แต่ถึงกระนั้นข้า
พระพุทธเจ้าเชื่อด้วยเกล้าฯ ว่ารายงานที่ข้าพระพุทธเจ้าจะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายนี้ สมเด็จพระเจ้า
กรุงสยามจะทรงพิจารณาด้วยความพอพระทัยเป็นอันยิ่ง แล้วพระองค์คงให้จำลองส่งไปให้บรรดา
กษัตริย์ใกล้เคียงให้ต่างทรงทราบในพระมหิตติเดชากฤดาภินิหารของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
เหมือนพระองค์บ้าง แล้วในไม่ช้าชาวชนพลเมืองในประเทศทั้งหลายฝ่ายบูรพทิศก็จะซ้องสาธุการ
สรรเสริญพระบารมีของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เป็นการเอิกเกริกครึกครื้นหาที่เปรียบมิได้ ต่างจะ
เล่าให้บุตรหลานฟังเป็นลำดับต่อไปจนชั่วกัลปาวสาน และส่วนจะบับที่ข้าพระพุทธเจ้าจะนำขึ้น
ทูลเกล้าฯ ถวายนี้ พระองค์คงให้เก็บรักษาไว้ในถาวรสถาน เพื่อเป็นสักขีพยานให้ชนชาวสยามสืบ
ไปข้างหน้าได้ทราบกันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าหลุยส์มหาราชาเจ้า พระมหากษัตริราชแห่ง
กรุงฝรั่งเศส ซึ่งเป็นพระราชสัมพันธ์ไมตรีกับกรุงสยามเป็นบุญญวันตกษัตริย์ มีมหิตติศกดา
เดชาอนุภาพอย่างนั้น ๆ

แต่สิ่งซึ่งจะเพิ่มความปิติยินดีเป็นพิเศษในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามก็คือ
ข่าวศุภมงคลแห่งพระอาการประชวรของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ซึ่งบัดนี้ได้อันตรธานหายสูญ
กำลังทรงพระสำราญเป็นสุขสบาย อันเป็นเหตุนำไภพนาพระองค์ของเจ้าฟ้าดินถิ่นสวรรค์ ผู้ทรง
บำรุงพระชนมชีพของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทซึ่งเป็นพระชนมชีพอันมิควรจะรู้สิ้นสุดเลย ขอทรง
พระเจริญ”

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าคณะราษฎรทูตานุทูตกรุงศรีอยุธยามหานคร สยามรัฐสีมาอาณาจักร

นอกจากนี้ยังมีจดหมายของพระยาโกษาปานที่ได้ส่งไปยัง บาทหลวง เดอลาแซส หัวหน้าเยซุอิตนิกาย ผู้จัดการส่งบาทหลวงมาเมืองไทย ขณะกำลังเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระยาโกษาปานได้เขียนจดหมายที่อาฟริกาใต้และได้ฝากจดหมายไปกับเรือ ชื่อ ลามาลิญา ซึ่งล่ามไทยของท่านราชทูตพร้อมด้วยบาทหลวงตาซาร์ตได้แปลจากภาษาไทย เป็นภาษาฝรั่งเศส ส่งกำกับไปพร้อมกับต้นฉบับ (หลวงสันธานวิทยาลัย, 2230: 63-66) มีเนื้อความดังนี้

“จดหมายของออกพระวิสุทธสุนทรราชทูต ออกหลวงกัลยาราชไมตรีอุปทูต และออกขุนศรีวิสารวาจาตรีทูต นมัสการมายังพระคุณพ่อกรรณาเจ้าบาทหลวงเดอลาแซส ราชครูผู้ใหญ่แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ผู้มีใจเปี่ยมไปด้วยคุณความดี ความงามอย่างสูงส่งน่าพิงชม กล่าวเป็นอาทิ คือ ความเมตตากรุณาต่อสัตว์ผู้ยาก ความบริสุทธิ์สดใสใจสะอาดสะอาดปราศจากมลทิน ความจงรักภักดีอย่างเอกอุต่อพระมหากษัตริย์ และพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ ท่านผู้ไม่มีความปรารถนาอันใด นอกจากจะแผ่ความเลื่อมใสศรัทธาของตนให้ไพศาลกว้างขวาง เพื่อมนุษย์ในทั่วสากลโลกที่ยังมิได้รู้จักพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่จะได้รู้จักพระองค์ ท่านผู้เพียรพยายามบำเพ็ญแต่กุศลกิจอันอาจนำสุขผลมาสู่มนุษยชาติในโลกนี้เป็นเบื้องต้น และวิมานสวรรค์เป็นปรโยสาน สาธุ

อันว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามของออตโนได้ทรงทราบในคุณความดีความงามของคุณพ่อกรรณาเจ้า พระองค์จึงได้ทรงเคารพนับถือและไว้พระทัยในคุณต่อกรรณาเจ้าเป็นที่สุด เพราะวิบุรุษอย่างคุณพ่อเจ้านี้หาหนทางที่จะได้พบเห็นสักครั้งหนึ่งในชีวิตของออตโน อาศัยพระปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีรภาพของพระองค์จึงได้แลเห็นได้ว่า หหมดทั้งประเทศฝรั่งเศสจะหาผู้ใดหน้าไว้พระทัยเสมอด้วยคุณพ่อกรรณาเจ้า เพื่อจะยังความไมตรีให้ผูกพันสนิทสนมในระหว่างสองพระนครเป็นไม่มีเสียแล้ว พระองค์จึงได้ทรงฝากฝังบรรดาออตโนราชทูตานุทูตของพระองค์ให้อยู่ในอุปถัมภ์การดูแลเอาใจใส่พิเศษของคุณพ่อกรรณาเจ้า เพราะพระองค์ทรงตระหนักแน่พระทัยว่า คุณพ่อกรรณาเจ้าองค์เดียวที่อาจบำรุงคำชูพระเกียรติยศของพระองค์ แต่ถึงว่าพระองค์ทรงสำเหนียกในพระคุณของคุณพ่อกรรณาเจ้า จนอาจทรงพรรณนาให้ออตโนทราบเสียก่อนที่จะมาเมืองฝรั่งเศสนี้ เมื่อออตโนได้มาแลเห็นด้วยตนเองแล้ว พระคุณเหล่านั้นได้ปรากฏรัศมีศรีสง่างามยิ่งไปกว่าที่ทรงสรรเสริญอีก ข้อนี้ขอคุณพ่อกรรณาเจ้าได้โปรดทราบว่ามีออตโนถึงเมืองไทยแล้ว ออตโนจะนำไปกราบทูลให้ทรงทราบทุกประการ

ส่วนออตโนทั้งปวง บรรดาราชนูตานุทูตของพระองค์นี้ก็จะหมั่นระลึกถึงกระคุณที่ออตโนได้รับจากคุณพ่อกรรณาเจ้าทุกคืนทุกวันไม่มีเวลาลืมเลย ทุกวันคืนออตโนคำนึงถึงวันที่จะกราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงพระคุณของคุณพ่อกรรณาเจ้า และความระลึกนี้นำความปลาบปลื้มมาสู่ดวงใจของออตโนอย่างสิ้นเหลือ

เมื่อออตโนเรียกมาคิดถึงความตั้งใจของคณพ่อกฤษฎาเจ้า ที่จะให้ออตโนอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อครั้งอยู่ในประเทศฝรั่งเศสนั้น พาให้นึกขึ้นได้ว่าคณพ่อกฤษฎาเจ้าคงอยากทราบถึงความสุขทุกข์ของออตโนเวลาเดินทางกลับไปบ้านเมืองของออตโนบ้าง และในโอกาสนี้ออตโนขอสมัครให้คณพ่อกฤษฎาเจ้าทราบว่าออตโนได้อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ตลอดระยะทางตั้งแต่ได้อำลาคณพ่อกฤษฎาเจ้า จนกระทั่งถึงคาบอาฟริกาที่ออตโนกำลังหยุดพักอยู่ ณ บัดนี้

การที่ออตโนเจริญไปด้วยความสุขเช่นนี้ ออตโนนี้กว่าคงเป็นเพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสยังปกเกล้าปกกระหม่อมรักษาอยู่ เพราะทราบว่าผู้ใดเข้าไปอาศัยในรั้วโพธิ์ทองของพระองค์แล้ว ผู้นั้นเย็นอกเย็นใจ ภัยไม่มีมาถึงตัวสักที ทั้งคงเป็นเพราะอิทธิฤทธิ์แห่งคำภาวนาของคณพ่อกฤษฎาเจ้าต่อออตโนด้วย พระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่จึงทรงพระเมตตากรุณาแก่ออตโนเห็นปานฉะนี้

ในที่สุดแห่งจดหมายของออตโนนี้ ขอพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ ซึ่งทรงบันดาลให้โลกสวรรค์เป็นขึ้นมา จงได้ทรงโปรดคุ้มครองรักษาคณพ่อกฤษฎาเจ้าให้เป็นสุขสถาพรด้วย คณพ่อกฤษฎาเจ้าปรารถนาสิ่งใดของจงสำเร็จทุกประการเป็นอาทิ ขอพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ทรงโปรดดูแลใจคณพ่อกฤษฎาเจ้าให้ได้นึกคิดถึงทางกุศลโลบายอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อบำรุงพระราชไมตรีในระวางสองพระนครให้มั่นคงถาวรเป็นนิตยกาลเทอญ"

หนังสือมาวันพุธ เดือน 8 แรม 2 ค่ำปีเถาะนพศก ศักราช 2231 ตรงกับวันเดือนปีคริสตศักราช ที่ 24 มิถุนายน 1687

ท่านราชทูตโกษาปานได้มีชีวิตอยู่มาจนถึงรัชสมัยปลายรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา และถึงแก่อนิจกรรมลงเมื่อพ.ศ.2243 ขณะที่ท่านมีอายุได้ 64 ปี

อีกบุคคลหนึ่งซึ่งเป็นขุนนางฝ่ายไทย ที่จะต้องกล่าวถึงเป็นผู้ที่มีบทบาทมากอีกท่านหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ท่านผู้นี้คือ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ หรืออีกนามหนึ่งก็คือ คอนสแตนติน ฟอลคอน

ความสามารถในการเจรจาของฟอลคอนที่เป็นตัวแทนของสมเด็จพระนารายณ์ในการเจรจากิจการต่างๆ สัญญาทางการค้า-ศาสนา ที่ได้ทำกับเซอวาเลีย เดอโชมองต์ สัญญาฉบับเมื่อครั้งลาลูแบร์เป็นราชทูต หรือแม้แต่การส่งบาทหลวงตาชาร์ดไปเจรจาช้อราชการกับบาทหลวงเดอบาส เพื่อให้ส่งทหารและอาวุธต่างๆมาที่กรุงศรีอยุธยา

ฟอลคอนหรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์เป็นขุนนางไทยที่มีบทบาทมากในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีบันทึกเรื่องราวของบุคคลผู้นี้ไว้ต่างๆกัน ฟอลคอนเดิมมีชื่อว่า คอนสแตนติน เยอร์กี

สำหรับชาติกำเนิดของเขานั้นมีผู้บันทึกไว้ต่าง ๆ กันไป ตามแต่ความสัมพันธ์ของเขากับผู้ที่ได้บันทึกเรื่องราวไว้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468: 116-117)

“ มองซิเออร์ฟอลคอนเป็นคนที่มิใ้ใจกระหายอยากปกครองบังคับบัญชาการงานทั่วไปหมด เป็นคนกล้าหาญกล้าได้กล้าเสีย เป็นคนเจ้าหน้าใจโตไม่กลัวหมดเปลือง เป็นคนถือตัวเจ้าโทโสใจ กลับกโลก และเป็นคนที่ไว้ใจไม่ได้ ประดิษฐ์เรื่องขึ้นตั้งพันเรื่อง โดยอ้างว่าเป็นของจริง และมีเรื่องประกอบให้เห็นจริงตั้งพันอย่าง เป็นคนอาฆาตพยาบาท เป็นคนหยิ่ง รับผิดชอบแต่ก็เหลวทุกอย่าง ไม่คิดถึงใครนอกจากคิดถึงตัว เป็นคนช่างสังเกตความบกพร่องของบุคคลอื่น เพื่อจะจับข้อบกพร่องของบุคคลอื่น เพื่อจะจับข้อบกพร่องให้เป็นเหตุขึ้น เป็นคนหัวสูงไม่อ่อนน้อมใคร ซึ่งเป็นเหตุกระทำให้หาเพื่อนไม่ได้ เป็นคนที่รักษาความลับไม่ได้ด้วย เวลาโกรธมักเอามาพูด อะไรนิดหน่อยก็โกรธ และเวลาที่โทโสขึ้นมาใช้วาจาต่อกันอย่างกักขะหยาบคายเป็นปากอย่างหนึ่งใจอย่างหนึ่ง ชอบทรมาณคนให้มีความลำบาก เมื่อยังเป็นชั้นผู้น้อยอยู่มีกิริยาอ่อนน้อมสุภาพ แต่ในเวลาว่างโต จนคนทั้งหลายชังหมด.....”

ส่วนบาทหลวงเดอซัวซี ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของฟอลคอนไว้ดังนี้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 33)

“ข้าพเจ้ายิ่งได้มีโอกาสสนทนากับมองซิเออร์คอนซตันซ์ ก็ยิ่งเห็นว่าเขาเป็นคนทีฉลาด และพูดจาอย่างไพเราะน่าฟัง จะโต้ตอบเรื่องใดก็ตอบโดยทันที เป็นคนที่รู้เท่าคน ทำการอย่างระวังและไม่มีอะไรที่ทำให้เขาตื่นหรือตกใจได้ ภายในครึ่งชั่วโมงมองซิเออร์คอนซตันซ์อาจจะฟังคำร้องของคนได้ 100 คน ตอบเรื่องราวและคำร้องได้ 100 อย่าง ใครพูดไม่เป็นหลักฐานก็ตัดทอนให้สั้นลง ทั้งเป็นคนที่ย่านาญทำการใหญ่ ๆ ก็ได้ หรือจะเป็นเรื่องเล็กน้อยมโนสารก็ได้ เป็นคนที่เจรจาการบ้านเมืองได้ดี ทั้งชำนาญการก่อสร้างด้วย ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้ามองซิเออร์ลูว์ได้รู้จักกับเขาแล้วก็คงจะรักมาก”

จากลักษณะนิสัยของฟอลคอนแล้วจะเห็นได้ว่ามีผู้มองลักษณะนิสัยของฟอลคอนเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือมองในด้านที่เป็นลบ ส่วนในอีกด้านคือมองในด้านที่เป็นบวก อันอาจจะกล่าวได้ว่า ในเรื่องลักษณะนิสัยของบุคคลผู้นี้ต้องมีการศึกษาอีกต่อไป

เมื่อครั้งที่เดอโซมองต์ได้เข้ามาถวายพระราชสาส์นแด่สมเด็จพระนารายณ์นั้น เดอโซมองต์มีท่าทีแข็งกร้าว และตั้งต้นที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์นับถือศาสนาคริสต์ให้จงได้ แต่ก็ได้ฟอลคอนผู้นี้ที่ได้ช่วยอธิบายและแก้ไขสถานการณ์ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยที่ฟอลคอนผู้นี้ได้ใช้วาจาที่เฉียบแหลมและเบี่ยงเบนความต้องการในเรื่องศาสนาของเดอโซมองต์ มาเป็นการเข้ามาเพื่อการค้าได้สำเร็จ

พลคอนได้กล่าวกับ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ไว้ดังนี้ว่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41, 2470: 61-63)

“แต่เมื่อเราทราบเป็นแน่แล้วว่า ข้อความที่มีผู้นำไปกราบทูล พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเป็นข้อความที่เท็จ และเมื่อท่านได้ฟังเหตุผลตามที่ข้าพเจ้าได้ยกมาอ้างให้ท่านฟังแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าในคราวนี้ไม่ควรจะทำให้เสียหนทาง แต่ควรจะทำให้ปรากฏว่า การที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงแต่งตั้งทูตมาในคราวนี้ก็ไม่มีประสงค่อ่างใด นอกจากจะมาเป็นทางไมตรีอย่างเดียวเท่านั้น แล้วจึงค่อยคิดหาหนทางที่จะให้พระเจ้ากรุงสยามตลอดทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั่วพระราชอาณาเขต ได้ถือศาสนาคริสต์ียนต่อไปตามพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะดีกว่า

ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าท่านรู้สึกอยู่เต็มใจแล้วว่า พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของท่านได้ถูกหลอกเมื่อท่านรู้สึกเช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าการที่ท่านจะไม่ทำตามพระราชโองการ อันเป็นคำสั่งที่เนื่องจากความเท็จจะเป็นการขัดข้องหรือเสียหายอย่างใด ข้าพเจ้าจะขอเปรียบเทียบให้ท่านฟัง เป็นต้นว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีรับสั่งให้ท่านมาเป็นราชทูตที่เมืองไทย และได้รับสั่งให้ท่านมาเชิญพระเจ้ากรุงสยามให้เข้ารับรีต เพราะได้ทรงทราบอยู่ว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงรอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแต่งตั้งทูตให้มาเชิญให้ทรงเข้ารับรีต ก็จะได้ทรงเข้ารับรีตตามคำอัญเชิญนั้น ต่างว่าท่านได้เป็นทูตมาถึงสันดอนแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว และได้มีคนมาบอกท่านว่า พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงรับคำสั่งสอนในศาสนาแล้ว ยังรอแต่ให้ท่านมาถึงก็จะได้ทรงเข้ารับรีต แต่เผอิญได้สวรรคตเสียแล้ว และพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่มิได้ทรงใฝ่ฝันถึงศาสนา คริสเตียน ทั้งไม่เข้าพระทัยในเรื่องศาสนาคริสต์ียนเลย เช่นนี้ท่านยังคงจะถือว่าป็นหน้าที่ของท่านที่จะต้องกระทำตามคำสั่งเดิมอยู่หรือ ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านคงจะไม่นึกเช่นนั้นเลย ข้อที่ข้าพเจ้ายกมาเปรียบนี้ ก็ตรงกันกับความป็นจริงในเวลานี้ เพราะพระเจ้ากรุงสยามผู้ป็นนายของข้าพเจ้าถึงยังจะมีพระชนม์อยู่ก็จริง แต่ต้องนับว่าได้สวรรคตสำหรับการที่จะเชิญให้เข้ารับรีตแล้ว เพราะมิได้ทรงนึกที่จะนับถือศาสนาคริสต์ียนเลยจนชนิดเดียว แต่ความรู้อของพระองค์ในเรื่องศาสนาคริสต์ียนก็ไม่มีเลยเสียเข้าไป และก็ไม่มีความที่จะได้เคยสั่งสอนพระองค์ในเรื่องศาสนาด้วย เมื่อการป็นดังนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าความจำเป็นจะต้องจัดการให้ไปไปตามพระราชดำริห์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส หากจำเป็นที่จะต้องทำตามพระราชโองการไม่กล่าวคือท่านจะต้องคิดอ่านให้พระเจ้ากรุงสยามและอาณาประชาราษฎร์สยาม ได้เห็นชอบในศาสนาคริสต์ียนเสียก่อน คือให้ได้รับรู้ในพระปณิธานที่แท้จริง แต่จะอย่างไรก็ตามในเวลานี้สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงนับถือศาสนาเก่าของพระองค์อยู่มากนัก และถ้าการที่ได้เคยทรงถือลัทธิต่าง ๆ ได้คลายลงไปบ้าง ก็จะต้องเชื่อว่า ป็นด้วยพระปณิธานเจ้าได้กรุณาให้พระองค์ได้รับแสงสว่างขึ้นบ้างแล้ว โดยมีได้มีผู้หนึ่งผู้ใดไปสั่งสอนพระองค์เลย เพราะฉะนั้นขอให้ราชทูตได้ตรึกตรองดูควรจะมีการในเรื่องนี้ตามความคิดเดิม ซึ่งแลเห็นหนทางอยู่แล้วจะไม่สำเร็จ หรือจะควรคิดหาหนทางอย่างอื่นอันป็นทางลับแต่แน่ เพื่อให้ความคิดอันสำคัญนี้ได้ป็นผลสำเร็จประการใด”

เมื่อครั้งที่เซอวาเลีย เดอโซมองต์ได้เข้าเฝ้าเพื่อถวายพระราชสาส์นและกราบทูลต่อสมเด็จพระนารายณ์นั้น มองซิเออร์ฟอลคอนเป็นผู้แปลถวาย แต่มองซิเออร์ฟอลคอนไม่ได้ทำตามคำของราชทูต เซอวาเลีย เดอโซมองต์ ฟอลคอนได้กราบทูลในสิ่งที่เห็นควรว่าน่าจะกราบทูล โดยไม่กล่าวถึงพระประสงค์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่ต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารับรีด กล่าวเฉพาะแต่ความต้องการเป็นพระราชไมตรีระหว่างฝรั่งเศสกับไทยเท่านั้น ไม่ได้กราบทูลในเรื่องการนับถือศาสนาคริสต์เลย (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41, 2470: 66)

“ท่านได้รับปากไว้กับข้าพเจ้าหรือไม่ว่าท่านจะได้ไปตริกรตรองถึงข้อความต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้ท่านฟัง และเมื่อท่านได้ตริกรตรองเห็นอย่างไรแล้วท่านจะได้บอกให้ข้าพเจ้าทราบต่อไป ถ้าท่านได้คงปฏิบัติตามวาจาที่ท่านได้รับรองกับข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็คงจะได้แปลถ้อยคำของท่านตรงตามที่ท่านกราบทูลพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้า ให้ทรงทราบถึงเรื่องศาสนาตามที่ท่านได้กราบทูลทุกอย่าง แต่เพราะเหตุว่าท่านหาได้ปฏิบัติตามวาจาของท่านไม่ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าความตั้งใจดีของท่านอันเกินกว่าเหตุได้ทำให้ท่านได้กล่าวถ้อยคำอันไพเราะเมื่อเข้าเฝ้า เพื่อจะเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงนับถือศาสนาคริสต์เถียนต่อไป

แต่อย่างไรก็ตามขอให้ท่านเชื่อใจเถิดว่า ตัวข้าพเจ้าเองเป็นผู้ถือศาสนาคริสต์เถียนผู้ยากนักเหมือนกันที่จะให้สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงนับถือศาสนาของเรา แต่ข้าพเจ้าก็เป็นเสนาบดีของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้า ทั้งเป็นเพื่อนของท่านโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นว่าไม่เป็นการสมควรที่จะกราบทูลความต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามอย่างง่าย ๆ ทั้งข้าพเจ้าก็ทราบอยู่เต็มใจว่าความคิดและความประสงค์ของท่านมีอย่างไร ข้าพเจ้าจึงอาจจะบอกให้ท่านทราบได้ดีทีเดียวว่า ในเวลาที่สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามยังไม่มีความรู้ข้อใดในศาสนาคริสต์เถียน แต่ถึงดังนั้นก็จะทรงเข้ารับรีดโดยไม่คิดป้องกันข้างหน้าข้างหลังให้สมกับพระสติปัญญาอันเฉียบแหลมแล้ว ข้าพเจ้าเองก็เป็นคริสต์เถียนที่เคร่งครัดคนหนึ่ง จะคอยพยายามกราบทูลคัดค้านมิให้พระองค์ได้ทรงเข้ารับรีดเป็นอันขาด จนกว่าจะได้ทรงทราบและเข้าพระทัยการของศาสนาคริสต์เถียนเสียก่อน ขอให้ท่านตริกรตรองดูเถิดว่าการสำคัญใหญ่โตเช่นนี้จะควรจัดการโดยรีบด่วนแล้วหรือและขอให้ท่านใคร่ครวญดูว่า การที่จะรีบร้อนเช่นนี้โดยได้ทราบข้อขัดข้องต่าง ๆ ดังข้าพเจ้าได้บรรยายให้ท่านฟังมาแล้ว จะเป็นผลดีต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของท่านและเป็นผลดีต่อพระเป็นเจ้าแล้วหรือแต่เอาเถิด ถ้าท่านจะต้องการให้กราบทูลจริง ๆ แล้วถึงจะเกิดเรื่องเกิดเหตุอย่างไรก็ไม่ว่าข้าพเจ้ารับรองว่าจะได้นำความกราบทูลต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าตามความต้องการของท่านทุกประการ แต่ขอให้ท่านระถุกไว้ในใจเสมอว่า ต่อไปในภายภาคหน้า ถ้าจะเกิดเหตุขึ้นอย่างใดอันเนื่องมาจากเรื่องนี้แล้ว ท่านเองจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบแต่คนเดียว เพราะข้าพเจ้าเชื่อใจแน่นว่าในรัชกาลปัจจุบันนี้คงจะไม่มีเรื่องอะไรเกิดขึ้นเพราะพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้ามีพระทัยดีนัก แต่ต่อไปในภายภาคหน้าจะเป็นอย่างไรเป็นเรื่องที่ทราบไม่ได้” (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41, 2470: 66-67)

จากการกล่าวถึงในประวัติศาสตร์นั้น กล่าวถึงการใช้อำนาจแฝงโดยอ้างพระบรมเดชาภาพของสมเด็จพระนารายณ์ดังเห็นได้จาก เมื่อครั้งที่ราชทูตฝรั่งเศส เดอลาลูแบร์ ได้นำพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เข้ามานั้น ฟอลคอนได้ให้บาทหลวงตาซาร์ดไปทำสัญญาลับ เพื่อจะดูแลกองทหารของฝรั่งเศส โดยอ้างอำนาจเสมอสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากนี้ฟอลคอนยังได้มีจดหมายให้บาทหลวงตาซาร์ดไปขอทหารมาดื่อบี๋ และรับราชการในกรุงศรีอยุธยาด้วย ดังจะเห็นได้จาก (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 26, 2511: 179-186)

จดหมายบันทึกของคอนแสดนติน ฟอลคอน ซึ่งมอบไว้แก่บาทหลวงตาซาร์ดสำหรับไปพูดจาและจัดการกับบาทหลวงเดอลาเซซ เพื่อไปรายงานกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส

“ท่านคงจะทราบอยู่แล้ว ว่าการที่เซอวาเลียเดอโซมง ได้มายังประเทศสยามนั้นก็โดยมุ่งหมายจะกราบทูลเชื้อเชิญให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเข้ารับ และท่านก็คงจะทราบทูลอยู่แล้วว่า ข้าพเจ้าได้จัดการอย่างไรที่จะให้เซอวาเลียเดอโซมงได้มองเห็นว่า เวลานี้ยังจะจัดการตามความประสงค์ของเซอวาเลียเดอโซมงไม่ได้ แต่จะต้องหาที่ปกครองให้มั่นคงเสียก่อนจึงจะจัดการอันใหญ่โตเช่นนี้ได้ เพราะเหตุว่าถ้าจะเกิดการกบฏขึ้นแล้วจะได้มีที่ยึดเหนี่ยวได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะต้องชี้แจงให้ท่านเข้าใจ ว่าวิธีที่จะจัดการให้เรื่องนี้ได้เป็นผลสำเร็จนั้น จะต้องทำอย่างไรบ้างนั้น คือ

ข้อ1 ท่านจะต้องเป็นธุระจัดการให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งคนมายังเมืองไทยอีกสัก 60 คน หรือ 70 คน คนเหล่านี้จะต้องเป็นผู้ฉลาดเข้าใจวิธีการปกครองทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ทั้งเป็นคนไม่เย่อหยิ่ง เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตและรู้จักรักษาความลับไว้ด้วย เมื่อคนเหล่านี้ได้มาถึงเมืองไทยแล้ว ต้องให้เป็นทีเหมือนประหนึ่งพวกนี้มีหาทางหาเลี้ยงชีพของตนเองได้ และในขั้นต้นไม่ต้องรบกวนพระเจ้ากรุงสยามแต่อย่างใด เพราะเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็ดูเหมือนพวกนี้มิได้หาประโยชน์ส่วนตัวอย่างไรซึ่งจะเป็นการกระทำ ให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงพระเมตตาโปรดปราน และกระทำให้พวกราษฎรพลเมืองหมดความรังเกียจด้วย แต่ในเรื่องนี้เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าที่จะเป็นธุระมิให้พวกนี้ต้องอดอยากขัดสนแต่อย่างใดเลย

ข้อ2 วิธีดำเนินการของข้าพเจ้าซึ่งเป็นตัวอย่างกับเขาและความชำนาญในการทำงานของข้าพเจ้าก็เป็นหลักสำคัญที่จะให้พวกนี้ได้รับรายต่อไปภายหน้า อีกประการหนึ่งในคนจำพวกนี้ควรจะมีบาทหลวงเยซูอิตบางคนซึ่งแต่งตัวปลอมมออย่าให้ใครรู้ได้ว่าคนเหล่านี้เป็นนักพรต ถึงที่สุดถ้าปิดความไม่ให้พวกที่มาด้วยรู้ได้ก็ยิ่งดี

ข้อ3 ในจำพวกคน 60 คนที่จะมาเมืองไทยนั้น จะต้องเลือกแต่เฉพาะคนที่เอาใจใส่ต่องาน การ เป็นคนรอบคอบ และเป็นคนที่รู้จักผิดและชอบ เพื่อจะได้ให้คนพวกนี้ทำราชการในประเทศสยามได้ทุกอย่าง เพราะเมื่อพวกนี้ได้มาถึงเมืองไทยและมีความรู้ในการทำงานบ้างแล้ว ข้าพเจ้าก็จะ

ได้จัดให้พวกนี้ทำราชการของพระเจ้ากรุงสยามตามวุฒิของตัว คือจะได้ทำราชการในหน้าที่ทหาร บ้างหน้าที่คลังบ้างหน้าที่กรมต่างๆบ้าง หน้าที่ปกครองหัวเมืองบ้าง หน้าที่เรือต่างๆบ้าง ถ้าจะรวมความแล้วก็คือข้าพเจ้าจะได้จัดการให้พวกนี้รับหน้าที่สำคัญๆในเมืองนี้ทุกอย่าง

ข้อ 4 ทุกคนจะต้องรู้สึ่ว่าตัวจะต้องปฏิบัติกรอย่างไรและตัวจะต้องทำตามคำสั่งทุกอย่าง โดยไม่ต้องพูดพร่ำพรายให้ผู้ใดรู้เรื่องตั้งข้าพเจ้าได้อธิบายให้ท่านเข้าใจไว้แล้ว

ข้อ 5 เพื่อเป็นการอุดหนุนให้พวกนี้ได้ทำราชการในหน้าที่สำคัญๆนั้น ควรที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะพระราชทานพระราชานุญาตให้ราษฎรพลเมืองฝรั่งเศสได้พาครอบครัวมายังเมืองไทย เพื่อจะได้ไปตั้งบ้านสร้างเรือนในเมืองสำคัญๆในประเทศนี้ และราษฎรพลเมืองเหล่านี้จะอพยพครอบครัวมา โดยมาในเรือของตัวเอง หรือมากับเรือของบริษัทฝ่ายอินเดียก็ได้แล้วแต่จะสะดวก

เมื่อราษฎรพลเมืองฝรั่งเศสได้มาถึงเมืองไทยแล้วข้าพเจ้าจะได้เป็นธุระจัดการให้เขาปลูกบ้านเรือนให้เขาพัก และจะได้จัดการให้พวกนี้ได้มีนามีสวนมีโคกระบือเพื่อทำการเพาะปลูกต่อไป จะได้ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวของตัวเองได้ ทั้งจะได้เป็นหนทางทำมาค้าขายร่ำรวย ตั้งข้าพเจ้าได้อธิบายให้ท่านเข้าใจไว้แล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วคน 60 หรือ 70 คน ซึ่งจะได้ทำราชการในหน้าที่ต่างๆนั้นจะได้มีโอกาสปกครองรักษาและเอื้อเฟื้อพวกชาวต่างประเทศที่เข้ารีตได้ และยังไม่ใช่แต่เท่านั้น แต่ยังคงจะได้มีโอกาสชักชวนให้พวกมิชชันนารีได้นับถือศาสนาคริสต์นิกายของเราต่อไปได้ และข้าพเจ้าเชื่อว่าเมื่อคนไทยได้เห็นว่าการเข้ารีตได้รับความร่มเย็น ดังพวกแขกมัวร์ซึ่งมาตั้งภูมิลำเนาในประเทศสยามได้ทำตัวอย่างไว้แล้วนั้น คนไทยก็คงจะหันเข้าหาศาสนาคริสต์นิกายเป็นอันมาก

ข้อ 6 เพื่อจะจัดการต่างๆได้สะดวกและเพื่อจะป้องกันในเวลาที่จะเกิดกบฏนั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะต้องส่งทหารและปืนใหญ่มารักษาเมืองสงขลาโดยเร็ว และจะต้องมีเรือรบ และของทั้งปวงอันจำเป็นสำหรับที่จะตั้งให้เป็นบ้านเมืองใหญ่โตได้ เมื่อได้จัดการเช่นนี้แล้วภายหลังก็จะได้มีผลดีตั้งข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้ท่านเข้าใจแล้ว และพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็จะได้เปรียบเป็นอันมากทั้งพระราชอาณาจักรสยามก็จะได้มีผลดีขึ้นด้วย และเป็นหนทางสำหรับให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้จัดตั้งคอลोनีสั้นในทะเลแถบนี้ถึง 2 แห่ง

ถึงแม้ว่าฝรั่งเศสได้จัดการตามช่องโอกาสที่ข้าพเจ้าเปิดได้ตั้งนี้แล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้มีโอกาสอันดีที่จะให้พวกเข้ารีตในเมืองญวน เมืองตังเกี๋ย เมืองญี่ปุ่น และเมืองจีนได้รับความร่มเย็นและจะเป็นการเท่ากับบังคับให้ชนชาวตะวันออกได้ทำการค้าขายติดต่อกับชนชาวฝรั่งเศส อันจะทำให้ชนชาวฝรั่งเศสร่ำรวยมากจนถึงกับจะคุ้มกับเสียหุ้ย ที่ได้จ่ายไปในขั้นแรก และในการที่จะค้าขายกันนั้นไม่จำเป็นต้องต่อเรือจากทวีปยุโรปเพราะจะเป็นการเปลืองเสียหุ้ยมากนัก เพราะในเมืองนี้

ถ้าจะต่อเรือขึ้นแล้วก็คงจะทำได้โดยถูกกว่าทำที่ยุโรปตั้ง 4 เท่าหรือ 10 เท่า แต่จะต้องมีคนที่จะเข้าใจต่อเรือจึงจะได้ เพราะในเมืองนี้มีทั้งเหล็กและทองแดงสำหรับหล่อปืนใหญ่ มีดินประสิวสำหรับทำดินปืน และมีเชือกปอสำหรับทำผ้าและเชือกป่านด้วย

ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าได้จัดการตั้งข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคงจะทรงจัดการให้ศาสนาคริสต์นิกายได้แพร่หลายในประเทศสยามนี้ได้ และคงจะทำให้ประเทศนี้และประเทศอื่นๆ ได้ถือศาสนาคริสต์นิกายนี้ทั้งหมด เมื่อมาตริกรุดองดูแล้วข้าพเจ้าเห็นว่าเหตุผลทั้งปวงที่ได้แลเห็นนั้น อาจจะกระทำให้พระราชดำริของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสในเรื่องศาสนานี้ได้สำเร็จสมพระราชประสงค์ทุกประการ

ข้อ 7 เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจะเสด็จสวรรคตลงเวลาใด (แต่ข้าพเจ้าอ้อนวอนพระเป็นเจ้าให้โปรดให้คงทรงมีพระชนม์มียืนยาวต่อไปเถิด) ข้าพเจ้าอาจจะกราบทูลรับรองต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ว่า ถ้าได้ทรงจัดการทั้งปวงตั้งข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้ว การที่จะเชื่อเชิญให้พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ และจัดการให้พลเมืองชาวสยามทั่วไปได้ถือศาสนาคริสต์นิกายนั้นจะเป็นการง่ายอย่างที่สุด

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอให้ท่านช่วยเป็นธุระจัดการให้บาทหลวงเดอลาเซซ ได้นำความทั้งปวงซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวมาในจดหมายบันทึกนี้ และข้อความอื่นๆ ซึ่งข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้ท่านฟังแล้วนั้น ขึ้นกราบทูลต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และขอท่านได้จัดการในเรื่องนี้กับไปไปด้วย การทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวมาแล้วนั้น จะควรสถานใดก็แล้วแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้ทรงปรึกษาหารือกับหัวหน้าคณะบาทหลวงคณะของท่านเถิด เพราะการทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สำหรับพระเกียรติยศของพระเป็นเจ้า และเพื่อประโยชน์ของศาสนาในเมืองนี้เท่านั้น ทั้งนี้ต้องเป็นเรื่องลับที่สุด และข้าพเจ้าขอร้องให้ท่านจัดการในนามของท่านที่เป็นนักพรตของคณะพระเยซู ข้าพเจ้าอ้อนวอนพระเยซูขอให้ท่านได้รับกลับมาโดยเร็วที่สุด"

เขียนบนเรือของข้าพเจ้าที่สันดอนแม่น้ำเจ้าพระยา ณ วันที่ 18 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1685 (2228)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(เซ็น) ซี ฟอร์ดคอน

อักษรสาส์นของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ถวายแด่สมเด็จพระสังฆราชอินทนนท์ที่ 11
(สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2506 : 304-309)

จากสยาม

วันที่ 2 มกราคม 1688 (พ.ศ.2231)

“ข้าแต่พระบิดาผู้ทรงบุญบารมีอย่างยิ่ง”

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวว่าบาทหลวงตาซาร์ดไปสู่นักของพระผู้เป็นเจ้า แลพระผู้เป็นเจ้าก็ได้
ได้รับจดหมายของข้าพเจ้าไว้ เป็นการให้เกียรติยศแก่ข้าพเจ้าฯ มีความเสียใจเป็นอันมากเมื่อได้
ทราบว่าบาทหลวงตาซาร์ดป่วยอยู่ที่ปารีส ไม่สามารถเดินทางออกไปจูบบาทของพระผู้เป็นเจ้า
แทนตัวข้าพเจ้า และทูลเรื่องราวที่ได้ขอให้ไปทูลเป็นข้อความสำคัญมากในทางปฏิบัติต่อพระผู้เป็น
เจ้า และเผยแพร่พระศาสนาในบูรพทิศนี้ ข้าพเจ้าทราบที่พระผู้เป็นเจ้าชวนชวยและรักชาวบูรพ
ทิศนี้ อีกทั้งคนทั่วโลกเหมือนบิดารักบุตรสุดสวาท และทราบถึงหน้าที่ของข้าพเจ้าต่อพระเป็นเจ้า
เหมือนกัน ว่าถ้าได้รู้เรื่องราวเกี่ยวข้อเรื่องใดจะเพิกเฉยเสียไม่ได้ หากว่าเป็นเรื่องเช่นนั้นแล้ว
ข้าพเจ้าหวังว่าพระผู้เป็นเจ้าจะรับรองสิ่งที่ได้เขียนและทูลมาทั้งสิ้น อันเป็นเรื่องซึ่งข้าพเจ้าก็ต้องรับ
รองใส่ใจมาก กระนั้นก็ดี ล้วนเป็นเรื่องทำประโยชน์ให้แก่ศาสนจักรอันเป็นพระมารดาของเราทั้ง
หลาย ข้าพเจ้าจึงหวังว่าจะได้รับประทานคำตอบอย่างเมตตากรุณา ข้าแต่พระผู้ทรงบุญบารมี
อย่างยิ่ง ขอได้แลเห็นว่า ศาสนจักรนี้มาตกอยู่ในสภาพอันใด และมีหนทางเผยแพร่ศาสนาทางนี้
ที่เป็นภาคใหญ่แห่งโลก คนเมืองนี้ไม่ดูร้าย กลับตรงกันข้าม มีนิสัยอ่อนน้อม ข้าพเจ้าทูลได้ดีที่
เดียวว่า เขาไม่ได้มุ่งหมายถึงสิ่งอื่น นอกจากการบำเพ็ญกุศลด้วยความจริงใจ และปราศจากห้วง
โลกีย์ทั้งปวง เป็นอันถนอมความยุ่งยากและรังเกียจของคนทั้งปวงในเรื่องคริสต์ศาสนาในบูรพทิศ
นี้ พระผู้เป็นเจ้าก็คงจัดตามโครงการนี้อันจะเป็นทางเคารพพระเป็นเจ้าของเราทั้งหลาย เพราะ
ถ้าไม่มีความสงบราบรื่นในที่ใดก็ไม่น่าจะหวังว่าพระเป็นเจ้าจะทรงสถิตอยู่ในที่นั้น ความเมตตา
กรุณาของโป๊ปองค์ก่อนๆ ซึ่งพระเป็นเจ้าชวนชวยสืบต่อ ก็วิเศษได้ด้วยส่งบิชอบมายังประเทศ
เหล่านี้ แต่ว่าบิชอบผู้รับมอบอำนาจมาจากโป๊ปทั้งหลายนั้น ไม่ได้เคยส่งข่าวไปยังสำนักโป๊ปอย่าง
ละเอียดพอกับการรักษาความสงบและสามัคคี ซึ่งจำเป็นต้องรักษาไว้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนคริสต์
ศาสนาใหม่ๆ กลับตรงกันข้าม บิชอบเหล่านั้นขอร้องมาก็มุ่งหมายแต่จะได้เพิ่มอำนาจของตน เพื่อ
ทำให้ชาวบ้านเชื่อถืออะไรบางอย่างเท่านั้น พระผู้เป็นเจ้าจะทราบว่าเขาจะให้ชาวบ้านเชื่อถือ
อย่างไรนั้น ก็ด้วยสังเกตุผลแห่งการกระทำ ข้าพเจ้ารู้เรื่องพอดีพอร้ายโดยทางแจ้งความที่ได้รับ
เมื่อข้าพเจ้าจะวิงวอนร้องขอความสงบและเมตตากรุณาแทนผู้อื่น ข้าพเจ้ามีเรื่องอันจะทูลมากกว่า
ที่จะบรรจุลงในจดหมาย 1 ฉบับได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอเอาไว้ทำคำร้องขึ้นชื่อข้าพเจ้าและฝาก
ไว้กับบาทหลวงตาซาร์ด เพื่อถวายพระผู้เป็นเจ้าด้วยความเคารพนอบน้อมทั้งสิ้น ข้าพเจ้าเชื่อแน

ว่าจะเป็นผลตามที่ประสงค์ เพื่อสนองพระเดชพระคุณในพระเป็นเจ้า ทั้งขยายเกียรติคุณของพระผู้เป็นเจ้า และความสงบราบรื่นสันติสุขของชาวบูรพทิศตั้งพัน ๆ อันจะวิงวอนพระเป็นเจ้ามีอายุยืนนาน

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินคือนายของข้าพเจ้าไม่มีพระประสงค์จะรอกการตอบคำร้องของพระผู้เป็นเจ้า จึงทรงตั้งบาทหลวงตาซาร์ตให้เป็นราชทูตพิเศษ มีหน้าที่ค้ำบัพระผู้เป็นเจ้าต่างพระองค์ ทูลเป็นคำมั่นว่าจะพระราชทานความปกป้องและช่วยเหลือแก่บาทหลวงและคริสต์ศาสนิกทั้งหลาย ในแผ่นดินของพระองค์และในบูรพทิศทั่วไป และทูลความหวังดีของพระองค์ให้พระผู้เป็นเจ้ายินดี

ราชทูตผู้นี้จะแทนข้าพเจ้าถวายสิ่งของบูรพทิศแด่พระผู้เป็นเจ้าบางอย่าง ข้าพเจ้าขอได้กรุณารับไว้เป็นเกียรติยศแก่ข้าพเจ้า และทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจและคลายทุกข์เป็นอันมาก และขอประทานทูลคำมั่นว่า การรับสั่งประจำปีของพระผู้เป็นเจ้าก็จะทำให้ข้าพเจ้าดีใจเสมอกัน ข้าพเจ้าไม่มีเรื่องอะไรอีก นอกจากขอพรด้วยความอ่อนน้อม ขอพระเป็นเจ้าจงทรงปกป้องกันอันตรายพระผู้เป็นเจ้าไว้ เป็นที่บำบัดทุกข์คริสต์ศาสนิกชนทั้งหลายตามคำปรารถนาของข้าพเจ้า ผู้เป็นคนใช้อันต่ำ ผู้อยู่ในบังคับบัญชา และเป็นหนี้พระเดชพระคุณเป็นที่สุด”

ค.ฟอลคอน

แต่สันดอนแห่งสยาม วันที่ 2 มกราคม 1688 (พ.ศ.2231)

พระราชสมณสาส์นไปปอินนอเซ็นท์ที่ 11 เขียนมายัง คอนสแตนติน ฟอลคอน (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2506 : 309-311)

บุตรที่รัก จงปราศจากโรค และจงได้รับพรของไปปเวลาล่วงมานานแล้ว เราเคยได้ทราบถึงและพิศวงที่ท่านมีความยินดีและกระหายไม่ทอดทิ้งในการแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศอันกว้างขวางไพศาลฝ่ายบูรพทิศ เราขออนุโมทนาแก่ท่านยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยได้ทราบเรื่องนี้มาจากจดหมายซึ่งท่านได้ส่งมาถึงเราเมื่อวันที่ 2 มกราคมปีที่แล้ว ทั้งทราบจากบาทหลวงตาซาร์ตแห่งสมาคมเยซู ผู้เป็นบุตรสุดที่รักซึ่งได้นำจดหมายมา อนึ่ง ด้วยเหตุที่จดหมายอันนี้เป็นพยานใหม่และวิเศษในความปรารถนาของท่านที่จะฝังศาสนานี้ให้แพร่หลายมาเพิ่มเติมความรัก ซึ่งเราเคยได้รู้สึกต่อท่านมาให้มากขึ้นอย่างยิ่งแล้ว เราจึงยินดีเสมอทุกโอกาสที่จะพูดเต็มปากว่า เรานับถือความศรัทธาเลื่อมใสของท่านเพียงไร ส่วนเรื่องที่บาทหลวงตาซาร์ตได้มาบอกโดยดีแทนตัวท่าน ท่านจะทราบจากบาทหลวงตาซาร์ตนั้นเองว่า เรามีความเห็นอย่างไร ท่านว่าท่านสมควรเชื่อฟังคำสั่งของเราโดยเต็มใจ จะเป็นการเพิ่มเติมกุศลราศีมิรู้ตาย ซึ่งท่านได้เคยสะสมมาแล้ว เราเชื่อ เราไม่สงสัยเลยเราวิงวอนขอให้พระเป็นเจ้าจงปูนบำเหน็จท่านให้มาก ๆ บุตรที่รัก เราอวยพรไปปให้ท่านด้วยความรักอันยิ่งใหญ่

ให้ที่กรุงโรม ณ วันที่ 7 มกราคม 1689 (พ.ศ.2232)

พอลคอนได้เสียชีวิตเนื่องจากการทำรัฐประหารของพระเพทราชา มีผู้คนกล่าวถึงบุคคลผู้นี้ไว้ในแง่ที่ดี และในแง่ที่ไม่ดี จากบันทึกของบาทหลวงตาซาร์ด และบาทหลวงเดอ แซส กล่าวถึงคุณงามความดีที่พอลคอนได้กระทำมา ส่วนบันทึกของฟอร์บิงและบาทหลวงเดอ ชัวซีได้กล่าวถึงพอลคอนในแง่ทางลบ

แต่ถึงอย่างไรก็ดีบุคคลผู้นี้ก็มีส่วนช่วยในการสานสัมพันธ์อันดีระหว่างฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศส คอยรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายไทยอยู่มิใช่น้อย ก่อให้เกิดความเจริญในด้านการค้า และเป็นผู้ที่สานประโยชน์ของฝ่ายไทยในหลาย ๆ ด้าน แต่ผู้รู้ในเรื่องราวประวัติศาสตร์นั้นบางท่านก็ได้กล่าวอ้างว่ากรุงศรีอยุธยาจะต้องถูกยึดอำนาจโดยต่างชาติ โดยเฉพาะฝรั่งเศส แต่เหตุการณ์นี้ได้กลับตาลปัตรอันเนื่องมาจากการทำรัฐประหารของพระเพทราชา มิฉะนั้นฝ่ายไทยต้องตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส และบุคคลผู้นี้เป็นผู้ที่ชักนำเอาฝรั่งเศสเข้ามาเพื่อผลประโยชน์ของตนมากกว่าจะสนใจผลประโยชน์ของบ้านเมือง (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523: 237)

และจากองค์ประกอบทั้ง 5 อย่างของ Rhetorical Situation ส่งผลต่อสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ สานผลประโยชน์ร่วมกันภายใต้มิตรไมตรีที่ดี โดยใช้ลักษณะการสื่อสารเชิงการทูตดังนี้

ลักษณะของพิธีทางการทูต การทักทายหรือการโอภาปราศรัย ในที่นี้หมายถึงการกล่าวเยินยอ และถวายพระเกียรติยศซึ่งกันและกันและกันเสมอมา การใช้คำที่มีฐานะเท่ากัน เช่น คำว่าพระเจ้ากรุงสยาม และพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส

การต้อนรับขับสู้ ดังเช่นที่สมเด็จพระนารายณ์ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี การให้ต้อนรับตามธรรมเนียมแบบฝรั่ง คือไม่ต้องกราบคลาน การถวายพระราชสาส์นของเดอโซมงต์ หรือแม้แต่ที่พำนักอาศัยต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่สร้างความพอใจให้แก่บรรดาราชทูต และขุนนางที่ตามมาด้วยกันทุกคนทั้งสิ้น หรือแม้แต่การให้เกียรติสมเด็จพระนารายณ์ที่ให้ความเคารพกับพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์แก่พระราชสาส์น และราชทูตที่เข้าเฝ้า

การฝากความระลึกถึง การเยี่ยมเยียนและคำนับ ในที่นี้หมายถึง การส่งพระราชสาส์นกล่าวแสดงความคิดเห็นถึงระหว่างกัน โดยผ่านตัวแทนราชทูตของทั้งสองฝ่าย โดยใช้ถ้อยคำที่นุ่มนวล อ่อนหวาน หากต้องมีการแสดงความรู้สึกที่จะใช้คำที่แสดงความรู้สึกเสียใจ หรือแสดงความยินดี ตลอดจนขอขอบคุณระหว่างกัน ในที่นี้อาจหมายถึงการใช้คำที่สุภาพนุ่มนวล และถวายเกียรติยศระหว่างกัน โดยผ่านทางตัวแทนองค์พระมหากษัตริย์ อันได้แก่ราชทูต ซึ่งตัวราชทูตนั้นต้องแสดงถึงความน่านับถือ การยอมรับในความสามารถและบุคลิกภาพ ดังเช่นที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และ

ขุนนางชั้นผู้ใหญ่หลาย ๆ คนของฝรั่งเศส เช่น เซอวาเลีย เดอโซมองต์ บาทหลวงเดอแบส ที่ให้การยอมรับในท่าทีของพระยาโกษาปาน จนถึงกับเอ่ยชมมาในพระราชสาส์น เมื่อครั้งลาลูแบร์ได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์น

และสิ่งสุดท้ายที่จะกล่าวถึงคือ การรู้จักใช้การปฏิเสขออย่างนุ่มนวลของสมเด็จพระนารายณ์ที่ตอบในจดหมายบันทึกต่อเดอโซมองต์ การยอมรับพระเจ้าโดยการอภัยพรอยู่เสมอๆ ในพระราชสาส์น หรือแม้แต่การให้คำมั่นสัญญาที่จะดูแลบาทหลวงในอาณาจักรของพระองค์เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้วาทะของสมเด็จพระนารายณ์ และการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์เช่นนี้ประสบความสำเร็จทั้งสองฝ่าย หลีกเลียงความขัดแย้ง ชักจูงให้เห็นผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายได้ นับว่าเป็นการใช้วาทะได้อย่างประสบความสำเร็จอย่างสูงสุด

กระทั่งในปีพ.ศ.2229 พระยาโกษาปานได้เดินทางกลับประเทศไทย พร้อมกับที่พระเจ้าหลุยส์ที่14 ได้ทรงส่งราชทูตฝรั่งเศสนามว่า เดอ ลาลูแบร์ มาถวายพระราชสาส์นแด่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยการกล่าวขึ้นต้นในย่อหน้าแรกของพระราชสาส์นได้กล่าวอวยพรโดยอ้างถึงพระเป็นเจ้าตามแบบคริสตศาสนิกชน มีการกล่าวชมเชยราชทูต(พระยาโกษาปาน)ที่ส่งไปจากกรุงศรีอยุธยา ที่มีความสามารถในเชิงการทูต และพระปรีชาญาณที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งราชทูตที่มีความสามารถเป็นตัวแทนไปเจริญสัมพันธไมตรี อันจะส่งผลให้ประเทศทั้งสองมีไมตรีอันดีต่อกันตลอดไป และได้ทรงกล่าวขอบพระทัยในเครื่องราชบรรณาการที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งไป และได้ส่งบาทหลวง12 คน ที่มีความสามารถตามที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงขอไป และพระเจ้าหลุยส์ได้ฝากฝังให้ดูแลบาทหลวงทั้ง12 คนให้รับราชการที่กรุงศรีอยุธยา ในพระราชสาส์นฉบับนี้มีได้กล่าวถึงการค้า ศาสนา กล่าวถึงเฉพาะการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศเท่านั้น

พระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยมี ลาลูแบร์ เป็นราชทูต(สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2506: 219-222)

ทูล พระองค์ผู้สูงสุด ผู้มีอำนาจอันใหญ่ยิ่ง ผู้เป็นเจ้าที่ทรงอนุภาพมาก พระสหายที่รักของหม่อมฉัน

“ขอให้พระเป็นเจ้าได้เพิ่มอภินิหารของพระองค์ให้ยิ่งขึ้นไปถึงที่สุด การที่ราชทูตของพระองค์ได้มาถึงราชสำนักของหม่อมฉันนั้น กระทำให้หม่อมฉันชื่นชมยินดีมาก เพราะเป็นพยานอันแท้จริงว่า การที่ทรงแต่งตั้งทูตอันที่มีชื่อเสียงเช่นนี้มากก็เพราะ พระองค์มีพระราชประสงค์อันแท้จริงที่จะเป็นไมตรีกับหม่อมฉันให้สนิทสนม และมีพระราชประสงค์ให้การในระหว่างพระองค์แลหม่อมฉันทั้งสองได้ติดต่อกันอยู่เสมอ และการที่พระองค์ได้ทรงคัดเลือกข้าราชการที่มีอภยาตย์อันดีสำหรับเป็นทูตแทนพระองค์มาในคราวนี้นั้น กระทำให้หม่อมฉันได้เพิ่มความนับถือในพระปรีชาญาณของพระองค์มากขึ้นอีก หม่อมฉันจำเป็นต้องทูลให้ทรงทราบ ว่าราชทูตของพระองค์ได้มาทำการตามหน้า

ที่อย่างเรียบร้อยเป็นที่พอใจของหม่อมฉันทุกประการ แลราชทูตได้แสดงให้เห็นโดยแจ่มแจ้งว่า พระองค์ทรงรักใคร่ในตัวหม่อมฉันจริง จึงกระทำให้หม่อมฉันวางใจในการตั้งปวง ซึ่งจะเกี่ยวกับ แผ่นดินของพระองค์แลหม่อมฉันทั้งสองต่อไป ด้วยความประสงค์จะให้ไมตรีอันนี้ได้สนิทแน่นหนา ขึ้น ทั้งจะแสดงให้เห็นในความรักใคร่แลนับถือของหม่อมฉัน หม่อมฉันจึงได้เลือกจัดให้ มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ แลมองซิเออร์ เซเบเรต์ ได้เป็นเอกอัครราชทูตมาเฝ้าพระองค์ เพื่อทูลให้ ทรงทราบว่หม่อมฉันหวังดีต่อความสุขแลความเจริญของพระองค์เพียงไร แลเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่าควรจะจัดการอย่างใดสำหรับประโยชน์ของแผ่นดินแล้ว ก็ให้เอกอัครราชทูตได้จัดการในนามของ หม่อมฉันได้ แลให้ราชทูตนำความมาบอกหม่อมฉันว่าพระองค์จะต้องประสงค์สิ่งใดจากหม่อมฉัน เพื่อป้องกันมิให้เหล่าศัตรูได้คิดร้ายต่อแผ่นดินของพระองค์ได้ หม่อมฉันเชื่อแน่ว่าเมื่อเอกอัครราช ทูตของหม่อมฉันได้นำความกราบทูลอย่างใด ๆ พระองค์ก็คงจะทรงเชื่อทุกอย่าง เพราะฉะนั้นไม่มี สิ่งใดที่จะทูลพระองค์ในที่นี้ นอกจากทูลให้ทรงทราบว่ของต่าง ๆ ที่พระองค์ได้โปรดให้ราชทูตนำมา ให้หม่อมฉันนั้น เป็นของที่หม่อมฉันพอใจทั้งสิ้น แลหม่อมฉันได้รับไว้เพื่อเป็นพยานปรากฏว่า พระองค์ได้ตั้งพระทัยที่จะเป็นไมตรีติดต่อกับหม่อมฉันจริง แลฝ่ายหม่อมฉันก็ขอให้พระองค์ได้ โปรดกรุณารับของต่าง ๆ ที่หม่อมฉันได้ฝากมองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ แลมองซิเออร์ เซเบเรต์ไป ถวาย เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความรักใคร่ แลนับถือที่หม่อมฉันได้มีต่อพระองค์โดยแท้จริง หม่อมฉันยังรู้สึกอยู่ว่าจะต้องแสดงความพอใจ ในการที่พระองค์ได้มีรับสั่งมากับราชทูตบาทหลวง เดอ ลาแซส ผู้ล้าบาศของหม่อมฉัน ว่าพระองค์จะต้องพระราชประสงค์บาทหลวงคณะเยซุอิต ฝรั่งเศส 12 คน ซึ่งเป็นคนมีความรู้ในวิชาเลข เพื่อให้บาทหลวงเหล่านี้ไปอยู่ในราชธานีของ พระองค์ทั้งสอง คือกรุงศรีอยุธยาแลกรุงละโว้ บาทหลวง 12 รูปที่ต้องพระราชประสงค์นี้ หม่อมฉันได้เลือกเฟ้นเอาแต่เฉพาะที่มีความหมั่นแลมีวุฒิ หม่อมฉันจึงหวังใจว่า เมื่อบาทหลวงเหล่านี้ได้ ไปรับราชการอยู่กับพระองค์แล้ว ก็คงจะช่วยทำให้พระราชไมตรีในระหว่างพระองค์แลหม่อมฉันทั้งสองได้สนิทแน่นขึ้นไปอีก แลเมื่อบาทหลวงเหล่านี้ได้ไปสั่งสอนวิชาให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของ พระองค์แล้ว ก็คงจะเป็นการทำให้ประเทศทั้งสองได้สนิทเป็นแผ่นดินเดียวกัน บาทหลวงเหล่านี้ หม่อมฉันขอฝากพระองค์ด้วย เพราะเป็นคนที่มีหม่อมฉันรักใคร่แลนับถือมาก”

เขียนที่แวร์ซายส์ เมื่อวันที่ 20 เดือนมกราคม ค.ศ.1687 (พ.ศ.2230)

มองซิเออร์ เดอลาลูแบร์ เป็นเอกอัครราชทูตพิเศษของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งกรุงฝรั่งเศส เข้ามาสู่ราชสำนักพระมหากษัตริย์สยามในคณะทูตานุทูตฝรั่งเศสชุดที่ 2 เพื่อทูลพระราชสาส์นต่อ สมเด็จพระนารายณ์ ได้เข้ามาถึงกรุงสยามเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2230 และกลับออกไปเมื่อ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2231 (เดอลาลูแบร์, 2510: 60-64)

นิสัยของลาลูแบร์นั้น เป็นคนที่มีกตัญญูตั้งแต่ตัวของตัวเอง เป็นคนหยิ่งถือตัวและโทโสจัด เมื่อ คิดการใด ก็ตั้งมั่นตามความคิดของตัวเอง ไม่ใคร่จะฟังเสียงใคร เมื่อคิดการอย่างใดก็ยืนตามความ

คิดของตัว ไม่ใครจะฟังเสียงใคร ไม่ยอมลงให้ใคร และเป็นคนถือธรรมเนียมจัด (ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 16, 2507: 70)

ลาลูแบร์ได้ถวายจดหมายแด่พระเจ้ากรุงสยามไว้ 1 ฉบับ มีรายละเอียดของจดหมายดังนี้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41, 2507: 60-64)

“ด้วยการที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้า มีความนับถือและทรงรักใคร่ พระองค์ด้วยจริงใจนั้น เป็นการกระทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้าเอาพระทัยใส่ในสิ่งทั้งปวงที่เกี่ยวข้องด้วยพระเกียรติยศของพระองค์ อันเหลือวิสัยที่ข้าพเจ้าจะกราบทูลให้ทรงทราบ โดยละเอียดได้ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้าทรงทราบอยู่ว่า พระเดชานุภาพและพระเกียรติคุณของพระองค์ได้กระทำให้ทวียุโรปทั้งทวีปนับถือยิ่งนัก และพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเองก็ทรงนิยมในพระเดชานุภาพของพระองค์เหมือนกัน แต่การนิยมนับถือเพียงเท่านี้หาเป็นการพอพระทัยของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไม่ เพราะทรงหวังอยู่ว่า บรรดาเจ้านายทั้งหลายในฝ่ายทิศตะวันออก ก็ควรจะมีคตินิยมและนับถือพระองค์บ้างเหมือนกัน อนึ่ง พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้า ได้ทรงแสวงหาโอกาสมาช้านานแล้ว ที่จะทำให้ปรากฏทั่วโลกว่า พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงนิยมในพระราชไมตรีของพระองค์ยิ่งนัก เพราะฉะนั้นเมื่อเซอวาเลีย เดอโซมมอนด์ ราชทูตของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้นำความไปกราบทูลว่าพระองค์จะได้ทรงโปรดพระราชทานที่แห่งหนึ่งในพระราชอาณาเขต สำหรับให้ชาวฝรั่งเศสได้ไปตั้งบ้านสร้างเรือนนั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้าจึงทรงพระโสมนัสยินดียิ่งนัก เพราะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงรู้สึกในพระทัยอยู่แล้ว ว่าการที่ชาวฝรั่งเศสได้ไปตั้งบ้านสร้างเรือนเป็นปึกแผ่นหลักฐานในพระราชอาณาเขตของพระองค์ เป็นหนทางที่ดีที่สุดสำหรับให้พระเกียรติยศของพระองค์ได้แผ่ออกไปทั่วทิศตะวันออก และทั้งเป็นหนทางอันดีสำหรับให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีโอกาสปฏิบัติกรให้พระองค์ได้ทรงเห็นและให้ทั่วโลกได้เห็น ว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมีพระราชประสงค์จะทำการให้เป็นที่พักพระทัยของพระองค์ ทั้งให้เป็นประโยชน์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ด้วย

พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีพระราชประสงค์มาช้านานแล้ว ที่จะให้พระองค์ได้มีพระเกียรติยศและพระอำนาจในฝ่ายอินเดียยิ่งกว่าเจ้านายทั้งหลายในทวีปยุโรปและฝ่ายทิศตะวันตกทั่วไป เพราะฉะนั้นเมื่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงเห็นเจ้านายฝ่ายทิศตะวันตกได้มาตั้งบ้านและตั้งห้างใหญ่ ๆ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ และเจ้านายเหล่านั้นก็ได้กำไรและผลประโยชน์เป็นอันมากนั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงทรงเสียพระทัยนัก เพราะจนทุกวันนี้พวกฝรั่งเศสยังหาได้มาตั้งห้างในพระราชอาณาเขตของพระองค์ไม่ เมื่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงพระราชดำริเช่นนี้ จึงให้ข้าพเจ้ามากราบทูลว่า ทรงเห็นว่าเมืองสงขลาเป็นเมืองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับให้พวกฝรั่งเศสมาตั้งบ้านสร้างเรือนและตั้งห้างได้ เพราะเป็นทำเลที่ดีสำหรับการ ค้าขายจะหาที่ดียิ่งกว่าทะเลเหล่านี้ไม่ได้แล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงทรงเห็นว่า ถ้าพวกฝรั่งเศสได้ไปตั้งอยู่ที่เมืองสงขลา และฝ่ายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส

ได้ ทรงช่วยเหลืออุปถัมภ์ในการทิ้งปวงแล้วในไม่ช้าเมืองสงขลาคงจะเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดในฝ่ายอินเดีย

อนึ่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้า ได้มีรับสั่งให้ข้าพเจ้ามากราบทูลต่อ พระองค์ว่า ในเวลานี้ดูเป็นเวลาเหมาะสำหรับที่จะจัดการในเรื่องเมืองสงขลาแล้ว จึงทรงเห็นว่าเป็นการสำคัญ ยิ่งนักที่จะรีบจัดการในเรื่องนี้เสียโดยเร็ว เพราะทรงเกรงว่าบรรดาผู้ที่เห็นว่าการที่พระองค์ทั้งสอง ได้เป็นพระราชไมตรีอย่างสนิทแน่นหนา จะเป็นการกระทำให้เสียประโยชน์ของเขาแล้ว ผู้นั้นก็ควรจะคิดอ่านหาทางคอยป้องกันมิให้พระองค์ทั้งสองได้เป็นพระราชไมตรีกันได้ เพราะฉะนั้นเวลาที่เหมาะนั้นไม่เป็นสิ่งที่จะถาวรยั่งยืนไปได้ ถ้าถึงเวลาที่เหมาะแต่ไม่ได้ฉวยโอกาสทำการตามเวลาแล้ว ต่อไปภายหลังจะหาโอกาสที่ดีอีกก็จะเป็นการยากอย่างที่สุด

อนึ่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้าได้ทรงอุดหนุนบำรุงบริษัทฝรั่งเศสมาหลายปีแล้ว ครั้นมาภายหลังได้ทรงแสดงพระราชไมตรีต่อพระองค์ จึงกระทำให้พวกฮอลันดาที่มีความริษยา ยิ่งนัก และมีเหตุผลควรเชื่อได้ว่าในไม่ช้าพวกฮอลันดาคงจะพยายามจนสุดกำลังที่จะคอยกีดกันมิให้บริษัทฝรั่งเศสได้มาตั้งอยู่ในประเทศสยามได้ ถ้าจะพิเคราะห์ดูตามเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้แล้ว การที่พวกฮอลันดาจะคิดการเช่นนี้ก็ทำได้โดยง่ายไม่ยากอะไรเลย เพราะถ้าพวกฮอลันดาได้เอาเรือมาปิดทางเข้าเมืองไทยและคอยห้ามมิให้ พ่อค้าต่างประเทศเข้าไปในเมืองไทยได้แล้ว ก็จะเป็นอันหมดหนทางที่บริษัทฝรั่งเศสจะเข้าไปทำการค้าขายในเมืองไทยต่อไปได้ ในข้อนี้เป็นสิ่งที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะทำการป้องกันอย่างใดยังไม่ได้ เพราะเหตุว่าคนไทยเคยทำสงครามแต่ทางบกเท่านั้น เรือรบที่ไทยมีอยู่เวลานี้สำหรับไปรบทางทะเลนั้น ไม่เพียงพอจะไปต่อสู้กับเรือรบของพวกฮอลันดาได้ แต่ถ้าพวกฝรั่งเศสได้ไปตั้งอยู่ที่ใดให้เป็นหลักและพวกไทยได้เอากำลังไปสบทบกับฝรั่งเศสและเอาเรือรบของฝรั่งเศสเป็นกำลังช่วยไทยแล้ว ก็จะเป็นการง่ายที่สุดที่จะป้องกันมิให้พวกฮอลันดาปิดเมืองท่าเมืองไทยได้ และพวกพ่อค้าต่างประเทศก็จะได้เข้าออกได้โดยสะดวก เมื่อการได้เป็นไปดังนี้แล้วพวกฮอลันดาก็คงจะคร่ำเพราะคงวิตกเกรงว่าพวกไทยและฝรั่งเศสจะติดต่อกับพวกฮอลันดา และพวกฮอลันดาคงจะคิดระวังตัวมิได้คิดที่จะทำร้ายแก่ใครๆเป็นแน่ ข้าพเจ้าไม่กล้าที่จะกราบทูลโดยยืดยาวว่า การที่พวกฝรั่งเศสได้ไปตั้งอยู่ที่เมืองสงขลาจะเป็นประโยชน์สักเพียงใด เพราะเกรงว่าจะเป็นเครื่องรบกวนพระทัย แต่ถ้าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ข้าพเจ้าจะได้ไปปรึกษาหารือกับเสนาบดีของพระองค์และจะได้พุดจาปรึกษากันให้ละเอียดต่อไป

แต่ก่อนที่จะจบจดหมายฉบับนี้ ข้าพเจ้าอดไม่ได้ที่จะกราบทูลให้ทรงทราบ ว่า ข้าพเจ้ารู้สึกรำลึกถึงพระเดชพระคุณของพระองค์ยิ่งนัก ในการที่พระองค์ได้ทรงพระเมตตากรุณาแก่พวกข้าพเจ้ามากนัก และข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้มีโอกาสนำข่าวไปกราบทูลต่อ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนายของข้าพเจ้า ในเวลาที่ข้าพเจ้าจะได้ทูลลากลับไปจากเมืองไทยแล้ว ซึ่งเป็นข่าวอันจะทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงโสมนัสยินดียิ่งนัก ข่าวที่ข้าพเจ้าจะได้นำกลับไปถวายทูลนั้นมียู่ 2 ข้อ คือ

ข้อ 1 จะได้กราบทูลให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงทราบโดยละเอียด ถึงพระเดชานุภาพอันใหญ่ยิ่งของพระองค์ ซึ่งข้าพเจ้าได้มาเห็นแล้ว และอีกข้อ 1 จะได้กราบทูลให้ทรงทราบถึงพระเมตตากรุณาที่พระองค์ได้ทรงแสดงต่อพวกข้าพเจ้า เป็นสิ่งสำคัญเท่ากับเป็นประกันถึงพระราชไมตรีของพระองค์ เช่นนั้น"

การเข้ามากรุงศรีอยุธยาของลาลูแบร์นั้น ไม่ได้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีเหมือนเมื่อครั้งเดอโชมองต์ได้เข้ามา เนื่องด้วยเหตุที่ว่าฝรั่งเศสได้ส่งกองทหารและเรือรบมาด้วยจำนวนถึง 5 ลำ ซึ่งความต้องการทหารนี้เป็นความต้องการของฟอลคอนที่จะให้นำกองทหารมาดูแลป้อมที่กรุงศรีอยุธยา จึงทำให้ฟอลคอนจับคณะทูตสาบานตัวและทำเป็นข้อสัญญาลับว่าจะจงรักภักดีซื่อสัตย์ต่อสมเด็จพระนารายณ์เสียก่อน จึงจะยอมให้มาถวายพระราชสาส์นแต่สมเด็จพระนารายณ์ได้

ลาลูแบร์โกรธมากและทำให้เกิดความบาดหมางกันเรื่อยมา มีการทำสัญญาการค้าระหว่างฝรั่งเศสกับไทย 1 ฉบับ* (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก) ลาลูแบร์พำนักที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเวลา 3 เดือน และได้เดินทางกลับเมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2231

ช่วงปลายความสัมพันธ์ (พ.ศ.2229-พ.ศ.2231)

จากนั้นสมเด็จพระนารายณ์ได้มีพระราชโองการแต่งตั้งให้บาทหลวงดาซาร์ตเป็นราชทูตพิเศษไปเจริญสัมพันธไมตรี โดยเนื้อความในพระราชสาส์นนั้นได้กล่าวถึง การมีไมตรีต่อกัน และได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ราชทูตไปไม่ถึงเมื่อคราวก่อน เนื่องจากเรือได้แตกที่แหลมกุดโฮป และได้กล่าวถึงบาทหลวงดาซาร์ตในการที่นำเครื่องราชบรรณาการมาถวาย และสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงยืนยันที่จะให้การดูแลอย่างดีต่อบาทหลวงผู้สอนศาสนาคริสต์ และผู้คนที่นับถือศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยา ในพระราชสาส์นนี้ได้กล่าวว่สมเด็จพระนารายณ์จะทรงนับถือศาสนาคริสต์แต่ประการใด ตอนท้ายของพระราชสาส์นนี้นักได้อวยพรแต่พระสันตปาปา เช่นเดิม

พระราชสาส์นจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถวายเจริญสัมพันธไมตรีถวายแต่ไปไปที่กรุงโรมโดยมี บาทหลวงดาซาร์ตเป็นราชทูตพิเศษ (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 25, 2511: 33-35)

"พระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยามหาดิยราช ขอเจริญทางพระราชไมตรีมาถึงสมเด็จพระมหาสังฆราชาธิราชเจ้ากรุงโรม ทรงพระนามว่าไปปอนนอเซนต์ที่๑๑ ทรงทราบด้วย ตั้งแตเราได้ขึ้นครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยามหานครแล้ว ได้มีความปรารถนาจะใคร่ได้รู้จักกับพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ทั้งหลายในประเทศยุโรป และจะได้ผูกพันทางพระราชไมตรีมีพระราชสาส์น

* ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ค., หน้า106-109.

ไปถึงกันแลกัน เพื่อความประสงค์ของเราจะชักนำสรรพวิญญูคุณในประเทศยุโรป มาทำนุบำรุง
 กรุงสยามให้เป็นความสว่างรุ่งเรืองแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง ด้วยฝ่ายเรารำพึงอยู่อย่างนี้แล้ว แต่
 ยังไม่ทันจะแต่งพระราชสาส์นให้ราชทูตออกมายังท่าน (เฮลิโยโปลิส) ท่านก็ใช้บิชอปออฟเอลิโอโปล
 ลิส เชิญพระราชสมณสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการส่งเข้ามาถึงก่อน เราได้รับด้วยความชื่นชมยินดี
 เปนอย่างยิ่ง แล้วได้แต่งทูตานุทูตสยามสำหรับหนึ่ง เชิญพระราชสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการของ
 เรากลับไปถวายท่าน เป็นการแสดงความสนองโดยคลองพระราชไมตรีของท่านให้สนิทจดจำเนื้อ
 สุวรรณหรรษชาติในแผ่นดินเดียวกัน แต่เรามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ทูตานุทูตของเราไปหาถึง
 ท่านไม่เป็นเหตุด้วยกำบังแดดที่แหลมเคปออฟ กูดโฮป พระราชสาส์นกับเครื่องมงคลราช
 บรรณาการจมน้ำเสียในกลางทะเลทั้งสิ้น ทูตานุทูตของเราที่แต่งไปในครั้งนั้นจึงไปไม่ถึงท่าน
 เพราะฉะนั้นในกาลบัดนี้เราจึงได้ให้บาดหลวงชื่อ ตาชาตนาทูตานุทูตสยาม เชิญพระราชสาส์นแล
 เครื่องราชบรรณาการครั้งที่ ๒ ออกมาถวายท่านครั้งนี้ เป็นการแสดงความสามัคคีที่เราจะใคร่ได้ผูก
 พันทางพระราชไมตรี สืบเนื่องราชทูตของเราที่เสียไปในครั้งก่อน ทั้งจะได้ทูลท่านให้ทราบว่
 เราตั้งเหตุไทยจะใคร่ทำนุบำรุงพวกบาดหลวงที่เขามาตั้งตั้งสอนคฤสศาสนาอยู่ในประเทศสยาม
 แลชนทั้งปวงที่นับถือคฤสศาสนาด้วย ในข้อนี้เราขอรับเป็นธุระเอง ขอท่านอย่าได้มีความปริวิตก
 เลย แลเราได้สั่งบาดหลวงตาชาตให้ทูลความต่างๆในกรุงสยามให้ท่านทรงทราบทุกประการ
 ขอท่านจงรับเครื่องราชบรรณาการของเราที่มีความยินดีส่งออกไปถวาย โดยการแสดงทางพระราช
 ไมตรีอันสนิทเสนหาถาวรชั่วฟ้าแลดิน

อนึ่งเราขออำนาจสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสากลโลกนี้ จงโปรดให้ท่านมีพระชนมายุยาว
 ยืน จะได้ทำนุบำรุงพระศาสนาของท่านโดยช้านาน ให้รุ่งเรืองแผ่ไพศาลทั่วพิภพโลกทั้งปวง
 ความปรารถนาอันสุจริตของเรามีดังนี้เป็นต้น"

เราเป็นมิตรที่สัตย์ซื่อของท่าน

(ที่ประทับพระราชลัญจกร)

(ลงชื่อ โฟกอง คือ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์)

ส่วนเนื้อความในพระราชสาส์นที่บาทหลวงตาชาตได้ถวายแด่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นั้น ได้
 ยกย่องในบารมีบุญญาธิการ สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงกล่าวอวยพรในตอนแรกให้มีพระชนม์
 พรรษายั่งยืน และได้กล่าวถึงความเสียใจที่ได้ทราบว่าพระเจ้าหลุยส์ทรงพระประชวร กล่าวถึง
 ความสนิทสนมและรักใคร่ระหว่างกัน ในด้านความสัมพันธ์ไมตรีนั้นสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรง
 แสดงให้เห็นถึงมิตรไมตรีที่ดี และเป็นที่ยื่นชมในมิตรภาพระหว่างกัน

ในด้านศาสนานั้นสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีพระทัยอันดีในการที่
 จะดูแลบาทหลวง และทรงให้ความสำคัญของบาทหลวงมาก เพราะทรงเห็นว่าบาทหลวงเป็นผู้ที่
 เชื่อมไมตรีอันดีระหว่างสองประเทศ ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำต่อบรรดาบาทหลวง

ในพระราชสาส์นใต้ทรงยินดีที่ได้ต้อนรับราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นอกจากนี้ได้กล่าวถึงการส่งบาทหลวงตาซาร์ตมาเพื่อตกลงเจรจาในข้อต่าง ๆ และในตอนท้ายของพระราชสาส์นก็ได้ทรงอวยพรพระเจ้าหลุยส์ตามแบบคริสต์ศาสนิกชนทั่วไป

จากเนื้อความในพระราชสาส์นฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบาทหลวงตาซาร์ต ที่ทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของสมเด็จพระนารายณ์ในการที่จะมาเจรจากับการต่าง ๆ แทนพระองค์ เป็นผู้มีความเต็มใจแม้ไม่ใช่ราชทูตที่แต่งตั้งเป็นทางการ แต่ก็มีอำนาจมากทรงไว้วางพระราชฤทัยต่อบาทหลวงตาซาร์ตมาก

สำเนาพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงสยามถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยมี บาทหลวงตาซาร์ตเป็นราชทูตพิเศษ (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2506: 315-320)

“ทูลท่านผู้มีอำนาจซึ่งแวดล้อมด้วยบารมีทั้งปวง และซึ่งมีพระเดชานุภาพสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ ซึ่งทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและตั้งอยู่ในศศิทธิราชธรรม อันเดชาภาพและพระบารมีได้แผ่ไปทั่วโลก โดยที่ทรงมีชัยชนะแก่พระเจ้าแผ่นดินในทวีปยุโรปหลายพระองค์ จนพระเจ้าแผ่นดินเหล่านี้จำเป็นต้องมากราบทูลอ้อนวอนขอให้สงบศึก และขอเป็นพระราชไมตรีด้วย

หลุยส์ผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินแห่งประเทศฝรั่งเศสและประเทศนาวา ผู้เป็นพระสหายที่รักของหม่อมฉัน และซึ่งพระผู้เป็นเจ้าอันมีอำนาจปกครองดินฟ้าอากาศจงโปรดให้พระชนม์พรรษาได้ยั่งยืน ทั้งโปรดให้ราชตระกูลได้เจริญ เพื่อให้เป็นเกียรติยศต่อพระสหายของพระองค์

ด้วยหม่อมฉันได้มีความเสียใจเป็นอันมาก ที่ได้ทราบข่าวมาว่า พระองค์ได้ทรงพระประชวร แต่พระราชไมตรีที่มีติดต่อกันระหว่างเราทั้ง 2 ก็มีอำนาจเปรียบประดุจแสงพระอาทิตย์ในทิศตะวันออก ซึ่งกระทำให้เมฆหมอกในพื้นแผ่นดินกระจายไปหมด เพราะฉะนั้นที่กองทัพเรือของพระองค์ได้มาถึงนั้น ก็ได้กระทำให้ความเศร้าโศกเสียใจในหทัยของหม่อมฉันดับสูญหายไปหมดดุจเดียวกัน และที่พระองค์ได้ส่งกองทหาร นายทหารและบาทหลวงมานั้น ก็เป็นการสมใจที่หม่อมฉันได้นึกหวังไว้ทุกอย่าง

การที่พระองค์ได้ทรงแสดงพระราชไมตรีเช่นนี้ เป็นการจับใจหม่อมฉันยิ่งนัก จนหม่อมฉันไม่ทราบว่าจะทำประการใด จึงจะทำให้พระองค์เห็นในความนับถือรักใคร่ของหม่อมฉัน และในความพอใจของหม่อมฉัน

การทั้งปวงที่พระองค์ได้จัดทำมาแล้ว เป็นสิ่งที่น่าชมเชยสรรเสริญยิ่งนัก และหม่อมฉันก็ไม่ทราบว่าจะควรทำประการใดจึงจะต้องด้วยพระราชประสงค์ของพระองค์ และข้อความในพระราชสาส์นของพระองค์ก็เต็มไปด้วยความซึ่งทำให้รู้สึกชมเชยพระองค์เป็นอันมาก

เพราะฉะนั้นในเวลานี้หม่อมฉันจะตอบอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากจะขอให้พระเป็นเจ้าได้โปรดบันดาลให้พระองค์ได้ทรงมีพระชนมายุยืนยาว และขอให้พระองค์ได้ทรงพระเจริญทุกประการ

อันกองทหารที่พระองค์ได้ส่งมาถวายหม่อมฉันนั้น หม่อมฉันจัดให้เข้ารักษาในที่สำคัญที่สุดในพระราชอาณาเขตของหม่อมฉัน ซึ่งเป็นแห่งที่ข้าศึกอาจจะมาทำร้ายได้ และได้มอบให้กองทหารเหล่านั้นได้รักษาและคอยต่อสู้กับข้าศึก ให้สมกับที่เราทั้ง 2 ได้เป็นพระราชไมตรีซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้เป็นเรื่องที่พระองค์จะทรงวางพระทัยได้แล้ว

ส่วนที่บาทหลวงเดอลาเซซ ผู้ล้างบาปของพระองค์ได้ส่งมาให้หม่อมฉันนั้น หม่อมฉันก็ได้รับไว้แล้ว และเป็นการที่สมความปรารถนาของหม่อมฉันทุกประการ หม่อมฉันจึงได้ทำตราตั้งพระราชทานโรงเรียน 1 หลัง โบสถ์ 1 หลัง และของทั้งปวงยกให้แก่พวกบาทหลวง อันเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับให้พวกบาทหลวงได้ตั้งการสอนศาสนาในพระราชธานีลพบุรีของหม่อมฉันแล้ว และในไม่ช้าก็จะได้จัดการให้พวกบาทหลวงได้ไปตั้งการสอนศาสนาที่กรุงเทพมหานครเหมือนกัน และขอพระองค์จงวางพระทัยเสียเถิดว่าหม่อมฉันคงจะได้บำรุงอุดหนุนพวกบาทหลวงทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพราะหม่อมฉันถือว่าพวกบาทหลวงเหมือนกับเป็นเครื่องมือสำหรับเป็นสะพานเชื่อมให้พระราชไมตรีในระหว่างเราทั้ง 2 ได้ติดต่อสนิทสนมต่อไปในภายภาคหน้า จึงทำให้หม่อมฉันมีความรักใคร่พวกบาทหลวงมากขึ้น

หม่อมฉันมีความยินดีเป็นอันมากที่ได้รับรองมองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ และมองซิเออร์ เซเบเรต์ ซึ่งพระองค์ได้ส่งมาเป็นเอกอัครราชทูตพิเศษของพระองค์ ทั้งมีความยินดีที่ได้รับของต่างๆ ซึ่งพระองค์ได้มอบให้มองซิเออร์เดอลาลูแบร์ และมองซิเออร์เซเบเรต์นำมาถวายหม่อมฉัน แต่ข้อต่างๆ ซึ่งเป็นข้อจำเป็นสำหรับให้พระราชไมตรีในระหว่างพระองค์และตัวหม่อมฉันได้สนิทสนมกันจริงๆ ยังหาได้ตกลงกันเป็นเด็ดขาดไม่ หม่อมฉันจึงจำเป็นต้องส่งบาทหลวงตาชาติออกไป เพื่อให้ไปทำความตกลงในข้อต่างๆตามสมควร และเพื่อให้บาทหลวงตาชาติไปกราบทูลต่อพระองค์ให้ทรงทราบในความนับถือและรักใคร่อันจริงใจของหม่อมฉันซึ่งได้มีต่อพระองค์ กับหม่อมฉันได้จัดให้บาทหลวงตาชาตินำของต่างๆอันมีในฝ่ายทิศตะวันออกไปถวายต่อพระองค์แทนตัวหม่อมฉัน เพื่อเป็นพยานให้เห็นในความปรารถนาของหม่อมฉันที่ต้องการให้พระราชไมตรีในระหว่างเราทั้ง 2 ได้เพิ่มทวีขึ้นชั่วกาลปาวสาน

การที่หม่อมฉันได้แต่งตั้งให้บาทหลวงตาชาติออกไปเฝ้าพระองค์ครั้งนี้ หม่อมฉันหาได้แต่งตั้งให้เป็นตำแหน่งอะไรออกไปไม่ เพราะเกรงว่าผู้ที่มีใจไม่สุจริตจะติเตียนบาทหลวงตาชาติได้ และถ้ามีคนติเตียนบาทหลวงตาชาติแล้วก็เท่ากับติเตียนตัวหม่อมฉันเหมือนกัน เพราะฉะนั้นการที่จะรับรองบาทหลวงตาชาติให้สมกับพระเกียรติยศของหม่อมฉัน จะควรสถานใดก็แล้วแต่พระองค์จะเห็นควรเถิด เมื่อบาทหลวงตาชาติได้ไปกราบทูลอย่างไร ก็ขอพระองค์จงเชื่อฟังถ้อยคำของ

บาทหลวงตาซาร์ดเกิด เพราะหม่อมฉันได้มอบธุระให้บาทหลวงไปทำความตกลงในข้อต่างๆกับ พระองค์ เพื่อความหวังและความประสงค์ของเราทั้ง 2 ฝ่ายจะได้สำเร็จลุล่วงไปแล้ว

ขอพระเจ้าผู้สร้างสิ่งทั้งปวงจงโปรดให้พระองค์ได้มีพระชนม์ยืนยาว และขอให้พระองค์ทรง พระเจริญจะต้องพระราชประสงค์สิ่งใดก็ขอให้ได้ดังพระราชประสงค์ทุกประการ และขอให้พระองค์ ทรงได้มีชัยชนะแก่ศัตรูหมู่ปัจจามิตร ให้เป็นที่นิยมยินดีของพระสหายทั่วไป เพื่อพระองค์จะได้ทรง ปกครองราชอาณาจักรประเทศบ้านเมืองฝรั่งเศสและนาวาให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป และขอให้พระองค์ ได้ทรงมีชัยให้สมความปรารถนาของหม่อมฉัน ผู้เป็นพระสหายที่รักของพระองค์ด้วยเทอญ”

เขียน ณ พระราชวังลพบุรีของหม่อมฉัน ณ วันแรม 3 ค่ำ เดือนอ้าย ปี 2231 ตรงกับวันที่ 22 เดือนธันวาคม ค.ศ.1687 (พ.ศ.2230)

และในพระราชสาส์นฉบับนี้ก็กล่าวถึงแต่ด้านศาสนาและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพียง อย่างเดียว ในด้านที่สมเด็จพระนารายณ์ให้การสนับสนุน ส่วนความสัมพันธ์ในด้านอื่นๆนั้นมิได้ กล่าวถึงเลย

หน้าที่ของบาทหลวงตาซาร์ดเมื่อครั้งได้เป็นราชทูตมากับลาลูแบร์นั้น บาทหลวงตาซาร์ดมี หน้าที่สำคัญคือได้เป็นผู้ถือหนังสือพิเศษ และได้รับคำสั่งพิเศษด้วย เป็นหนังสือของมองซิเออร์เดอ เชงแล หนังสือของบาทหลวงเดอลาเซซ บาทหลวงตาซาร์ดถือว่าเป็นทูตพิเศษ จะเป็นทูตการค้า หรือศาสนาก็ไม่เชิง แต่เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ทั้งหมดพร้อมๆกัน คือเป็นทูตทั้งศาสนา การค้า และ เป็นผู้เชื่อมไมตรีระหว่างฝรั่งเศสและฝ่ายไทย อีกทั้งบาทหลวงตาซาร์ดเป็นผู้ที่มีความสนิทสนม พิเศษกับฟอลคอน

ความสนิทสนมกับฟอลคอนนั้นมีมากจนมีครั้งหนึ่งที่มองซิเออร์เซเบเรต์ได้ชักชวนให้ บาทหลวงตาซาร์ดมาสนทนาในเรื่องความลับต่างๆ แต่บาทหลวงตาซาร์ดได้พูดอย่างเด็ดขาดว่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 132)

“ ถ้าจะทำความติดต่อกับคอนชตันซ์แล้ว ก็จะต้องทำการโดยบอกความจริงใจให้คอนชตันซ์ ทราบทุกอย่าง จะทำลับลมคมในไม่ได้ และการที่จะพูดจากับคอนชตันซ์นั้น ถึงจะมีวิธีพูดเป็นอุบาย ใดๆ ก็ไม่เป็นประโยชน์สำหรับที่จะพูดกับคอนชตันซ์เลย”

หรือแม้แต่จดหมายต่างๆบาทหลวงตาซาร์ดก็ใช้ภาษาโปรตุเกสทุกฉบับ ด้วยเหตุนี้ฟอล คอนนั้นเป็นผู้ที่รู้ภาษาโปรตุเกส ไม่รู้ภาษาฝรั่งเศส การเจรจางานต่างๆนั้นก็ใช้ภาษาโปรตุเกส จนทำให้มองซิเออร์เซเบเรย์ไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 131)

นอกจากนี้หน้าที่สำคัญของบาทหลวงตาซาร์ตอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นผู้ดูแลแบบแผน และขนบธรรมเนียมการเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน และให้ไปชี้แจงให้ไทยทราบถึงเกียรติยศต่างๆที่ประเทศฝรั่งเศสได้ทำให้แก่ราชทูตสยาม และหน้าที่อีกข้อหนึ่งก็คือให้ไปเดือนในข้อสัญญาต่างๆที่ฟอลคอนได้สัญญาไว้ในเรื่องยกป้อมให้แก่ฝรั่งเศส และในเรื่องเกี่ยวกับที่จะดูแลศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยา

ดังคำสั่งที่ว่า(ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 132)

“ในเรื่องเมืองมริดและบางกอกนี้ ขอท่านบาทหลวงตาซาร์ตอย่าฟังเสียงอย่างอื่นเลยเปนอันขาด เพราะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงกำชับมิให้เราจัดการอย่างอื่นในเรื่องนี้เลย”

บาทหลวงตาซาร์ตนับได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทในการช่วยเชื่อมไมตรีอันดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส บาทหลวงตาซาร์ตได้รับความไว้วางใจจากสมเด็จพระนารายณ์ในการนำพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่14 และพระสังฆราชอินโนเซนต์ที่11⁺

คำกล่าวของบาทหลวงตาซาร์ต ต่อสังฆราชอินโนเซนต์ที่11(สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2506: 300-303)

“พระเดชพระคุณของพระเป็นเจ้าอนุเคราะห์หม่อมคนคริสต์ศาสนิกชนอย่างล้นเหลือ ทำให้คนทั้งหลายเชื่อแน่ว่าในสมัยนี้ พระผู้เป็นเจ้าเกิดมาเป็นผู้ที่รวบรวมคนทั่วโลกให้เข้ามาอยู่ในวงเดียวกันหมด ในเวลาที่พระผู้เป็นเจ้าปกครองศาสนาอยู่นี้ คนทั้งหลายได้แลเห็นอยู่แล้วว่า คนมีจรรยาปฏิบัติอย่างดีที่สุด ก็ถูกปราบลงหรือกลับใจเลื่อมใสในศาสนาประเทศ ซึ่งแตกต่างกันไปในสมัยก่อน จนเกิดเป็นที่ดิฉินนิทานมากก็กลับมาอยู่ในโอวาทอีก ผู้ที่เป็นปฏิปักษ์อันเข้มแข็ง และนำหาวาดกลัวหรือกลับอ่อนแอคอยเวลาความพินาศเกือบหมดแล้ว

ข้าแต่พระบิดา ผู้ประกอบด้วยบุญบารมีอย่างยิ่ง แต่ก็ยังมีเหตุการณ์แปลกประหลาดยิ่งนักไม่มีที่เปรียบ คือพระราชานุญาตผู้ทรงอำนาจอันดรศักดิ์ พระองค์1 ซึ่งเวลานี้ยังเป็นมีจรรยาปฏิบัติทรงพิศวงในคุณสมบัติของพระผู้เป็นเจ้าเองมากกว่ายศศักดิ์อันดรฐานะ ตรัสสั่งข้าพระผู้เป็นเจ้ามาแทนพระองค์เพื่อขอความไมตรี โดยแสดงความเคารพนับถือ และพระราชทานพระบารมีของพระองค์ไว้เป็นที่พึ่งสำหรับผู้เผยแพร่และศาสนิกชนทั้งปวง ด้วยน้ำพระทัยอย่างยิ่งที่จะพบได้ก็แต่ในกษัตริย์ผู้เป็นคริสต์ศาสนิกชนเท่านั้น

⁺ ดูเพิ่มเติมในพระราชโองการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชส่งมายังบาทหลวงตาซาร์ตในการเป็นราชทูตพิเศษ ได้ที่ภาคผนวก จ., หน้า 115-124

พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นทรงเริ่มศึกษาอยู่แล้ว พระองค์ทรงสร้างพลีธูและโบสถ์อุทิศ แต่พระผู้เป็นเจ้าของที่แท้ และทรงร้องขอนักศาสนามีความรู้ ความอดสาหะพากเพียร พระองค์ทรงสร้างที่อยู่และสถานที่ศึกษางามๆ และทรงบำรุงด้วยทูลส่วนพระองค์ พระองค์พระราชทานโอกาสให้เราเข้าไปเฝ้าในที่รโหฐานอยู่นานๆ และบ่อยๆ ทรงยกย่องพวกเรามาก จนกระทั่งนักสอนศาสนาผู้ใหญ่ฝ่ายพระองค์เอง ซึ่งแต่เดิมพระองค์เคยทรงนับถือมอบน้อมเกือบเกินเหตุนี้รู้ลึกฤษยา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าหากผู้เป็นเจ้าของทรงประสิทธิประสาทตามความปรารถนาของพวกข้าพเจ้า พระผู้เป็นเจ้าของ หรือว่าตามที่ถูกก็ทรงสดับเสียงคร่ำครวญวิงวอนของพระผู้เป็นเจ้าของ กษัตริย์เจ้านาย ข้าแผ่นดินชาวบูรพทิศมีประมาณเท่าใด อันเป็นผู้อยู่ในปกครองของพระราชานั้นก็ดี หรือพวกนิยมนับถือปฏิบัติตามพระราชกระแสก็ดี จะเอาอย่างพระองค์

ข้าแต่พระบิดา ผู้ประกอบด้วยบุญบารมีอย่างยิ่ง แท้จริงศาสนาคริสต์ไม่เคยได้พบหาทางเปิดเผยที่จะให้ดำรงมั่นคงและแพร่หลายออกไปมากในภาคโลกอันกว้างขวางที่สุด และมีคนมากที่สุดภาค 1 เช่นนี้เลย ส่วนตัวข้าพเจ้าก็เห็นว่าพระราชสาส์น ซึ่งข้าพเจ้าถวายในพระนามสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามก็ดี เครื่องบรรณาการซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นให้จัดส่งมาถวายพระผู้เป็นเจ้าของก็ดี ขุนนางซึ่งพระองค์ตรัสสั่งมาให้กราบแทบพระบาทพระผู้เป็นเจ้าของก็ดี ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูเต็มเปี่ยมและความเคารพสักซึ่งเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นเป็นสิ่งแสดงล่วงหน้าถึงความศรัทธาเชื่อถือนั้นจะมีต่อไป หรืออาจกล่าวได้ทีเดียวว่าเป็นผลแรกแห่งการที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นมีความอ่อนน้อม มีความศรัทธาอยู่แล้ว”

นอกจากนี้บาทหลวงตาซาร์ตยังเป็นผู้ถือจดหมายลับจากฟอลคอนไปถวายพระสังฆราชอินโนเซนต์ที่ 11 และจดหมายลับไปให้กับบาทหลวงเดอลาแซส ซึ่งเป็นบาทหลวงผู้ได้บาปของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งถือได้ว่าบาทหลวงตาซาร์ตเป็นเหมือนทูตพิเศษส่วนตัวของฟอลคอน ผู้ถือหนังสือสัญญาสำคัญๆ ต่างๆ ตลอดจนเป็นผู้ที่ทราบแผนการต่างๆ บาทหลวงตาซาร์ตเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีกับฟอลคอนเป็นอันมากดังเห็นได้จาก (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 143)

“ถ้ามีการประชุมปรึกษาหารือราชการอย่างใด บาทหลวงตาซาร์ตก็ต้องนั่งในที่ประชุมด้วยทุกครั้ง ถ้าจะมีข้อความตกลงกันอย่างไร ก็ต้องได้รับคำแนะนำของตาซาร์ตทุกเรื่องไป คอนซตันตินฟอลคอนจะคิดอ่านหรือมุ่งหมายอย่างใด บาทหลวงตาซาร์ตก็คงมีความคิดและความมุ่งหมายพร้อมด้วยเสมอ บาทหลวงตาซาร์ตจะพูดว่า อย่างไรหรือกระทำการ สิ่งใดก็คงพูดและทำสิ่งนั้นในนามของคนชาติกรีกผู้มีอำนาจมาก เพราะบาทหลวงตาซาร์ตเป็นทั้งล่าม เสมียน คนสนิทและบ่าวของฟอลคอน”

ต่อมาเมื่อพระเพทราชาได้ยึดอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์ บาทหลวงตาซาร์ตก็ได้พยายามที่จะฟื้นฟูสัมพันธไมตรีอีกครั้ง แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ โดยอ้างเหตุผลที่มีการสู้รบแย่งอำนาจในกรุงศรีอยุธยาเป็นเพราะความริษยากันในหมู่ชาวฝรั่งเศส บาทหลวงตาซาร์ตได้มากรุงศรีอยุธยา

ครั้งสุดท้ายเมื่อสมัยแผ่นดินของสมเด็จพระเพทราชา พร้อมด้วยพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งมีมาถวายสมเด็จพระนารายณ์ แต่การต้อนรับบาทหลวงคาซาร์ดีในฐานะราชทูตนั้นไม่สมพระเกียรติของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และบาทหลวงคาซาร์ดีเลย ด้วยเหตุที่พระเพทราชาไม่ต้องการมีสัมพันธภาพกับประเทศฝรั่งเศสอีกต่อไป ทำให้สิ้นสุดความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสนับแต่นั้นเป็นต้นมา

บาทหลวงคาซาร์ดีได้พยายามกลับมาเมืองไทยอีกครั้งหลังจากการเกิดกบฏพระเพทราชา แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ และได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 261)

“ศัตรูของประเทศสยามและประเทศฝรั่งเศสได้ขัดขวางต่อความคิดของข้าพเจ้า แต่ถึงไทยไม่ยอมรับรองข้าพเจ้า ก็หาเป็นการกระทำให้ข้าพเจ้า ท้อถอยไม่ แต่กลับทำให้ความรักและความจงรักภักดีของข้าพเจ้าต่อพระเจ้ากรุงสยามผู้ทรงอนุภาพกลับมากเพิ่มพูนยิ่งกว่าเก่าเสียอีก”

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และสื่อบุคคลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนี้ พระองค์ทรงมีความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติที่เข้าค้าขายด้วยกันหลายชาติ ไม่ว่าจะเป็นพวกโปรตุเกส อังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกมุสลิม อันเนื่องมาจากการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงได้เคยรับความช่วยเหลือจากพวกมุสลิม และพวกโปรตุเกส เมื่อครั้งที่ชิงราชสมบัติจนสามารถปลงพระชนม์พระเจ้าอา พร้อมทั้งทรงปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ เมื่อพ.ศ.2199 ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์กับพวกมุสลิมเป็นพิเศษ และมีอิทธิพลต่าง ๆ ในไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

และสาเหตุอันเนื่องมาจากสัญญาทางการค้าระหว่างไทยกับฮอลันดาในปี พ.ศ.2207 ทำให้ฝ่ายไทยต้องการมีสัมพันธภาพกับมหาอำนาจชาติตะวันตก ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่สังฆราชเบริธได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย

ดังนั้นเราอาจจะนับได้ว่าความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส เริ่มเมื่อครั้งที่สังฆราชปาโลได้นำพระราชสาส์นจากสังฆราชแห่งกรุงโรม และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส มาถวายสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อค.ศ. 1670 ภายใต้การเห็นชอบของสังฆราชเบริธที่ได้เข้ามากรุงศรีอยุธยาก่อนหน้าแล้ว จะเห็นได้ว่าบาทหลวงผู้นี้มีบทบาทในตอนแรก

เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างประเทศ โดยในตอนแรกที่เข้ามา ก็เพียงต้องการเพียงเผยแพร่วรรณคดีในกรุงศรีอยุธยา

ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศสนิทแนบแน่นขึ้นเรื่อยๆ โดยมีการติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างกันติดต่อกัน เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.2213 ถึงปีพ.ศ.2231 ฝ่ายไทยมีการส่งราชทูตไป 4 ครั้งด้วยกัน โดยในคราวแรกมีหลวงพิพัฒน์ราชไมตรีไป แต่เรือล่มเสียก่อน ครั้งที่สองมีขุนพิชิตไมตรีเป็นราชทูต แต่ไม่ได้นำพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าหลุยส์ ครั้งที่สามมีพระยาโกษาปาน และครั้งที่สุดท้ายก่อนสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ราชทูตคือบาทหลวงตาซาร์ด ซึ่งถือว่าเป็นราชทูตพิเศษในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

โดยเริ่มจากปีพ.ศ.2213 เมื่อครั้งส่งราชทูตไปได้นำพระราชสาส์นจากพระสันตปาปาคลีเมนต์ที่ 9 และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาถวายสมเด็จพระนารายณ์เป็นครั้งแรก จนเมื่อพุทธศักราช 2228 (ค.ศ.1685) พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงแต่งตั้งทูต มีมองซิเออร์ เดอ โชมองต์ เป็นเอกอัครราชทูตไปเจริญพระราชไมตรีต่อพระเจ้ากรุงสยามเป็นครั้งแรก จนต่อมาพุทธศักราช 2230 (ค.ศ.1687) พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงแต่งตั้งทูตไปเจริญทรงพระราชไมตรีต่อพระเจ้ากรุงสยามคราวก่อนนั้น พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงแต่งตั้งทูตฝากมองซิเออร์ เดอ โชมองต์ มาเจริญทางพระราชไมตรีต่อบริเวณประเทศฝรั่งเศส ครั้นตอนที่ทูตไทยกลับ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงทรงแต่งตั้งให้ มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ เป็นเอกอัครราชทูตพร้อมด้วยมองซิเออร์ เซเบเรย์ ตามไปเจริญทางพระราชไมตรีต่อบริเวณประเทศสยามอีกคราวหนึ่ง การไปของทูตครั้งนี้ คณะทูตได้นำบรรดานักพรตผู้ชำนาญวิชาการคำนวณไปด้วยถึง 12 คนเพื่อเผยแพร่วรรณคดีและสอนวิชาคำนวณแก่คนไทยในพระนครศรีอยุธยาและละโว้ นอกจากพวกนักพรตแล้ว ยังมีเหล่าทหารทั้งตัวนายและพลทหารอีกเป็นจำนวนมากที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสส่งไปในคณะทูต ในตอนกลับบาทหลวงตาซาร์ดได้เชิญอักษรสาส์นของทูตไทยมาถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและพระสังฆราชราชด้วย บาทหลวงตาซาร์ดกลับถึงกรุงปารีส เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2231 (ค.ศ.1688) และได้เข้าเฝ้าถวายอักษรสาส์นฉบับนี้ต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ครั้นถึงเดือน มกราคม พ.ศ.2232 (ค.ศ.1689) จึงเดินทางไปกรุงโรม เพื่อเฝ้าถวายอักษรสาส์นของทูตไทยอีกฉบับหนึ่งต่อพระสังฆราชราช

สัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศสนั้น สมเด็จพระนารายณ์ทรงถวายพระเกียรติยศแก่ราชทูต ซึ่งเป็นตัวแทนนำพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาถวายสมเด็จพระนารายณ์ ครั้นนั้นทรงโปรดเกล้าฯ ให้พวกคณะทูตฝรั่งเศสและบาทหลวงได้เข้าเฝ้าโดยใช้นบธรรมเนียมแบบยุโรป สมเด็จพระนารายณ์ทรงต้อนรับราชทูตฝรั่งเศสสมพระเกียรติยศพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาก ดังเห็นได้จาก (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 25, 2511: 94)

“ถ้าในประเทศสยามมีขนบธรรมเนียมอย่างไร ที่ไม่ต้องด้วยขนบธรรมเนียมประเทศฝรั่งเศสแล้ว ก็ขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสรับสั่งมาให้ทราบ จะได้ทรงเปลี่ยนแปลงหรือลบล้างธรรมเนียมนั้นเสียทีเดียว”

การเมืองการปกครอง

เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองนั้น เริ่มขึ้นมาจากการที่ฝ่ายไทยมีปัญหาเกี่ยวกับฝ่ายฮอลันดา อันเนื่องมาจากสัญญาทางการค้าที่ทำขึ้นในปี พ.ศ.2207 ทำให้ฝ่ายไทยต้องมีการตั้งชาติมหาราชอำนาจที่มีอำนาจเทียบเท่ากับฮอลันดามาถ่วงดุลย์ หรือหาพันธมิตรมาเสริมในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งก็ได้บาทหลวงเป็นผู้ที่เข้ามาเป็นตัวเชื่อมไมตรี กอปรกับสมเด็จพระนารายณ์ทรงเล็งเห็นว่าถ้าได้ฝรั่งเศสมาเป็นมิตรแล้ว จะก่อให้เกิดผลดีแก่ฝ่ายไทย (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 136)

“ข้าพเจ้าต้องขอบอกกล่าวให้ท่านทราบอีกครั้งว่า ข้าพเจ้าไม่ได้คิดมักใหญ่ใฝ่สูงทางราชการ หรือไม่ได้คิดที่จะบังคับปกครองคนอื่น ข้าพเจ้าจึงต้องพูดและทำเช่นนี้ เพราะใครๆก็ยอมทราบอยู่แล้วว่าข้าพเจ้าดำรงอยู่ในตำแหน่งอันสูงและปกครองผู้คนอยู่ในตัวแล้ว อีกประการ1 ข้าพเจ้าก็รู้ดีว่า การที่มียศถาบรรดาศักดิ์และมีอำนาจในสมัยนี้ไม่ได้เป็นผลดีอะไรเลย เพราะข้าพเจ้าต้องรับความรำคาญและเดือนร้อนในหน้าที่นี้มามากแล้ว ท่านเองก็ทราบอยู่เต็มใจว่า เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นการที่ดำรงกันนี้เป็นความสำเร็จซึ่งข้าพเจ้าจะไม่ต้องวุ่นวายด้วยอีกต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าก็ต้องการลาออกพักเสียคราว1”

ดังนั้นบาทหลวงตาสาร์ตจึงได้จัดการร่างหนังสือสัญญาขึ้นฉบับ1¹ โดยเฉพาะข้อที่12 ที่ว่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 26, 2511: 184)

“บรรดาพลทหารกิติ ผู้บังคับการกิติ นายทหารทั้งปวงกิติจะต้องอยู่ในความบังคับบัญชาขึ้นอยู่ในพระเจ้ากรุงสยาม และขึ้นอยู่เฉพาะตัวท่านเสนาบดีหรือผู้ที่จะแทนท่านเสนาบดีในภายหน้า เหมือนกับที่คนเหล่านี้ต้องขึ้นอยู่ในพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสตลอดเดี๋ยวกัน”

สัญญาในข้อนี้ก็เปรียบเสมือนเป็นการมอบอำนาจในการปกครองทหารทั้งหมดให้อยู่ในมือของพ่อลคอนแต่เพียงผู้เดียว โดยอาศัยการอ้างพระบรมราชโองการในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

นอกจากนี้ข้อความในหนังสือสัญญานี้พ่อลคอนได้ร่างขึ้นนั้นมีความในข้อ4 ที่ว่าการสร้างป้อมนั้นต้องได้รับความเห็นชอบในสมเด็จพระนารายณ์และฮิชเอกซเลนซี และข้อ5 ที่ว่าบรรดานายทหารซึ่งบังคับกองทหารและไม่ใช่คนชาติฝรั่งเศส ผู้ใดจะแต่งตั้งไม่ได้นอกจากพระเจ้ากรุงสยาม

หรืออีซเอกซเลนซี หรือผู้แทนอีซเอกซเลนซี สัญญาข้อต่าง ๆ นั้น ล้วนแล้วแต่เป็นข้อสัญญาที่เกื้อหนุนให้แก่ตัวฟอลคอนทั้งสิ้น ตามที่ฟอลคอนและบาทหลวงตาซาร์ดได้ร่างสัญญานี้ขึ้นมา ก็เปรียบเท่ากับกองทัพฝรั่งเศสอยู่ในอำนาจอิทธิพลแก่ฟอลคอนเท่านั้น

และเมื่อนำสัญญานี้ไปให้ราชทูตแล้ว ทางราชทูตมีทางเลือกอยู่ 3 ทาง คือ 1). จะต้องกลับไปยังประเทศฝรั่งเศสโดยมาราชการคราวนี้มิได้จัดการอย่างใดเลย 2). จะให้ขาดพระราชไมตรี และจะยกกองทัพเข้าตีและยึดเอามาเมืองบางกอก 3). จะต้องยอมตามสัญญาต่าง ๆ นี้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 138) และในที่สุดบรรดาราชทูตก็เลือกกระทำในข้อ 3 คือยอมกระทำในสัญญา ด้วยเหตุที่ว่าต้องการให้พระราชประสงค์ในพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 สมดังที่มุ่งหมายไว้ คือเพื่อไมตรีระหว่างประเทศ เพื่อการค้า และความต้องการเมืองมะริดตั้งที่สมเด็จพระนารายณ์มีรับสั่งยกเมืองมะริดให้อยู่ภายใต้การดูแลของ ฝรั่งเศส

และจากเหตุการณ์นี้จะเห็นได้ว่าตัวขุนนางในราชสำนักฝ่ายไทย (ฟอลคอน) พยายามใช้อำนาจหน้าเหนือฝ่ายฝรั่งเศส ให้ทำการสาบานตนว่าจะจงรักภักดีในสมเด็จพระนารายณ์เทียบเท่าจงรักภักดีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 อันส่งผลต่อในเวลาต่อมา เมื่อเกิดความไม่พอใจของพระเพทราชาที่ให้ฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา จนก่อให้เกิดกบฏพระเพทราชาเมื่อสิ้นรัชกาลในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ซึ่งในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา พระองค์ไม่โปรดให้มีสัมพันธ์กับประเทศฝรั่งเศส เห็นได้จากที่บาทหลวงตาซาร์ดได้นำพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์กลับมาอีกครั้ง แต่ทรงมีรับสั่งให้รอเข้าเฝ้า และส่งทหารฝรั่งเศสกลับไป อันเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้สิ้นสุดลงในสมัยนั้น และเริ่มกลับมาสัมพันธ์อีกครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรี

ศาสนา

มูลเหตุในตอนแรกที่บาทหลวงเข้ามาในนั้น เนื่องมาจากต้องการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นหลัก และการที่สมเด็จพระนารายณ์มีพระทัยไม่ขัดขวางต่อการศาสนานั้น ด้วยเหตุที่ว่าพระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ในการค้าขาย ทรงพยายามที่ชักชวนให้ชาวต่างชาติได้เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา ครั้นชาวต่างประเทศได้เข้าไปอยู่ในกรุงศรีอยุธยาแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงให้มีการค้าขายและนับถือศาสนาตามความต้องการของชาวต่างชาตินั้นๆ ด้วยเหตุที่ว่าพระองค์ทรงเห็นว่าการที่ชาวต่างประเทศได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยานั้น เป็นหาทางอันดีทำให้การค้าขายเจริญ ทำให้เกิดวิชาความรู้เกิดขึ้นในบ้านเมือง และทำให้บ้านเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ และด้วยการต้อนรับบรรดาเหล่าสังฆราชเป็นอย่างดี จึงทำให้สังฆราชมีความต้องการที่จะเผยแพร่ศาสนายิ่งขึ้นไปอีก

สังฆราชพวกแรกที่เดินทางมากรุงศรีอยุธยาเมื่อปีพ.ศ.2205 นั้นก็คือ บาทหลวงสังฆราชแห่งเบริช (Bishop of Beryte) ชื่อว่า ลำแบต์ เดอ ลาม็อด (Lampert de La Mothe) บาทหลวงเดอ บัวร์ (De Bourges) บาทหลวงเดย์เดีย (Deydier)สังฆราช เดอลาม็อดลำแบต์ สังฆราชฝรั่งเศสที่ไปถึงเมืองไทยได้มีหนังสือรับรองกลับมายังฝรั่งเศส มีใจความว่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 3)

“ ข้าพเจ้าเชื่อว่าในโลกนี้จะหาเมืองไหนที่จะมีศาสนาากอย่าง และที่อนุญาตให้ปฏิบัติตามศาสนานั้นๆได้ เท่ากับเมืองไทยเห็นจะหาไม่ได้แล้ว พวกที่ไม่ได้ถือศาสนาคริสต์นิกายก็ดี พวกเข้ารีตก็ดี พวกมเหหมัดก็ดี ซึ่งแยกกันออกเป็นคนละเป็นหมู่ ก็ปฏิบัติศาสนาตามลัทธิของตัวเองได้ทุกอย่างโดยไม่มีข้อห้ามปรามกีดขวางอย่างใดเลย พวกชาวปอดุเกต อังกฤษ ฮอลันดา จีน ญี่ปุ่น มอญ เขมร แขกมาลากา ญวนจามและชาติอื่นๆ อีกหลายชาติ ก็มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองไทย พวกเข้ารีตลัทธิคาทอลิกมีอยู่ประมาณ 2000 คน คนเหล่านี้โดยมากเป็นชาวปอดุเกต ซึ่งได้ถูกไล่มาจากอินเดีย จึงได้หนีเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทย และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหมู่บ้านหนึ่งต่างหาก พวกปอดุเกตเข้ารีตเหล่านี้ มีวัดเข้ารีตอยู่ 2 วัดๆ 1 นั้นอยู่ในความปกครองของบาทหลวงคณะเยซุอิต อีกวัด1 นั้นอยู่ในความดูแลของบาทหลวงคณะเซนต์โตมินิก บาทหลวงทั้ง2คณะนี้และพวกเข้ารีตทั้งหลาย ก็ปฏิบัติศาสนาได้ทุกอย่างจะอยู่ในเมืองโกอาเหมือนกัน”

จากการที่ประเทศไทยได้ต้อนรับสังฆราชเป็นอย่างดี สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชทานที่นา และสิ่งของสำหรับสร้างโบสถ์ จึงทำให้สังฆราชชาวฝรั่งเศสเหล่านี้มีความต้องการที่จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์ขึ้นในกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นสังฆราชเดอเบริชจึงได้จัดให้มองซิเออร์ เดอบัวร์ เดินทางกลับไปยังฝรั่งเศส และมีหนังสือไปทูลไป

2 ปีต่อมา ได้มีบาทหลวงชาวฝรั่งเศส สังฆราชแห่งเฮลิโอโปลิส ชื่อว่า ปาลู ได้เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา และได้กลับออกไปในปีต่อมาเพื่อเดินทางไปกรุงโรม เพื่อไปขออนุญาตต่อโป๊ปในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ต่อมามองซิเออร์ เดอบัวร์ได้กลับมาถึงเมืองไทยเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1669 และได้รับอำนาจจากโป๊ปให้พวกบาทหลวงมีอำนาจในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และสังฆราชผู้นี้เองต่อมาภายหลังได้เป็นสังฆราชแห่งเฮลิโอโปลิส ซึ่งได้เป็นผู้ที่ได้แปลหนังสือสวดมนต์จากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1670 (พ.ศ.2213) สังฆราชเดลิโอโปลิส ปาลู ได้เดินทางกลับมาถึงเมืองไทย พร้อมทั้งได้เชิญศุภอักษรของพระสันตปาปาเคลเมนต์ที่9 แห่งกรุงโรม และพระราชสาส์นของพระเจ้า หลุยส์ที่14 กับเครื่องราชบรรณาการมาถวายสมเด็จพระนารายณ์ด้วย โดยมากรุงศรีอยุธยาคราวนี้ท่านได้มาในตำแหน่งของราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่14 และสันตปาปาแห่งกรุงโรม เพื่อเป็นการขอบพระทัยในมหากรุณาธิคุณพระเจ้าแผ่นดินสยาม ที่ได้ทรงช่วยอุปถัมภ์และปกครองพวกบาทหลวงฝรั่งเศส และเพื่อทรงขอร้องให้คงพระราชทานพระราชนุญาตให้

บาทหลวงได้กระทำกิจของศาสนาได้โดยสะดวกในกรุงศรีอยุธยา (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 18, 2508: 175)

จากการที่ได้เข้าเฝ้าของบาทหลวงนั้น พวกบาทหลวงได้กราบทูลเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา และพระราชอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 จึงทำให้สมเด็จพระนารายณ์สนพระทัยเป็นอันมาก พระองค์มีความประสงค์ที่จะส่งราชทูตกลับไปประเทศฝรั่งเศส

จนกระทั่งสังฆราชเบรุตมีความประสงค์ที่จะโน้มน้าวพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ให้นับถือ ศาสนาคริสต์ ดังเห็นได้จาก จดหมายที่สังฆราชเบรุตได้ส่งถึงสังฆราชปาโล มีเนื้อความดังนี้ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32, 2468: 51-52)

“โดยได้แลเห็นในชั้นต้นแล้วว่า พระทัยของพระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์นี้มี พระเมตตา ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการจำเป็นที่จะต้องแสดงความคิดของข้าพเจ้าซึ่งเกิดขึ้นให้ท่านทราบความคิด เห็นอันนี้ท่านจะจัดการต่อไปอย่างไรหรือไม่แล้วแต่ท่านจะเห็นชอบ คือ ข้าพเจ้าได้ทราบที่พระเจ้าแผ่นดินของเรา (ฝรั่งเศส) ได้ทรงพระราชดำริการใหญ่โตที่จะคิดดำเนินการค้ากับชมพูทวีป ข้าพเจ้าจึงมาเห็นว่าประเทศสยาม เป็นแห่งที่เหมาะสมสำหรับจัดการค้าขายต่อไป ควรจะกราบทูล พระเจ้าแผ่นดิน (ฝรั่งเศส) ให้ส่งราชทูตมายังเมืองนี้ เหมือนอย่างพวกฮอลันดาได้ทำมาแล้วซึ่งเป็น ผลสำเร็จดี เพื่อให้ราชทูตมาเจรจาถึงการค้าขายที่จะมีติดต่อกับเมืองนี้ต่อไป และทั้งเป็นโอกาสอัน ดีให้พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสเชื่อเชียวพระเจ้าแผ่นดินสยามให้นับถือศาสนาของเรา ซึ่งเป็นศาสนาอัน บริสุทธิ์ สมควรแก่พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงปกครองบ้านเมืองโดยอำนาจเด็ดขาดเช่นประเทศสยามนี้ ด้วยว่าคำสั่งสอนของศาสนาคริสต์นิกายนี้ช่วยให้ผู้นับถือศาสนามีความซื่อสัตย์กตัญญู อยู่ในโอวาทถ้อย คำของผู้ปกครอง มิฉะนั้นก็ต้องตกนรก และอีกประการหนึ่งจะได้ชี้แจงกราบทูลว่า การที่ บ้านเมืองได้พัฒนาเจริญรุ่งเรืองมา และพระองค์กับพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนๆได้ปกครอง บ้านเมือง มาช้านานหลายร้อยปีเช่นนี้ได้นั้นก็โดยบารมีของศาสนาโรมันคาทอลิกช่วยอยู่”

และจากรายงานของบาทหลวงวาเซ ซึ่งเสนอต่อคณะเสนาบดีของประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ.2228 เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างฝรั่งเศสกับไทย (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 19, 2509: 156)

“มีหนทางที่พระเจ้ากรุงสยามจะได้ นับถือศาสนาคริสต์นิกายนี้ ถ้าเป็นจริงดังนี้คนไทยทั่วพระราช อาณาเขตก็คงกลับถือศาสนาคริสต์นิกายนี้ ถึงแม้จะไม่ใช่ผลสำเร็จก็ตาม จะเป็นการกระทำพระเจ้า กรุงฝรั่งเศสมีพระเกียรติยศเพียงไร..”

ซึ่งตรงกับความเห็นของบาทหลวงเดอ ชัวซีย์ ที่กล่าวไว้ว่า(ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 25, 2511: 8)

“ถ้าสมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนาและมีผู้โดยเสด็จเป็นจำนวนมาก ก็จะเป็นเกียรติยศ และชื่อเสียงอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าหลุยส์ที่ได้กวีญญาณของมนุษย และเป็นที่เกียรติแก่ประเทศที่นับถือคาทอลิก เพราะว่าเวลานั้นทางยุโรปกำลังแข่งขันในด้านศาสนา และจากคำเชื้อเชิญของสมเด็จพระนารายณ์ที่มีพระประสงค์ จะให้ชาวฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายและตั้งหลักแหล่งในเมืองไทย โดยจะยกพระราชอาณาเขตบางแห่งพระราชทานให้ ซึ่งจะทำให้อำนาจของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแผ่ออกไปในอินเดีย ดุจแผ่ในทวีปยุโรป”

ขณะเดียวกันสมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งราชทูตไปยังฝรั่งเศส โดยมีออกพระพิพัฒน์ราชไมตรีเป็นราชทูต เพื่อเดินทางไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่14และสังฆราชที่กรุงโรม โดยพระราชสาส์นนี้ ได้ใช้สำนวนโบราณ และได้ให้สังฆราชชาวฝรั่งเศสเป็นผู้แปล เป็นสำนวนที่ไพเราะตามภาษาของไทย ทั้งมีคำบาลีแทรกมาก คำแปลนั้นได้แปลอย่างถูกต้องโดยการแปลคำต่อคำไม่ได้เพิ่มหรือตัดทอนแต่ประการใด และมีการส่งเครื่องราชบรรณาการพร้อมกับพระราชสาส์นด้วย

แต่เนื่องจากเรือล่มที่เกาะมาตากากัส สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงทราบจึงได้มีพระราชโองการแต่งตั้งราชทูตไปฝรั่งเศสครั้งที่2 เพื่อสืบข่าวราชทูตชุดแรก โดยมีบาทหลวงวาเซ และบาทหลวงปีโคกับออกขุนพิชัยวาทิต และออกขุนพิชิตไมตรี เป็นราชทูตนำหนังสือและของฝากไปให้มองซิเออร์คอลเบ และมองซิเออร์ เดอชัวซี ยังประเทศฝรั่งเศส และให้สืบข่าวถึงทูตคราวแรกด้วย รับพระราชโองการจากสมเด็จพระนารายณ์ แต่ไม่ได้นำพระราชสาส์นไปด้วย นอกจากนี้บาทหลวงวาเซ และบาทหลวงปีโคยังได้รับคำสั่งจากสังฆราชเฮติโอโปลิส เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ

จากนั้นพระเจ้าหลุยส์ที่14 จึงได้ส่งเซอร์วาเลีย เดอโชมองต์ (Monsieur le Chevalier de Chaumont) มาเป็นราชทูต และมีบาทหลวงเดอ ชัวซีย์ (De Chosy) เป็นอุปทูต นอกจากนี้ฝ่ายไทยยังยอมทำสัญญาทางศาสนา* เมื่อวันที่11 ธันวาคม พ.ศ.2228 โดยที่เดอโชมองต์เตรียมจะกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ว่าไมตรีนี้จะสนิทแน่นหนา ก็โดยนับถือ พระเจ้าที่แท้จริงองค์เดียวกัน โดยกล่าวโดยนัยว่าเป็นรับสั่งของพระเจ้าหลุยส์ที่14 แต่เมื่อเดอโช มองต์แจ้งความมุ่งหมายของคณะทูตชุดนี้ให้สังฆราชเฮติโอโปลิสทราบ สังฆราชได้แสดงความแปลกใจ เพราะถึงแม้ว่าสมเด็จพระนารายณ์จะทรงอนุญาตให้เผยแพร่ศาสนาอย่างเสรีได้ แต่ไม่ใช่หมายความว่า จะทรงเลื่อมใสในคริสต์ศาสนาจนถึงกับเข้ารับ ดังนั้นเรื่องที่จะอัญเชิญสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนาคงไม่เป็นอย่างดังที่คิด เมื่อเรื่องกลายเป็นเช่นนี้พวกฝรั่งเศสจึงประชุมกันเพื่อแก้ปัญหา ในที่สุดจึงตกลงว่า

* ดูรายละเอียดได้ที่ภาคผนวก ข. หน้า.102-104

ควรจะชักนำฟอลคอนไว้เป็นพวก โดยเกลี้ยกล่อมว่าพระเจ้าหลุยส์จะพระราชทานยศเป็น เซอวาเลีย เดอ แซงมิเชล ในที่สุด ฟอลคอนรับจะจัดการเรื่องนี้โดยอ้างว่าเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของศาสนา แต่ขณะนี้จะชักชวนพระองค์เข้ารีตไม่ได้ เพราะอาจจะทำให้เกิดกบฏทั่วพระราชอาณาจักร แม้ในส่วนพระองค์ทรงยึดมั่นในพุทธศาสนา จนถึงกับมีรับสั่งว่า “ถ้าฟอลคอนซึ่งเป็นคริสเตียนกลับมานับถือศาสนาพุทธเมื่อใด พระองค์ถือว่าเป็นคนโกงคบไม่ได้” ถึงแม้ว่าเซอวาเลีย เดอโซมองต์จะพยายามกราบทูลชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังที่พระองค์ได้มีจดหมายบันทึกตอบมายังเซอวาเลีย เดอโซมองต์ แต่ในขณะเดียวกันฝ่ายไทยก็ยังต้องการมีไมตรีกับประเทศฝรั่งเศสอยู่ จึงพยายามเปลี่ยนแปลงความตั้งใจที่ฝ่ายฝรั่งเศสจะต้องการให้พระองค์นับถือศาสนาคริสต์มาเป็นเจริญสัมพันธไมตรีเพื่อการค้าแทน ดังปรากฏได้จากฝ่ายไทยทำสัญญาทางศาสนา แต่สัญญาในเรื่องนี้ก็ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากนั้นเมื่อ เซอวาเลีย เดอโซมองต์ ได้ทูลลากลับแล้ว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดให้ส่งราชทูตไทยและเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่14 โดยมีออกพระวิสุทธรสุนทรเป็นราชทูต ออกหลวงกัลยาไมตรี เป็นอุปทูต และออกขุนศรีวิศาลวาจา เป็นตรีทูต

และจากการพระเจ้าหลุยส์ที่14 ได้ให้ลาลูแบร์เป็นราชทูตมาเป็นครั้งที่2นี้ ก็มาเพื่อเจรจากันในเรื่องการค้า ส่วนในเรื่องการที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์ได้เข้ารีตนั้นไม่ได้มีการกล่าวถึงในพระราชสาส์นอีกเลย

จะเห็นได้จากการบาทหลวงได้รับพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระนารายณ์ที่ทรงพระราชทานที่ดิน และสิ่งของเพื่อสร้างโบสถ์ ทำให้บาทหลวงมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับความกรุณาเช่นนี้ และจุดประสงค์ในตอนแรกต้องการเผยแพร่ศาสนาเท่านั้น แต่ต่อมาบาทหลวงได้พยายามที่จะเปลี่ยนพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ให้หันมานับถือศาสนาคริสต์ โดยได้ส่งตัวแทนไปกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ที่14 ถึงความต้องการที่โน้มน้าวใจสมเด็จพระนารายณ์ โดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาเป็นข้ออ้าง ดังที่ฝ่ายฝรั่งเศสได้ส่งราชทูตเข้ามาก็เนื่องจากต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์นับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ซึ่งจุดมุ่งหมายของฝ่ายไทยที่ติดต่อกับฝรั่งเศสก็เพื่อถ่วงดุลย์อำนาจฮอลันดา และต้องการให้มีการค้าขายสินค้าระหว่างกัน มิใช่ต้องการให้ฝรั่งเศสเข้ามาเพื่อเผยแพร่ศาสนา แต่ในที่สุดประเด็นเรื่องศาสนาก็เปลี่ยนไปเป็นสัญญาการค้าและสัญญาศาสนา โดยทำสัญญาต่อกันระหว่างเซอวาเลีย เดอโซมองต์ ฝ่ายฝรั่งเศส และเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ฝ่ายไทย

และเมื่อราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาในครั้งที่สอง คือเดอลาลูแบร์ ก็ได้มีการเข้ามาเพื่อแก้ไขข้อสัญญาด้านการค้า และเพื่อมาครอบครองเมืองมะริด และไม่มีมีการกล่าวถึงข้อสัญญาในด้านศาสนา

อีกเลย นับได้ว่าเป็นความสำเร็จของฝ่ายไทยที่สามารถโน้มน้าวใจและเปลี่ยนประเด็นการเข้ามาของราชทูตฝ่ายฝรั่งเศสในครั้งที่สองจากศาสนามาเป็นการค้าได้สำเร็จ¹¹

การค้า

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ในด้านการค้าขายและติดต่อกับต่างประเทศนั้นเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยก่อนหน้ารัชกาลของพระองค์แล้ว ชาดที่มีบทบาทในด้านการค้ามากได้แก่ชาวฮอลันดา ซึ่งเริ่มสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรในปี พ.ศ.2147 โดยจุดมุ่งหมายที่เข้ามาเนื่องจากต้องการการค้าขายเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์กับฮอลันดานั้นมาแนบแน่นยิ่งขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งฮอลันดาเป็นชาติแรกที่ได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าและอนุญาตให้ทำการค้าโดยเสรีในกรุงศรีอยุธยาได้ โดยมีการทำสัญญาฉบับแรกเมื่อพ.ศ.2160 โดยให้สิทธิทางการค้าหนังสือและหนังสือสัตว์ (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523: 12)

ความสัมพันธ์คงมีเรื่อยมาจวบจนในปีพ.ศ.2199 ดันรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีการทำสงครามกับอังวะ การสงครามครั้งนี้ทำให้เงินในพระคลังร่อยหรอเป็นอันมาก สมเด็จพระนารายณ์จำต้องค้าขาย เพื่อหาเงินเข้าท้องพระคลัง ทำให้ฮอลันดาไม่พอใจเป็นอันมาก และนี่สาเหตุสำคัญทำให้ฮอลันดาได้ยึดสภาพหลวงของไทย และมีการเจรจาทำสัญญาดกกลงกันในปี พ.ศ.2207 โดยฝ่ายฮอลันดาได้กล่าวหาว่า รัฐบาลสยามได้ผูกขาดการค้า เป็นการค้าขายแข่งกับเอกชน ทำให้ในที่สุดฮอลันดาได้ส่งกองทัพเรือมาปิดอ่าว บังคับให้ไทยทำสัญญาว่าจะไม่ค้าขายแข่งกับพวกฮอลันดา อันเป็นสัญญาที่ไทยเสียเปรียบ แต่ก็ต้องยินยอมเพื่อหลีกเลี่ยงการทำสงคราม และตกลงทำสัญญาสงบศึกกันในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2207 มีสาระดังนี้ (แสงเพชร, 2542: 31-34)

“หากคนไทยกับบริษัทของฮอลันดาเกิดทะเลาะวิวาทกัน ให้พระเจ้าแผ่นดินไทยลงโทษผู้กระทำผิดต่อบริษัทตามควร บริษัทมีสิทธิทำการค้าในประเทศไทย นครศรีธรรมราช ถลาง และที่อื่นๆในพระราชอาณาเขตได้ตามชอบใจ บริษัทจะเสียภาษีอากรขาเข้าและขาออกตามอัตราที่มีอยู่เดิมจะเรียกเก็บเพิ่มมิได้ ไทยจะจ้างชาวจีนหรือญี่ปุ่นมาประจำเรือสินค้ามิได้ และต้องไม่นำพวกนี้เข้ามาในประเทศไทย ถ้าเรือฮอลันดาพบเรือซึ่งมีลูกเรือเป็นชาวจีนหรือญี่ปุ่น ฮอลันดาจะยึดเรือและไม่ชดใช้ค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น บริษัทมีสิทธิในการผูกขาดการส่งหนังสือ หนังสือ ออกนอกประเทศและสิทธิพิเศษนี้จะลบล้างหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้”

¹¹ ดูเพิ่มเติมได้ที่ ภาคผนวก ค หน้า106-109

นอกจากนี้ยังมีข้อตกลงเกี่ยวกับอำนาจทางการศาลอีก คือถ้าบุคคลใดเป็นหนี้บริษัทและไม่ยอมชำระหนี้บริษัทพระเจ้าแผ่นดินไทย ต้องให้ความช่วยเหลือผ่านทางออกญาพระคลังและให้คุมขังลูกหนี้จนกว่าจะชำระหนี้ได้ครบถ้วน ถ้าบริษัทไม่ได้รับการชำระหนี้ตามวิธีนี้ ให้ทางไทยส่งตัวลูกหนี้ให้กับทางบริษัท ถ้าคนในบังคับฮอลันดาทำผิดร้ายแรงให้ส่งตัวแก่หัวหน้าบริษัท เพื่อจัดการลงโทษตามกฎหมายของฮอลันดา แต่ถ้าหัวหน้าบริษัททำความผิดเองให้ทางไทยกักกันบุคคลผู้กระทำความผิดไว้ในบ้านของบุคคลดังกล่าวแล้วให้แจ้งเรื่องไปยังข้าหลวงใหญ่”

จากการที่พวกฮอลันดาบีบบังคับไทย จึงทำให้ไทยต้องการที่จะสร้างสัมพันธไมตรีทางการค้ากับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะกับชาติตะวันตกที่มีกำลังทัดเทียมกับฮอลันดานั้นก็คืออังกฤษ แต่ทว่าอังกฤษมุ่งที่จะติดต่อค้าขายกับไทยเพียงประการเดียว ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงต้องหันไปพึ่งชาวตะวันตกอีกชาติหนึ่ง ซึ่งเป็นพวกสุดท้ายที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในรัชสมัยของพระองค์คือฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสมีจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นประการสำคัญ ซึ่งมีผลให้เกิดความสัมพันธ์ทางด้านอื่นๆตามมา

ในตอนแรกที่พระเจ้าหลุยส์ได้ส่ง เซอวาเลีย เดอ โชมองต์มานั้น จากเนื้อหาในพระราชสาส์นจะเห็นได้ว่า มุ่งมาเพื่อต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารับนับถือศาสนาคริสต์ แต่เนื่องจากฝ่ายไทยได้พยายามเปลี่ยนประเด็นสัมพันธไมตรี จากศาสนาเป็นการค้า โดยยกเมืองมะริดให้ และได้มีการทำสัญญาการค้าไว้ เมื่อปีพ.ศ.2228^{*} แต่ในขณะเดียวกันพระเจ้าหลุยส์ก็มีพระประสงค์ที่ต้องการทำการค้ากับกรุงศรีอยุธยาด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำสั่งต่อนหนึ่งของ มาควิส เดอแซงเล ซึ่งมีข้อความดังนี้ (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 15, 2511: 314-317)

“...โดยมีพระราชประสงค์อีกอย่างหนึ่งที่จะให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ ได้ทำการค้าอย่างเจริญในประเทศอินเดีย และเพื่อจะให้สืบสวนอย่างละเอียด ว่าในเมืองไทยทำการค้าขายอย่างไรบ้าง เพราะฉะนั้น เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ควรจะได้ทราบพระเจ้าแผ่นดินสยามได้ตกลงยอมรับจะทำการค้าร่วมกับบริษัทฝรั่งเศสในอินเดีย กล่าวคือ เรือกำปั่นของไทยคงจะไปทำการค้าขายกับประเทศจีนและญี่ปุ่นทุกๆปี และในขากลับนั้นพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเป็นผู้นำการค้าขายในเมืองไทยแต่ฝ่ายเดียว จะได้พระราชทานสินค้าเหล่านั้นให้แก่บริษัทฝรั่งเศสโดยจะแลกเปลี่ยนกันหรือจะใช้เงินสดก็ได้ เมื่อการเป็นดังนี้จริง และพระเจ้ากรุงสยามจะยอมขายสินค้าเหล่านั้นโดยราคาถูกๆแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ และฝรั่งเศสก็ได้เปรียบเป็นอันมาก พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงมีพระราชประสงค์จะให้ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ จัดการให้ผู้แทนของบริษัทฝรั่งเศสได้ทราบข้อความละเอียดในข้อนี้ เพื่อเป็นทางสำหรับจะได้ดำรงจัดการต่อไป เมื่อได้ทรงทราบข้อความอย่างละเอียดแล้ว จะได้ทรงปรึกษาหารือกับเสนาบดีในวิธีที่จะได้ทำการค้าขายในเมืองไทยต่อไป”

* ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก., หน้า 97-100.

และต่อมาสัญญาการค้านี้ได้มีการแก้ไขอีกครั้ง เมื่อครั้งเดอลาลูแบร์ และมองซิเออร์ เซเบเรต์ ได้เข้ามาถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์เป็นครั้งที่ 2 ซึ่งการเข้ามาของ เดอลาลูแบร์นี้มีจุดมุ่งหมายประการหนึ่ง เพื่อแก้ไขสัญญาทางการค้าฉบับเดอโชมองต์ และจาก สัญญาฉบับนี้ สร้างความพอใจของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากบันทึก ท้ายสัญญา ที่กล่าวว่า (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 20, 2510 : 159-171)

“เราพอใจสัญญาข้างบนนี้ทั้งหมดทุกข้อ แลโดยลายเซ็นของเราเนี้ เรารับรองเห็นชอบด้วย ฉะนั้นเราจึงขอปฏิญาณโดยความเชื่อ แลมีพระราชดำรัสให้ใช้สัญญาเนี้โดยเคร่งครัด มิให้พลาดพลั้ง ไปอย่างใด ๆ เพื่อเป็นพยานหลักฐานเราได้เซ็นพระนามแลประทับพระราชลัญจกรลงไว้ใน สัญญาเนี้ด้วยเป็นสำคัญ...”

เขียนที่เมืองแวร์ซายส์ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1689 เป็นปีที่ 47 ในรัชกาลของเรา

(พระบรมนามาภิไธย)

หลุยส์

(ลงนาม)

คอลแบร์ต

จะเห็นได้ว่าฝ่ายไทยได้ประสบความสำเร็จจากการที่เปลี่ยนประเด็นจากศาสนาเป็นการค้า แต่สัญญาฉบับเดอลาลูแบร์เนั้น ไม่ได้ใช้ เพราะเนื่องจากฝ่ายไทยได้เกิดปัญหาขึ้นภายใน บ้านเมือง นั่นก็คือกบฏพระเพทราชา ซึ่งต้องการทำลายอิทธิพลต่าง ๆ ของฝรั่งเศส

นอกจากนี้พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้มอบคำสั่งให้แก่มองซิเออร์เดฟาซจ์ไว้มีเนื้อความดังนี้ ซึ่งเป็นพระประสงค์ 2 อย่างของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 115)

“ขอให้มองซิเออร์เดฟาซจ์จำไว้ว่าในเรื่องนี้ ถ้าจะให้การทั้งปวงได้สำเร็จไปตามพระราช ประสงค์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้ว ก็ต้องตั้งการค้าขายให้เปนหลักเสียก่อนจึงจะทำการอื่นได้ เพราะฉนั้นถ้ามองซิเออร์เดฟาซจ์ จะต้องการทำการฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้ว ก็ขอให้มองซิเออร์เดฟาซจ์ช่วยป้องกันและอุดหนุนหัวหน้าของบริษัททุกอย่าง แล้วแต่หัวหน้าบริษัท จะขอร้องให้ช่วยอย่างไร เพราะหัวหน้าของบริษัทได้รับคำสั่งให้ไปตั้งห้างในที่สำคัญในเมืองไทย ซึ่งเปนแห่งที่มองซิเออร์เดฟาซจ์จะต้องไปประจำรักษาอยู่แล้ว

การที่ได้คิดไว้คราวนี้ ได้เอาการค้าขายเป็นหลัก และการทั้งหลายทั้งปวงจะเปนการสำเร็จ ตามพระราชดำริของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ก็ด้วยการค้าขายได้ตั้งเปนหลักฐานแล้วก็จริงอยู่ แต่ มองซิเออร์เดฟาซจ์ก็ควรจะทราบไว้ว่า ข้อสำคัญที่ทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงพระราชดำริที่จะให้ ชาวฝรั่งเศสไปอยู่โดยมั่นคงถาวรในเมืองไทยนั้น ก็เพราะมีพระราชประสงค์จะให้การศึกษาได้แพร่ หลายเจริญยิ่งขึ้นไปด้วย”

การที่เอาการศาสนาและการค้าขายมาควบกันเช่นนี้เป็นธรรมเนียมของฝรั่งเศสในสมัยนั้น ถ้าบริษัทฝรั่งเศสจะไปตั้งการค้าขายที่แห่งใดในอินเดียตะวันออกแล้ว ก็ต้องมีการศาสนาเข้าแทรก ด้วยทุกแห่ง (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465 : 116)

“ บริษัทจะต้องมีนักพรตในเกาะมาดากาสกา และเกาะอื่นๆซึ่งบริษัทจะได้ไปตั้งการค้าขาย ให้มีจำนวนเพียงพอแล้วแต่บริษัทจะเห็นควร เพื่อไปสอนราษฎรให้ทราบในศาสนา คาทอลิกอโปสโตลิก และโรมัน และให้นักพรตเหล่านี้ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าของกิจการและตำแหน่งอื่นๆ อันจำเป็นสำหรับการสวดและการอื่นๆที่เกี่ยวข้องด้วยศาสนา”

และในคำสั่งสำหรับให้ราชทูตไปปฏิบัตินั้นยังมีข้อความอื่นๆอีกหลายอย่าง เช่นแนะนำให้ราชทูตใช้บาทหลวงตาสาร์ดเป็นคนกลางสำหรับไปพูดกับไทย และยังกำชับในการดูแลเมืองมะริดให้อยู่ภายใต้การครอบครองของฝรั่งเศส โดยในขั้นตอนแรกให้ทำการด้วยความสุ่มอ่อนโยน แต่เมื่อเห็นว่าใช้วิธีการแบบนี้ไม่ได้ก็ให้ใช้กำลังทหารไปยึด และที่สำคัญห้ามให้เมืองบางกอกและเมืองมะริดตกไปเป็นของชาติอื่นเป็นอันขาด (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27, 2465: 119)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การค้าขายในสมัยสมเด็จพระนารายณ์รุ่งเรืองถึงขีดสุด และจากประเด็นทางการค้านี้เองที่เป็นความสำเร็จทั้งสองฝ่าย ในการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ และเป็นผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน อันก่อให้เกิดความเจริญของทั้งสองประเทศ

สรุป

ในระยะแรกของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส บาทหลวงนับได้ว่ามีบทบาทมากในการเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ การที่ฝ่ายไทยยินยอมให้บาทหลวงเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ก็เนื่องด้วยต้องการได้ฝรั่งเศสมาเป็นพันธมิตรเพื่อต่อต้านกับอำนาจของฮอลันดา ภายใต้คำแนะนำของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ความสัมพันธ์ในระยะแรกเริ่มจากความต้องการของบาทหลวงที่จะเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ก่อน บาทหลวงเป็นผู้ที่พยายามจะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศภายใต้อำนาจของศาสนาคริสต์ จึงพยายามโน้มน้าวใจให้สมเด็จพระนารายณ์หันมานับถือศาสนาคริสต์ ภายใต้ความเห็นชอบของสถาบันพระมหากษัตริย์ของฝ่ายฝรั่งเศส และสถาบันศาสนาที่กรุงโรม จึงได้มีการถวายพระราชสาส์นแด่สมเด็จพระนารายณ์ฉบับแรกโดยมีบาทหลวงเป็นราชทูต

จากนั้นในช่วงระยะกลางของความสัมพันธ์ บทบาทของบาทหลวงได้ลดน้อยลงไป เปลี่ยนจากความต้องการเผยแผ่ศาสนาคริสต์มาเป็นความต้องการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ ราชทูตฝรั่งเศสพยายามสานไมตรีโดยพยายามอ้างถึงการนับถือศาสนาเดียวกัน และความเป็น

พวกเดียวกันหากมีการนับถือศาสนาคริสต์เหมือนกัน ในขณะที่ฝ่ายฝรั่งเศสมีอำนาจเหนือกว่าฝ่ายไทยทุกอย่าง และในช่วงนี้เองวาทะของบุคคลสำคัญๆ เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวาทะในสมเด็จพระนารายณ์ ที่ให้เหตุผลในการที่ไม่สามารถเปลี่ยนมาเป็นนับถือศาสนาคริสต์กับราชทูตเซอวาเลีย เดอโชมองต์ โดยใช้วิถีทางการทูต การปฏิเสชแบบนุ่มนวลของสมเด็จพระนารายณ์ ส่งผลให้ความต้องการที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์นับถือศาสนาคริสต์เปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดสัญญาทางศาสนาและการค้าฉบับแรกแทน วาทะของขุนนางไทย เช่น ฟอลคอน ก็มีบทบาทต่อการสร้างสัมพันธไมตรีของทั้งสองประเทศ ส่งผลต่อการเมืองการปกครอง ดังเช่นที่ฟอลคอนได้ให้บาทหลวงดาซาร์ดส่งจดหมายไปยังบาทหลวงเดอ ลาแซส เพื่อขอกำลังทหารมาประจำป้อมที่กรุงศรีอยุธยา การยอมเมืองมะริดให้อยู่ภายใต้การดูแลของฝรั่งเศส ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็อยู่ภายใต้ความเห็นชอบของสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากนี้ยังมีพระวิสุทธรุทราชทูตฝ่ายไทย ความเป็นนักการทูตของท่าน ไหวพริบปฏิภาณและความสามารถในเชิงวาทะ ทำให้ได้รับการยอมรับจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และขุนนางฝ่ายฝรั่งเศส สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่วาทะของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเท่านั้น ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศในด้านต่างๆ แต่ความสามารถในการใช้วาทะของบุคคลต่างๆ อาทิ เช่น พระวิสุทธรุทราช เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ หรือแม้แต่บาทหลวงดาซาร์ด ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ตามมา เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า

และในระยะสุดท้ายของความสัมพันธไมตรี ฝ่ายไทยได้ตั้งตัวบาทหลวงเข้ามาอยู่เป็นพวก และได้ใช้บาทหลวงดาซาร์ดเป็นทูตเชื่อมไมตรีระหว่างกัน การเข้ามาของฝรั่งเศสใช้ว่าจะก่อให้เกิดผลดีแต่เพียงอย่างเดียว การแย่งชิงอำนาจกันเองในหมู่ขุนนางฝ่ายไทย การเข้ามาของกองทหารฝรั่งเศส หรือแม้แต่การที่สมเด็จพระนารายณ์ให้การต้อนรับกับพวกบาทหลวงและราชทูตเป็นอย่างดี ล้วนก่อให้เกิดความไม่พอใจและการรวมตัวในหมู่ขุนนางไทยจนก่อให้เกิดกบฏ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสิ้นสุดลงในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัย “วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์” เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นำมาอ้างอิงและตีความหมาย โดยงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการรวบรวมและวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ต้องการทราบถึงลักษณะการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยศึกษาเฉพาะกรณีระหว่างประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศส ศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อต้องการทราบถึงความสำคัญและผลกระทบในการใช้วาทศิลป์ทั้งของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ อันเกี่ยวข้องในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันได้แก่ ราชทูต ขุนนาง และบาทหลวง ซึ่งส่งผลต่อความเจริญในด้านต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ออก เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

พระมหากษัตริย์

จากผลการวิจัยนั้นสมเด็จพระนารายณ์ได้เป็นผู้ที่มีวาทศิลป์เป็นเลิศ ดังเห็นได้จากการที่พระองค์ได้เป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงความบาดหมางและเป็นผู้ที่ขจัดความขัดแย้งโดยใช้วิธีทางการทูต คือ ใช้การปฏิเสธแบบนุ่มนวล หรือบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น ดังเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงปฏิเสธเซอวาเลีย เดอโชมองด์ ที่ต้องการเข้ามาเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีโดยอ้างศาสนาคริสต์เป็นหลัก ต้องการให้สมเด็จพระนารายณ์ได้เข้ารับ แต่พระองค์ก็ทรงใช้การเจรจาแบบนุ่มนวล ดังที่ทรงยกข้ออ้างเรื่องพระเจ้าว่าเป็นผู้ที่สร้างสรรพสิ่ง และพระเป็นเจ้าก็มีความปรารถนาที่ต้องการให้มนุษย์มีความแตกต่างกัน และทรงใช้การถามว่าการที่พระองค์ได้นับถือศาสนาพุทธมา 2229 ปีนั้น เป็นการยากที่จะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น ขอให้พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้เข้าพระทัยด้วย

นอกจากนี้พระองค์ยังมีวิธีสร้างความเชื่อมไมตรีโดยใช้ขุนนางที่มีความรู้ความสามารถทางด้านวาตะไปเป็นตัวแทนของพระองค์ อันได้แก่ ฟอลคอนหรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ และพระยาโกษาธิบดีปาน ซึ่งบุคคลทั้งสองนี้ก็ได้ทำหน้าที่เต็มความสามารถ เป็นขุนนางและราชทูตไทยที่มีบทบาทไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเมือง การปกครอง ศาสนา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ส่วนพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นั้นใช้ศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องต่อรองทางดารทูต ภายใต้การโน้มน้าวใจของบาทหลวงให้เชื่อว่าสมเด็จพระนารายณ์มีพระประสงค์ที่นับถือศาสนาคริสต์ ทั้งๆที่

พระองค์เพียงต้องการพันธมิตรระหว่างประเทศเท่านั้น พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้ทรงให้ตัวแทนคือ เดอโซมงต์ เป็นผู้นำพระประสงค์เรื่องศาสนาเข้ามา เพราะพระองค์ทรงเชื่อว่าศาสนาจะนำอำนาจและบารมีมาสู่พระองค์ได้ หากสมเด็จพระนารายณ์มีพระประสงค์ต้องการนับถือศาสนาคริสต์จริงๆ แต่ในที่สุดพระเจ้าหลุยส์ก็ต้องเปลี่ยนพระประสงค์ที่ส่งราชทูตมาก็เพราะต้องการเจริญไมตรีระหว่างประเทศ และเพื่อการค้า มิใช่ศาสนา ดังเช่นการเข้ามาของราชทูตลาลูแบร์

ราชทูต

ราชทูตก็เปรียบเหมือนเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในการทำหน้าที่ได้รับมอบหมายจากพระมหากษัตริย์ในการทำกิจการต่างๆ ให้ลุล่วงสำเร็จได้ตามพระราชประสงค์ นอกจากนี้ยังมีอำนาจในการตัดสินใจหรือสั่งการใดๆ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองของตนได้ ความสำคัญเช่นนี้เองทำให้ราชทูตเป็นเหมือนสื่อกลางในการดำเนินกิจการใดๆ หากราชทูตทำกิจที่ได้รับมอบหมายไม่ลุล่วงแล้ว อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาตินั้นๆ ได้

ในที่นี้จะกล่าวถึงบทบาทของราชทูตทั้งสิ้น 3 ท่านด้วยกันที่มีบทบาทชัดเจนในการช่วยสร้างสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างกัน ฝ่ายฝรั่งเศสได้แก่ เซอวาเลีย เดอโซมงต์ เดอลาลูแบร์ และฝ่ายไทยได้แก่พระวิสุทรสุนทร

ราชทูตฝรั่งเศสมีบทบาทในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ดังเห็นได้จากความพยายามของเดอโซมงต์ที่จะโน้มน้าวพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ให้หันมานับถือศาสนาคริสต์ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องมาจากการใช้วาทศิลป์ของพระนารายณ์ที่มีพระราชดำริสอดบดหมายกลับไป ส่งผลให้สามารถเปลี่ยนประเด็นจากศาสนาเป็นการค้า และความสามารถในการเจรจาต่อรองของฟอลคอนก่อให้เกิดการลงนามในสัญญาการค้าและสัญญาศาสนาฉบับแรก ซึ่งผลให้มีผลต่อเดอลาลูแบร์เข้ามาทำสัญญาการค้ากับฝ่ายไทยในเวลาต่อมา ซึ่งก็เป็นที่พอพระทัยของพระเจ้าหลุยส์ ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถเปลี่ยนพระทัยให้สมเด็จพระนารายณ์หันมานับถือศาสนาคริสต์ไม่ได้ก็ตาม

ราชทูตฝ่ายไทยนั้นเพราะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสานผลประโยชน์ของฝ่ายไทย อันเห็นได้จากการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างจนถึงกับได้รับคำเอ่ยปากชม ของพระยาโกษาปานในด้านความมีไหวพริบ ปฏิภาณ ความสามารถในการเจรจา และการปฏิบัติหน้าที่ได้เหมาะสมกับการเป็นนักการทูต สมกับที่เป็นตัวแทนในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศทั้งสอง ต่อมาตามลำดับ

ส่วนราชทูตฝรั่งเศสนั้นถือได้ว่าได้ทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งและการเผชิญหน้า ซึ่งได้นำการสื่อสารวิถีทางการทูตมาใช้ เป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในการทำหน้าที่สานผลประโยชน์ของฝรั่งเศสได้อย่างดีเยี่ยม ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

ขุนนาง

ขุนนางฝ่ายไทย ในที่นี้ขอกล่าวถึง เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (ฟอลคอน) เป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยในสมเด็จพระนารายณ์ ดั่งเห็นได้จากพระราชโองการต่างๆที่รับมาจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จะมีการลงนามของฟอลคอนอยู่ด้วยเสมอ ซึ่งขุนนางผู้นี้เป็นผู้ที่มีความสำคัญ เกี่ยวข้องในทุกๆด้านของฝ่ายไทย เช่นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า แต่บทบาทของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ หรือฟอลคอนผู้นี้ ผู้รู้ประวัติศาสตร์บางท่านได้กล่าวว่าเป็นผู้ที่นำชาวต่างชาติมาเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง โดยกล่าวอ้างถึงพระบรมราชโองการสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อความมั่นคงของประเทศชาติได้ในภายหลัง หากไม่เกิดการปฏิบัติเสียก่อน

แต่อย่างไรก็ตามบุคคลผู้นี้ล้วนมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันอาจจะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนตัวไม่ชัดเจนนัก ก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อเหตุการณ์ต่างๆทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อความเจริญในด้านอื่นๆตามมา ไม่ว่าจะเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง การค้า และศาสนา

ขุนนางฝ่ายฝรั่งเศส มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างยิ่งโดยเฉพาะในด้านการเมืองการปกครอง การเข้ามาของขุนนางฝรั่งเศส อาจหมายถึง กำลังอำนาจทางกองทัพซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงของกรุงศรีอยุธยา และความไม่พอใจของขุนนางในราชสำนัก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐประหารขึ้น อันเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งทำให้ยุติสัมพันธภาพอันดีระหว่างประเทศ

บาทหลวง

บาทหลวงเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในจุดเริ่มของความสัมพันธระหว่างประเทศ โดยเริ่มจากความต้องการที่จะเผยแพร่ศาสนาในกรุงศรีอยุธยา โดยบาทหลวงชั้นผู้ใหญ่ สังฆราชแห่งเบริช เป็นผู้เริ่มต้นนำศาสนาเข้ามา และขอพระมหากษัตริย์จากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่งผลให้สังฆราชปาโลนำพระราชสาส์นเป็นตัวแทนนำพระราชสาส์นเข้ามา โดยต้องการเผยแพร่ศาสนาอย่างเป็นทางการ เกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้อง บาทหลวงก็เป็นที่มาให้

เกิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นผู้ชักนำให้พระเจ้าหลุยส์มีความต้องการโน้มน้าวพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ให้นับถือศาสนาคริสต์ และบทบาทอีกอย่างหนึ่งของบาทหลวงคือ เป็นตัวเชื่อมโยงสานสัมพันธ์อันดีอย่างไม่เป็นทางการระหว่างประเทศเปรียบเหมือนทูตพิเศษ ดังเห็นได้จากการทำหน้าที่ในการเป็นล่ามแปลพระราชสาส์น คอยไกลเกลี่ยเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดจนจนเป็นเป็นทูตพิเศษที่ได้รับความไว้วางพระทัยจากสมเด็จพระนารายณ์ในการเป็นตัวแทนฝ่ายไทย ดังเช่นบาทหลวงวาเซ บาทหลวงตาซาร์ด

นอกจากนี้บาทหลวงยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยา การนำพระราชสาส์นจากพระสันตปาปาคลีเมนต์ที่ 9 เข้ามานั้นต้องการแสดงถึงการรับรองฐานะของบาทหลวงในการให้สิทธิจากกรุงโรมในการทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนา รวมถึงการต้องการได้รับความคุ้มครองจากพระสันตปาปาและสมเด็จพระนารายณ์ ให้พำนักอาศัยในกรุงศรีอยุธยาได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข หากไม่มีบาทหลวงเป็นผู้เชื่อมไมตรีต่างๆระหว่างประเทศแล้ว ก็ไม่อาจมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศได้

สรุป

จากการศึกษาดำรงและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นจะเห็นได้ว่า มีการกล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์และบุคคลสำคัญๆที่เกี่ยวข้องเท่านั้น มิได้มีการนำเอาวาทะของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์และตีความทางประวัติศาสตร์

งานวิจัยวาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์ เป็นการรวบรวมหลักฐานและเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในช่วงที่มีการติดต่อกับประเทศฝรั่งเศส โดยการนำเอาวาทะของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลในช่วงนั้นมาวิเคราะห์และตีความ โดยใช้ทฤษฎีและองค์ความรู้ทางวาทวิทยา แสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของการใช้ทฤษฎีและองค์ความรู้ทางวาทวิทยา ซึ่งสามารถนำมาศึกษาร่วมกันกับวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อจะได้เข้าใจสภาพการณ์ มูลเหตุ และปัจจัย ทางประวัติศาสตร์ อันก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆทางประวัติศาสตร์ไทย และจากงานวิจัยนี้สามารถสรุปผลได้ดังนี้

เนื้อความตามที่ปรากฏในพระราชสาส์นไม่มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ในด้านการค้า การเมืองการปกครองเลย แต่จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ศาสนา ผ่านลักษณะการสื่อสารทางการทูตที่ดีต่อกันผ่านทางพระราชสาส์น หรือตัวแทนองค์พระมหากษัตริย์

กษัตริย์เป็นผู้กำหนดตลอดจนสั่งการและกำหนดบทบาทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยการใช้วาทะผ่านพระราชสาส์น ราชทูต บาทหลวง ตลอดจนขุนนางในราชสำนัก โดยมีบาทหลวงเป็นตัวแทนสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศในระยะแรก ฝ่ายฝรั่งเศสมีความ

ต้องการที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนจากการนับถือศาสนาพุทธมาเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ สมเด็จพระนารายณ์ทางอ้างถึงการนับถือศาสนาพุทธมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งไม่อาจเปลี่ยนแปลงมานับถือศาสนาคริสต์ได้ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีวาทศิลป์เป็นเลิศสามารถใช้วาทศิลป์เปลี่ยนประเด็นจากศาสนาเป็นการค้าได้เป็นผลสำเร็จ ฝ่ายฝรั่งเศสได้ใช้ศาสนาเป็นเครื่องต่อรองทางการทูตในระยะแรกตามคำชักจูงของบาทหลวง แต่ต่อมาฝ่ายฝรั่งเศสโดยเฉพาะอย่างยิ่งราชทูตก็ยอมรับในผลประโยชน์ทางการค้าแทนศาสนา โดยมีราชทูตและขุนนางไทยเป็นตัวแทนองค์พระมหากษัตริย์ในการเจรจา ซึ่งเป็นไปตามจุดประสงค์ของฝ่ายไทยที่ต้องการติดต่อกับฝรั่งเศสเพราะต้องการหาพันธมิตร และเพื่อเจริญการค้าระหว่างฝรั่งเศสกับไทย มิใช่เพื่อศาสนา

ราชทูตและขุนนางมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ในด้านศาสนา การค้า และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นตัวแทนองค์พระมหากษัตริย์นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการใช้วาทศิลป์ของกษัตริย์ ด้วยเหตุที่ว่าบุคคลเหล่านี้ได้เป็นตัวแทนพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ราชทูตและขุนนางต่างมีความสามารถเชิงวาทศิลป์ สามารถไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ระหว่างประเทศได้อย่างลงตัว อันก่อให้เกิดความเจริญในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ศาสนา และการค้า ตามมา

บาทหลวงเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในด้านศาสนา และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศในระยะเริ่มแรก และเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์ ขุนนางและราชทูต แต่ต่อมาก็เริ่มมีบทบาทน้อยลง เพราะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ของประเทศชาติ แต่ก็ยังเป็นผู้สานผลประโยชน์ทั้งทางฝ่ายไทยและฝรั่งเศสอยู่ จนก่อให้เกิดความเจริญและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส จนสิ้นสุดความสัมพันธ์ในปลายรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ข้อเสนอแนะ

- 1 ควรมีการศึกษานำเอกสารต้นฉบับที่เป็นภาษาต่างประเทศมาลงไว้ เพื่อเป็นหลักฐานเพื่อใช้อ้างอิง และตรวจสอบความถูกต้องของการแปลภาษา
- 2 ควรมีการศึกษาวาทศิลป์ของบุคคลสำคัญอื่นๆในประวัติศาสตร์ไทย เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวาทวิทยาในประวัติศาสตร์ในอนาคต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

จิตรจำนงค์ สุภาพ. การพุทธระบอบการทูต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, 2528.

จันทนุมาศ (เจิม), พัน , พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ พัน จันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาต). พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507.

จารึก บุญไชย บุญผา ทิพย์สภาพกุล และวัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, สังคมไทยในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์. ลพบุรี : คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2533.

เดอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ 1 แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 10 เรื่องจดหมายเหตุทูตฝรั่งเศสและโปรตุเกสเข้ามาเมืองไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา , 2507.

ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่มที่ 13, พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2509.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 15 เรื่องฝรั่งเศสเป็นไมตรีกับไทย ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2511.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 16 เรื่องฝรั่งเศสเป็นไมตรีกับไทย ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แปลจาก Lanier, *Relations de la France et du Royaume de Siam de 1662 a 1703*. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2507.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 18 เรื่องจดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสกรุงศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2508.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 19 เรื่องจดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2509.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 20 ว่าด้วยหนังสือสัญญาค้าขายระหว่างประเทศสยามกับประเทศฝรั่งเศส ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา , 2510.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 24 เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2511.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 25 เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา
ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2511.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 26 จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา
ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 28 เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา
ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. พระนคร : กรมศิลปากร, 2505.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 32 เรื่องโกษาปานในฝรั่งเศส ภาค 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา
 , 2512.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27 เรื่องไทยกับฝรั่งเศสเป็นไมตรีกันครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
แปลจาก ภาษาฝรั่งเศสของมองซิเออร์ ลันเย. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร , 2465.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32 เรื่องจดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งครั้งแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค 1. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41 เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรี
อยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2470,

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 81 จดหมายเหตุเรื่องการจลาจลเมื่อปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 พระนคร : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, 2510.

พลับพลึง มูลศิลป์, ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ
 , 2523.

มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะอักษรศาสตร์, กรุงศรีอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 , 2515.

มานพ ถนอมศรี, ราชทูตและบาทหลวงในกรุงสยาม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, 2535.

มานิจ ชุมสาย, สมเด็จพระนารายณ์และโกษาปาน. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2531.

สันธานวิทยาสีหิ, หลวง. เดอโชมงต์มาประเทศสยาม โกศปานไปฝรั่งเศส, แปลมาจาก จดหมายเหตุ
-เหตุรายวันเรื่องระยะทางไปประเทศสยาม (Journey du Voyage de Siam) ค.ศ.1685-1687
(พ.ศ.2227-2229). พระนคร : โรงพิมพ์หลวง , 2230.

สมพงษ์ เกரியงไกรเพชร , ชุมนุมพระราชนิพนธ์และพระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,
 กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา , 2506.

แสงเพชร , แผ่นดินสยามวิกฤตในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ไพลินสีน้ำเงิน , 2542.

อรรรรณ ปิรันธน์โอวาท, วาทหลักและปรัชญาของวาทวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
-มหาวิทยาลัย, 2539.

อรรรรณ ปิรันธน์โอวาท, วาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
-มหาวิทยาลัย, 2539.

อุดม ประมวลวิทย์, ในราชสำนักพระนารายณ์, พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, 2505 .

ภาษาอังกฤษ

Sir Harold Nicolson, Diplomacy London : Oxford University Press, 1954.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือสัญญาซึ่งได้ทำกันระหว่างเซอร์วาเลีย เดอโซมมอนด์ เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 กับมองซิเออร์คอนชตันซ์ ฟอร์ดคอน ผู้แทนสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระราชทานพระราชานุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสส่งพ่อค้ามาทำการค้าขายในอินเดียตะวันออก (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 41, หน้า 31-39)

ข้อ 1. ด้วยเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชานุญาต ให้บริษัทฝรั่งเศสได้มาตั้งห้างในพระราชอาณาจักรสยาม

พระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชานุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสตั้งห้างได้ตามความประสงค์

ข้อ 2. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชานุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสได้ทำการค้าขายในพระราชอาณาจักรสยามโดยไม่มีข้อขัดกัน และขอพระราชทานได้รับการยกเว้นภาษีอากรทั้งปวงขาเข้าและขาออกด้วย

พระเจ้ากรุงสยามทรงโปรดปรานรักใคร่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุญาต ให้บริษัทฝรั่งเศสได้ทำการค้าขายในพระราชอาณาเขตโดยไม่มีข้อขัดกันอย่างไร และไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าขาออก แต่บริษัทจะต้องยอมให้เจ้าพนักงานด่านภาษีตรวจค้นของได้ตามธรรมเนียมในพระราชอาณาเขตนี้

เจ้าพนักงานและคนใช้ของบริษัทจะเอาสินค้าของบริษัทหรือบุคคลอื่น ๆ เข้าออกโดยอ้างนามของบริษัทฝรั่งเศสไม่ได้ ถ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัทคนหนึ่งคนใดได้ทำผิดข้อสัญญานี้แล้วสิทธิต่าง ๆ ซึ่งได้พระราชทานให้แก่บริษัทนั้นต้องเป็นอันงดเลิก จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสผู้ทรงพระปรีชาญาณจะได้ตัดสินในเรื่องนี้ต่อไป ในส่วนที่ว่าบริษัทจะทำการค้าขายโดยไม่มีข้อขัดกันได้นั้น ต้องเป็นที่เข้าใจกันว่า บริษัทจะซื้อสินค้าได้ทุกอย่างอย่างเว้นแต่สินค้าที่ผิดกฎหมายเท่านั้น สินค้าที่ผิดกฎหมายเหล่านี้บริษัทจะซื้อได้ก็แต่เฉพาะจากคลังหลวง หรือจากพ่อค้าที่ได้รับสินค้าเหล่านั้นมาจากเจ้าพนักงานคลังหลวง

บริษัทมีสิทธิที่จะซื้อหรือขายสรรพสินค้าต่าง ๆ ได้ตามชอบใจ อันเป็นสินค้าที่ชาวต่างประเทศได้พาเข้ามาในพระราชอาณาเขตหรือสินค้าซึ่งพลเมืองในพื้นที่เมืองเอามาซื้อขาย หรือเป็นสินค้าซึ่งบริษัทจะได้นำเข้ามาเองได้ทั้งสิ้น ถ้าหากพระเจ้ากรุงสยามจะมีพระราชประสงค์ในสินค้าเหล่านี้บางสิ่งบางอย่างสำหรับใช้ในราชการแล้ว พระเจ้ากรุงสยามจะต้องเลือกสินค้านั้น ๆ ไว้ก่อน

อนึ่งเป็นที่ตกลงกันอีกข้อหนึ่งว่า เจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัทจะซื้อสินค้าไว้ได้แต่เฉพาะสำหรับบริษัทฝรั่งเศสเท่านั้น ถ้าเจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัทไม่ปฏิบัติตามข้อความนี้ แต่กลับไปเข้าหุ้น หรือทำการค้าค้ากับพ่อค้าอื่น ๆ ซึ่งอาจจะทำให้การค้าขายของประเทศสยามติด

ชัดไปเช่นนี้ สิทธิต่างๆอันได้พระราชทานให้บริษัทนั้นต้องเป็นอันยกเลิก จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสผู้ทรงพระปรีชาญาณจะได้ทรงตัดสินต่อไป

ข้อ3. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้บริษัทได้บรรทุกสินค้าของบริษัทลงเรือต่างประเทศเพื่อนำส่งไปในที่ต่างๆได้ และขอพระราชทานยกเว้นมิต้องให้สินค้าอันได้บรรทุกลงเรือต่างประเทศต้องเสียภาษีอย่างใด แต่สินค้าเหล่านั้นทั้งขาไปและขามาจะต้องอยู่ในความรับผิดชอบของบริษัททุกเมื่อ ถ้าแม้ว่าสินค้าเหล่านั้นอยู่ในความรับผิดชอบของพ่อค้าต่างประเทศแล้ว จะต้องให้สินค้านั้นๆได้เสียภาษีตามธรรมเนียม

พระเจ้ากรุงสยามโปรดพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทได้บรรทุกสินค้าต่างๆลงเรือต่างประเทศได้ทุกลำโดยไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าและขาออก แต่ถ้าบริษัทได้ขายสินค้าเหล่านั้นโดยราคายืนตัว ซึ่งไม่มีทางจะขาดทุนนอกจากจะขาดทุนด้วยอันตรายของทะเลแล้ว สินค้าเหล่านั้นก็จะต้องเสียตามธรรมเนียม

เจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัท จะเอาสินค้าบรรทุกลงเรือในนามของตัวเองไม่ได้ จะเอาสินค้าบรรทุกเรือได้ก็แต่เฉพาะสินค้าของบริษัทเท่านั้น ถ้าเจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัทคนหนึ่งคนใดได้ทำผิดในข้อนี้ โดยเอาสินค้าบรรทุกลงเรือและอ้างเอานามของบริษัทมาหลอกหลวงแล้ว เจ้าพนักงานจะได้อรับสินค้านั้นๆเสีย และจะได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ริมส่งเข้าท้องพระคลังหลวงเสีย 2 ส่วน อีกส่วนหนึ่งนั้นจะได้ยกให้แก่โจทก์ผู้นำความมาแจ้ง

ข้อ4. เอกอัครราชทูตขอว่า ถ้าบริษัทจะต้องการส่งสินค้าไปในที่แห่งใด ซึ่งเป็นแห่งที่บริษัทยังไม่เคยได้ส่งสินค้าไปเลยนั้น ก็ขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทจัดสินค้านั้นๆบรรทุกเรือลำหนึ่ง หรือ 2 ลำ หรือมากกว่า 2 ลำ แล้วแต่ความต้องการของบริษัทได้ และขอพระราชทานได้รับความยกเว้นตามข้อ 3 ด้วย

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ยกเว้นตามข้อ 3 ได้

ข้อ5. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอร้องว่า ถ้าคนฝรั่งเศสซึ่งเป็นคนใช้ของบริษัทก็ดี หรือคนฝรั่งเศสอื่น ๆซึ่งมิได้รับราชการของพระเจ้ากรุงสยามก็ดี ได้เกิดวิวาทบาดหมางซึ่งกันและกันแล้ว ขอพระราชทานพระราชนุญาตให้นายเรือรับชาวฝรั่งเศสนั้นๆขึ้นเรือได้ หรือถ้าชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งคนใดเกิดเป็นผู้ร้ายลักทรัพย์ขึ้น ก็ขอพระราชทานให้นายเรือนั้นๆทำโทษแก่ผู้กระทำความผิดตามข้อบังคับของบริษัทได้

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามโปรดพระราชทานพระราชนุญาตว่า ชาวฝรั่งเศสทุกคนซึ่งมิได้รับราชการของพระเจ้ากรุงสยามหรือมิได้ทำราชการกับเสนาบดีข้าราชการแล้ว ถ้าได้ทำความผิดลักทรัพย์ของบริษัทก็ดี หรือลักทรัพย์กันเองก็ดีหรือกระทำความผิดอย่างอื่นก็ให้นายเรือฝรั่งเศส

มีอำนาจที่จะลงโทษชาวฝรั่งเศสผู้กระทำผิดได้ แต่ในคดีใดๆก็ตาม ถ้าโจทก์ก็ตีจำเลยก็ตีไม่พอใจในคำตัดสินของนายเรือฝรั่งเศส และได้ทำเรื่องราวยื่นคำร้องขอรับความยุติธรรมต่อกงสุลที่ฝ่ายสยามแล้ว พระเจ้ากรุงสยามโดยทรงพระเมตตากรุณาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส จะทรงงดไม่พระราชทานความยุติธรรมให้แก่ชาวฝรั่งเศสไม่ได้อยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นเมื่อได้รับเรื่องราวเช่นนี้แล้ว พระเจ้ากรุงสยามจะได้มีรับสั่งให้งดคำตัดสินของนายเรือฝรั่งเศสเสีย รอไปจนกว่าจะได้นำคดีนั้นกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และจนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้มีรับสั่งมาว่าประการใด

ถ้าหากว่าจะมีชาวฝรั่งเศส คนใช้ของบริษัทก็ดี หรือชาวฝรั่งเศสคนอื่นๆก็ดี ได้ทำความผิดในฐานอาญาหรือแพ่งก็ตาม แต่โจทก์มิได้เป็นคนฝรั่งเศสแล้ว คดีนั้นจะต้องพิจารณาในศาลของบ้านเมือง แต่นายเรือฝรั่งเศสจะไปนั่งพิจารณาคดีพร้อมด้วยผู้พิพากษาของพระเจ้ากรุงสยามก็ได้ และคดีนั้นต้องพิพากษาไปตามกฎหมายของบ้านเมือง แต่ในเรื่องนี้พระเจ้ากรุงสยามทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้จัดส่งผู้พิพากษามีสัญญาสำหรับมาพิจารณาคดีนี้แล้วจะเป็นการสะดวกกว่า นายเรือของบริษัทจะได้ไม่ต้องเสียเวลาขาดประโยชน์ในการค้าขาย

ข้อ 6. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสได้ค้าขายตีบุกในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตได้แต่ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่นๆ ค้าขายตีบุกในเมืองนั้นได้ และเพื่อบริษัทจะได้ทำการค้าขายตีบุกโดยสะดวก จึงขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทได้ปลูกห้างขึ้นในที่แห่งหนึ่งแห่งใดอันสมควร ข้างฝ่ายบริษัทจะต้องส่งเรือมาจากฝั่งคอร์มันเดลบรรทุกสินค้าต่างๆมายังเมืองภูเก็ตปีละ 1 ลำทุกๆปี

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระราชนุญาตบริษัทค้าขายตีบุกในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตได้แต่ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่นๆค้าขายตีบุกในเมืองนั้นได้ และโปรดพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทสร้างห้างในเมืองภูเก็ตได้ แต่บริษัทจะต้องส่งแบบห้างให้เสนาบดีฝ่ายสยามดูเสียก่อน เมื่อเสนาบดีเห็นชอบแล้ว บริษัทจะต้องสร้างห้างตามแบบนั้นทุกประการ จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้เป็นอันขาด แต่ฝ่ายบริษัทจะต้องนำสินค้าต่างๆอันจำเป็นสำหรับการค้าขายของพลเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตเพื่อมิให้ชาวเมืองภูเก็ตต้องไปเที่ยวหาสิ่งที่จำเป็นจะต้องใช้สอยจากที่อื่น ถ้าแม้ว่าบริษัทมิได้กระทำตามที่ได้กล่าวมาในข้อนี้จริงก็ถ้วนทุกประการแล้ว พลเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตจะไปทำการค้าขายกับชาวประเทศอื่นๆก็ได้ และบริษัทจะหาว่าทำผิดสัญญาข้อนี้ไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นพระเจ้ากรุงสยามจะโปรดให้เก็บภาษีตีบุกในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ต ตามธรรมเนียมที่เคยเก็บมาก็ได้ โดยบริษัทจะร้องคัดค้านอย่างใดไม่ได้

ข้อ 7. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทตั้งห้างในที่แห่งใดๆซึ่งบริษัทจะเห็นสมควรสำหรับการค้าขายในพระราชอาณาจักรสยามได้ และขอให้ห้างนั้นๆได้รับสิทธิเหมือนกับห้างที่ตั้งในกรุงศรีอยุธยาทุกประการ

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามพระราชทานพระราชานุญาต ตามคำขอของเอกอัครราชทูตข้อนี้ แต่เมื่อจะตั้งห้างในที่ใดก็ต้องให้เสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามได้เห็นชอบด้วยเสียก่อน และบริษัทจะไปตั้งห้างในที่ใดซึ่งเสนาบดีไม่เห็นชอบด้วยนั้นไม่ได้

ข้อ 8. เอกอัครราชทูต กราบทูลขอต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามว่า ถ้าเรือของบริษัทจะเป็นเรือเล็กหรือเรือใหญ่ก็ตามได้ถูกอุปปางแตกตามฝั่งชายทะเลในพระราชอาณาเขตแล้ว ก็ขอพระราชทานพระราชานุญาตให้นายเรือได้ขึ้นของขึ้นจากเรือเท่าที่จะเอาขึ้นได้ โดยเจ้าบ้านเจ้าเมืองหรือผู้ใดจะห้ามปรามขัดขวางไว้ไม่ได้

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุญาตตามคำขอของเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส และที่พระราชทานพระราชานุญาตเช่นนี้ ก็ตามแบบอย่างและกฎหมายที่เคยปฏิบัติมาแล้ว และเป็นแบบสำหรับกรุณาแก่ผู้ที่ถูกเรือแตก

ข้อ 9. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชานุญาตให้หัวหน้าห้างฝรั่งเศส ไปตั้งห้างที่เมืองสงขลาทันที ตามที่พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานไว้

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามยกเมืองสงขลาและเมืองขึ้นของเมืองสงขลา พระราชทานให้แก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และพระราชทานพระราชานุญาตให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสสร้างป้อมหรือจะทำอะไรในเมืองสงขลาได้แล้วแต่พระทัย แต่ในเรื่องนี้ด้วยเหตุผลต่างๆ อันได้ชี้แจงให้ท่านราชทูตทราบไว้แล้ว ยังไม่สมควรที่จะเปิดเผยให้เป็นการอื้อฉาว จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้ทรงทราบในเรื่องนี้ และจนกว่าจะได้ทราบพระกระแสของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสด้วย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ได้ทำที่เมืองลพบุรี ณ วันที่ 11 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1685 (พ.ศ.2228)

(เซน) ฟอลคอน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อสัญญาเกี่ยวกับการศาสนาระหว่างเซอวาเลีย เดอโซมองต์ กับคอนชตันซ์ดิน ฟอลคอน เพื่อทำสัญญาในข้อที่พระราชทานอำนาจให้แก่บาทหลวงสอนศาสนาในพระราชอาณาเขตสยาม (ประชุมพงศาวดารภาคที่32 , หน้า 259-264)

ข้อสัญญาในระหว่างท่านเซอวาเลีย เดอโซมอง ราชทูตของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสฝ่าย 1 กับ ท่านคอนชตันซ์ดินฟอลคอน หรือพระฤทธิ์กำแหงภักดีศรีสุเรนทรเสนา (Pra Rete Commeng Pac De Si Surenta Sena) แทนพระเจ้ากรุงสยามอีกฝ่าย1 ทั้งสองฝ่ายได้รับอำนาจแล้ว เพื่อทำสัญญาในข้อที่พระราชทานอำนาจให้แก่บาทหลวงสอนศาสนา (Missionnaires Apostolique) ในพระราชอาณาเขตสยาม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ1 ท่านราชทูตแห่งฝรั่งเศส ได้กราบทูลต่อพระเจ้ากรุงสยามโดยจิตอ่อนน้อม ให้ทรงประกาศตามหัวเมืองในพระราชอาณาเขตตั้งแต่เมืองชั้น1 ตลอดถึงเมืองชั้น6พระราชทานพระราชานุญาตให้พวกสอนศาสนา ได้ไปสอนศาสนาคริสเตียนได้ทั่วไป แลขอพระราชทานพระราชานุญาตให้ราษฎรชาวเมืองได้ฟังคำสอนนั้นๆ โดยมีให้ผู้ว่าราชการเมืองนั้นๆ กระทำการกีดขวางอย่างใด ๆ

พระเจ้ากรุงสยามจะได้ประกาศตามเมืองต่างๆในพระราชอาณาเขต ตั้งแต่เมืองชั้น1 ตลอดจนถึงเมืองชั้น 6 พระราชทานพระราชานุญาตให้พวกบาทหลวงสอนศาสนาที่ชวนสอนศาสนาคริสเตียนได้ แลพระราชทานพระราชานุญาตให้บรรดาราษฎรชาวเมืองเหล่านั้นฟังคำสั่งสอนได้ตามความพอใจ ห้ามมิให้ผู้ว่าราชการเมืองกีดกัน เจ้าพนักงานรองๆไม่ว่าชั้นสูงชั้นต่ำก็ตีกระทำการกีดขวางหรือขัดขวางพวกสอนศาสนาอย่างใดทั้งโดยทางตรงแลทางอ้อม แต่ให้พวกมิชชันนารีสอนแต่เฉพาะกฎหมายของพระเป็นเจ้าเท่านั้น จะมีข้อแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งจะเป็นทางทำให้หัวใจของราษฎรเปลี่ยนแปลงแข็งต่อรัฐบาลแลกฎหมายบ้านเมืองไม่ได้เป็นอันขาด ถ้าแม้ว่ามิชชันนารีคนหนึ่งคนใดทำการฝ่าฝืนในข้อนี้ โปรดเกล้าฯให้ตั้งอำนาจข้อนี้เสียเป็นอันใช้ไม่ได้ แลให้เนรเทศมิชชันนารีคนนั้นส่งกลับยังประเทศฝรั่งเศสเสีย ห้ามมิให้มิชชันนารีคนนั้นกลับเข้ามาในพระราชอาณาเขตอีกต่อไป ถ้าฝ่าฝืนกลับเข้ามาให้ประหารชีวิตเสีย

ข้อ2 ท่านราชทูตแห่งประเทศฝรั่งเศสขอให้พวกมิชชันนารี แลท่านสังฆราชได้มีอำนาจสอนชาวเมืองซึ่งเกิดในแผ่นดินไทย เพื่อให้ชาวเมืองได้มีความรู้พอที่จะทำการของพระเจ้ากรุงสยามได้ เพื่อจะได้ทำการสั่งสอนให้สดวกนั้น ขอให้พวกมิชชันนารีแลสังฆราชมีอำนาจรับคนเหล่านั้นเข้าไว้ยังวัดแลบ้านได้ เช่นเดียวกับคนไทยไปอยู่ตามวัดไทยเช่นนั้น แลอย่าให้ผู้ใดมารบกวนได้ ถ้าแม้ว่าคนเหล่านั้นจะถูกกล่าวหาอย่างใด ๆ ขอให้พระเจ้ากรุงสยามตั้งข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้พิจารณาโดยเฉพาะ

พระเจ้ากรุงสยามพระราชทานพระราชานุญาตให้บาทหลวงสอนศาสนา ได้ทำการสั่งสอนพลเมืองซึ่งเกิดในเมืองนี้ แลซึ่งเป็นผู้เต็มใจเล่าเรียนวิชาต่างๆ แลพระราชทานพระราชานุญาตให้

ไปเรียนในวัด โรงเรียน แลบ้านของบาทหลวงได้เหมือนกับพวกที่เคยไปแล้วเรียนตามวัดไทย เช่นเดียวกัน โดยไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดขัดขวางอย่างใด ฝ่ายพวกมิชชันนารีจะต้องสอนกฎหมาย แล สอนการอย่างอื่น ซึ่งไม่ขัดแก่การของรัฐบาลแลกฎหมายของบ้านเมืองอย่างใด ถ้าแม่ได้มีพยาน สองคนเป็นหลักฐานว่าผู้ใดได้ทำสัญญาข้อนี้แล้ว ครูโรงเรียนแลศิษย์จะต้องได้รับโทษดังได้กล่าว มาในข้อ 1 นั้น ถ้าพวกมิชชันนารีสอนศาสนาได้ใช้อำนาจอันนี้ในทางที่ถูกต้อแล้ว ถ้าจะมีการฟ้อง ร้องกล่าวโทษในเรื่องนี้อย่างใด ก็จะไปโปรดให้ข้าราชการผู้หนึ่งซึ่งส่งพระราชจะได้ชี้ตัว แลซึ่งพระเจ้า กุรุงสยามจะได้ทรงตั้งสำหรับพิจารณาคดีเช่นนี้สืบไป แต่ข้าราชการผู้นี้จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติสมควรจะ ทำการอย่างนี้ได้

ข้อ 3 ท่านราชทูตขอพระราชทานพระราชนุญาตให้คนไทยที่ถือศาสนาคริสต์นิกายแล้ว ได้ หยุดการงานต่าง ๆ ซึ่งเคยทำให้นายเฉพาะในวันอาทิตย์แลวันนักขัตฤกษ์ของศาสนาคริสต์นิกาย วัน ไ่วแต่จะมีการจำเป็นจริง ๆ จึงให้ทำ

พระเจ้ากรุงสยามพระราชทานพระราชนุญาตให้คนไทย ซึ่งเป็นคริสเตียนด้วยความ เต็มใจ ได้รับหยุดงานต่าง ๆ ตามคำขอร้องของท่านราชทูต แต่เพื่อจะกันความเข้าใจผิดในภายหลัง นั้น ควรอธิบายว่า การจำเป็นนั้นจะหมายความว่าอย่างไร เพราะฉะนั้นพระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรง ตั้งข้าราชการผู้หนึ่ง แลส่งพระราชได้ทรงตั้งคนอีกคนหนึ่ง เพื่อทั้งสองคนนี้จะได้ทำความตกลงในข้อ นี้ เมื่อคนทั้งสองนี้ได้ตกลงประการใด จะได้เปรียบข้างคนที่ถือศาสนาคริสต์นิกาย หรือจะได้เปรียบ ข้างนายผู้จะใช้การงานนั้นก็ตาม ให้การนั้นได้ดำเนินไปตามความตกลงของคนทั้งสองนี้

ข้อ 4 ท่านราชทูตขอพระราชทานพระราชนุญาตให้คนไทยที่ถือศาสนาคริสต์นิกาย เมื่อแก่ ชราหรือป่วยเจ็บอย่างใดได้รับความยกเว้นจากงานหลวง แลให้คนชราที่ป่วยเจ็บนั้นได้ไปรายงาน ตัวต่อข้าราชการผู้หนึ่ง ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามจะแต่งตั้งขึ้นสำหรับหน้าที่นี้

พระเจ้ากรุงสยามมีพระราชโองการว่า ถ้าคนในบังคับสยามที่เป็นคริสเตียนได้แก่ชราลง หรือเจ็บป่วยอย่างใด จะทำการงานไม่ได้จริง ๆ ก็โปรดเกล้าฯ ยกเว้นจากงานนั้น ๆ จนกว่าจะ หายป่วย

ข้อ 5 ท่านราชทูตขอร้องว่า เพื่อให้พวกที่เข้าถือศาสนาคริสต์นิกายใหม่ ๆ ได้รับความยุติธรรม นั้น ขอให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงตั้งข้าราชการไทยคนใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนดีแลเป็นคนมียุติธรรม ในใจ สำหรับเป็นผู้พิจารณาแลพิพากษาในคดีต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยข้าราชการที่จะทำการหน้าที่ นี้ไม่ต้องได้รับผลประโยชน์อย่างใด ๆ แลถ้าจะมีการปรับปรุงแล้ว ถึงสิ้นปีก็ให้เอาเงินค่าปรับเปล่านั้น แบ่งให้ผู้พิพากษาแลเจ้าพนักงานรอง ๆ บ้าง แบ่งให้คนอนาถาบ้าง เพื่อป้องกันมิให้ข้าราชการที่จะ เป็นผู้พิพากษาทำการยุติธรรมเพราะความโลภได้

พระเจ้ากรุงสยามมีพระราชโองการให้ข้าราชการที่จะตั้งให้เป็นผู้พิจารณาคดีตามข้อ 2 ได้เป็นผู้พิพากษาตามคำขอร้องของราชทูต แต่เพื่อจะกันความโต้เถียงและการฟ้องร้องกล่าวโทษกันอย่างไรๆ ให้ข้าราชการที่กล่าวนี้ได้ส่วนพิจารณาคดีโดยตลอด แล้วให้นำสำนวนไปหาหรือผู้พิพากษาคนใดคนหนึ่งเสียก่อน จึงจะพิพากษาดัดสินคดีนั้นๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีการอุทธรณ์ต่อไป

พระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประการข้อสัญญาต่างๆ เหล่านี้ทั่วพระราชอาณาเขต เพื่อให้ราษฎรพลเมืองได้ทราบอำนาจความที่พระราชทานให้แก่บาทหลวงสอนศาสนาทั่วไป

สัญญานี้ทำที่เมืองละโว้ เมื่อ ณ วันที่ 2 เดือน ธันวาคม ค.ศ.1685 (พ.ศ.2228)

(เซ็น) เซอวาเลีย เดอ โชมองด์

ตามคำสั่งที่ได้รับมา

(เซ็น) ซี ฟอลคอน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญญาการค้าระหว่างฝ่ายฝรั่งเศส โดยมีมองซิเออร์ ลาลูแบร์ มองซิเออร์ เซเบเรย์ กับ ออกญาพระเสด็จว่าที่คลัง กับ ออกพระศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา เป็นผู้แทนฝ่ายไทยได้ ลงนามทำสัญญากัน ณ เมืองลพบุรี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2230 (ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 20 , หน้า 159-170)

1 ข้อหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานแก่ กุมบันหญี่ฝรั่งเศส (บริษัทฝรั่งเศส) ที่แห่งหนึ่งใกล้ตึกซึ่งอยู่ทุกวันนี้ ฝ่ายก่อดึกอยู่สำหรับซื้อขาย

2. ข้อหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้กุม บันหญี่ซื้อขาย ณ จังหวัดกรุงศรีอยุธยา แลห้ามจกอบขนอนแลริตซาทั้งปวงในนี้ประการหนึ่ง ถ้า แลกุมบันเอาสินค้าบรรทุกในกบ้นของกุมบันเองก็ดี แลกบ้นซึ่งเช่าระวางเข้ามาก็ดี ก็ให้ซื้อขายด้วย ผู้ใด ๆ ตามภาษีของกุมบันจะแนะนำให้ อย่าให้ผู้ใดห้ามปรามแลเอาข้อประการใดมาขัดขวาง ประการหนึ่ง ถ้าแลลูกค้าชาติใด ๆ เอาสินค้าเข้ามา แลกุมบันจะต้องการให้ซื้อขายตามใจเขาเถิด แต่ว่าถ้าแลชาวคลังจะต้องการซื้อสินค้านั้นสำหรับราชการ ซึ่งลูกค้าทั้งปวงนอกจากกุมบันเอาเข้า มานั้น แลกุมบันหญี่ต้องการสินค้านั้นอยู่ ก็ให้พนักงานข้างกุมบันหญี่มาฟ้องแก่เสนาบดีผู้เจ้า พนักงาน เมื่อแรกลูกค้านั้นเข้ามาถึง เสนาบดีก็จะสั่งแก่ชาวคลังให้แบ่งส่วนให้สมควรด้วยกิจของ กุมบันหญี่ แลราคานั้นก็ให้เอาแต่เท่าทุนซึ่งซื้อแก่ลูกค้านั้น

ประการหนึ่ง ถ้าแลกุมบันหญี่ต้องการซื้อตึกนอก ตึก ณ เมืองกลาง บางคลี แลเงาข้าง แลข้าง แลดินปะสิวขาว ตึกดำ หมากกรอก ผาง ก็ให้ชาวคลังขายให้แต่ตามราคาซื้อขายแก่ ลูกค้าทั้งปวง แลอย่าให้กุมบันซื้อสินค้ามีชื่อทั้งนี้แก่ลูกค้าซึ่งมิได้ซื้อต่อชาวคลังนั้นเลย

ประการหนึ่ง สินค้าซึ่งต้องห้ามนั้นในนี้ ดินปะสิวขาว ดินปะสิวดำ ปืน เครื่องสาตราวุธ ถ้าแลสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่พระราชทานให้ซื้อไปมาจึงให้ซื้อไปมา ถ้าแลมิได้พระราชทานให้ซื้อไปมาก็อย่าให้ซื้อไปมา ถ้าแลกุมบันหญี่เอาเครื่องมีชื่อเข้ามา ก็ให้ พนักงานข้างกุมบันหญี่ยื่นสารบาญชีแก่เสนาบดี ถ้าแลจะต้องการสำหรับราชการ ก็ให้ข้าหลวงซื้อ เอาไว้ก่อนคนทั้งปวง

ประการหนึ่ง ณ จังหวัดกรุงศรีอยุธยาฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ จนปากน้ำเจ้าพระยา สมเด็จพระ มหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้กุมบันหญี่วิไล่นดาซื้อ แลอย่าให้กุม บันหญี่ฝรั่งเศสซื้อขายในสินค้านั้น ถ้าแลฝรั่งเศสไปอยู่ ณ เมืองใด นอกเหนือฝ่ายใต้จนปากน้ำ บางเจ้าพระยา แลมีหนึ่งจะซื้อขาย แลมิได้เอาเข้ามา ณ กรุงพระมหานคร ก็ให้ซื้อขายเถิด

ประการหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานจกอบ ขนอนแลริตซาทั้งปวงแก่กุมบันหญี่ฝรั่งเศสให้เข้าออกจงสะดวก อย่าให้ผู้ใดลงตรวจแลให้แต่ยื่น หางว่าวสินค้าซึ่งบันทุกมานั้นแก่เจ้าพนักงานในเมืองทอนบุรีย และเมื่อบันทุกสินค้าจะออกไปนั้น

ก็ให้ยื่นหางว่าวสินค้าซึ่งบันทุกนั้นแก่เจ้าพนักงาน ณ กรุงเทพมหานคร แลเอาตราเบ็ก
 ตำนสำหรับเข้าออกวางทุกครั้ง

3. ข้อหนึ่ง ถ้าแลกุมบันหนีขายสินค้าแก่ลูกค้าผู้ใด ๆ ให้ไปจำหน่ายต่างเมืองเสียหายเป็นของ
 กุมบันหนีเอง แลจำกอบสินค้าทั้งปวงนั้นสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่
 พระราชทานให้ทั้งเข้าออก อย่าให้เจ้าพนักงานเรียกเอา

4. ข้อหนึ่ง ถ้ากุมบันหนีหากบันทุกไปมาค้าขายต่างเมืองมิได้ และเช่าระวางกบัน
 ของลูกค้าทั้งปวงไป สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานดูจใน
 ข้อสองข้อสามนั้น

5. ข้อหนึ่ง ถ้าแลผู้ใดซื้อเป็นฝรั่งเสด แลชาติใด ๆ ซึ่งอยู่ในบังคับกุมบันหนีเป็นความแก่กัน
 ก็ให้ผู้เป็นนายกุมบันหนีในเมืองนั้น แลมีกฎสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงฝรั่งสำหรับตัวนั้น
 ก็ให้ผู้นั้นบังคับความตามชอบธรรม ถ้าแลฝรั่งเสดผู้ใดซึ่งอยู่ในบังคับกุมบันหนีพันแทงกันตาย แล
 ข้อสิ่งใดซึ่งต้องอาญา ก็ให้ผู้เป็นนายกุมบันหนีจำตัวผู้ร้ายไว้ แลกฎหมายเอาเนื้อความแล้วแล
 ส่งกฎหมาย แลตัวผู้ร้ายนั้นไปเมืองฝรั่งเสด ให้ลงอาญาตามโทษนั้น

ประการหนึ่ง ถ้าแลฝรั่งเสดแลชาติใด ซึ่งอยู่ในบังคับกุมบันหนีเป็นความต้องกระทรวง
 อาญาก็ดี แพ่งก็ดี ต่อฝรั่งเสดแลชาติใด ๆ ซึ่งมีได้อยู่ในบังคับกุมบันหนีก็ดี ถ้าแลฝรั่งเสดแลชาติ
 ใด ๆ ซึ่งมีได้อยู่ในบังคับกุมบันหนี เป็นความต้องกระทรวงอาญาก็ดี แพ่งก็ดี ด้วยฝรั่งเสดแลชาติ
 ใด ๆ ซึ่งอยู่ในบังคับกุมบันหนีนั้น กระลาการข้างกรุงเทพมหานครเป็นพนักงานจะพิจารณา
 แต่ว่ากิจนั้นต้องฝรั่งเสดอยู่ จึงสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่พระราชทาน
 ให้ผู้เป็นนายกุมบันหนี แลถือกฎหมายสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงฝรั่งเสดผู้ใหญ่สำหรับ
 ตัวในตำบลนั้น นั้นด้วยกระลาการพิจารณาความให้เป็นต่อแก่ แต่ให้ผู้นั้นสภต่อพระเป็นเจ้าว่า
 จะพิจารณาด้วยกระลาการให้จงชอบธรรม

6. ข้อหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้กุมบัน
 หนีฝรั่งเสดไปตั้งซื้อขายในเมืองกลาง บางคลี่ก็ดี แลในจังหวัดที่นั้น แลห้ามจำกอบขนอนแล
 ริดชาดูจในข้อสองข้อสาม แลพระราชทานให้ซื้อดูบุกในเมืองกลางบางคลี่ทั้งปวง แลห้ามมิให้ผู้อื่น
 ผู้ใดซื้อดีบุกนอกกุมบันหนีฝรั่งเสดนั้นได้ ถ้าแลผู้ใดลอบลักซื้อขายนอกกุมบันหนีฝรั่งเสดไซ้ ให้
 ริบเอาแลให้ทำเป็นสี่ส่วน ให้สองส่วนให้แก่ชาวคลังเป็นของหลวง ส่วนหนึ่งให้แก่ผู้ใจท ส่วนหนึ่ง
 พระราชทานแก่กุมบันหนีฝรั่งเสด แลให้กุมบันหนีฝรั่งเอาสินค้าตามต้องการ ณ เมืองนั้นไปขายจง
 อุดม อย่าให้ราษฎรชาวเมืองนั้นขาดสินค้าซึ่งต้องการนั้นได้ แลราคาสินค้าซึ่งกุมบันหนีเอามา
 ขายก็ดี ราคาดีบุกซึ่งกุมบันหนีจะซื้อก็ดี ให้เจ้าเมืองแลกรมการ แลผู้เฒ่าผู้แก่แลกุมบันหนีหนึ่งด้วย
 กัน ว่าราคาสินค้าซึ่งกุมบันหนีจะขายแลราคาดีบุกซึ่งกุมบันหนีจะซื้อนั้น ให้ว่าให้ขาดทีเดียว แล

อย่าให้กุ่มบันหนัญขึ้นลงราคาให้เป็นแค่นเคื่องแก่ราษฎร ถ้าแลราคานั้นมีลงกัน ก็ให้บอกข้อซึ่งขัดสนนั้นเข้ามา แลสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ โปรดประการใดก็ให้ทำตาม

ประการหนึ่ง ดีบุกช่วยสาอากร ณ เมืองกลางแลจังหวัดนั้น ก็ให้ชาวคลังเรียกเอาตามทำเนียม แลแต่ในเดือนสิบปีมะโรงล้าฤทธิศกไปเมื่อหน้า อย่าให้ชาวคลังปลงดีบุกแก่ราษฎร ด้วยดีบุกนั้นมีพอกุ่มบันหนัญฝรั่งเสดจะซื้อขาย

ประการหนึ่ง ถ้าแลกุ่มบันหนัญฝรั่งเสด มิได้เอาสินค้าไปซื้อขายตามสัญญา แลราษฎรขาดสินค้า แลเอาดีบุกซื้อขายแก่ลูกค้าอื่น ก็อย่าให้เจ้าพนักงานรับเอาลูกค้า ซึ่งซื้อขายดีบุกแก่กันนั้นเลย

7. ข้อหนึ่ง ว่าถ้าแลกุ่มบันหนัญฝรั่งเสดจะต้องการไปตั้งตึกซื้อขาย ณ หัวเมืองจังหวัด แลเมืองขึ้น ณ กรุงศรีอยุธยาไซ้ร ก็ให้ฟ้องแก่เสนาบดีออกไปตั้งอยู่ซื้อขายเถิด ดูหนึ่งในข้อสองข้อสามข้อสี่ข้อห้า นั้น ถ้าแลไปตั้งซื้อขาย ณ เมืองนครไซ้ ก็อย่าให้ซื้อขายดีบุก ด้วยพระราชทานให้กุ่มบันหนัญวิไลนดาซื้อดีบุก ณ เมืองนคร ดูหนึ่งพระราชทานให้กุ่มบันหนัญฝรั่งเสดซื้อขายพริกนั้น

8. ข้อหนึ่ง ว่าถ้ากุ่มบันหนัญใหญ่ก็ดี น้อยก็ดี เสียในแวนแคว้นซึ่งขึ้นแก่กรุงศรีอยุธยา ก็ให้กุ่มบันหนัญรับเอาเครื่องกุ่มบันหนัญสินค้าทั้งปวงนั้นไว้ แลอย่าให้เจ้าเมือง แลกรมการ แลผู้ใด ๆ เก็บเอาไว้ แลให้กุ่มบันหนัญฝรั่งเสดรักษาไว้เอง

ข้อหนึ่ง ว่าสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้เป็นอันขาดแล้ว ให้กุ่มบันหนัญฝรั่งเสดไปตั้งอยู่ ณ เกาะแห่งใด ซึ่งอยู่ใกล้เมืองมฤทออกไปสิบโยช แลให้ก่อตึกแลป้อมแลกำแพงพิทักษ์รักษาตึกแต่งซึ่งชอบการของกุ่มบันหนัญฝรั่งเสดสัญญาต่อหน้าพระเป็นเจ้า มิถือตำบลนั้นให้เป็นเหตุแก่ราชการสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ประการใดได้ แลมิรับผู้เป็นศัตรูแผ่นดินเข้าออกในตำบลนั้น แลมิช่วยเป็นศัตรูด้วยสิ่งใด ๆ เลย แลสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่พระราชทานให้กุ่มบันหนัญบังคับความ แลเป็นเจ้าในเกาะนั้นเป็นอันขาดทีเดียว แลครั้นเขียนอย่างเกาะ แลกว้างยาวเท่าใดเข้ามาแล้ว จะพระราชทานพระราชกำหนดสำหรับเกาะนั้นเป็นอันขาดทีเดียว

10. ข้อหนึ่ง ว่าถ้าฝรั่งเสดผู้ใด ๆ มีลูกเมียในจังหวัดกรุงศรีอยุธยาแลเมืองขึ้น แลฟ้องจะขอลออกไปจากแผ่นดิน แลเงินทองของผู้ใด ๆ มิได้อยู่ แลมิได้เป็นถ้อยความด้วยผู้ใด ๆ ไซ้ร สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้ออกไปทั้งลูกแลเมีย แลทาส แลทรัพย์สินของตามใจนั้นเถิด

11 ข้อหนึ่ง ว่าถ้าแลฝรั่งเศสซึ่งมาด้วยกบ้นของสมเด็จพระมหากษัตริย์กรุงฝรั่งเศสผู้ใหญ่ก็
ดี มาด้วยกบ้นของกุ่มบ้นหนีก็ดี มา ณ กรุงศรีอยุธยาที่ดี ณ เมืองขึ้นก็ดี อย่าให้เจ้าพนักงาน
ชักชวนว่ากล่าวให้ละกบ้นนั้นเสีย ถ้าแลฝรั่งเศส ซึ่งอยู่ ณ กบ้นสมเด็จพระมหากษัตริย์กรุงฝรั่งเศส
ผู้ใหญ่ก็ดี ณ กบ้นกุ่มบ้นหนีก็ดี ให้เจ้าพนักงานเสาะสาธมาส่งให้แก่กบ้น

ข้อหนึ่ง ว่าหนังสือขุนพิพัฒนโกษาราชปหลัด แลมงสุอรเดลินกบ้นฝรั่งเศสสัญญาต่อกัน
ด้วยพริกนั้น ในเดือนสิบสองขึ้นเก้าค่ำ สักราชพันสี่สิบห้า คือพุทธศักราชสองพันสองร้อยยี่สิบ
เจ็ดนั้น สมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่อธิษฐานว่าชอบแล้ว แลทรงพระกรุณา
โปรดแก่กุ่มบ้นหนี ก็มีพระราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่าซึ่งจะริบเอาพริกแล
ใหม่เอาแก่ผู้ลอบลักซื้อขายพริกนั้น ก็ให้ทำเป็นสี่ส่วนในนี้ สองส่วนให้แก่เจ้าพนักงานเอาเป็น
หลวง แลส่วนหนึ่งให้แก่ผู้ลอบ แลส่วนหนึ่งพระราชทานแก่กุ่มบ้นหนีฝรั่งเศส

ประการหนึ่ง เพื่อให้ห้ามที่ซึ่งจะเป็นวิวาทโต้เถียงในระหว่างชาวคลังแลกุ่มบ้นหนี ก็ให้
เอาพริกทั้งปวงนั้นไว้ในคลังอันหนึ่ง ใส่กุนแจของชาวคลังอันหนึ่ง ใส่กุนแจของชาวกุ่มบ้นหนี
ฝรั่งเศสอันหนึ่ง แลจะเปิดประตูออกให้ทั้งสองฝ่ายนั่งพร้อมกัน ให้แบ่งปันออกเป็นสามตามอยู่ใน
ความสัญญา แลข้อสัญญานี้เขียนเป็นสามฉบับทุกภาษาในนี้ ภาษาไทยสามฉบับ ภาษาฝรั่งเศส
สามฉบับ ภาษาปตุกกรร (โปรตุเกศ)สามฉบับ แลผู้มีชื่อทั้งสองฝ่ายนั้นขีดแกงได้ปิดตราเป็นสำ
คันทุกฉบับเขียนในเมืองลพบุรี ในวันพระหัตเดือนอ้าย ขึ้นแปดค่ำ พุทธศักราชสองพันสองร้อย
สามสิบเอ็ด ปีเถาะนพศก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อสัญญาซึ่งได้ตกลงกันระหว่าง มองซิเออร์ เดอลาลูแบร์ และมองซิเออร์ เซเบเรย์ เอกอัครราชทูตของประเทศฝรั่งเศสฝ่าย1 กับบาทหลวงตาซาร์ด ผู้แทนเอกซเลนซี มองซิเออร์คอนชตันซ์ดิน ฟอลคอน อัครมหาเสนาบดีพระเจ้ากรุงสยาม (ประชุมพงศาวดาร เล่มที่26 , หน้า179-186)

ร่างข้อสัญญาสำหรับเมืองไทย

ข้อ1 คนไทยก็ดี คนต่างชาติต่างภาษาก็ดี จะมาเป็นผู้บังคับบัญชากองทหารฝรั่งเศสหรือนายทหารฝรั่งเศส ซึ่งได้ไปประจำรักษาการอยู่ที่บางกอก และมีเมืองมะริดหรือที่จะได้ไปประจำรักษาการในอื่น ๆต่อไปในภายภาคหน้าไม่ได้ แต่กองทหารฝรั่งเศสและนายทหารฝรั่งเศสจะต้องกระทำตามกระแสรับสั่งของพระเจ้ากรุงสยามจะได้เป็นผู้เชิญพระราชโองการสั่งแก่กองทหารเป็นลำดับ แต่การที่กองทหารฝรั่งเศสจะต้องปฏิบัติตามพระราชโองการของพระเจ้ากรุงสยามนั้น จะต้องเป็นที่เข้าใจว่าพระราชโองการนั้น มิได้ขัดกับพระราชโองการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส อย่างไร

ข้อ2 พระเจ้ากรุงสยามจะทรงเรียกทหารจากผู้บังคับการ หรือผู้บังคับกองในที่ต่าง ๆ ให้มากเกินจำนวนที่สมควรไม่ได้ กล่าวคือ ผู้บังคับการและผู้บังคับกองจะแยกทหารออกจากกองแต่เฉพาะเท่าจำนวนที่เห็นว่าแยกออกได้ โดยมีให้จำนวนพลทหารที่รักษาอยู่ในที่ต่าง ๆน้อยจนถึงกับไม่เพียงพอที่จะรักษาที่เหล่านั้น และเมื่อได้แยกกองทหารออกไปเช่นนี้แล้ว ผู้ที่จะบังคับบัญชาของทหารที่แยกออกนั้น จะต้องเป็นคนชาวฝรั่งเศส

ข้อ3 บรรดาป้อมคูประตูหอรบที่ได้สร้างขึ้นใหม่นั้น จะต้องอยู่ในความพิทักษ์รักษาของกองทหารฝรั่งเศส ถ้าจะมีพลทหารไทยอยู่ด้วย ก็จะต้องมีจำนวนพลทหารไทยเท่ากับที่ผู้บังคับการกองทหารฝรั่งเศสต้องการเท่านั้น ส่วนกองทหารไทยนั้นจะได้รับการรักษาอยู่ในเมือง และผู้ที่จะบังคับบัญชากองทหารไทยนั้น ก็แล้วแต่พระเจ้ากรุงสยามจะทรงแต่งตั้งใครก็ได้

ข้อ4 การที่จะสร้างป้อมขึ้นนั้น ในชั้นต้นเอ็นยินเนียของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้คิดเขียนแบบขึ้น เมื่อพระเจ้ากรุงสยามและฮิชเอกซเลนซี ได้ทรงเห็นชอบและเห็นชอบตามแบบนั้นแล้วก็จะได้สร้างป้อมตามแบบนั้นต่อไป และผู้บังคับการก็ดี บรรดานายทหารฝรั่งเศสก็ดี จะมาคัดค้านหรือมาเกี่ยวข้องไม่ได้ แต่มีหน้าที่ที่จะต้องสร้างป้อมตามแบบนั้น ๆอย่างเดียวเท่านั้น

ข้อ5 การแต่งตั้งนายทหารสำหรับบังคับกองทหาร ซึ่งมีใช่เป็นคนชาวฝรั่งเศสนั้นก็แล้ว แต่พระเจ้ากรุงสยามหรือฮิชเอกซเลนซี หรือผู้แทนฮิชเอกซเลนซีจะแต่งตั้งได้ทั้งสิ้น และการแต่งตั้งนายทหารที่ไม่ใช่ชาวฝรั่งเศสนั้น ผู้บังคับการหรือนายทหารฝรั่งเศสจะมาเกี่ยวข้องคัดค้านไม่ได้ แต่ก็ต้องไม่ขัดกับข้อความในข้อ3 นั้นด้วย

ข้อ6 ถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดก็ดี หรือจะแยกย้ายกองทหารฝรั่งเศสอย่างใดก็ดี ผู้บังคับการทหารฝรั่งเศสจะเพิ่มหรือลดหน้าที่ของนายทหารคนหนึ่งคนใดไม่ได้ นอกจากจะกราบทูลพระเจ้ากรุงสยามและเรียนท่านเสนาบดีให้ทรงทราบและทราบเสียก่อน

ข้อ7 การชำระสะสางและพิจารณาตัดสินคดีทั้งปวง ที่เกี่ยวกับกองทหารฝรั่งเศสนั้นจะต้องตกเป็นหน้าที่ของพวกฝรั่งเศสแต่ฝ่ายเดียว

ข้อ8 เจ้าพนักงานอินเตนเดนเดนต์จะต้องมีหน้าที่ประจำอยู่ในพระราชสำนักเสมอ เว้นไว้แต่ถ้ามีราชการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสหรือราชการของพระเจ้ากรุงสยามเกิดขึ้น ซึ่งจำเป็นเจ้าพนักงานอินเตนเดนเดนต์จะต้องไปตรวจตราจัดการในที่ใดที่หนึ่งแล้ว จึงจะไปตามที่เขาเหล่านั้นได้

ข้อ9 ถ้าในการทั้งปวงซึ่งเกี่ยวกับราชการของแผ่นดินทั้ง2 จะเกิดมีข้อสงสัยขึ้นอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ผู้บังคับการและบรรดานายทหารจะต้องปฏิบัติตามความเห็นของท่านเสนาบดีและบาทหลวงตาซาร์ตเป็นเด็ดขาด จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้สั่งมาเป็นอย่างอื่นต่อไป

ข้อ10 โดยเหตุที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงไว้พระทัยนักหนา ในพวกบาทหลวงของบริษัท และโดยเหตุที่พระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าก็ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในบาทหลวงเหล่านี้เหมือนกัน เพราะบาทหลวงเหล่านี้เป็นผู้ที่เป็นต้นเหตุช่วยให้พระเจ้าแผ่นดินทั้ง2ได้เป็นพระราชไมตรี และในภายหน้าบาทหลวงเหล่านี้ก็จะป็นธุระช่วยให้พระราชไมตรีนั้นได้สนิทแน่นยิ่งกว่าเดิม จึงเป็นการสมควรและตกลงเห็นพร้อมกันว่า ต่อไปนี้จะได้ปรึกษาหารือขอความเห็นของหัวหน้าบาทหลวงฝรั่งเศส หรือหารือบาทหลวงฝรั่งเศสคนใดคนหนึ่ง เพื่อออกความเห็นในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์สมพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดินทั้ง2 เพื่อจะเพิ่มเกียรติยศของพระเจ้าที่นับถือของเราด้วย

ข้อ11 ถ้าพวกฝรั่งเศสได้เข้ารับราชการของพระเจ้ากรุงสยาม เช่นเป็นทหารรักษาพระองค์ พระเจ้ากรุงสยามก็ดี หรือเป็นผู้บังคับบัญชาการเรือต่างๆก็ดี หรือเป็นผู้รักษาสถานที่ต่างๆหรือเป็นผู้ว่าราชการเมืองตามหัวเมืองต่างๆก็ดี หรือจะทำราชการของพระเจ้ากรุงสยามในหน้าที่ใดๆก็ดี ชาวฝรั่งเศสที่รับราชการเหล่านี้จะต้องขาดจากความบังคับบัญชาของผู้บังคับการกองทหารฝรั่งเศส และนายทหารฝรั่งเศสทั้งปวง จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้สั่งมาในเรื่องนี้เป็นอย่างอื่นต่อไป

ข้อ12 บรรดาพลทหารก็ดี ผู้บังคับการก็ดี ผู้บังคับกองก็ดี นายทหารทั้งปวงก็ดีจะต้องอยู่ในความบังคับบัญชาขึ้นอยู่ในพระเจ้ากรุงสยาม และขึ้นอยู่เฉพาะตัวท่านเสนาบดีหรือผู้ที่แทนท่านเสนาบดีในภายหน้า เหมือนกับที่คนเหล่านี้ต้องขึ้นอยู่ในพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสดูเดียวกัน

ข้อ13 ในข้อที่จะต้องกระทำสัตย์สาบานนั้น วิธีที่จะสาบานนั้นก็ถือว่า กองทหารฝรั่งเศส ทั้งนายและไพร่จะต้องสาบานว่า ตนจะได้มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์สุจริตต่อราชการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและพระเจ้ากรุงสยาม จะได้ตั้งใจต่อสู้พวกศัตรูทั้งปวง จะได้ปฏิบัติภารกิจตามข้อสัญญาเหล่านี้ทุกประการ และจะได้กระทำตามคำสั่งซึ่งรับมาจากท่านเสนาบดีหรือผู้แทนเสนาบดีในภายหน้าอันเป็นคำสั่งซึ่งท่านเสนาบดีได้รับกระแสรับสั่งให้ส่งมาทุกประการ

ข้อ14 ด้วยพระเจ้ากรุงสยามทรงถือว่า บาทหลวงคณะเยซุอิตเป็นเหมือนเครื่องสำหรับเชื่อมพระราชไมตรีในระหว่างพระเจ้ากรุงสยามและพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และฝ่ายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเองก็ทรงเชื่อถือในพวกบาทหลวงคณะเยซุอิตเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าท่านเสนาบดีจะถึงแก่กรรมเสียก็ดี หรือจะไม่อยู่ก็ดี การทั้งปวงที่ท่านเสนาบดีเคยบังคับบัญชาามา ก็ให้เวนมอบให้หัวหน้าของคณะบาทหลวงได้บังคับบัญชาการทั้งปวงต่อไป เหมือนกับที่ท่านเสนาบดีได้เคยทำมาเช่นนั้น

ข้อ15 โดยเหตุที่ผู้รักษาเมืองมะริดเป็นชาวฝรั่งเศส เคยอยู่ในความบังคับบัญชาของผู้บังคับการฝรั่งเศส เพราะเหตุฉะนั้นเมื่อพระเจ้ากรุงสยามจะมีกระแสรับสั่งมาอย่างใด ๆ หรือท่านเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามจะสั่งประการใด ก็จะได้มีคำสั่งมายังผู้รักษาเมืองมะริดโดยผ่านผู้บังคับบัญชาการทหารฝรั่งเศสก่อน เว้นไว้แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น ซึ่งจะต้องปฏิบัติอย่างอื่นอันไม่ผิดหรือขัดกับข้อความในข้อ9 แล้ว ก็จะได้ส่งคำสั่งนั้น ๆ ไปทางอื่นตามเหตุที่จำเป็น

ข้อสัญญาลับ

ข้อ1 ตามข้อความในสัญญาข้อ1 ซึ่งใช้คำว่ากองทหารขลุ่ย นั้นจะต้องเป็นอันเข้าใจตามความลับซึ่งได้ตกลงกันไว้ในระหว่างมองซิเออร์คอนชตันซ์ติน ฟอลคอนและบาทหลวงดาชาร์ด ความลับอันนี้ได้แจ้งไปให้มองซิเออร์ เดอลาลูแบร์ และมองซิเออร์เซเบเรต์ทราบโดยละเอียดแล้ว และท่านทั้ง2 นี้ก็ได้สาบานตนต่อพระคัมภีร์แล้วว่า จะรักษาความลับนี้ไว้โดยไม่แพร่งพรายให้ใครทราบเลย คือว่าจะไม่เอาความลับนี้จดลงในจดหมายบันทึก และจะไม่เอาความลับอันนี้บอกเล่าพูดกับใครโดยทางตรงหรือทางอ้อมเป็นอันขาด เว้นแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและมาควิสเดอเซเนลเท่านั้น แต่เมื่อกราบทูลและเรียนนั้นจะต้องพูดด้วยปาก จะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไม่ได้เป็นอันขาด

เขียนบนเรือลัวโซ ณ วันที่ 16 เดือนตุลาคม ค.ศ. 1687 (พ.ศ.2230)

ภาคผนวก จ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชโองการในพระเจ้ากรุงสยาม ส่งมายังบาทหลวงตาซาร์ด (ประชุมพงศาวดาร เล่มที่28, หน้า18-45)

“ด้วยมีความประสงค์จะให้ประเทศฝรั่งเศสและประเทศสยามได้มีไมตรีต่อกัน และเพื่อหาโอกาสที่จะให้พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ทั้งสองพระองค์ ได้ช่วยในการศาสนาของพระเจ้าของเรา นั้น พระเจ้ากรุงสยามจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเลือกให้ท่านเป็นผู้เชิญพระราชสาส์นไปยังราชสำนักฝรั่งเศส และเชิญไปยังกรุงโรมด้วย

แต่มีเหตุผลที่ควรจะสงสัยว่า คงจะมีบุคคลบางจำพวกซึ่งเป็นคนมีตำแหน่งที่ควรจะช่วยเหลืออุดหนุนให้ท่านได้ทำการสำเร็จเพื่อเป็นประโยชน์ต่อพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองนั้น คงจะกลับหาหนทางที่จะขัดขวางไม่让您สำเร็จได้เป็นแน่ เพราะฉะนั้นในการที่ท่านจะได้พระราชสาส์นไปในคราวนี้ ท่านจงอย่าได้รับตำแหน่งหน้าที่อย่างใดเลย แต่ท่านจงไปคอยฟังกระแสรับสั่งของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสต่อไปเถิด แต่เพื่อท่านจะได้ไปเจรจาการต่างๆให้เป็นผลสำเร็จนั้น ขอให้ท่านพิจารณาข้อข้อต่างๆที่เป็นข้อสำคัญ ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้ คือ

ข้อ1 พระราชสาส์นสำหรับไปถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และพระราชทานไปนั้น จะได้เชิญออกจากพระราชวัง ณ วันแรม 6 ค่ำ เดือนอ้าย ปี 2232 ซึ่งตรงกับวันที่ 24 เดือนธันวาคม ค.ศ.1687 พร้อมกับข้าราชการ 6 นาย ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงจัดให้เชิญพระราชสาส์นต่อไป เมื่อพระราชสาส์นและข้าราชการได้ไปถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว เจ้าพนักงานจะได้เชิญพระราชสาส์นประดิษฐานบนเรือรบ เพื่อเชิญไปส่งที่ท่าเรือต่อไป

ส่วนตัวท่านนั้น ถึงแม้ว่าท่านไม่มีตำแหน่งอะไรก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่า โดยเหตุที่ท่านเป็นผู้เชิญพระราชสาส์นและเชิญพระราชโองการไปนั้น คงจะทำให้บรรดาผู้บังคับการเรือได้จัดห้องให้ท่านพักในเรือเหมือนกับข้าราชการ 6 นายเช่นเดียวกันเป็นแน่ ส่วนข้าราชการ 6 นายนั้น ข้าพเจ้าได้กำชับและสั่งสอนไปแล้ว ให้ประพฤติตัวอย่างสุภาพที่สุด เพราะฉะนั้นถ้าข้าราชการเหล่านี้จะกระทำการบกพร่องอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ให้ท่านขอร้องให้ผู้บังคับการเรือได้จับตัวข้าราชการผู้นั้นขังเสีย และให้สั่งสอนหรือทำโทษแล้วแต่จะควร

เมื่อท่านได้ไปถึงประเทศฝรั่งเศสแล้ว หากว่าท่านจะเจ็บป่วยหรือมีการติดขัดอย่างใดๆ ที่ท่านจะรีบไปยังราชสำนักฝรั่งเศสโดยเร็วไม่ได้แล้ว ก็ให้ท่านรีบจัดนักการส่งหนังสือต่างๆ และสำเนาพระราชสาส์นไปยังราชสำนักฝรั่งเศสโดยเร็ว เพื่อให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงทราบเหตุการณ์ในราชสำนักสยามได้มีอย่างไรบ้าง และเพื่อคอยฟังกระแสรับสั่งของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสด้วย เพราะพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงมอบกิจการทั้งปวง ในพระปรีชาสามารถของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสผู้เป็นใหญ่แล้ว และที่ทรงโปรดใช้ให้ท่านไปเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้น ก็เพื่อจะได้ให้ท่านไปฟังดูว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะมีพระราชประสงค์ประการใดบ้าง

ในระหว่างที่ท่านรอฟังกระแสพระราชโองการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสอยู่นั้น ก็ให้ท่านคิดอ่านจัดการหาเครื่องแต่งตัวให้ข้าราชการ 6 นาย และคนอื่น ๆ ที่ไปกับท่านนั้น ให้เหมาะแก่อากาศและให้สมกับตำแหน่งหน้าที่ของข้าราชการเหล่านั้นด้วย เมื่อท่านได้จัดเครื่องแต่งตัวให้ข้าราชการเสร็จแล้ว ท่านจึงออกเดินทางไปยังราชสำนักฝรั่งเศสต่อไป

ส่วนของเครื่องราชบรรณาการของพระเจ้ากรุงสยาม และของที่ออกญาวิชเยนทร์ส่งออกไปนั้น ให้ท่านมอบของต่าง ๆ เหล่านี้ไว้กับเจ้าพนักงาน ซึ่งจะมีหน้าที่สำหรับจัดส่งของเหล่านี้ไปยังราชสำนักฝรั่งเศส

ถึงแม้ว่าในระหว่างเวลาที่ท่านยังไม่ได้ไปถึงราชสำนักฝรั่งเศส ท่านจะได้รับพระราชโองการจากพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ให้ท่านรับตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ ก็ตาม ก็ให้ท่านรับตำแหน่งหน้าที่นั้นเต็มตามเกียรติยศของตำแหน่งนั้นทุกประการ นอกจากนี้พระเจ้ากรุงสยามทรงไว้วางพระราชหฤทัยว่าท่านควรจะวางตัวอย่างไร เพราะทรงเชื่อว่าท่านคงมีความยินดี ในการที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในตัวท่านเช่นนี้ ก็เท่ากับได้ทรงมอบพระราชอำนาจและพระเกียรติยศพระเกียรติคุณ ให้ท่านเชิญไปยังราชสำนักของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นนายของท่านโดยตรง อันเป็นการที่ท่านควรนิยมยินดี และเป็นการพิเศษผิดปกติดูอยู่แล้ว การที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในตัวท่านเช่นนี้ จึงทำให้ทรงหวังว่าท่านคงจะคิดจัดการทุกอย่าง ที่จะไม่ทำให้พระองค์ต้องเสียพระเกียรติยศลงได้

ข้อ 2 ถ้าแม้ว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่ควรถือว่าต้องให้ท่านรับตำแหน่งหน้าที่ใดแล้ว ก็ขอให้ท่านขอรับกระแสรับสั่งของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เพื่อให้ท่านได้มีโอกาสเฝ้าถวายพระราชสาส์น ซึ่งท่านได้เชิญไปนั้น แต่วิธีที่จะเฝ้าถวายพระราชสาส์นจะทำการอย่างไรนั้น ก็ต้องแล้วแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะทรงเห็นควรทั้งสิ้น

ข้อ 3 ถ้าหากท่านได้มีโอกาสได้เฝ้าโดยเฉพาะ และพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะรับสั่งถามท่านถึงผลที่สุดของการที่ทรงแต่งตั้งราชทูตมาในคราวหลังนี้ และจะรับสั่งถามถึงความประพฤติของเอกอัครราชทูตของพระองค์ในราชสำนักสยามแล้ว ก็ให้ท่านกราบทูลตอบตามข้อความที่ปรากฏในจดหมายบันทึก ซึ่งข้าพเจ้าได้มอบไว้กับท่านแล้ว และให้ท่านกราบทูลให้ทรงทราบโดยตรงว่าท่านเอกอัครราชทูตเหล่านี้ได้ทำการไม่ดีอย่างยิ่ง และให้ท่านกราบทูลโดยเฉพาะด้วยว่า พระเจ้ากรุงสยามเข้าพระทัยว่า หน้าที่ของราชทูตที่มาเจริญทางพระราชไมตรีในราชสำนักต่างประเทศนั้น จะต้องมาสืบสวนถึงข้อขัดแย้งต่าง ๆ อันเป็นเครื่องกีดขวางต่อพระราชไมตรีในระหว่างพระมหากษัตริย์ เมื่อได้ทราบในข้อขัดข้องต่าง ๆ แล้ว จะได้คิดอ่านจัดการลบล้างข้อขัดข้องเหล่านี้ และหาหาทางที่จะดำเนินการให้ตรงกับความที่มุ่งหมายได้ต่อไป แต่ท่านเอกอัครราชทูตเหล่านี้หาได้ปฏิบัติการตามหน้าที่ที่ความนี้ไม่ แต่กลับพยายามหาโอกาสที่จะขัดขวางความมุ่งหมายอันดีของเราอยู่เสมอไป จนในที่สุดพระราชดำริอันดีของพระเจ้ากรุงสยามและความเจตนาดีของเสนาบดีของพระองค์ก็กลับเป็นสิ่งที่หาประโยชน์มิได้เลย ถ้าแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามไม่ได้ทรงรักใคร่และนับถือพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และไม่ได้ทรงเอาพระทัยใส่ในความเจริญของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้ว

พระเจ้ากรุงสยามก็คงจะได้ทรงจัดการอย่างอื่น อันจะเป็นเหตุกระทำให้บรรดาชนชาวต่างประเทศที่อยู่ในพระราชอาณาเขตสยาม ได้มีความปิติยินดียิ่งนัก การที่ท่านเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสปฏิบัติการณ์เช่นนี้ จะหาข้อแก้ตัวอย่างใดไม่ได้เลย และความประพฤติดันชั่วร้ายของท่านเอกอัครราชทูตมีอย่างไหน คนทั้งหลายก็ย่อมทราบกันทั่วทุกคน และตัวท่านเอกอัครราชทูตเอง ก็ควรจะรู้สึกตัวได้ดีกว่าคนอื่น

ข้อ4 ให้ท่านกราบทูลต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสว่า เมื่อพระเจ้ากรุงสยามได้ทอดพระเนตรเห็นกองทหารและนายทหาร ที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งมาถวายสำหรับให้มาทำราชการของพระองค์นั้น พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงโสมนัสยินดียิ่งนัก เพราะฉะนั้นขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงวางพระทัยว่ากองทหารเหล่านี้คงจะได้มาตั้งอยู่ในพระราชอาณาเขตให้เป็นหลักฐานมั่นคงต่อไป และขอให้ทรงไว้พระทัยว่า พระเจ้ากรุงสยามคงจะได้ทรงปกครองและซบเลี้ยงกองทหารนี้ให้สมกับการที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงเอื้อเฟื้อต่อพระเจ้ากรุงสยามและอาณาประชาราษฎร์ไทย

ให้ท่านกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสต่อไปว่า พระเจ้ากรุงสยามทรงเสียพระทัยเป็นอันมากที่ได้ทรงเห็นว่า ท่านเอกอัครราชทูตซึ่งมีหน้าที่จะมาตั้งกองทหารนี้หาได้รู้สึกไม่ว่าการที่ได้ทรงรักใคร่ซึ่งกันและกันเช่นนี้จะมีราคาสักเพียงไร เพราะท่านเอกอัครราชทูตกลับพยายามทุกทางที่จะลบล้างเจตนาอันดีของพระเจ้ากรุงสยามและเสนาบดีไทย แต่ในเรื่องนี้ท่านอาจจะกราบทูลได้โดยยืดยาว เพราะข้อความเหล่านี้ปรากฏอยู่ในจดหมายบันทึกแล้ว

ข้อ5 ในข้อต่างๆที่เกี่ยวกับบริษัทฝรั่งเศสนั้น ในเรื่องของบริษัทได้ทำแก๊สราชทูต(ไทย)ที่กรุงปารีสอย่างไร และในเรื่องที่หัวหน้าของบริษัทได้ประพฤติดังไรนั้น ท่านอย่าได้กราบทูลเป็นที่ฟ้องกล่าวโทษต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แต่ให้กราบทูลให้ทรงเห็นว่า ราชสำนักไทยได้มีความนับถือในสิ่งทั้งปวง อันเกี่ยวกับพระเจ้าและพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทุกอย่าง แล้วให้ท่านกราบทูลต่อไปว่า ในเวลานี้บริษัทมีโอกาสและหนทางที่จะหาทรัพย์ในฝ่ายทิศตะวันออกเป็นอันมาก และบริษัทนี้มีโอกาสที่จะมาตั้งการค้าขายให้เป็นหลักฐานปักแผ่น ยิ่งกว่าประเทศทั้งปวงในทวีปยุโรป แต่พระเจ้ากรุงสยามทรงพระวิตกว่า ถ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไม่ทรงพระกรุณาโปรดช่วยบริษัท และไม่ทรงค้ำชูเชื้อให้อำนาจการของบริษัทได้ทำการให้จับไว้นั้นแล้ว โอกาสอันดีซึ่งบริษัทได้มีไว้ในชั้นต้นนั้น ก็น่ากลัวจะเสียโอกาสเปล่าจะหาประโยชน์มิได้เลย

ข้อ6 ในเรื่องพลทหารปืนใหญ่ ลูกแตก และปืนสำหรับยิงลูกแตกนั้น เป็นเรื่องที่ทำให้ราชสำนักสยามได้รับความน้อยใจและเสียใจเป็นอันมาก และพระองค์พระเจ้ากรุงสยามนั้นได้ทรงเสียพระราชหฤทัยยิ่งกว่าคนทั้งหลายทั้งปวง เพราะเหตุที่ได้ทรงเห็นว่า เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสนั้นมีได้คิดที่จะทำการให้เป็นที่พอพระราชหฤทัยเลย ถ้าหากว่าจะมีใครพูดในเรื่องนี้ขึ้นแล้ว ก็ให้ท่านกราบทูลต่อพระเจ้าฝรั่งเศสว่า พระเจ้ากรุงสยามได้เข้าพระทัยว่าตามการที่ได้ทรงปฏิบัติมานั้น คงจะเป็นเรื่องที่พอพระทัยพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทุกอย่าง แต่ถ้าตามคำสั่งเดิมได้มีไว้ให้ส่ง

พลทหารปืนใหญ่กลับไปประเทศฝรั่งเศสจริงแล้ว พระเจ้ากรุงสยามก็จะได้โปรดให้ส่งพลทหารปืนใหญ่เหล่านี้กลับไปโดยเติมพระทัย มิได้ทรงขัดขวางอย่างใดเลย

ข้อ7 พระเจ้ากรุงสยามทรงทราบอยู่เต็มพระทัยว่า การที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งกองทหารมายังเมืองไทยนั้น เพราะพระราชประสงค์อะไร แต่ในที่นี้จะต้องขอกล่าวซ้ำในกระแสพระราชดำริของพระเจ้ากรุงสยามอีกครั้ง

จริงอยู่การที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งกองทหารมาโดยต้องใช้จ่ายเปลื้องพระราชทรัพย์เป็นอันมากนั้น ก็เป็นการแสดงพระราชไมตรีและความรักใคร่ซึ่งพระองค์ได้มีต่อพระเจ้ากรุงสยาม แต่ถ้าจะพูดตามความเป็นจริงแล้ว การที่ได้ทรงโปรดให้ส่งกองทหารมาเท่านี้ ก็หาเพียงพอกับการที่คิดไว้แต่เดิมไม่ เพราะท่านก็ยอมทราบตั้งอยู่แล้ว ว่าการที่จะป้องกันรักษาบางกอกนั้น จำเป็นจะต้องมีทหารชาวยุโรปประจำรักษาอยู่อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 500 คน ส่วนกองทหารไทยนั้นอีกต่างหาก หาได้รวมในจำนวน 500 คนไม่ นอกจากกองทหารฝรั่งเศส 500 คนสำหรับรักษาบางกอกนั้น ยังจะต้องการพลทหารชาติฝรั่งเศสสำหรับทำกิจการในที่ต่างๆ ในพระราชอาณาเขตสยามนี้อีกหลายคน ในส่วนเมืองมะริดนั้น ก็จะต้องมีพลทหารไม่น้อยกว่าที่บางกอกเหมือนกัน และนอกจากนี้พระเจ้ากรุงสยามยังมีพระราชประสงค์ให้มีพลทหารอย่างน้อยอีก 200 คนสำหรับเป็นทหารรักษาพระองค์และรักษาพระราชวังโดยเฉพาะด้วย กับมีพระราชประสงค์ให้มีทหารไม่ต่ำกว่า 200 คนสำหรับประจำตามเรือต่างๆ นอกจากนี้พลทหารเหล่านี้ ก็จะต้องมีคนสำหรับทำการงานต่างๆเป็นจำนวนมาก เช่นคนสำหรับทำการบ่อแร่ เป็นต้น แต่ข้อนี้จะหวังเอาให้เป็นผลสำเร็จในคราวเดียวไม่ได้ตัวเอง

แต่ในเรื่องนี้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงรับเป็นธุระที่จะป้องกันรักษาเมืองมะริดและบางกอกแล้ว เพราะฉะนั้นท่านอย่ากราบทูลเพิ่มเติมกองทหารให้มากขึ้นเลย แต่ท่านจะต้องส่งแผนที่เมืองมะริดและบางกอกถวายให้ทอดพระเนตร เมื่อทรงเห็นแผนที่แล้วก็จะทรงทราบได้ว่า การจะควรอย่างไรต่อไป เพราะทรงพระปรีชาสามารถพออยู่แล้ว และการจะควรอย่างไรก็แล้วแต่พระองค์จะเห็นควรทั้งสิ้น

อนึ่ง ถ้าท่านไปถึงประเทศฝรั่งเศสในเวลาที่ยังสงบศึก ก็ให้ท่านขอพลทหารสำหรับมาเป็นกองรักษาพระองค์พระเจ้ากรุงสยามตามจำนวนที่กำหนดมานั้นแล้ว และให้ท่านขอคนทำงานสำหรับมาทำเหมืองแร่ด้วย แต่ต้องเลือกคนที่ชำนาญการทำเหมืองแร่จริงๆ ถ้าท่านได้ไปถึงประเทศฝรั่งเศสในเวลาที่มีสงครามอยู่ ก็อย่าขอพลทหารเลย เป็นแต่ นายช่างและคนงานสำหรับทำการเหมืองแร่เท่านั้นก็พอ

พระเจ้ากรุงสยามมีพระราชกระแสรับสั่งให้กำชับท่านโดยเฉพาะว่า ในการที่จะเลือกคนงานสำหรับมาทำการในเมืองนี้ ให้ท่านเลือกเฟ้นคนที่ดี เมื่อมาถึงแล้วก็อย่าให้เราได้รับความร้อนใจอย่างใดได้เลย เพราะฉะนั้นก่อนที่คนงานเหล่านี้จะได้ออกจากประเทศฝรั่งเศสนั้น ก็ให้ท่าน

นัดหมายและทำสัญญากับเขาตามแต่ท่านจะเห็นควร และถ้าหากว่าจะมีพนักงานสำหรับมาเป็นหัวหน้า 2-3คนได้ก็จะดี ในส่วนทหารสำหรับรักษาพระองค์นั้น ไม่ต้องพูดว่าอะไร เพราะพระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรงอุดหนุนบำรุงทหารเหล่านี้และจะได้พระราชทานเงินค่าเลี้ยงชีพให้ด้วย

ข้อ8 ในข้อที่เกี่ยวกับพระราชไมตรีในระหว่างประเทศฝรั่งเศสและประเทศสยามนั้นไม่ได้พูดถึงเลย จริงอยู่ เหตุที่ระยะระหว่างประเทศทั้ง 2 ห่างไกลกันมากนั้น กระทำให้เกิดความลำบากขึ้นหลายอย่าง แต่ถึงตั้งนั้นถ้าหากว่าจะได้เกิดสงครามขึ้นในระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับฮอลันดาได้มายึดที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานให้แก่บริษัทไว้แล้วก็ดี ถึงจะไม่ได้มีข้อสัญญากล่าวในข้อนี้โดยเฉพาะ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ควรจะร้อนพระทัยอยู่นั่นเอง แต่นอกจากเรื่องพวกฮอลันดาจะมาก่อการอย่างว่ามานี้ ยังอาจจะเกิดเรื่องอย่างอื่นอีกหลายอย่าง ซึ่งเป็นการจำเป็นจะต้องทราบไว้ว่า จะมีหลักให้ปฏิบัติการอย่างไร ในเรื่องต่างๆเหล่านี้ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคงจะทรงทราบได้อย่างดี และพระปรีชาสามารถของพระองค์อาจจะบัญญัติได้ว่าถ้าเกิดเรื่องขึ้นอย่างไร ต่างฝ่ายควรจะปฏิบัติอย่างไร เพราะเหตุนี้ พระเจ้ากรุงสยามจึงทรงมอบธุระให้อยู่ในพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แล้วแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะทรงเห็นควรอย่างไรทั้งสิ้น เพราะทรงเชื่อพระทัยว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ในสิ่งทั้งปวง คงจะจัดการให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศทั้ง 2 ทุกอย่างเป็นแน่ เพราะฉะนั้นถ้ามีผู้ใดพูดกับท่านในเรื่องนี้แล้ว ก็ให้ท่านกราบทูลให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงทราบถึงการเป็นไปของประเทศสยามทุกประการ และให้ท่านกราบทูลขอร้องให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงกะหวัข้อที่จะทำสัญญาด้วยพระองค์เอง แล้วแต่จะทรงเห็นควรอย่างไร สำหรับความเจริญของประเทศทั้งสองเป็นแล้วกัน เพราะข้างฝ่ายราชสำนักสยามนั้นหาใคร่เข้าใจการชนิดนี้ไม่ จึงเห็นว่าไม่ควรที่จะให้ข้างฝ่ายไทยแนะนำการอย่างไร แต่มอบธุระให้แล้วแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะทรงเห็นควรดีกว่า โดยเหตุนี้จึงมีพระราชโองการให้สั่งท่านว่า ในเรื่องนี้ท่านอย่าได้ไปแนะนำหรือออกความเห็นอย่างไร แต่ปล่อยให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงจัดการ แล้วแต่จะทรงพระราชดำริเห็นควรทั้งสิ้น

ข้อ9 เหมือนแร่ต่างๆนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับประโยชน์ของประเทศสยามและประเทศที่เป็นสัมพันธมิตร และไม่ต้องสงสัยเลยว่าบ่อแร่ต่างๆเหล่านี้เป็นบ่อแร่ที่บริบูรณ์ด้วยแร่ต่างๆและเป็นบ่อแร่ที่ทำงานด้วย เพราะบางบ่อได้ขุดทองคำมาได้จนถึงกับส่งทองคำไปยังประเทศฝรั่งเศสถึง 46 หีบ และบ่อที่ขุดทองคำมานี้ก็เป็นบ่อสำคัญที่ได้ขุดทดลองดู เพื่อให้ทราบว่าถ้าจะทำบ่อทองคำเหล่านี้จะได้กำไรมากน้อยสักเพียงใด ในเรื่องนี้ให้ท่านกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสขอให้ทรงโปรดส่งคนที่ชำนาญที่สุดในการทำบ่อแร่ทองคำ แล้วให้ท่านทำความตกลงกับผู้ที่จะมาทำบ่อแร่ทองคำถึงเงินเดือนที่เขาจะได้ประจำทุก ๆ ปี เพื่อป้องกันมิให้พวกเหล่านั้นมาถูกรู้อหรือหมิ่นประมาทเรา และอย่าให้พวกนี้มีข้อที่จะมาร้องขัดข้องในภายหลังได้ เพราะท่านก็ทราบดีอยู่แล้วว่า ผู้ที่ชื่อ วิโมตต์ ได้มาทำความลำบากและรำคาญให้แก่เราสักเพียงใด จนถึงกับพระเจ้ากรุงสยามต้องขับไล่ผู้นั้นออกไปนอกพระราชอาณาเขต เพราะไม่มีพระราชประสงค์ที่จะทำโทษแก่ผู้นั้นให้หนักกว่านี้ โดยเหตุที่ผู้นั้นเป็นชาติฝรั่งเศส และฝ่ายท่านเอกอัครราชทูตซึ่งควรจะยอมโดยดี เพราะเหตุว่าพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงพระกรุณาแก่มองซิเออร์ วิโมตต์ หลายอย่างนั้น กับพูด

ว่าถ้ามองซิเออร์ วิมोटต์ถูกจับแล้วเอกอัครราชทูตจะได้อำนาจขึ้นให้ออกญาวิชาเยนทร์ได้รับความเดือดร้อนให้จนได้ ในเรื่องนี้ท่านก็ทราบที่อยู่แล้วว่า ข้างฝ่ายเอกอัครราชทูต และมองซิเออร์ วิมोटต์ ก็ได้อำนาจขึ้นหลายครั้ง ว่าตนเป็นชาวเมืองอาวินยอง และเป็นคนอยู่ในความปกครองของโป๊ป ซึ่งร้องขึ้นทั้งนี้ก็เพื่อจะป้องกันตัวมิให้ต้องได้รับพระราชอาญาของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเท่านั้น

ข้อ 10 ท่านเองก็ได้เห็นแล้วว่า พวกสังฆราชที่อยู่ในพระราชอาณาจักรสยามได้ประพฤติตัวอย่างไร ซึ่งเป็นการกระทำทำให้พระเจ้ากรุงสยามเสียพระทัยเป็นอันมาก ถ้าหากว่าในการเรื่องนี้มิได้เกี่ยวแก่ศาสนาแล้ว พระเจ้ากรุงสยามก็คงจะแสดงให้เห็นว่าทรงกริ้ว ซึ่งเป็นการสมควรที่จะกริ้วอยู่บ้าง และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วพวกสังฆราชก็คงจะรู้สึกเดือดร้อนอยู่บ้าง กว่าคนจำพวกนี้เป็นคนที่จะทำให้บ้านเมืองเกิดเดือดร้อน ทั้งทำให้เสียพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินด้วย พระเจ้ากรุงสยามจึงทรงพระราชดำริจะทำโทษพวกนี้โดยมิให้เกิดความเสียหายแก่ศาสนาคริสเตียนได้ เพราะฉะนั้นให้ท่านทราบทูลให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงทราบในเรื่องนี้ และให้ทราบทูลขอให้ทรงเป็นพระธุระตั้งสังฆราชขึ้นในเมืองไทย โดยให้เป็นตำแหน่งที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสต้องเป็นผู้ตั้งออกมา จนกว่าพระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรงตั้งได้เองต่อไป อนึ่งตัวท่านเองก็เป็นพยานเห็นอยู่แล้ว ว่าการที่จะมีความผาสุกและการที่จะจัดศาสนาได้แพร่หลายออกไปเกี่ยวแก่การตั้งสังฆราชนั้น จึงเป็นการควรที่จะทราบทูลให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงทราบในเรื่องนี้โดยแจ่มแจ้ง และพระเจ้ากรุงสยามก็ทรงเชื่อพระทัยว่า ถ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงทราบ และไปโปรดทราบในเรื่องนี้แล้ว ท่านทั้งสองคงจะคิดอ่านหาทางแก้ไขให้ดีขึ้นโดยเร็วเป็นแน่

ข้อ 11 ส่วนพวกบาทหลวงที่ท่านได้พามาถึงเมืองไทยนั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระเจ้ากรุงสยามทุกอย่าง ตั้งท่านทราบอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวในเรื่องนี้ให้ยืดยาวไปแต่ภารกิจของศาสนามีมากมายนัก จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องส่งบาทหลวงเหล่านี้ออกไปอยู่ตามหัวเมืองหลายรูป แล้วที่ยังคงเหลืออยู่ในพระราชธานีกรุงศรีอยุธยาและลพบุรีนั้น ก็มีจำนวนน้อยที่สุด เพราะฉะนั้นให้ท่านทราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ขอให้ทรงโปรดส่งคนเพิ่มมาอีก สำหรับแทนบาทหลวงเหล่านี้ เพราะในไม่ช้าก็จะต้องส่งบาทหลวงทั้งหมดให้ออกไปอยู่ตามหัวเมือง เพื่อให้ทำกิจการของศาสนาต่อไป และถ้าได้โปรดส่งคนเพิ่มมาแล้ว จะได้มีบาทหลวงประจำอยู่ในราชสำนักของพระเจ้ากรุงสยาม 12 รูปอยู่เสมอ ซึ่งเป็นอัตราที่พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงขอต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไว้แต่เดิม

ข้อ 12 เจ้าพนักงานได้เอาตัวอย่างของต่างๆซึ่งพระเจ้ากรุงสยามมีพระราชประสงค์ให้ไปทำที่กรุงปารีสนั้นมอบให้กับท่านแล้ว และได้ส่งของต่างๆให้แก่ท่านเมื่อได้เอาของเหล่านี้ไปจำหน่าย และเอาเงินที่ขายของให้ได้นั้นไว้เป็นโล่ห์ยืมรายจ่ายของท่าน ในระหว่างที่ท่านเดินทางในกรุงปารีสและโรม ถ้าเงินที่ขายของได้จะยังไม่พอ ก็ให้ท่านเที่ยวยืมเงินได้ และเมื่อท่านได้ยืมเงินมาเป็นจำนวนมากน้อยเท่าใด ทางนี้ก็จะจัดการใช้ให้ทั้งต้นและดอกเบี้ย ถ้าแม้ว่าท่านจะหาที่ยืมเงินไม่ได้แล้ว ก็ให้ท่านเอาเงินของออกญาวิชาเยนทร์ใช้ไปก่อนได้

ขอให้ท่านจงจำไว้ในเรื่องที่บริษัทฝรั่งเศสได้แสดงตัวไม่ดี ในเรื่องราคาของและเรื่องทดลองเงินสำหรับทำของต่าง ๆ ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามได้มีรับสั่งให้ไปทำที่ฝรั่งเศสนั้น และพระเจ้ากรุงสยามทรงหวังพระราชหฤทัยว่า สติปัญญาอันสุขุมของท่านคงจะได้ไปจัดการอันยุ่งยากต่าง ๆ ในเรื่องนี้ได้เป็นการเรียบร้อย เป็นที่พอพระราชหฤทัยต่อไป

ข้อ 13 เจ้าพนักงานได้มอบหนังสือต่าง ๆ เป็นอันมากไว้กับท่าน ซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับกิจการของบริษัทอังกฤษอันหมดปัญญาที่จะทำการได้ต่อไปแล้ว เพราะฉะนั้นให้ท่านขอรับคำสั่งจากบาทหลวง เดอ ลาเซซ และขอพระราชทานุญาตพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ให้ท่านได้ไปยังกรุงอังกฤษโดยลำลอง แต่ถ้ามีการติดขัดที่ท่านจะไปเองไม่ได้แล้ว ก็ให้ท่านจัดบาทหลวงเยซุอิตคนใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนที่ชื่อตรงตั้งใจดีต่อเราไปยังประเทศอังกฤษแทน แล้วในบาทหลวงเยซุอิตผู้นั้นไปเฝ้ากราบทูลพระเจ้ากรุงอังกฤษให้ทรงทราบ ว่า บริษัทอังกฤษที่มีความมอกตัญญูและกระทำความมอญติธรรม มิได้คิดถึงพระเดชพระคุณของพระเจ้ากรุงสยามหรือคิดถึงบุญคุณของชนชาวสยามเลย และให้กราบทูลขอร้องให้พระเจ้ากรุงอังกฤษได้ทรงชำระลงโทษผู้อำนวยการของบริษัทอังกฤษที่อยู่เมืองไทยด้วย ก็ต้องกราบทูลให้พระเจ้ากรุงอังกฤษได้ทรงทราบข่าวว่า ข้างฝ่ายพระเจ้ากรุงสยามนั้นทรงตั้งพระทัยที่จะเป็นไมตรีกับพระเจ้ากรุงอังกฤษเสมอ แต่ข้อสำคัญที่จะไปเฝ้าพระเจ้ากรุงอังกฤษคราวนี้ ก็คือจะต้องไปกราบทูลขอร้องให้ทรงถอนอำนาจที่ได้พระราชทานไว้กับบริษัทอังกฤษ ในข้อที่บริษัทอังกฤษมีอำนาจประกาศสงครามกับเจ้านายฝ่ายอินเดียได้นั้น จึงต้องขอร้องให้พระเจ้ากรุงอังกฤษได้ทรงถอนอำนาจของบริษัท ในการที่จะประกาศสงครามกับเมืองไทยโดยเฉพาะและถ้าได้ทรงถอนอำนาจของบริษัทเช่นนี้แล้ว พระเจ้ากรุงอังกฤษก็จะต้องทรงรู้สึกพอพระทัยในพระเจ้ากรุงสยามในภายภาคหน้าต่อไป

ข้อ 14 ท่านคงจะทราบโดยละเอียดแล้วว่า พวกฮอลันดาได้เดินวิธีอย่างไร สำหรับทำให้ไทยต้องเกิดความเสียหายขึ้นที่กรุงญีปุ่น โดยพวกฮอลันดาได้อาอาวุธของฝรั่งเศสไปเป็นตัวอย่างที่ประเทศญีปุ่น สำหรับขู่เพื่อไปทำการต่าง ๆ แล้วพวกฮอลันดาได้ไปเที่ยวพูดว่า พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเข้ารับเป็นคริสเตียนโดยเชื่อถ้อยคำของพระเจ้าแผ่นดินในทวีปยุโรปแล้ว และว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้มีอำนาจมาก เทียบรบพุ่งกับเจ้านายและเจ้าแผ่นดินซึ่งอยู่ใกล้เคียงทั่วไปหมด และเอากำลังไปเที่ยวยึดบ้านเมืองทุกแห่งด้วย แล้วพวกฮอลันดาจึงพูดต่อไปว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์นี้เอง กำลังเตรียมกองทัพใหญ่โตจะมาตีอินเดีย เพื่อจะให้ฝ่ายทิศตะวันออกได้หมดความผาสุกทั่วไป และเพื่อจะมาบังคับให้ประเทศทั้งหลายในฝ่ายทิศตะวันออก ได้เข้ารับถือศาสนาโรมันคาทอลิกให้ทั่วหน้ากันหมด

การที่พวกฮอลันดาได้ไปเที่ยวพูดเช่นนั้น กระทำให้เจ้าพนักงานญีปุ่นจับนายเรือไทยไปซักไซ้ไล่เสียงหลายคน นายเรือไทยจึงได้ให้การแก่เจ้าพนักงานญีปุ่นว่า นายเรือไทยได้เห็นพวกคริสเตียนซึ่งเป็นคนหลายชาติหลายภาษาอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมากจริง และมีราชทูตไปยังเมืองไทย จากบ้านเมืองต่าง ๆ หลายประเทศก็จริงเหมือนกัน แต่ในข้อที่ว่าพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเข้ารับเป็นคริสเตียนนั้น จะจริงเท็จประการใดนายเรือหาได้ทราบไม่ และที่ว่าราชทูตคนใหม่เข้าไป

ยังเมืองไทยนั้น จะจริงหรือประการใดก็หาทราบไม่ เพราะนายเรือเหล่านี้ได้ออกจากเมืองไทย มาช้านานแล้ว แต่เมื่อนายเรือเหล่านี้ยังอยู่ในเมืองไทย ก็หาได้เห็นราชทูตประเทศหนึ่งประเทศใด ไปยังเมืองไทยไม่

แต่ข้อความต่างๆที่พวกฮอลันดาได้ไปเที่ยวเล่าลือนั้น ได้กระทำให้พวกญี่ปุ่นตกใจเป็นอันมาก จนถึงกับไม่ยอมอนุญาตให้นายเรือไทยไปยังเมืองโตเกียว และเรือไทยจำเป็นต้องกลับมาโดย จำหน่ายสินค้าออกไปได้แต่เศษ 1 ส่วน 3 เท่านั้น ยังมีเรือของพระเจ้ากรุงจีนรวม 13 ลำ ได้ถูกญี่ปุ่น บังคับเช่นนี้เหมือนกัน และพวกญี่ปุ่นได้กดขี่เรือจีนอย่างร้ายแรงยิ่งกว่าเรือไทยหลายเท่า เพราะ เหตุที่มีบาทหลวงเยซุอิตประจำอยู่ในเมืองจีนหลายคนนั่นเอง

ข้อ 15 ส่วนของต่างๆที่ได้บรรลุกลางเรือแล้วนั้น มีรับสั่งให้พระเจ้ากรุงสยามให้ท่านนำของ ต่างๆเหล่านี้ไปถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ถวายมกุฎราชกุมาร ถวายมกุฎราชกุมารี ถวายเจ้านาย ถวายพระเชษฐาของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และถวายต่อมาตามด้วย และในเวลาที่ท่านเอาของเหล่านี้ ไปถวายนั้น ก็ให้ท่านแสดงไมตรีของพระเจ้ากรุงสยามตามข้อความที่ท่านได้เคยฟังมาหลายครั้ง และให้ท่านกราบทูลให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและเจ้านายในพระราชวงศ์รู้สึก ว่า พระเจ้ากรุงสยามมี พระราชประสงค์ยิ่งนักที่จะส่งของต่างๆไปถวายและพระราชทาน แล้วแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและ เจ้านายจะมีพระราชประสงค์ และมีพระราชประสงค์สิ่งไรเป็นได้ทั้งสิ้น และพระเจ้ากรุงสยามมีพระ ราชกระแสรับสั่งกับท่านโดยเฉพาะให้ท่านกราบทูลถามพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสว่า จะมีของสิ่งใดในบ้าน เมืองฝ่ายทิศตะวันออกที่เป็นของต้องพระทัยของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสบ้าง

ข้อ 16 การที่พระเจ้ากรุงสยามได้โปรดใช้ท่านไปยังกรุงโรมโดยมีพระราชประสงค์อย่างไร และที่ท่านต้องไปยังกรุงโรมเป็นการจำเป็นอย่างไรนั้น ท่านก็ยอมเข้าใจดีอยู่แล้ว คือว่าการที่ได้คิด ไว้จะให้บ้านเมืองได้อยู่เย็นเป็นสุข และให้ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้ตั้งอยู่เป็นหลักฐานมั่นคงได้นั้น จะ เป็นไปตามความประสงค์นี้ต้องอาศัยในการที่ท่านจะไปเจรจาในคราวนี้ได้เป็นผลสำเร็จมาเท่านั้น เพราะการเจริญของราชสำนักสยามต่อไปนั้น ก็ต้องอาศัยให้การศาสนาได้แพร่หลายออกไปเป็น หลักไว้ เพราะการเรื่องศาสนานี้ได้เดินตามวิถีและได้อาศัยความบำรุงของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทุก ประการ เพราะฉะนั้นจึงมีรับสั่งให้ท่านไปเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ขอคำสั่งและอำนาจแล้วแต่พระ เจ้ากรุงฝรั่งเศสจะพระราชทาน แต่ต้องให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มอบอำนาจให้ท่านจัดการต่างๆใน นามของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทุกอย่าง

ข้อ 17 เรื่องพวกโปรตุเกสที่เมืองมาเก๊าได้ทำการอย่างไรนั้น ท่านก็คงจะทราบอยู่บ้าง แล้ว คือพวกโปรตุเกสได้บีบบังคับกดขี่พวกไทยอย่างร้ายแรงมาก ถึงแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามได้ทรง ปกครองบำรุงพวกโปรตุเกสที่อยู่ในพระราชอาณาเขตสยามก็จริงอยู่ แต่พวกโปรตุเกสก็มีได้วบายที่ จะข่มเหงคนไทยเสมอไป การที่พวกโปรตุเกสได้บังคับกดขี่ราชทูตเมืองไทยที่เมืองโกอาอันนั้น เป็น การที่พระเจ้ากรุงสยามทรงกริ้วเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจึงมีรับสั่งให้ท่านมีจดหมายไปยัง บาทหลวงผู้ล้างบาปของพระเจ้าโปรตุเกส และบาทหลวงของเจ้าหญิง ให้บาทหลวงเหล่านี้ได้ทราบ

ในความประพฤติกของพวกโปรตุเกส เพื่อขอให้พระเจ้ากรุงโปรตุเกสได้มีรับสั่งไปยังเคาน์ ดาล วอราผู้เป็นไวซรอยในอินเดียให้ทราบ ว่า การที่เคาน์ ดาลวอราได้ประพฤดิเช่นนี้เป็นการผิด และขอให้พระเจ้ากรุงโปรตุเกสได้ทรงมีรับสั่งติเตียนไปยังพวกโปรตุเกสที่เมืองมาเก๊าว่า การที่ประพฤดิเช่นนี้เป็นการที่ชั่วร้ายอย่างยิ่ง

การที่ราชทูตสยามไปเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงโปรตุเกสได้หายสูญล้มตายไปนั้น เป็นการที่พระเจ้ากรุงสยามทรงเสียพระราชหฤทัยยิ่งนัก เพราะทรงมีพระราชประสงค์จะเป็นพระราชไมตรีติดต่อกับพระเจ้ากรุงโปรตุเกสอยู่เสมอ

อนึ่ง ท่านจงอย่าลืมนอกให้บาทหลวงผู้ล้างบาปของพระเจ้ากรุงโปรตุเกสทราบ ว่า มองซิเออร์ คอนชตันซีได้ทำการเอื้อเฟื้อต่อประเทศฝรั่งเศสทุก ๆ วันด้วย

ข้อ 18 ในเวลาที่ท่านเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสยามโดยเฉพาะหลายคราวนั้น ท่านก็ได้รับรู้ในพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงสยามอยู่แล้ว

ในเรื่องเด็ก 12 คนบุตรของข้าราชการไทยที่พระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดให้ส่งไปยังประเทศฝรั่งเศสนั้น มีพระราชประสงค์ให้เด็ก 12 คนนี้ได้เข้าเล่าเรียนในโรงเรียน หลุย เลอกรัง และให้เล่าเรียนการทั้งปวงเหมือนกับผู้ดีชาวฝรั่งเศสทั่วไป ในเรื่องเด็กนักเรียนนี้ทรงพระราชดำริไว้ว่าจะส่งออกไปเล่าเรียนให้คงมีจำนวนนักเรียนอยู่ในประเทศฝรั่งเศส 12 คนเสมอไป

การที่พระเจ้ากรุงสยามทรงพระราชดำริเช่นนี้ ก็โดยพระราชประสงค์จะให้เป็นหนทางสำหรับเชื่อมหัวใจของคนในประเทศทั้งสองให้ติดต่อกันเสมอไป และมีพระราชประสงค์จะให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ได้รู้จักในแบบธรรมเนียมของชาติฝรั่งเศสด้วย

จริงอยู่ พวกไทยไม่ใคร่จะเต็มใจเลยที่จะต้องข้ามน้ำข้ามทะเลอันกว้างใหญ่โตเช่นนี้ และฝ่ายบิดามารดาผู้ปกครองก็ไม่ใคร่จะเต็มใจให้บุตรของตัวไปเลย แต่พระเจ้ากรุงสยามทรงพระราชดำริเห็นว่า ในระหว่างการเดินทางในเรือก็ดี ในเวลาที่พักอยู่ในประเทศฝรั่งเศสก็ดี นักเรียนเหล่านี้คงจะได้รับความเอื้อเฟื้อดีทุกอย่าง เมื่อเด็กนักเรียนได้กลับมาเล่าถึงการเอื้อเฟื้อต่างๆของชนชาวฝรั่งเศสอันเป็นที่พอใจของนักเรียนแล้ว ก็อาจจะทำให้บิดามารดาผู้ปกครองเด็กอื่นๆมีความเลื่อมใสที่จะส่งบุตรของตัวให้ออกไปเล่าเรียนเพื่อได้รับการศึกษาและรับประโยชน์เหมือนกับนักเรียนที่กล่าวมาแล้วบ้าง

เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของท่านที่จะจัดการทั้งปวงให้เด็กนักเรียนเหล่านี้ได้รับความเอื้อเฟื้อให้คุ้มกับความเหน็ดเหนื่อยที่ต้องเดินทางอันไกลเช่นนี้ และเป็นหน้าที่ของท่านจะต้องกะว่านักเรียนเหล่านี้จะต้องมีใส่หุ้ยใช้จ่ายในประเทศฝรั่งเศสปีละเท่าใด เพื่อจะได้จัดส่งเงินออกไปให้พอทุก ๆ ปี

ส่วนข้อความอื่นๆที่ได้มีพระราชดำรัสไว้กับท่าน ในเวลาที่ท่านเฝ้าโดยเฉพาะนั้น ก็ให้ท่านหาโอกาสที่จะกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสตามเวลาที่เหมาะ

ในที่สุดนี้ สิ่งที่เกี่ยวข้องแก่ประโยชน์และพระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงสยามอย่างหนึ่ง การที่จะให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงพระเมตตากรุณาแก่เมืองไทยอย่าง1 การปกครองติดต่อกับยุโรปอย่าง1 การปรองดองเป็นไมตรีกับพระเจ้ากรุงอังกฤษและพระเจ้ากรุงโปรตุเกสอย่างหนึ่งนั้น เป็นสิ่งที่พระเจ้ากรุงสยามทรงหวังไว้ในความฉลาดไหวพริบของท่านที่จะได้จัดการให้เป็นผลสำเร็จลุล่วงไป

ขอพระเจ้าจงพิทักษ์รักษาตัวท่านให้อยู่เย็นเป็นสุข แลขอให้ท่านได้กลับมาโดยสวัสดิภาพ เทอญ

เขียนที่พระราชวังทะเลชุบศร ณ วันแรม 7 ค่ำเดือนอ้าย ตรงกับวันที่ 25 ธันวาคม
ค.ศ.1687 (พ.ศ.2230)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นายบัณฑิต โศกาปุณ เกิดเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2514 ที่กรุงเทพฯ สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปีการศึกษา 2535 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยุภาคีวิชาวิทยุและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นรุ่นแรกที่ได้ทำการเปิดสอนในระดับปริญญามหาบัณฑิต ในปีพ.ศ.2541

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย